

Міністерство захисту довкілля та
природних ресурсів України

Національний природний парк
«Голосіївський»

**ЛІТОПИС
ПРИРОДИ
ТОМ XV**

МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
Національний природний парк «Голосіївський»
ГО «УКРАЇНСЬКА ПРИРОДООХОРОННА ГРУПА» (UNCG)

**ЛІТОПИС ПРИРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО
ПАРКУ «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»**

Том XV (2022)

Наукові редактори

кандидат біологічних наук **О. І. Прядко**,
кандидат біологічних наук **І. В. Скільський**,
О. В. Василюк

Чернівці «Друк Арт»
2023

УДК 502.4+504.73/74(477-25)
Л52

*Рекомендовано до друку рішенням науково-технічної ради
Національного природного парку «Голосіївський»
(протокол № 1 від 17 липня 2023 р.)*

Рецензенти:

М. Л. Клєстов, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник,
начальник науково-дослідного відділу НПП «Нижньосулський»,

Ю. О. Карпенко, кандидат біологічних наук, доцент, начальник науково-дослідного відділу
Мезинського НПП, завідувач кафедри екології та охорони природи
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Авторський колектив:

О. І. Прядко, В. А. Оніщенко, Р. Я. Арап, В. В. Дацюк, О. Л. Андрієвська,
О. П. Черноус, В. М. Вірченко, М. О. Боровик, О. Є. Ходосовцев, М. В. Глушаниця,
О. О. Година, О. Т. Крижановська, Л. П. Сотник, С. М. Хара, І. П. Устименко,
Є. С. Матвєєва, С. С. Корольонок, П. І. Скрипник

Літопис природи Національного природного парку «Голосіївський» /
Л52 наук. ред. О. І. Прядко, І. В. Скільський, О. В. Василюк. – Чернівці : Друк Арт,
2023. – Т. XV (2022). – 144 с. : іл. (Серія: «Літопис природи». – Вип. 2).
ISBN 978-617-8129-32-3

Літопис природи НПП «Голосіївський» ведеться щорічно згідно програми Літопису природи для заповідників та національних природних парків. Представлена сучасна територіальна структура НПП «Голосіївський», наведені результати інвентаризації рослинного і тваринного світу, моніторингових досліджень на постійних пробних площах, фенологічних спостережень у біотичному й абіотичному середовищах. Також охарактеризовані основні здобутки науково-дослідної, еколого-освітньої та рекреаційної діяльності національного парку.

Видання призначене для науковців (біологи, екологи, географи), фахівців природно-заповідної справи і краєзнавців.

УДК 502.4+504.73/74(477-25)

З М І С Т

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»	5
1.1. Сучасна територіальна структура НПП «Голосіївський» (Прядко О. І.)	5
1.2. Деякі ділянки, перспективні для розширення НПП «Голосіївський» у межах Голосіївського району м. Києва (Онищенко В. А., Година О. О., Глушаниця М. В., Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л., Корольонюк С. С.)	5
Розділ 2. НАУКОВІ ПОЛІГони	10
2.1. Пробні площі для спостережень за рідкісними видами рослин на території НПП «Голосіївський» (Арап Р. Я., Прядко О. І.)	10
Розділ 3. АБІОТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	13
3.1. Метеорологічні особливості на території НПП «Голосіївський» у 2022 році (Андрієвська О. Л.)	13
Розділ 4. РОСЛИННИЙ СВІТ	20
4.1. Флора	20
4.1.1. Водяний горіх плаваючий (<i>Trapa natans</i>) на території НПП «Голосіївський» (Арап Р. Я.)	20
4.1.2. Плющ звичайний (<i>Hedera helix</i>) в урочищі Голосіївський ліс (Прядко О. І., Дацюк В. В.)	22
4.1.3. Розподіл мохоподібних у НПП «Голосіївський» відповідно до окремих ділянок (Вірченко В. М.)	23
4.1.4. Систематичний аналіз мохоподібних НПП «Голосіївський» (Вірченко В. М.)	31
4.1.5. Аналіз сучасних відомостей про лишайники, ліхенофільні та близькі до лишайників гриби НПП «Голосіївський» (Ходосовцев О. Є.)	46
4.1.6. Інвентаризація лишайників в урочищі Теремки (Ходосовцев О. Є.)	50
4.1.7. Дуб червоний (<i>Quercus rubra</i>) в НПП «Голосіївський»: поширення та вплив на природні екосистеми (Прядко О. І., Дацюк В. В.)	62
4.2. Рослинність	64
4.2.1. Сучасний стан фіторізноманіття водотоків Голосіївського лісу (Горіхуватський, Дідорівський, Китаївський) (Прядко О. І., Арап Р. Я.)	64
4.2.2. Соснові ліси з підліском вишні степової (<i>Prunus fruticosa</i>) в НПП «Голосіївський» (Прядко О. І., Дацюк В. В.)	68
4.2.3. Рослинність заростаючих пісків на території НПП «Голосіївський» (Чорноус О. П.)	70
Розділ 5. ТВАРИННИЙ СВІТ	75
5.1. Інвентаризація фауни хребетних НПП «Голосіївський» у 2022 році (Андрієвська О. Л.)	75
5.2. Раритетна фауна хребетних НПП «Голосіївський» (Андрієвська О. Л.)	77
5.2.1. Особливості тваринного світу улоговини озера Шапарня (Андрієвська О. Л.)	77
Розділ 6. КАЛЕНДАР ПРИРОДИ	80
6.1. Фенологічні спостереження у біотичному та абіотичному середовищі (Боровик М. О., Андрієвська О. Л.)	80
Розділ 7. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	90
7.1. Основні результати досліджень за спеціальними темами	90
7.1.1. Заключний етап розширення заповідної зони на території НПП «Голосіївський» (Онищенко В. А., Година О. О., Глушаниця М. В., Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л.)	90
7.1.2. Результати моніторингових досліджень рідкісних видів рослин у НПП «Голосіївський» (Прядко О. І., Арап Р. Я.)	97
7.1.3. Наукове, історико-культурне та еколого-освітнє значення вікових дубів НПП «Голосіївський» (Прядко О. І., Дацюк В. В., Крижановська О. Т.)	102

7.1.4. Результати досліджень відновлення дуба звичайного (<i>Quercus robur</i>) методом висаджування саджанців та шпигування жолудями на території Голосіївського ПНДВ (Сотник Л. П., Крижановська О. Т., Корольонок С. С.)	104
7.2. Еколого-освітня робота НПП «Голосіївський» (Хара С. М., Крижановська О. Т., Матвєєва Є. С.)	108
7.3. Заходи в рамках розвитку рекреаційної діяльності НПП «Голосіївський» (Устименко І. П., Крижановська О. Т.)	113
7.4. Основні підсумки та перспективи наукової діяльності (Прядко О. І.)	116
7.4.1. Відомості про виконання Літопису природи ПЗУ: основні досягнення протягом року	116
7.4.2. Видання	119
7.4.3. Природоохоронні та наукові рекомендації	120
7.4.4. Участь у конференціях, нарадах, семінарах, конкурсах	120
7.4.5. Участь в організації навчань, семінарів, обміну досвідом для працівників ПЗУ та з інших установ, підприємств та організацій	120
7.4.6. Робота в розсадниках, розплідниках, центрах відтворення та реабілітації диких тварин	120
7.4.7. Основні перспективи наукової діяльності	121
7.4.8. Співпраця з різними установами та організаціями	121
7.4.9. Співпраця з громадськістю	121
7.5. Формування фондів наукових матеріалів	122
7.6. Участь у проведенні екологічних експертиз	122
7.7. Пропозиції щодо вдосконалення наукової та природоохоронної діяльності НПП «Голосіївський» (Прядко О. І.)	122
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	123
ДОДАТОК. Бібліографічний довідник основних публікацій співробітників НПП «Голосіївський» (2008-2022 роки) (Прядко О. І., Крижановська О. Т., Черноус О. П., Скрипник П. І.)	127

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»

1.1. Сучасна територіальна структура НПП «Голосіївський»

У 2022 році змін у територіальній структурі НПП «Голосіївський» не відбулось – його загальна площа залишилась 10 988,14 га.

Територія парку тягнеться смугою у правобережній частині м. Києва вздовж р. Дніпро від північної межі міста (Святошинсько-Біличанський масив) до південної частини міста (ліси Конча-Заспи).

Територія НПП «Голосіївський» у сучасних межах складається з 5 відокремлених ділянок. Центр Києва розмежує їх на поліську та лісостепову частини міста. Найбільша фрагментованість спостерігається в лісостеповій частині (Голосіївський р-н) – тут виділяються 4 ділянки (*рис. 1, вкл.*):

- 1) Голосіївський ліс разом з парком імені М. Рильського;
- 2) урочище Теремки;
- 3) урочище Бичок;
- 4) південна частина парку разом з урочищем Лісники.

Поліська частина являє собою один досить значний за площею масив на терасі річки Ірпінь (Святошинсько-Біличанське відділення) і розташована в межах Святошинського, Оболонського та Подільського адміністративних районів м. Києва. Згідно зі схемою загальної структури НПП «Голосіївський» (*рис. 1, вкл.*) на півночі вона обмежується мікрорайоном Пуща-Водиця, на півдні – землями с. Білогородка, на заході – заплавою р. Ірпінь, а на сході – початком селітебної зони м. Києва. Територія охоплює землі Святошинського, Київського та частково Пуща-Водицького лісництв комунального підприємства «Святошинське лісопаркове господарство».

Історія створення та етапи розширення парку висвітлено в попередніх томах Літопису природи.

Важливим станом є підготовка Проекту організації НПП «Голосіївський», який заклав основу деяких змін у внутрішній структурі парку. Ці зміни загалом будуть пов'язані зі змінами функціонального зонування території.

1.2. Деякі ділянки, перспективні для розширення НПП «Голосіївський» у межах Голосіївського району м. Києва

Національний природний парк «Голосіївський» був створений у 2007 році на площі 4525,52 га у межах Голосіївського району м. Києва. У 2008 році відбулися незначні зміни конфігурації території. У 2014 році було приєднано 6462,6 га земель Святошинсько-Біличанського лісового масиву у Святошинському та Оболонському районах м. Києва. Далі ми зосередимося на потребах і можливостях розширення території Парку лише в Голосіївському районі, не розглядаючи існуючі пропозиції збільшення його площі за межами району, хоча розглядаються можливості включення до Парку кількох досить значних ділянок у інших районах Києва та Київської області.

Національні природні парки є багатофункціональними, природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами природно-заповідного фонду. Тому, розглядаючи перспективи для розширення території Голосіївського району, зверталася увага на перспективні ділянки різного призначення. Деякі з них є незначними за розмірами і не належать до цінних у природному відношенні, натомість вони необхідні для розвитку рекреаційно-туристичної та адміністративно-господарської інфраструктури Парку, а також захисту цінних природних комплексів від значної нової житлової та іншої забудови поблизу сучасних меж НПП. Вже існують проекти щільної багатопверхової житлової забудови впритул до Голосіївського лісу та навіть фактично всередині нього на земельних ділянках, де нині розташовуються корпуси Національного університету біоресурсів та природокористування (НУБіП) та Головної астрономічної обсерваторії НАН України. Їхня реалізація призведе до подальшого зростання і зараз високого антропогенного навантаження на лісові екосистеми і зруйнує «аграрні» ландшафти з вільними просторами навколо Парку, які мають естетичну, а також історичну цінність, зважаючи, що деякі з них розташовані в історичних місцевостях Києва. Перспективними функціональними зонами для таких ділянок після включення до Парку є зони стаціонарної рекреації та регульованої рекреації, а також господарська. Деякі пропонувані для розширення території мають природну цінність і досить значну площу. Більшість з них вже розглядалися як частини НПП ще з часів розробки проєктів створення НПП «Голосіївський», входили до складу регіонального ландшафтного парку «Голосіївський» (або РЛП «Голосіїв»), який існував з 1990-х років до створення в Києві національного природного парку. Розташування ділянок наведено на **рис. 2, вкл.**

1. Лиса гора. Основним землекористувачем є Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця». Має статус регіонального ландшафтного парку, площа в межах РЛП – 137,1 га. Особливістю є наявність, крім грабово-дубових лісів, степової рослинності (Любченко, 1983; Шеляг-Сосонко та ін., 1984). Наявні види рослин з Червоної книги України: сон лучний (*Pulsatilla pratensis*), ковила волосиста (*Stipa capillata*), коручка чемерникоподібна (*Epipactis helleborine*), лілія лісова (*Lilium martagon*), а також півники угорські (*Iris hungarica*) з Резолюції 6 Бернської конвенції (Чопик и др., 1986; Василюк та ін., 2019; Соломаха та ін., 2021). З тварин із Червоної книги України – вечірниця дозріра (*Nyctalus noctula*), пергач пізній (*Eptesicus serotinus*), нетопир лісовий (*Pipistrellus nathusii*), вухань звичайний (*Plecotus auritus*), тхір лісовий (*Mustela putorius*), горностаї (*Mustela erminea*), мідянка (*Coronella austriaca*), жук-олень (*Lucanus cervus*), красик веселий (*Zygaena laeta*), сколія-гігант (*Megascolia maculata*), сфекс рудуватий (*Sphex funerarius*), ксилокопа звичайна (*Xylocopa valga*), а також відмічався лось (*Alces alces*) (Варга, 2018; Кавурка та ін., 2018, 2019; Назаренко, 2018; Гончар та ін., 2019; Василюк, 2022; Парнікоза, 2022). Є давні знахідки ще декількох видів рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України. Має історико-культурну цінність, насамперед, споруди Київської фортеці XIX ст. Крім РЛП «Лиса гора», територія входила до РЛП «Голосіївський». Включення Лисої гори до НПП (без вилучення у землекористувача) посилить захист цієї території від забудови та інших видів антропогенного втручання. Зараз, у жовтні 2022 року, є намагання створити тут військове кладовище.

2. Колишня адміністрація лісопаркового господарства «Конча-Заспа» (пров. Тихвінський, буд. 1). Площа – близько 0,4 га. Ділянка розміщення колишніх адміністративних споруд Комунального підприємства «Лісопаркове господарство «Конча-Заспа» (КП ЛПГ) при передачі Голосіївського лісництва лісопаркового господарства до НПП «Голосіївський» була вилучена в КП ЛПГ разом зі спорудами, але так і не передана НПП. Ділянка перспективна для розміщення центрального адміністративного комплексу НПП «Голосіївський» разом з господарськими приміщеннями.

3. Ділянка з водонапірною вежею по вул. Генерала Родимцева. Розташована біля буд. № 11. Комунальна власність, цільове призначення «Для іншої житлової забудови для будівництва житлового комплексу». Загальна площа земельної ділянки – 0,5268 га. Громадськість активно виступає проти будівництва житлового комплексу, яке призведе до значного збільшення антропогенного впливу на прилеглі природні комплекси. Ділянка є перспективною для розміщення туристичної інфраструктури. Вежа, яка має вік близько 70 років і зараз перебуває в аварійному стані, може бути переобладнана в один з найкращих оглядових майданчиків району, інформаційний пункт НПП з громадським еколого-просвітницьким простором навколо.

4. Ділянка Національного виставкового центру. Близько 2,0 га. Зараз це закинута рекреаційна ділянка ВДНГ. Є перспективною для розміщення центрального візит-центру НПП з музеєм природи, конференц-залом, мініготелем для гостей, закладом харчування для відвідувачів, автостоянкою тощо або/та адміністративного комплексу НПП «Голосіївський» разом з господарськими приміщеннями.

5. Ділянки в урочищах Самбурки, Болгарське і Китаїв. Прилягають з півночі до східної частини Голосіївського лісу. Площа п'яти ділянок: урочище Самбурки – 7,7 і 14,9 га, Болгарське – 9,3 га, Китаїв – 21,5 і 4,8 га; загальна площа – 58,3 га. Колишні землі Інституту садівництва УААН, зараз – в оренді ВАТ «Київська овочева фабрика». Частина призначена для будівництва житлових комплексів орендарем, але місцева громадськість та науковці-археологи виступають проти. Зараз це переважно перелоги та старі сади, по їх південному краю заходять крайні північні ділянки Голосіївського лісового масиву. В ур. Болгарське виявлені занесені до Червоної книги України види рослин – горицвіт весняний (*Adonis vernalis*) і клокичка периста (*Staphylea pinnata*), можливо культурного походження (Прядко та ін., 2021б). Китаївська ділянка, на думку археологів, є частиною давнього слов'янського поселення. Вона утворює єдиний археологічний комплекс із пам'яткою археології національного значення «Китаївське городище та курганний могильник», яке розташовується в сучасних межах НПП «Голосіївський» (там була укріплена частина поселення). За умови об'єднання всієї території в одного землекористувача, який зацікавлений у музеєфікації території та використанні її частини в туристичних цілях, можливе створення історико-культурного заповідника та великого археологічного музею просто неба. Об'єднання цих ділянок у НПП «Голосіївський» є способом реалізації такого проєкту, оскільки існуюча пам'ятка археології вже розміщена на території НПП. Значна забудова цих територій матиме серйозні негативні наслідки для Голосіївського лісу та спотворить відносно збережені ландшафти історичних місцевостей Голосіївського району м. Києва.

6. Ділянка для будівництва «Лікарні майбутнього». Площа – близько 10,8 га. Входила до НПП «Голосіївський», але Указом Президента України у 2008 році була вилучена з Парку і передана для будівництва «Лікарні майбутнього». Було створено фундамент та підготовлено поверхню, але вже багато років будівництво не ведеться. До 2008 року тут були городи з поодинокими старими дубами та широколистяний ліс. Ділянка може бути перспективною для розміщення рекреаційно-туристичної та адміністративної інфраструктури НПП.

7. Ділянка між вул. Академіка Заболотного та вул. Академіка Тронька. Площа – близько 34,5 га. Землі комунальної власності. Ділянки з двома кадастровими номерами. Більша частина призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, західна частина (10,0 га) – для «іншої комерційної діяльності (будівництва, експлуатації та обслуговування готельно-розважального комплексу та кінно-спортивного клубу)». Зараз тут перелоги й невеликі островці листяного лісу. Відсутність значної забудови на цій ділянці важлива не лише для НПП, але й для Національного музею народної архітектури та побуту, що розташований поруч.

8. Урочище Серякове. Площа – близько 121 га. У землекористуванні Боярської лісової дослідної станції. Переважно широколистяний ліс, що спускається в долину струмка Віта. Територія входила до РЛП «Голосіївський» та проекту створення НПП «Голосіївський» у 2001 році.

9. Урочище Володарське. Площа – 35 га. У землекористуванні Боярської лісової дослідної станції. Широколистяний ліс у долині струмка Віта, який тече із с. Хотів (не плутати з річкою Віта). Територія входила до РЛП «Голосіївський» та проекту створення НПП «Голосіївський» у 2001 році.

10. Урочище Церковщина. Площа – 27,5 га, більша частина перебуває в землекористуванні лікарні відновного лікування МВС України. Переважно широколистяний ліс. Територія входила до РЛП «Голосіївський» та проекту створення НПП «Голосіївський» у 2001 році.

11. Урочище Бакаловщина. Площа – близько 127 га. Включає вологі листяні ліси, переологи, оз. Відро, р. Віта із заболоченою важкодоступною заплавою. Від забудови територію захищає охоронна зона газопроводу. Ці ділянки включають досить цінний ліс, який межує із заповідною зоною НПП «Голосіївський». Крім очевидного збільшення антропогенного навантаження в разі заселення цієї території, при будівництві може знижуватися рівень води, що негативно вплине на лісо-болотні комплекси заповідної зони, які вже потерпають від інших будівельних робіт на межі з територією НПП і зміни клімату. Частина урочища може увійти до заповідної зони Парку.

12. Стави біля хутора Мриги. Площа – близько 16,5 га. Ділянка не надана в користування. Стави на три чверті заросли очеретом. По заболочених берегах ставів трапляються занесені до Червоної книги України коручка болотна (*Epipactis palustris*) і пальчатокорінник м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata*).

13. Ділянка заплави Дніпра на правому березі. За конфігурацією приблизно відповідає заказнику «Острів Жуків» у його межах 1999 року, але без включення деяких найбільш порушених ділянок. Переважають луки, є лісові ділянки (дубові, вербові, тополеві) і водойми. Трапляються види рослин і тварин з Червоної книги України: півники сибірські (*Iris sibirica*), пальчатокорінник м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata*), нічниця водяна (*Myotis daubentonii*), широківух європейський (*Barbastella barbastellus*), видра річкова (*Lutra lutra*), горностаї (*Mustela erminea*), кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), шуліка чорний (*Milvus migrans*), скопа (*Pandion haliaetus*) (на весняному прольоті), минь річковий (*Lota lota*), йорж-носар (*Gymnocephalus acerinus*), дозорець-імператор (*Anax imperator*), махаон (*Papilio machaon*), поліксена (*Zerynthia polyxena*), андрена золотогола (*Andrena chrysopeus*), ксилокопа звичайна (*Xylосора valga*) (Гончар та ін., 2019). Загальна площа заказника, вказана в рішенні Київради про його створення 1999 року, становить 1630,0 га. Пізніше були малоуспішні, скасовані судом, спроби зменшення площі заказника (Українська..., 2020). Однак, велика частина площі після створення заказника зазнала антропогенної трансформації. Насамперед, це намивання піску на площі близько 500 га у південній частині заказника. Показана нами територія має 1459,5 га, з них понад 200 га розташована в межах Конча-Заспівського лісництва ЛПП «Конча-Заспа», деякі інші ділянки якого вже входять до складу НПП. У межах заказника «Острів Жуків» на території, яку ми вважаємо за доцільне включити до НПП «Голосіївський», також існують заказник «Лівий берег озера Конча» площею 80 га, «Конча-Заспа» площею 579,7 га, західна частина заказника «Заплавний» (близько 90 га, оз. Заспа з прилеглими, переважно порушеними намиванням піску землями). Заказник «Заплавний» створений рішенням Київської обласної ради, але в адміністративних межах міста Києва, а не Київської області. Частина території може увійти до заповідної зони НПП.

14. Острови Козачий і Ольжин із прилеглими територіями. Ділянка розташована на схід від попередньої. Крім двох названих островів, включає о. Проміжний між ними, кілька менших островів та частину правобережної заплави, яка складається з частково ізольованих водою ділянок суші. Також входять затоки й протоки біля островів і частина основного річища Дніпра. Площа ділянки – близько 766 га. Межі збігаються з межами загальнозоологічного заказника місцевого значення «Острови Ольжин і Козачий» (наприклад, за даними сайту <https://pzf.land.kiev.ua>). Однак, заказник офіційно має площу 470 га. Тут виявлено 2 види рослин з Червоної книги України – півники сибірські (*Iris sibirica*) і пальчатокорінник м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata*) та тварини з Червоної книги України – видра (*Lutra lutra*), горностай (*Mustela erminea*), мідянка (*Coronella austriaca*), відмічалось гніздування орлана-білохвоста (*Haliaeetus ablicilla*) і відвідування території скопою (*Pandion halaetus*) (Гончар та ін., 2019; Мішта та ін., 2019). Значна частина території може увійти до заповідної зони НПП. У 1994 році рішенням Київської міської ради (Рішення..., 1994) були зарезервовані території для створення НПП «Голосіївський». У тому числі й ті, які ми пропонуємо включити до НПП «Голосіївський»: Лиса гора (137,1 га), Сірякове (130,0 га), Церковщина (25,0 га), Володарське (41,0 га), Китаєве (21,7 га), Болгарське (12,3 га), Самбурки (24,6 га), Жуків острів (269,0 га, ЛПГ «Конча-Заспа»), урочище «Жуків острів» (133,0 га, радгосп «Хотівський»), острів Козачий (259,0 га), острів Ольжин (304,0 га). Крім того, були зарезервовані Пирогівський кар'єр, ліси та курорти між заплавою Дніпра і шосе Київ – Козин – Обухів, ур. Феофанія, лікарня Феофанія, Ботанічний сад УДАУ (НУБіП), ліси Боярської лісової дослідної станції в Голосіївському лісі, Національний виставковий центр, Музей народної архітектури та побуту, Головна астрономічна обсерваторія, велика площа орних земель та інші ділянки, які ми зараз не розглядаємо, але які також у майбутньому можуть бути перспективними для включення до складу НПП.

Розділ 2

НАУКОВІ ПОЛІГОНИ

2.1. Пробні площі для спостережень за рідкісними видами рослин на території НПП «Голосіївський»

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну, бойовими діями та заборонаю відвідувати лісові масиви, моніторингові дослідження здійснювались лише в південній частині НПП «Голосіївський» (Голосіївський район). У північній частині (Святошинсько-Біличанський масив), як на найбільш небезпечній території Парку, в цьому році моніторингові дослідження не проводились.

На пробних площах (*табл. 2.1*), закладених у минулі роки для спостережень за рідкісними видами флори, у 2022 році продовжувались моніторингові дослідження.

Таблиця 2.1

**Пробні площі для спостережень за рідкісними видами рослин,
представлених на території НПП «Голосіївський»**

№ ПП	Місцезнаходження ПП	Дата закладання ПП	Площа ПП (м)	Коротка характеристика рослинного покриву на ПП	Види рослин, представлені для моніторингу
ПП-1	Урочище Теремки	20.05.2008	2×2	Грабово-дубовий ліс	Зозуліні сльози яйцевидні
ПП-2	Урочище Теремки, кв. 37	20.05.2008	2×2	Грабово-дубовий ліс	Зозуліні сльози яйцевидні
ПП-3	Урочище Теремки	20.05.2008	2×2	Грабово-дубовий ліс	Зозуліні сльози яйцевидні
ПП-4	Урочище Теремки	20.05.2008	1×1	Грабово-дубовий ліс	Лілія лісова
ПП-5	Схил Китаївського яру, кв. 23	20.05.2008	2×4	Кленово-грабовий ліс	Ряст порожнистий
ПП-6	Голосіївський ліс, 2-ге озеро Горіхуватського водотоку	2.07.2008	2×5	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-7	Голосіївський ліс, 2-ге озеро Горіхуватського водотоку	2.07.2008	6×5	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-8	Голосіївський ліс, 2-ге озеро Горіхуватського водотоку	2.07.2008	3×5	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-9	Голосіївський ліс, 3-тє озеро Горіхуватського водотоку	2.07.2008	2×2	Угруповання водяного горіха плаваючого з глечиками жовтими	Водяний горіх плаваючий
ПП-10	Урочище Лісники, кв. 26	4.07.2008	2×1,5	Сосновий ліс	Сон розкритий
ПП-11	Урочище Лісники, кв. 25	4.07.2008	1×1	Сосновий ліс	Вовчі ягоди пахучі
ПП-12	Урочище Лісники, кв. 25	4.07.2008	1×1	Сосновий ліс	Вовчі ягоди пахучі
ПП-13	Голосіївський ліс, 2-ге озеро Китаївського водотоку	25.07.2008	2×2	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-14	Голосіївський ліс на схилі до 2-го озера Китаївського водотоку	25.07.2008	2×1,5	Угруповання грабового лісу волосистоосокового	Голокучник дубовий
ПП-15	Голосіївський парк ім. М. Рильського	25.03.2009	6×5	Дубово-грабовий ліс	Підсніжник білосніжний

Продовження таблиці 2.1

№ ПП	Місцезнаходження ПП	Дата закладання ПП	Площа ПП (м)	Коротка характеристика рослинного покриву на ПП	Види рослин, представлені для моніторингу
ПП-16	Голосіївський ліс, верхів'я Китаївського водотоку	2.04.2009	10×5	Грабово-дубовий ліс	Підсніжник білосніжний
ПП-17	Голосіївський ліс, верхів'я Китаївського водотоку	2.04.2009	5×5	Грабово-дубовий ліс	Підсніжник білосніжний
ПП-18	Голосіївський ліс, верхів'я Китаївського водотоку	2.04.2009	5×5	Грабово-дубовий ліс	Підсніжник білосніжний
ПП-19	Урочище Теремки	14.05.2009	2×1	Грабово-дубовий ліс	Цибуля ведмежа
ПП-20	Голосіївський ліс, Дідорівський водотік, озеро Г ниле	25.06.2009	4×4	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-21	Голосіївський ліс, Дідорівський водотік, озеро Г ниле	25.06.2009	2×4	Угруповання водяного горіха плаваючого	Водяний горіх плаваючий
ПП-22	Урочище Лісники, Дачне лісництво, кв. 49	9.07.2009	10×10	Сосновий ліс	Коручка темно-червона
ПП-23	Голосіївський ліс, Дідорівський водотік, прилеглі заліснені схили, кв. 9	30.03.2010	5×10	Дубово-кленовий ліс	Підсніжник білосніжний
ПП-24	Урочище Лісники, біля озера Шапарня, кв. 18	27.07.2010	5×5	Торф'яниста лука	Косарики черепитчасті
ПП-25	Заказник «Лісники», кв. 30	20.04.2012	10×10	Сосновий ліс зеленомоховий	Сон лучний
ПП-26	Заказник «Лісники», кв. 34	20.04.2012	10×10	Сосновий ліс зеленомоховий	Сон розкритий
ПП-27	Заказник «Лісники», кв. 34	15.05.2012	10×5	Дубово-липовий ліс	Коручка чемерникоподібна
ПП-28	Голосіївський ліс, Дідорівський водотік, південний схил	20.05.2012	15×5	Грабовий ліс	Коручка пурпурова
ПП-29	Голосіївський ліс, південний схил долини Дідорівського водотоку	20.05.2012	5×5	Грабовий ліс	Коручка чемерникоподібна
ПП-30	Голосіївський ліс, Дідорівський водотік, південний схил	20.05.2012	10×10	Грабовий ліс	Коручка пурпурова
ПП31	Урочище Лісники, долина р. Віта		15×20	Дубовий ліс	Булатка червона
ПП-32	Святошинсько-Біличанське відділення, масив (Святошинське л-во)	20.06.2015	2×1	Болото Романівське	Береза низька
ПП-33	Святошинсько-Біличанське відділення (Київське л-во)	10.07.2016	2×2	Дубовий ліс орляково-конвалієвий	Півники угорські
ПП-34	Урочище Теремки	05.2021	5×5	Дубовий ліс	Коручка чемерникоподібна
ПП-35	Голосіївський ліс	05.2021	5×5	Грабовий ліс	Гніздівка звичайна
ПП-36	Святошинсько-Біличанське відділення (Київське л-во)	7.07.2021	5×5	Дубово-грабовий ліс рідкотравний з участю сосни звичайної	Любка зеленоквітка

Продовження таблиці 2.1

№ ПП	Місцезнаходження ПП	Дата закладання ПП	Площа ПП (м)	Коротка характеристика рослинного покриву на ПП	Види рослин, представлені для моніторингу
ПП-37	Святошинсько-Біличанське відділення (Київське л-во)	7.07.2021	5×5	Дубово-грабовий ліс рідкотравний з участю сосни звичайної	Коручка темно-червона
ПП-38	Голосіївський ліс, Горіхуватський водотік, нижній ставок	06.2020	5×5	Відкрите водне дзеркало	Латаття рожеве
ПП-39	Лісниківське ПНДВ	06.2020	5×5	Піщаний відкритий пагорб із псамофітним комплексом рослинності	Опунція розпростерта

У 2022 році були виявлені й описані нові місцезростання видів та закладені нові пробні площі для таких рослин:

- урочище Теремки – коручка чемерникоподібна (*Epipactis helleborine*);
- Голосіївський ліс – гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*).

У зв'язку з появою в Парку таких декоративних та своєрідних видів неприродної флори, як латаття рожеве (*Nymphaea rosea*) та опунції розпростертої (*Opuntia humifusa*), у 2022 році проводились моніторингові дослідження в місцях їх виявлення.

Розділ 3

АБІОТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

3.1. Метеорологічні особливості на території НПП «Голосіївський» у 2022 році*

Загалом 2022 рік був доволі звичайним, хоча і не дуже вологим за винятком січня, листопада та грудня.

За даними спостережень метеостанції Центральної геофізичної обсерваторії імені Бориса Срезневського (ЦГО) середньорічна температура у Києві становила +9,7 °С, що на 0,7 °С вище кліматичної норми 1991-2020 рр. Цей рік посів сьому сходинку в рейтингу найтепліших з 1881 року.

Дев'ять місяців року мали позитивні відхилення температури повітря порівняно з середніми багаторічними показниками, а три місяці продемонстрували від'ємні відхилення від неї (*табл. 3.1*). Особливо відзначився лютий, який мав найбільше позитивне відхилення від середньобагаторічних показників – 4,1 °С. Серед трьох місяців з від'ємним відхиленням визначився вересень (–2,2 °С).

Таблиця 3.1

Відхилення від норми середньої місячної температури повітря та місячної кількості опадів у Києві у 2022 році (за даними ЦГО)

Характеристика		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Рік
Середня місячна температура повітря (°С)	норма (1991-2020)	–3,2	–2,3	2,5	10,0	15,8	19,5	21,3	20,4	14,9	8,6	2,6	–1,8	9,0
	2022	–1,3	1,8	2,6	8,1	14,6	21,7	20,8	22,3	12,7	10,6	3,1	–0,7	9,7
	відхилення	1,9	4,1	0,1	–1,9	–1,2	2,2	–0,5	1,9	–2,2	2,0	0,5	1,1	0,7
Місячна кількість опадів (мм)	норма (1991-2020)	37	39	40	42	65	74	68	56	58	46	46	47	618
	2022	50	17	12	42	33	42	40	60	63	44	99	58	560
	відхилення	13	–22	–28	0	–32	–32	–28	4	5	–2	53	11	–58

Найхолодніше у 2022 році було 13 січня – мінус 14,9 °С, найспекотніше – 29 червня, коли температура у затінку сягнула +34,4 °С.

Загалом у 2022 році в Києві зафіксовано 15 температурних рекордів, причому найбільше їх було в січні і червні – по чотири.

Опадів у районі центральної частини НПП «Голосіївський» випало 560 мм, що відповідає 91 % кліматичної норми. Однак у часі опади розподілились дуже нерівномірно – в листопаді випало дві місячні норми, а у травні та червні їхня кількість не перевищила 57 % від середніх багаторічних показників.

Тепер коротко про календарні та метеорологічні сезони 2022 року.

Метеорологічна зима розпочалась 20 грудня 2021 року і закінчилась у 2022 році 5 лютого. Вона тривала лише 48 днів, що на півтора місяці коротше за середні багаторічні показники, і виявилась найкоротшою за історію спостережень, за винятком 2019-2020 рр., коли вона взагалі не спостерігалась.

*За даними з <http://cgo-sreznevskiy.kiev.ua>.

За даними спостережень метеостанції ЦГО починаючи з 6 лютого середньодобова температура повітря стала стабільно перевищувати 0 °С – це свідчить про те, що до Києва завітала метеорологічна весна майже на місяць раніше кліматичної норми. Отже, метеорологічна весна, яка почалася 6 лютого, тривала 108 днів – вона виявилась більше ніж на місяць тривалішою за кліматичну норму.

Сталий перехід середньодобової температури повітря у Києві через +15,0 °С в бік її підвищення відбувся 25 травня, що знаменує початок метеорологічного літа. Воно завітало до Києва на два тижні пізніше середньобаторічних показників (найраніше за 141 рік спостережень воно розпочалось у 1996 році – 22 квітня, а найпізніше в 1990 і 2001 роках – 7 червня).

Середня температура повітря за сезон календарної весни у столиці склала +8,4 °С, що на 1,0 °С нижче за середні багаторічні значення. Весняні місяці, крім березня, були холоднішими за кліматичну норму, особливо квітень, який мав найбільше від'ємне відхилення – 1,9 °С. Найхолодніше було 11 березня, коли мінімальна температура опустилась під ранок до –8,6 °С, а найтепліше – 12 травня, коли максимальна температура піднялась до +29,2 °С. За весняний сезон у Києві було зафіксовано лише два температурні рекорди добової температури повітря. Кількість опадів у столиці за весну склала 87 мм, що становить 59 % кліматичної норми – весна 2022 року ввійшла у десятку найсухіших за час проведення спостережень.

За даними спостережень метеостанції Центральної геофізичної обсерваторії імені Бориса Срезневського середня температура повітря цьогогорічного календарного літа у Києві склала +21,6 °С, що на 1,2 °С перевищило кліматичну норму і забезпечило п'яту позицію серед найтепліших у столиці з 1881 року. Найбільше позитивне відхилення від кліматичної норми мав червень. Найхолодніше було 18 липня, коли температура під ранок опустилась до +11,5 °С, а найспекотнішим та рекордним виявилось 29 червня, коли температура після полудня піднялась до +34,4 °С. За літо встановлено вісім температурних рекордів, більшість з них (чотири) – у червні. Кількість опадів за літо на проспекті Науки склала 142 мм, або 72 % кліматичної норми – воно ввійшло у двадцятку найсухіших у Києві з 1891 року.

Цьогорічне метеорологічне літо, яке розпочалось 25 травня, закінчилось 1 вересня і загалом тривало 100 днів. Найдовшим літо було у 2012 році – 166 днів, а найкоротшим у 1990 році – 88 днів.

За даними спостережень метеостанції ЦГО 2 вересня до Києва завітала метеорологічна осінь, яка розпочалась на два тижні раніше за кліматичну норму – середньодобова температура повітря цього дня знизилась нижче +15 °С і дорівнювала +14,9 °С (найраніше метеорологічна осінь до Києва завітала у 1993 році – 25 серпня, а найпізніше – 15 жовтня у 2020 році).

За даними відділу кліматології ЦГО стійкий перехід середньодобової температури повітря через 0 °С в бік зниження відбувся у Києві 17 листопада, що свідчить про початок у столиці метеорологічної зими. Зима прийшла майже на два тижні раніше кліматичної норми. 17 листопада середньодобова температура повітря на метеостанції обсерваторії становила –0,9 °С (найраніше до Києва метеорологічна зима завітала 20 жовтня у 1920 році та 31 жовтня у 1988 році, найпізніше – 29 грудня у 2015 році, а у 2019-2020 рр. взагалі не настала).

За даними спостережень метеостанції ЦГО середня температура повітря цьогогорічної календарної осені склала +8,8 °С, що близько до кліматичної норми. Осінні місяці, крім вересня, були теплішими, ніж звичайно, особливо жовтень, який мав найбільше позитивне відхилення – 2,0 °С. Найхолодніше восени 2022 року в Києві було 20 листопада, коли мінімальна температура під ранок знизилась до 5,0 °С морозу, а найтепліше – 18 жовтня, коли максимальна температура після полудня досягла +22,1 °С. За вересень – листопад у Києві випало 206 мм опадів, що дорівнює 137 % кліматичної норми.

Січень.

Цей місяць у столиці виявився щедрим на опади, а його середньомісячна температура повітря склала $-1,3$ °С, що вище кліматичної норми на $1,9$ °С.

Найхолодніше було 13 січня, коли мінімальна температура знизилась під ранок до $-14,9$ °С, а найтепліше – 5 числа, коли максимальна температура підвищилась до $+10,7$ °С.

Протягом місяця в погоди був дуже нестійкий характер: перший тиждень (до 7 січня) вона мала циклонічний характер; потім, до 14 числа, дуже різко змінилась на антициклонічний; далі, через три дні, знову різко стала циклонічною.

За місяць у Києві кліматологи зафіксували чотири температурних рекорди і один рекорд максимальної швидкості вітру.

3 січня у Києві вперше за 142 роки середньодобова температура повітря становила $+4,3$ °С, що на $0,3$ °С вище рекордного значення температури для цього дня 1899 року. Кліматична норма перевищена на $7,3$ °С, що відповідає погоді кінця жовтня.

Цього ж дня максимальна температура у столиці піднялась до $+8,2$ °С, таким чином перевищивши попередній рекорд для цього дня 1899 року на $2,1$ °С.

5 січня у Києві вперше за 142 роки середньодобова температура повітря склала $+6,5$ °С, що на $0,7$ °С вище рекордного значення температури для цього дня 1961 року. Кліматична норма перевищена на $9,1$ °С, що відповідає погоді початку квітня.

Цього ж дня максимальна температура у столиці піднялась до $+10,7$ °С, таким чином перевищивши попередній рекорд для цього дня 1925 року на $2,3$ °С.

14 січня у столиці максимальна швидкість вітру досягла рекордних 23 м/с (83 км/год), що на 3 м/с перевищило попереднє максимальне значення, зареєстроване у 1966 році (історичний рекордний максимум швидкості вітру у столиці, за уточненими даними, дорівнює 25 м/с і утримується з далекого 20 березня 1881 року).

У січні 2022 року в Києві переважав вітер північно-західного напрямку, що за багаторічними даними не є типовим для цього місяця. Переважна швидкість вітру становила $3-4$ м/с, а 14 січня вона досягла своєї максимальної швидкості – 23 м/с.

Опадів у районі розташування центральної частини Парку випало 50 мм або майже півтори норми.

Сніговий покрив спостерігався у другій та третій декадах місяця висотою $1-28$ см ($15-17$ січня короткочасно сходив).

Лютий.

У 2022 році лютий у Києві був доволі холодним та сухим. Його середньомісячна температура повітря склала $1,8$ °С, що вище кліматичної норми на $4,1$ °С.

Найтеплішим днем місяця стало 11 лютого, коли вдень температура досягла $+9$ °С, а найхолоднішим днем – 4 лютого, коли під ранок температура опустилась до -8 °С.

На самому початку місяця (1-5 лютого) погода носила циклонічний характер, після чого аж до кінця місяця характер погоди змінився на циклонічний з ймовірністю випадіння опадів та посиленням вітру.

Швидкість вітру в лютому 2022 року в Києві здебільшого становила $5-6$ м/с, а 17 лютого вона досягла своєї максимальної швидкості – 10 м/с.

У Києві лютий розпочався зі снігу – це були останні суттєві заморозки зими ($7-8$ °С). Опадів у районі розташування центральної частини НПП «Голосіївський» випало менше половини кліматичної норми – лише 17 мм (44 %). Причому, сніговий покрив спостерігався тільки в першій декаді місяця, в інший час – дощ.

Березень.

Місяць виявився майже нормальним у температурному плані: за даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура березня у Києві склала $+2,6$ °С, що на $0,1$ °С вище за кліматичну норму.

Найхолодніше було 11 березня, коли мінімальна температура повітря знизилась під ранок до $-8,6$ °С, а найтепліше – 29 числа, коли максимальна температура підвищилась до $+18,7$ °С.

29 березня у Києві був зафіксований температурний рекорд найтеплішої ночі, коли стовпчик термометра під ранок не опустився нижче $+8,7$ °С, що на $0,8$ °С вище, ніж це було у 1903 році.

У березні 2022 року в Києві переважав вітер північного та північно-північно-західного напрямків, що за багаторічними даними не є типовим для цього місяця. Швидкість вітру становила переважно 2-3 м/с. 26 березня максимальна швидкість вітру досягла 17 м/с.

Опадів у районі центральної частини Парку випало 12 мм, що склало 30 % місячної кліматичної норми. Цей березень взагалі став 13-тим найсухішим у рейтингу з 1891 року.

Квітень.

Цей місяць виявився доволі прохолодним: за даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура квітня у Києві склала $+8,1$ °С, що на $1,9$ °С нижче за кліматичну норму.

Найхолодніше було 4 квітня, коли мінімальна температура повітря знизилась під ранок до $-2,3$ °С, а найтепліше – 15 числа, коли максимальна температура підвищилась до $+21,1$ °С.

У квітні 2022 року в Києві переважав вітер північно-західного напрямку, що за багаторічними даними не є типовим для цього місяця. Швидкість вітру становила переважно 2-3 м/с, а 6 і 8 квітня вона досягла свого максимуму – 15 м/с.

Протягом місяця опадів у районі центральної частини Парку випало 42 мм, що співпало з середніми багаторічними показниками.

Травень.

Цей місяць виявився прохолодним і доволі посушливим. За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря у травні в Києві дорівнювала $+14,6$ °С, що на $1,2$ °С нижче за кліматичну норму.

Найхолодніше в Києві було 5 травня, коли мінімальна температура повітря під ранок опустилась до $+4,2$ °С, а найтепліше – 12 травня, коли максимальна температура після полудня піднялась до $+29,2$ °С.

За даними спостережень метеостанції ЦГО протягом місяця був встановлений один температурний рекорд: 12 травня у столиці зафіксовано максимальну температуру повітря – стовпчик термометра піднявся до позначки $+29,2$ °С, що на $0,3$ °С вище попереднього історичного значення для цієї дати, який тримався з 2013 року.

У травні 2022 року в Києві переважав вітер північно-західного напрямку, що за багаторічними даними не є типовим для цього місяця. Переважала швидкість вітру 2-3 м/с. 12 травня максимальна швидкість вітру досягла 17 м/с.

Травень виявився скупим на опади, яких у районі центральної частини Парку випало лише 33 мм, або 51 % кліматичної норми (з початку року дефіцит опадів у столиці склав 31 %).

Червень.

Перший місяць літа у столиці виявився теплішим за норму, та ще й доволі сухим. За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря у червні в Києві дорівнювала $+21,7$ °С, що на $2,2$ °С вище за кліматичну норму.

Найхолодніше у Києві було 22 червня, коли мінімальна температура опустилась до +11,8 °С, а найтепліше – 29 червня, коли максимальна температура після полудня піднялась до +34,4 °С, встановивши таким чином температурний рекорд.

Впродовж місяця переважав широтний перенос повітряних мас, лише 21-25 червня погоду визначала циклонічна циркуляція повітряних мас.

За даними спостережень метеостанції ЦГО у першому місяці літа було зафіксовано 4 температурні рекорди – він став сьомим найтеплішим у столиці за 142 роки спостережень.

20 червня у Києві вперше за 142 роки середньодобова температура повітря склала +25,9 °С, що на 0,3 °С вище рекордного значення температури для цього дня 1975 року. Кліматична норма перевищена на 5,8 °С.

27 червня у Києві зафіксований черговий температурний рекорд: мінімальна температура повітря в цей день у столиці не опустилась нижче +19,8 °С (попереднє рекордне значення було відмічене у 2017 році і дорівнювало +19,7 °С).

28 червня мінімальна температура повітря у столиці не опустилась нижче +21,3 °С, що є повторенням попереднього рекордного значення 2016 року.

29 червня максимальна температура повітря у столиці досягла +34,4 °С. Попереднє рекордне значення було відмічене у 1963 році і дорівнювало +34,0 °С.

У цьому місяці в Києві переважав вітер північного напрямку, що за багаторічними даними є типовим для червня. Швидкість вітру становила переважно 1-2 м/с. 21 і 23 червня швидкість вітру досягала свого максимуму – 13 м/с.

Червень виявився доволі скупим на опади, яких у районі центральної частини Парку випало 42 мм або 57 % кліматичної норми.

Липень.

За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря у липні в Києві дорівнювала +20,8 °С, що на 0,5 °С нижче за кліматичну норму.

Найхолодніше в цей місяць у Києві було 14 липня, коли мінімальна температура опустилась до +14 °С, а найтепліше – 28 липня, коли максимальна температура після полудня піднялась до +32 °С.

Липень виявився доволі скупим на опади, яких у районі центральної частини Парку випало 40 мм або 59 % кліматичної норми.

Серпень.

За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря у серпні в Києві дорівнювала +22,3 °С, що на 1,9 °С вище за кліматичну норму.

Найхолодніше у Києві було 31 серпня, коли мінімальна температура опустилась до +16,1 °С, а найтепліше – 24 серпня, коли максимальна температура після полудня піднялась до +33,1 °С.

За даними спостережень метеостанції ЦГО впродовж місяця було зафіксовано три температурні рекорди – він став дев'ятим найтеплішим у столиці за 142 роки спостережень.

27 серпня у Києві вперше за 142 роки середньодобова температура повітря склала +24,6 °С, що на 0,2 °С вище рекордного значення температури для цього дня 1943 року. Кліматична норма була перевищена на 5,7 °С. Мінімальна температура повітря цього дня у столиці не опустилась нижче +20,5 °С (попереднє рекордне значення було відмічене у 1975 році і дорівнювало +18,3 °С).

28 серпня мінімальна температура повітря у столиці повторила рекордне значення 1943 року і становила 19,9 °С.

У серпні 2022 року в Києві переважав вітер північного напрямку, що за багаторічними даними є типовим для цього місяця. Швидкість вітру становила переважно 1-2 м/с, а 3 і 13 серпня вона досягла свого максимального значення – 11 м/с.

У серпні в районі центральної частини Парку випало 60 мм опадів, або 107 % кліматичної норми.

Вересень.

Загалом перший місяць осені був доволі прохолодним і достатньо вологим. За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря вересня 2022 року в Києві становила +12,7 °С, що нижче за кліматичну норму на 2,2 °С.

Найтеплішим днем було 3 вересня, коли максимальна температура досягла +29 °С, а найхолоднішим – 20 вересня, коли мінімальна температура опустилась вночі до +6 °С (і вдень до +9 °С).

Загалом погода у вересні була переважно похмура – тільки 3 дні були повністю ясними та сонячними.

Другого числа зі зниження середньодобової температури повітря нижче +15,0 °С у столиці розпочалась метеорологічна осінь.

У вересні в районі центральної частини Парку випало 63 мм опадів, або 109 % кліматичної норми.

Жовтень.

За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура повітря жовтня у Києві склала +10,6 °С, що вище за кліматичну норму на 2,0 °С. Це забезпечило йому 13-ту позицію в рейтингу найтепліших з 1881 року.

Найтеплішим днем було 18 жовтня, коли максимальна температура досягла +22,1 °С, а найхолоднішим – 21 жовтня, коли мінімальна температура опустилась під ранок до 0,5 °С.

У жовтні 2022 року в Києві переважав вітер західно-південно-західного напрямку, що за багаторічними даними є типовим для цього місяця. Швидкість вітру становила переважно 1-2 м/с, а 23 жовтня вона досягла свого максимального значення – 11 м/с.

У районі центральної частини Парку випало 44 мм опадів, що становить 96 % кліматичної норми.

Листопад.

За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура листопада у Києві склала +3,1 °С, що вище за кліматичну норму на 0,5 °С.

Найхолоднішим днем було 20 листопада, коли мінімальна температура знизилась під ранок до –5,0 °С, а найтеплішим – 9 листопада, коли максимальна температура досягла +13,3 °С. У першій половині листопада утримувалася аномально тепла погода, у другій половині місяця переважала циклонічна циркуляція повітряних мас.

За даними спостережень метеостанції ЦГО в цей місяць у Києві було зареєстровано тільки один кліматичний рекорд.

3 листопада у столиці було зафіксовано рекордну кількість опадів – 17 мм, що на 1,3 мм більше, ніж попередній рекорд 1995 року, коли випало 15,7 мм опадів. Але загалом дефіцит опадів з початку року зберігся на рівні 12 %.

У листопаді 2022 року в Києві переважав вітер південно-південно-східного, південного, західного та західно-північно-західного напрямків, що за багаторічними даними є типовим для цього місяця. Переважала швидкість вітру 1-2 м/с. 12 листопада максимальна швидкість вітру досягла 10 м/с.

У листопаді в районі центральної частини Парку випало 99 мм опадів, що становить 215 % кліматичної норми – це забезпечило йому 11-ту позицію у рейтингу найвологіших з 1891 року.

Грудень.

За даними спостережень метеостанції ЦГО середньомісячна температура грудня у Києві склала $-0,7^{\circ}\text{C}$, що вище за кліматичну норму на $1,1^{\circ}\text{C}$.

Найхолоднішим днем було 6 грудня, коли мінімальна температура знизилась під ранок до $-10,9^{\circ}\text{C}$, а найтеплішим – 12 грудня, коли максимальна температура досягла $+10,7^{\circ}\text{C}$.

У грудні 2022 року в Києві переважав вітер південно-південно-західного напрямку, що за багаторічними даними не є типовим для цього місяця. Переважала швидкість вітру 1-2 м/с, а 20 і 27 грудня максимальна швидкість вітру досягла 13 м/с.

У першій декаді погоду визначав меридіональний перенос повітряних мас зі сходу та південного заходу, у другій декаді – циклонічна циркуляція, у третій декаді – широтний перенос повітряних мас.

У районі центральної частини Парку випало 58 мм опадів, що становить 123 % кліматичної норми.

Розділ 4 РОСЛИННИЙ СВІТ

4.1. Флора

4.1.1. Водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) на території НПП «Голосіївський»

Протягом 2022 року здійснювався аналіз результатів попередніх моніторингових досліджень водяного горіха плаваючого (*Trapa natans* L. s. l.), який пов'язаний із водоймами Голосіївського лісу (фото 4.1).

На території НПП «Голосіївський» великих водойм чи річок немає, але невеликих водотоків, що перетинають лісові масиви, є чимало. У південній частині (Голосіївський район) – це Горіхуватський, Дідорівський і Китаївський водотоки (водозбір р. Дніпро) із каскадом ставків

Фото 4.1. Водяний горіх плаваючий (*Trapa natans*) у водоймах Голосіївського лісу.

на них, які розташовані в межах масиву Голосіївський ліс, та водотоки р. Віта (права притока р. Дніпро), а в північній частині (Святошинський і Оболонський райони) – невеличкі річки – Любка, Нивка, Горенка (водозбір р. Ірпінь).

Місцезростання *Trapa natans* виявлені лише у водотоках урочища Голосіївський ліс і саме тут були закладені моніторингові площі для спостережень за цим реліктовим видом, який занесений до Червоної книги України (2009а) та в Додаток 1 до Бернської конвенції. Перші відомості про стан популяції *T. natans* на території Парку були опубліковані у 2018

році (Арап, Боровик, 2018). У 2019 році узагальнені відомості про стан популяції *T. natans* у одному з найбільш антропогенно навантажених водотоків – Горіхуватському, де зосереджена найбільша кількість місцезростань, і, відповідно, зібрано максимум даних моніторингових досліджень (Прядко та ін., 2019б).

Послідовні та щорічні дослідження *T. natans* у наявних місцезростаннях у НПП «Голосіївський» показують динамічні зміни під впливом природних та антропогенних чинників.

Перші роки моніторингових досліджень *T. natans* свідчили про добрий стан виду в наявних місцезростаннях. Особливість водотоків урочища Голосіївський ліс у тому, що це неширокі водотоки, які течуть по днищах ярів погорбованого рельєфу Київського лесового плато. На всіх трьох водотоках у минулому були побудовані каскади ставків по 4-5. Саме в цих ставках, які з часом набули відносно природного стану, і був виявлений *T. natans*. Найбільше місцезростань виявлено у ставках Горіхуватського водотоку – спочатку на другому і третьому, а

пізніше – і на першому ставку. Лише в одному із усього каскаду ставків, а саме – в четвертому, що на Голосіївській площі, *T. natans* відсутній. На Дідорівському (Голосіївському) водотоці, що протікає по центру масиву, *T. natans* був виявлений лише у ставку Гниле, а на ставках Китаївського водотоку моніторинг за цим видом здійснювався на 1 і 2 ставках.

Як показують моніторингові дослідження, у виявлених місцезростаннях *T. natans* вказаних ставків названих водотоків відбувається постійне зниження життєвого стану виду, а місцями і повне зникнення рослин.

Розглянемо стан популяцій *T. natans* у Горіхуватському водотоці, на якому цей вид зростав у трьох ставках із чотирьох. Найбільша популяція виявлена у третьому – видовженому ставку, у прибережній смузі, довжиною до 30 м. *T. natans* виступав у перші роки досліджень співдомінантом з *Nuphar lutea*, і довгий час мав стабільний характер. Починаючи з 2016 року життєвий стан виду погіршився, кількість рослин значно знизилась, а у 2018 році в цьому ставку *T. natans* не відмічався. Протягом 2019-2022 рр. також фіксується відсутність виду. Останні спостереження (2022 рік) виявили 2 дуже малі (до 3 см) розетки *T. natans* у прибережній смузі з *Phragmites australis* у південній частині ставка.

Наявна досить потужна популяція *T. natans* у ставку № 2 (біля дамби) також зазнала значних динамічних змін. Тут під впливом антропогенного навантаження, а саме – будівництва канатної дороги через ставок, популяція *T. natans* майже зникла. У 2022 році зафіксовані окремі екземпляри низького життєвого стану.

Привертає увагу місцезростання *T. natans* на ставку № 1 цього водотоку. В перші роки досліджень тут вид не відмічався, у 2020-2021 рр. фіксувався поодиноким. Дослідженнями у 2022 році було зафіксовано значне поширення *T. natans* у цьому ставку. Нині тут наявна щільна, досить велика куртина (15×15 м), що утворилась біля дамби (з відстійником) за широкою смугою *Typha latifolia*.

Моніторингові дослідження у ставку Гниле на Дідорівському (Голосіївському) водотоці за станом популяцій *T. natans* також здійснювались з 2008 року. В перші роки досліджень відмічалась добра життєвість у виявленій популяції, з часом спостерігалось «переміщення» популяції на відстань до 15 м, а протягом останніх трьох років вид повністю зник. Основні причини зникнення – зниження рівня води та значне заболочування прибережних смуг і мілководь.

Дослідження *T. natans* у виявлених місцезростаннях на Китаївському водотоці, а саме – у ставках 1 і 2, також довели повне зникнення виду із водних екосистем. У 2022 році у ставку № 1, що найближче до витоків і де *T. natans* утворював монодомінантні угруповання, відбулось значне зниження рівня води, водна рослинність просто «лежала» на оголеному ґрунті. У другому ставку також спостерігаються зміни водних екосистем у зв'язку з падінням рівня води.

Як показали багаторічні моніторингові дослідження, *T. natans* на території НПП «Голосіївський» має тенденцію до зникнення під впливом антропогенних та природних чинників.

Незважаючи на той факт, що було зафіксовано значне збільшення цього виду у водоймах Дніпровського каскаду водосховищ, що дало підставу науковцям виключити *T. natans* із наступного (четвертого) видання Червоної книги України, вважаємо за доцільне продовжувати моніторингові дослідження стану цього надзвичайно цікавого реліктового виду. Палеоботанічні дослідження рослинного покриву України свідчать про наявність *T. natans* у різних геологічних епохах. Насіння цієї рослини зберігає життєздатність більше 50 років. Це індикатор змін клімату та антропогенних навантажень. Тому як буде поводити себе цей вид у майбутньому покаже час та моніторингові дослідження.

4.1.2. Плющ звичайний (*Hedera helix*) в урочищі Голосіївський ліс

Одним зі своєрідних видів у флорі НПП «Голосіївський» є плющ звичайний (*Hedera helix* L.). Перші відомості про зростання плюща звичайного на території Парку знаходимо в літературі (Красняк, Тищенко, 2009). За матеріалами авторів цей вид був виявлений у Голосіївському лісі неподалік Виставкового центру в масиві листяного лісу з переважанням дуба звичайного (*Quercus robur*), а також з домішкою інших порід, а саме *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, а також *Fagus sylvatica*. Наявна тут куртина *Hedera helix* займає площу 35×30 м.

Протягом 2022 року виявлене нове – друге нині місцезростання цього надзвичайно рідкісного реліктового виду на території НПП «Голосіївський». Це місцезростання плюща звичайного розташоване також у межах урочища Голосіївський ліс – це заліснений схил до Дідорівського (Голосіївського) струмка, кв. 6.

Плющ звичайний – це реліктова вічнозелена ліана. Батьківщиною цього виду є ліси Європи. Про реліктовий характер плюща звичайного свідчать його знахідки з верхньокрейдяних до пліоценових відкладів.

В Україні плющ звичайний росте в лісах Карпат, Закарпаття та Прикарпаття, рідше зустрічається на Західному Поліссі, на схід від Вінниці.

Аналізуючи літературні дані, а також гербарні збори варто відмітити, що плющ звичайний для Київського Придніпров'я не наводився. Тому виявлення цього виду в лісах НПП «Голосіївський» є надзвичайно цікавим та потребує ретельного аналізу наявних нині тут місцезростань з метою вивчення шляхів його потрапляння та поширення в лісових екосистемах Парку.

Опишемо більш детально нове місцезростання плюща звичайного. Ділянка, де виявлений плющ звичайний, розташована в урочищі Голосіївський ліс (кв. 6) і займає нижню, майже вивірнену, частину досить стрімкого схилу до Дідорівського водотоку.

У сучасному деревостані переважає граб звичайний (*Carpinus betulus*) з домішкою берези пониклої (*Betula pendula*). У минулому – це масив дубово-грабового лісу. На ділянці дуба звичайного (*Quercus robur*) немає, але окремі екземпляри його зростають на прилеглих ділянках. Тут спостерігається експансія граба. Оскільки ділянка займає нижнє положення схилу та розміщується найближче до водотоку, в деревостані відмічена тополя чорна (*Populus nigra*). Зімкненість деревостану тут становить 0,7, деревостан майже одноярусний – висотою до 17 м. У деревостані спостерігається відновлення клена гостролистого (*Acer platanoides*), який тимчасово перебуває в ярусі підліску. Тут поодинокі зростає бруслина європейська (*Euonymus europaeus*). У трав'яному покриві залісненої нижньої частини схилу, де наявна пляма плюща звичайного, переважає осока волосиста (*Carex pilosa*). Це лісова екосистема грабового лісу волосистоосокового. Щільна пляма плюща звичайного займає площу 15×10 м. Плющ звичайний тут стелиться по землі та піднімається по стовбурах дерев на 3-4 м (**фото 4.2**). У цьому ценозі ще відмічена низка неморальних видів – *Pulmonaria obscura*, *Galeobdolon luteum*, *Stachys sylvatica*, а по краю (ближче до стежки) наявна популяція сапрофітної лісової орхідеї – гніздівки звичайної (*Neottia nidus-avis*) з Червоної книги України (2009а). Надзвичайної цінності цій ділянці надає наявне в попередній рік (у 2022 не спостерігалась) місцезростання однієї із найбільш рідкісних орхідей Парку – коручки пурпурової (*Eripactis purpurata*) (занесена до Червоної книги України (2009а)), яка зростала розсіяно і нараховувала близько 5-6 екз. Спостереження саме за цією орхідеєю довели рухомість та періодичність відновлення популяцій, тому

цей вид може з'явитись на наступний рік. Наукова цінність описаної ділянки полягає в тому, що тут зростають 2 види лісових орхідей – гніздівка звичайна і коручка пурпурова. Що стосується останнього виду, то відомі в Парку місцезростання знайдені саме в дубово-грабових лісах уздовж Дідорівського водотоку.

Виявлене місцезростання плюща звичайного значно доповнює цінність цієї ділянки та, порівняно з описаним у літературі, має інший ценотичний характер і життєвий стан.

Враховуючи наукову цінність цієї ділянки, де зростають 2 види з Червоної книги України, та рідкісний реліктовий вид – плющ звичайний, необхідно здійснювати постійний моніторинг і продовжувати пошуки нових локалітетів з метою збереження та охорони раритетних видів флори.

Фото 4.2. Плющ звичайний (*Hedera helix*) у НПП «Голосіївський».

4.1.3. Розподіл мохоподібних у НПП «Голосіївський» відповідно до окремих ділянок

НПП «Голосіївський» складається з п'яти основних ізольованих ділянок: урочище Теремки (90,3 га), Голосіївський ліс (922,5 га), урочище Бичок (53,0 га), південна (Конча-Заспівська) ділянка (3458,6 га) і Святошинсько-Біличанський ліс (6462,6 га) (Онищенко та ін., 2016). Неабиякий науковий і практичний інтерес являє собою розподіл видового різноманіття бріофітів у межах цієї заповідної території. Нижче проаналізовано багатство бріофлори ділянок Парку, її розподіл за ценозами і субстратами, ступінь антропогенної порушеності та дана оцінка бріологічної цінності кожної з них.

Урочище Теремки

Урочище Теремки розташоване на височинній лесовій території на правому березі Дніпра. Тут переважає лісова рослинність, близько 5 % його площі займають мезофільні луки. Сухіші ділянки цього масиву зайняті грабово-дубовим лісом, а на вологіших домінують чисті дубові ліси. У складі лісостанів характерною є висока участь черешні. Ця територія межує із забудовами житлового масиву Теремки I, її перетинає проспект акад. Глушкова, тому вона зазнає антропогенного впливу (Онищенко та ін., 2012).

Бріофлору ур. Теремки вивчено нами вперше; на сьогодні вона включає 40 видів. Найбільшу кількість видів (33) виявлено на стовбурах дерев. Найчастіше в цьому масиві зростають епіфіти *Leskea polycarpa* і *Pylaisia polyantha*, часто також відмічені *Amblystegium serpens*, *Brachytheciastrum velutinum*, *Brachythecium salebrosum*, *B. rutabulum*. Спорадично трапляються печиночники *Ptilidium pulcherrimum* і *Radula complanata* та мох *Homalia trichomanoides*. Переважно на дубах та березах селяться *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Platygyrium repens*, *Bryum moravicum*, *Plagiothecium laetum*; один раз тут відмічений експансивний вид *Dicranum tauricum*. На черешнях трапляються *Platygyrium repens* і *Sciuro-hypnum reflexum*. Вздовж траси на освітлених тополях виявлено низку представників роду *Orthotrichum* Hedw. (*O. speciosum*, *O. pumilum*, *O. diaphanum*, *O. obtusifolium*).

Як відомо, на мертвій деревині (всього 15 видів) спочатку продовжують розвиватися ті ж види, що і на живих деревах. Це *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Amblystegium serpens*, *Bryum moravicum*, *Brachytheciastrum velutinum*, *Plagiomnium cuspidatum*. Пізніше на цьому субстраті селяться такі види, як *Lophocolea heterophylla*, *Dicranum montanum* і *Callicladium haldanianum*. Облігатних епіксилів тут не виявлено.

На ґрунті в ур. Теремки знайдено всього 9 видів. З епігейних мохів у лісових угрупованнях трапляються *Oxyrrhynchium hians*, *Atrichum undulatum*, *Plagiomnium undulatum*. На мезофільних луках з покриттям до 25 % частіше ростуть *Oxyrrhynchium hians* і *Brachythecium mildeanum*; домішку до них також складають *Atrichum undulatum*, *Brachythecium rutabulum*, *Weissia brachycarpa*. На ґрунті на бетонних плитах суцільний покрив утворюють *Bryum argenteum* і *Ceratodon purpureus*. У вологіших умовах тут поселюються *Leptodictyum riparium* і *Hygroamblystegium varium*.

Отже, незважаючи на близькість автомобільної траси з інтенсивним рухом, в урочищі Теремки, крім толерантних до атмосферного забруднення видів, зберігаються досить вразливі епіфітні печиночники *Ptilidium pulcherrimum*, *Radula complanata* та мохи *Homalia trichomanoides*, *Anomodon attenuates*.

Урочище Голосіївський ліс

Найбільшим різноманіттям на цій ділянці НПП «Голосіївський» вирізняється власне сам Голосіївський ліс, де зареєстровано 92 види. Це пояснюється не тільки різноманітністю місцезростань (розчленований рельєф, різні ґрунтові відслонення та фітоценози), але й найбільш інтенсивними і тривалими пошуками бріологів у цьому районі. Адже відомо, що перші відомості про мохи Голосієва з'явилися ще наприкінці XIX ст. у статті «Матеріали для флори мхов окрестностей Киева» (Покровский, 1892), де було наведено 23 види. Потім бріологічні дослідження тут проводили О. В. Фомін, М. Ю. Вагнер, Д. К. Зеров, А. С. Лазаренко, Г. Ф. Бачуріна, зразки яких зберігаються у бріологічному гербарії Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Згодом усі ці матеріали були узагальнені у статті «Мохоподібні парків м. Києва» (Ізотова, Партика, 1988), де для Голосіївського лісопарку наведено 62 види. В Голосіївському ПК ім. М. Рильського, мохи якого нами вивчалися у 2010 році, встановлено 41 вид. Загалом в ур. Голосіївський ліс на сьогодні відомо 108 видів мохоподібних.

З результатів еколого-ценотичного аналізу бріофлори НПП «Голосіївський» випливає, що серед субстратних груп найбагатшою є епігейна (65 видів), далі йде епіфітна (45), значно меншою кількістю таксонів представлені епіксилі (21) та представники інших субстратів (14 видів). У ценотичному аспекті найбільше різноманіття мохоподібних спостерігається в корінних широколистяних лісах. З епігейних мохів найбільш звичайними в дубових і дубово-грабових

лісах є *Atrichum undulatum*, *Plagiomnium cuspidatum*, *Oxyrrhynchium hians*, *Plagiothecium cavifolium*, *P. denticulatum*, *Dicranella heteromalla*, *Pohlia nutans*. Згадані епігейні види в цих лісах суцільного покриву на ґрунті не утворюють, а трапляються окремими дернинками. На гнилій деревині в таких угрупованнях вже спостерігаємо *Lophocolea heterophylla*, *Dicranum montanum*, *Amblystegium serpens*, *Hypnum pallescens*, *Brachythecium rutabulum*, *Callicladium haldanianum*. У широколистяних лісах найкраще представлена епіфітна група мохів, які селяться переважно на окоренках і стовбурах дерев. Причому, якщо на деревах граба з їх гладкою корою епіфітні мохоподібні ростуть переважно у нижній частині стовбурів та на кореневих лапах, то на старих деревах дуба, клена, липи, з їх тріщинуватою корою, епіфітні види часто вкривають стовбури дерев суцільним чохлам до висоти 2-3 м і вище від землі. Типовими епіфітами в Парку є *Radula complanata*, *Anomodon attenuatus*, *A. longifolius*, *A. viticulosus*, *Leucodon sciuroides*, *Homalia trichomanoides*, *Isothecium alopecuroides*. Крім вищезгаданих, на стовбурах старих дубів також зареєстровані *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Platygyrium repens*, *Pseudoleskeella nervosa*, *Bryum moravicum* та інші. На березах у цих лісах поселяються печіночники *Lophocolea heterophylla*, *Ptilidium pulcherrimum* і мохи *Hypnum pallescens*, *Dicranum scoparium*, *D. montanum*, *Platygyrium repens*, *Orthotrichum speciosum*, *Sanionia uncinata*, *Pohlia nutans*, *Plagiomnium cuspidatum* (два останні на окоренках). Малим видовим багатством вирізняється бріофлора лучно-степових схилів. Для них характерні ксерофільні мохи *Polytrichum juniperinum*, *Ceratodon purpureus*, представники Вуґасеае (*Bryum caespiticium*, *B. argenteum*) та Роттіасеае (*Tortula modica*, *T. acaulon*, *Pterygoneurum ovatum*).

Багатою є бріофлора яружно-балкової системи НПП «Голосіївський». І це через велике тут різноманіття стацій, сприятливих для мохоподібних. З печіночників у сирих ярах трапляються *Marchantia polymorpha*, *Conocephalum salebrosum*, *Pellia endiviifolia*, *Blasia pusilla*, *Chiloscyphus pallescens*, а з мохів – *Plagiomnium undulatum*, *P. medium*, *Mnium marginatum*, *M. stellare*, *Rhizomnium punctatum*, *Fissidens bryoides*, *Brachythecium rutabulum*, види роду *Plagiothecium* Schimp. Видовий склад бріофітів прибережно-водних місцевостей бідний. У воді ставків раніше траплявся печіночник *Riccia fluitans*; тепер відмічені тільки *Drepanocladus aduncus*, *Leptodictyum riparium*, *Calliergonella cuspidata*. Своєрідний набір мохів спостерігається на вербах і тополях по берегах ставків. Тут маємо низку видів роду *Orthotrichum* Hedw. (*O. affine*, *O. speciosum*, *O. obtusifolium*, *O. pumilum*), *Ceratodon purpureus* та бокоплідні мохи *Leskea polycarpa*, *Pylaisia polyantha*, *Brachythecium salebrosum*. Штучні субстрати (такі, як асфальт, цегляні підмурки будинків, бетонні конструкції тощо) є місцем для поселення різних космополітних мохів *Grimmia pulvinata*, *Schistidium apocarpum*, *Bryum argenteum*, *Ceratodon purpureus*, *Barbula unguiculata*, *Tortula muralis* тощо.

Отже, бріофлора ділянки Голосіївський ліс багата і включає 108 видів. Головну цінність тут становить комплекс епіфітних мохоподібних, властивих малопорушеним широколистим лісам. В урочищі трапляється *Dicranum viride*, занесений у Додаток I до Бернської конвенції та до Червоної книги мохоподібних Європи. Також відмічені інші рідкісні види: *Cratoneuron filicinum*, *Fissidens viridulus*, *Orthotrichum lyellii*, *Pohlia annotina*, *Syntrichia papillosa* (Онищенко та ін., 2016). Значних змін у складі бріофлори цієї ділянки за останні 100 років не зафіксовано.

Урочище Бичок

Урочище Бичок розташоване в межах заплави Дніпра. У ньому переважає лісова рослинність. У деревостані найчастіше домінує дуб, характерною є домішка в'язів, а також тополь. Є

невелика ділянка з домінуванням верби білої (Онищенко та ін., 2012). Ця територія оточена забудовами житлового масиву Коник, її перетинає Столичне шосе з інтенсивним рухом автотранспорту. Через те вона зазнає інтенсивного антропогенного впливу, що проявляється в облаштуванні фізкультурних майданчиків і місць для відпочинку, рубках дерев, накопиченні сміття тощо.

Мохоподібні ур. Бичок до наших досліджень не вивчали. Нами встановлено тут 44 види. Найбільшу кількість видів (25) виявлено на стовбурах дерев. Моховий покрив особливо добре виражений на старих дубах та вербах. Окоренки дубів часто обживають *Plagiomnium cuspidatum*, *Brachytheciastrum velutinum*, *Brachythecium salebrosum*, *Plagiothecium laetum*, *Amblystegium serpens*. Вище на стовбурах розміщуються *Bryum moravicum*, *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Leucodon sciuroides*; ще вище піднімаються *Orthotrichum* spp., *Platygyrium repens*. З видів, властивих для малопорушених широколистяних лісів, у цьому масиві знайдені *Isothecium alopecuroides*, *Anomodon longifolius* та *A. attenuatus* (останній знайдено на дубовому пеньку). Для верб, як і тополь, характерні *Leskea polycarpa*, *Pylaisia polyantha*, *Orthotrichum speciosum*, *O. pumilum*, *O. obtusifolium*, *Amblystegium serpens*, *Brachythecium* spp., рідше – *Orthotrichum diaphanum*, *Leucodon sciuroides*, *Sciuro-hypnum reflexum*.

На мертвій деревині виявлено 15 видів. Для цього субстрату властиві такі види, як *Lophocolea heterophylla*, *Dicranum montanum*, *D. scoparium* і, особливо, *Callicladium haldanianum*. На ґрунті в ур. Бичок знайдено всього 11 видів мохів; можливо мала їх кількість пов'язана з наявністю щільного шару опалого листя. З епігейних мохів тут трапляються *Plagiomnium cuspidatum*, *Atrichum undulatum*, *Охуррхynchium hians*. На порушеному ґрунті спостерігаються *Ceratodon purpureus*, *Bryum argenteum*, *B. caespiticium*, а у вологіших умовах – *Pohlia melanodon*, *Physcomitrella patens*, *Physcomitrium pyriforme*.

У цьому урочищі представлені штучні кам'яні субстрати і вони теж колонізуються мохами (19 видів). Наприклад, на цеглі знаходимо *Barbula unguiculata*, по краях асфальтових доріжок масово ростуть *Bryum argenteum* і *Ceratodon purpureus*, на купках старого асфальту в лісі – *Bryum moravicum*, *Plagiomnium cuspidatum*, *Brachythecium rutabulum*. На широкій бетонній трубі, яка тягнеться над поверхнею ґрунту від житлових будинків до Столичного шосе, знайдено низку епіфітних мохів *Leskea polycarpa*, *Pylaisia polyantha*, *Bryum moravicum*, *Amblystegium serpens*, *Brachythecium rutabulum*, *Orthotrichum diaphanum*, *O. pumilum* та облигатні епіліти – *Orthotrichum anomalum* і *Schistidium apocarpum* s. l.

Отже, в ур. Бичок заслуговують уваги знахідки епіфітів, які властиві для малопорушених широколистяних лісів – *Isothecium alopecuroides*, *Anomodon longifolius*, *A. attenuatus*, *Leucodon sciuroides*. У цьому масиві також знайдено низку видів, що селяться на штучних кам'янистих субстратах.

Південна (Конча-Заспівська) ділянка

У результаті наших досліджень, з урахуванням даних бріологічного гербарію Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, у Конча-Заспівському лісництві було виявлено 86 видів мохоподібних. Видове багатство мохів тут зумовлене різноманіттям ґрунтів, рослинності та високим рівнем ґрунтових вод. У зниженнях цього лісництва глибина залягання водного горизонту не перевищує 2 м, а в деяких місцях скорочується до 0,5 м з виходом ґрунтових вод на поверхню. Багатство ґрунтів визначає участь у лісах листяних порід – дуба, граба, клена, ясеня та інших. Рослинність представлена тут сосновими та дубово-сосновими лісами, значно менші площі займають дубово-грабові і грабові ліси.

У соснових лісах, які займають підвищені форми рельєфу, виявлено всього 20 видів. На найбільш сухих ділянках сосняків наземний покрив утворюють лишайники *Cladina rangiferina*, *C. mitis* та мохи *Polytrichum piliferum*, *P. juniperinum*, *Pohlia nutans*, *Ceratodon purpureus* і *Syntrichia ruralis*. Зі збільшенням вологості ґрунтів у соснових ценозах формується килим з *Pleurozium schreberi* та за участю *Dicranum polysetum*, *D. scoparium*, рідше – видів роду *Brachythecium* s. l. На відслоненнях ґрунту спорадично трапляється оригінальний мох *Vixbaumia aphylla*, яка має редукований гаметофіт і асиметричну коробочку. Вологіші стації в сосняках зайняті *Polytrichum commune*, часом з *Hylacomium splendens*.

Бріофлора дубово-соснових лісів включає 33 види і характеризується поєднанням бореальних і неморальних мохів. На ґрунті тут трапляється типовий бореальний вид *Pleurozium schreberi*, рідше *Atrichum undulatum*, *Plagiomnium cuspidatum*.

Згарища, порушені місця опановують рудеральні *Marchantia polymorpha*, *Bryum caespitium*, *Funaria hygrometrica*, *Ceratodon purpureus*. З епіфітів на дубах зустрічаємо *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Platygyrium repens*, *Dicranum montanum*, *Ptilidium pulcherrimum*, що ростуть і на стовбурах беріз у соснових лісах. На старих дубах також трапляються типові неморальні епіфіти *Radula complanata*, *Leskea polycarpa*, *Anomodon attenuatus*, які практично відсутні у хвойних лісах. У сосново-дубових лісах багата епікільна бріофлора; на мертвій деревині тут відмічені *Brachythecium salebrosum*, *Amblystegium serpens*, *Lophocolea heterophylla*, *Callicladium haldanianum*, *Tetraphis pellucida* та інші види.

У зниженнях дубово-орляково-конвалієвого лісу Конча-Заспівського лісництва (кв. 12) іноді трапляються блюдцеподібні болітця. Вони, як правило, мають невелику водну поверхню, оточену осоками і болотяно-лучним різнотрав'ям (**фото 4.3**). У воді цих боліт росли гідрофільні мохи *Drepanocladus aduncus* та *Sphagnum platyphyllum* (останній уже зник). По краях боліт попадаються куртини *Aulacomnium palustre*, *Climacium dendroides*, *Polytrichum commune* та сфагни *Sphagnum fallax*, *S. palustre*, *S. squarrosum*, *S. fimbriatum*, *S. subsecundum* (Вірченко, Прядко, 2013).

Вираженою своєрідністю вирізняється видовий склад мохоподібних ясенево-дубових лісів цього лісництва з участю клена, липи (включає 37 таксонів). Тут зберігається типовий неморальний комплекс бріофітів, який властивий малопорушеним широколистяним лісам рівнинної України. Сюди входять, здебільшого, епіфітні види. З печиночників – це *Metzgeria furcata*, *Radula complanata*, *Frullania dilatata*, а з мохів – *Homalia trichomanoides*, *Leucodon sciuroides*, *Anomodon attenuatus*, *A. longifolius*, *A. viticulosus*, *Pseudoleskeella nervosa*, ряд представників роду *Orthotrichum* Hedw. Перераховані види якщо і трапляються в інших місцях лісопаркової зони м. Києва, то рідко і не утворюють на стовбурах дерев значного покриття.

Раніше проводилось дослідження видового складу мохів дотів Київського укріпленого району (КиУР). Цей укріпрайон створювали протягом 1929-1935 рр., а 1941 року було проведено

Фото 4.3. Болото-блюдце в заказнику «Лісники».

відновлювальні роботи. Сім дотів південної ділянки КиУРу в районі хутора Мриги розташовані на території НПП «Голосіївський». Три з них перебувають у зруйнованому стані, чотири – цілі. Саме видове різноманіття мохів та особливості їх зростання на цих фортифікаційних спорудах стали предметом біологічного дослідження. У зібраному матеріалі загалом встановлено 37 видів мохоподібних. Найбільш поширеними (знайдені на 5-7 дотах) були такі види: *Schistidium apocarpum*, *Ceratodon purpureus*, *Grimmia pulvinata*, *Orthotrichum anomalum*, *Syntrichia ruralis*, *Amblystegium serpens*, *Bryum moravicum* і *B. argenteum*. На 3-4 дотах зареєстровані *Barbula unguiculata*, *Campylophyllum calcareum*, *Pylaisia polyantha*, *Orthotrichum pumilum*, *O. obtusifolium*, *Brachytheciastrum velutinum*, *Brachythecium salebrosum*, *Leucodon sciuroides*. Більшість цих видів можна вважати колоністами дотів. Зауважимо, що їх переважна частка є верхоплідними мохами, що утворюють рясні спорогони чи виводкові тільця. В субстратному відношенні на дотах знайдені епілітні, епіфітні та епігейні види. В околицях Києва відсутні природні кам'яні виходи, тому група епілітних чи в ширшому сенсі петрофітних видів збагачує бріофлору міста. До них ми зараховуємо *Schistidium apocarpum*, *Grimmia pulvinata*, *Orthotrichum anomalum*, *O. cupulatum*, *Bryoerythrophyllum recurvirostrum*, *Racomitrium canescens*, *Rhynchostegium murale*, *Tortula muralis* (Вірченко, Година, 2013).

Нами проводилось дослідження мохоподібних Дачного лісництва, що займає найпівденнішу частину НПП «Голосіївський». Всього було виявлено трохи більше 60 видів. Бідність бріофлори пов'язана тут з невеликим різноманіттям екологічних умов і переважанням мало- та середньовікових соснових лісів. Часто вони мертвопокривні чи мають рідкий покрив зі злаків. Участь мохів у таких 40-50-річних насадженнях незначна. Зростанню мохів у них перешкоджає щільний опад хвої, сухих гілочок, кори та шишок. Мохоподібні поселяються тут переважно в місцях з порушеною підстилкою – на стінках окопів, протипожежних ровів, по узбіччях стежок і доріг. На стінках окопів, що заросли травою, відмічені *Pleurozium schreberi*, *Brachythecium albicans*, *Atrichum undulatum*; рідше трапляються *Buxbaumia aphylla* та *Atrichum tenellum*. На узбіччях доріг звичайні *Ceratodon purpureus*, *Polytrichum piliferum*, *P. juniperinum*, *Bryum argenteum*, *B. caespiticium*. У стиглих злаково-різнотравних і орлякових лісах місцями наземний покрив утворює *Pleurozium schreberi* з домішкою *Dicranum polysetum*, *Sciuro-hypnum oedipodium*, *Brachythecium campestre* та видів з родів *Plagiomnium* Т. Кор. і *Plagiothecium* В. S. G. Через посушливі умови в соснових лісах епіксилних видів мало, зустрічаються лише *Lophocolea heterophylla*, *Pohlia nutans*, *Brachytheciastrum velutinum*, деякі види роду *Bryum* Hedw.; у вологіших місцях – *Callicladium haldanianum*. Зниження соснових лісів звичайно займають березняки з участю осики. На окоренках беріз селяться *Ptilidium pulcherrimum*, *Dicranum scoparium*, *Hypnum pallescens*, *Sanionia uncinata*, рідше *Dicranum flagellare* і *D. tauricum*. Вище по стовбурах піднімаються *Platygyrium repens*, *Orthotrichum speciosum*, *Ulota crispa*. На осиках зростають *Amblystegium serpens*, *Pylaisia polyantha*, *Orthotrichum pumilum*, *O. obtusifolium* та інші види.

Таким чином, загалом у бріофлорі південної ділянки Парку встановлено 114 видів. Тут найбільш повно представлений епіфітний неморальний комплекс бріофітів, який властивий малопорушеним широколистяним лісам рівнинної України. В урочищі трапляється *Dicranum viride*, занесений у Додаток I до Бернської конвенції та Червоної книги мохоподібних Європи. Також відмічені інші рідкісні види: *Aulacomnium androgynum*, *Cynodontium strumiferum*, *Buxbaumia aphylla*, *Ricciolepis natans*, *Lophozia excise* (Онищенко та ін., 2016). На цій території зберігається бореальна бріофлора соснових лісів і боліт, включно зі сфагновими мохами. Щоправда, через зниження рівня ґрунтових вод, останні перебувають тут на стадії виживання. Антропогенний вплив проявляється також наявністю дотів та інших кам'янистих субстратів, які заселяються петрофітними мохами.

Святошинсько-Біличанський ліс

На цій ділянці НПП «Голосіївський» найкраще вивченою є бріофлора Святошинського лісництва, оскільки тут виявлено трохи більше 80 видів. У лісництві були обстежені соснові, дубово-соснові та вільхові ліси. Проте, особливий науковий інтерес на цій території викликала бріофлора боліт.

Зокрема, ще геоботаніки вивчали мохи Романівського болота, оскільки тут були представлені евтрофні та мезотрофні рослинні угруповання, характерні для Українського Полісся (Андрієнко, Харкевич, 1973). За нашими підрахунками в межах пам'ятки природи «Романівське болото» виявлено 43 види, з яких 4 види печіночників, 4 – сфагнів і 35 видів брієвих мохів (Вірченко, 2014). Більшу частку бріофлори цього болота складають звичайні чи спорадично поширені болотно-лучні та лісові види. З болотно-лучних варто назвати брієві мохи *Climacium dendroides*, *Bryum pseudo-triquetrum*, *Aulacomnium palustre*, *Calliergonella cuspidata*, *Calliergon cordifolium*, а також сфагни. Серед лісових характерні епігейні мохи *Polytrichum commune*, *Atrichum undulatum*, *Pohlia nutans*, епіксиліні *Callicladium haldanianum*, *Dicranum flagellare*, *Tetraphis pellucida* та епіфітні *Hypnum cupressiforme*, *Platygyrium repens*, *Brachytheciastrum velutinum*. З раритетних мохів на Романівському болоті траплявся червонокнижний *Helodium blandowii*. На початку ХХ ст. цей вид у заплаві Ірпеня знаходив М. Ю. Вагнер разом з такими гляціальними реліктами, як *Tomentypnum nitens* і *Paludella squarrosa*. У ХХІ ст. останні два види, а також сфагни на території Романівського болота нами повторно не виявлені.

У теперішній час болотні біотопи зі сфагновими мохами наявні у Святошинському лісництві у кв.73 і 74, де розміщуються на терасі р. Нивка. Це невеличкі озерця по краю яких поширені заболочені смуги зі сфагновими мохами, які перебувають на різних стадіях розвитку та з різною участю мохів. Перший локалітет, що розташований у кв. 73 (фото 4.4), являє собою

Фото 4.4. Болото зі сфагновими мохами на «п'єдесталах» вільхи чорної у Святошинському лісництві, кв. 73.

Фото 4.5. Озерце зі сфагновими мохами на одному із заболочених берегів у Святошинському лісництві, кв. 74.

озерце, водна поверхня якого зтягнута ряскою малою та спіроделою багатокореневою, з поодинокими деревами вільхи чорної. Сфагнові мохи, які наявні тут у значній кількості, зростають переважно на вільхових «п'єдесталах» і представлені *Sphagnum palustre*, *S. squarrosum* і *S. fimbriatum*. Зелені мохи трапляються у воді озерця – *Calliergonella cuspidata*, *Calliergon cordifolium*, *Drepanocladus aduncus*, а на його березі – *Climacium dendroides*. У сосновому лісі чорнищевому, що оточує обводнене озерце з вільхою та вербою, відмічені ще *Sphagnum flexuosum* і *S. magellanicum*. Друге озерце розташоване у кв. 74 (фото 4.5) на більш високих елементах рельєфу, в масиві соснового лісу. Воно оточене розрідженою вербою попелястою. Килим сфагнових мохів, що виявлений на одному з його берегів, розміщується досить широкою смугою і складається зі *Sphagnum palustre* і *S. fimbriatum*. У воді тут ростуть ще зелені мохи *Calliergon cordifolium* і *Drepanocladus aduncus* (Прядко та ін., 2021а).

Варто зауважити, що раніше в долині р. Нивка (стара назва р. Нова Гребля) були поширені осокові та осоково-сфагнові болота, вільшняки, соснові ліси. За даними О. В. Фомина і Д. К. Зерова, у 20-х роках ХХ ст. тут росла низка сфагнових мохів: *Sphagnum obtusum*, *S. warnstorffii*, *S. contortum*, *S. teres* й інші, котрі в наш час повторно не знайдені.

За власними матеріалами, а також зборами В. А. Онищенко і О. І. Прядко, складено список мохоподібних Київського лісництва Святошинсько-Біличанської ділянки Парку. Він включає 69 видів, з них 5 – печіночники і 64 види мохів. Як і у Святошинському лісництві, в Київському переважають дубово-соснові і соснові ліси, а у зниженнях рельєфу трапляються вільшняки з участю берези та осики. Найбагатша бріофлора спостерігалася в дубово-соснових лісах (32 види). На ґрунті в дубово-соснових лісах ростуть *Atrichum undulatum*, *Dicranella heteromalla*, *Plagiomnium cuspidatum*, *Oxyrrhynchium hians*. Біля стовбурів дерев звичайні *Pohlia nutans*, *Bryum moravicum*, *Plagiothecium denticulatum*, *P. cavifolium*. На окоренках і стовбурах дубів селяться *Lophocolea heterophylla*, *Hypnum cupressiforme*, *H. pallescens*, *Brachythecium salebrosum*, *Platygyrium repens*. На основах стовбурів беріз знаходимо дещо інший набір видів – *Ptilidium pulcherrimum*, *Dicranum montanum*, *D. scoparium*, *Callicladium hadanianum*.

У вільхових лісах зареєстровано 26 видів мохоподібних. Тут трапляються мохи, які не виявлені в інших лісових ценозах – *Brachythecium rivulare*, *Calliergon cordifolium*, *Cirriphyllum piliferum*, *Climacium dendroides*, *Rhizomnium punctatum*, *Polytrichastrum longisetum*, *Plagiothecium succulentum*. Переважно осикам властиві епіфіти *Amblystegium subtile*, *Leskea polycarpa*, *Pylaisia polyantha*, *Brachytheciastrum velutinum*, види роду *Orthotrichum* Hedw. (*O. speciosum*, *O. pumilum*, *O. obtusifolium*).

У Київському лісництві збереглися зруйновані доти з часів Другої світової війни. На них встановлено зростання 17 видів мохів, що є представниками різних екологічних груп. Це облігатні епіфіти *Grimmia pulvinata*, *Orthotrichum anomalum*, *Schistidium apocarpum*, *Tortula muralis*, які не властиві бріофлорі околиць Києва через відсутність тут природних кам'янистих відслонень. На освітлених стінках дотів селяться і облігатні епіфіти *Orthotrichum pumilum*, *O. obtusifolium*, епігеїні космополіти *Bryum caespiticium*, *Syntrichia ruralis*, *Ceratodon purpureus* та інші. Затінені стінки дотів заростають тіневитривалими видами *Hypnum cupressiforme*, *Pylaisia polyantha*, *Bryum moravicum*, *Sciuro-hypnum populeum*.

У 2019 році нами були обстежені дубові та дубово-соснові ліси у кв. 77, 91, 94 і 107-111 Пуща-Водицького лісництва. На ґрунті, пнях, колодах, стовбурах дуба, берези, сосни виявлено 45 видів мохоподібних, більшість з яких згадувалась при описі інших лісництв. З цікавіших варто назвати неморальні види *Frullania dilatata* і *Homalia trichomanoides*, а також експансивні епіфіти *Dicranum tauricum* і *Brachythecium reflexum*.

У 2022 році ми досліджували сфагнові мохи Межигірського лісництва (кв. 7, 8, 20 і 32) з метою вивчення перспективи розширення площі національного парку. Було встановлено, що сфагнові мохи ростуть тут як у вологих та сирих соснових і березових лісах, так і на низинних болотах. У наш час виявлено 5 видів торфових мохів – *Sphagnum fallax*, *S. fimbriatum*, *S. palustre*, *S. magellanicum* і *S. capillifolium*. Ще 4 види (*S. compactum*, *S. girgensohnii*, *S. papillosum* і *S. squarrosum*) були знайдені тут у 1990-1991 рр. і можуть бути повторно виявлені при подальших біологічних дослідженнях. Варто зауважити, що вказані вище квартали зі сфагнами входять до складу Межигірсько-Пушаводицького лісового заказника місцевого значення. Тому, з метою кращої охорони цих вразливих до антропогенного впливу бореальних мохів, доцільно порушити питання про приєднання Межигірсько-Пушаводицького заказника (чи, принаймні, його ділянок зі сфагнами) до НПП «Голосіївський».

Таким чином, на сьогодні в межах Святошинсько-Біличанської ділянки загалом встановлено 117 видів мохоподібних, що складає майже 67 % видового різноманіття бріофлори НПП «Голосіївський». Різні автори вказували для цієї ділянки один вид з Червоної книги мохоподібних Європи (*Dicranum viride*), три види (*Helodium blandowii*, *Meesia triquetra* і *Paludella squarrosa*) з Червоної книги України, а також низку сфагнів, які всі в даний час не виявлені повторно. Однак, торфові мохи все ще збереглися у Святошинському лісництві (*Sphagnum palustre*, *S. squarrosum*, *S. fimbriatum*, *S. flexuosum* і *S. magellanicum*). Для збереження додаткових локалітетів сфагнів варто розширити територію НПП «Голосіївський» за рахунок Межигірсько-Пушаводицького заказника Святошинського ЛПГ.

Загалом, для НПП «Голосіївський» на сьогодні встановлено 175 видів мохоподібних. В ур. Теремки зареєстровано 40 видів, в ур. Бичок – 44, в Голосіївському лісі – 108, у південній частині Парку – 114, а у Святошинсько-Біличанській ділянці – 117 видів. Бріофлора широколистяних лісів найкраще представлена в Голосіївському лісі та в південній частині Парку, частково в ур. Бичок. Бріофлора хвойних лісів зберігається у Святошинсько-Біличанській ділянці та південній частині Парку; на цих же територіях рідко зустрічаються болотні мохи, включно зі сфагнами. Найбільших змін зазнала бріофлора Святошинсько-Біличанської ділянки, де через трансформацію боліт зникли субарктично-бореальні гляціальні релікти. Антропогенний вплив проявляється також у південній частині Парку, де наявні доти й інші кам'яністі субстрати, що заселяються петрофітними мохами.

4.1.4. Систематичний аналіз мохоподібних НПП «Голосіївський»

Відділ Marchantiophyta – печіночники

***Aneura pinguis* (L.) Dumort.** Біля півд.-зах. краю Пущі-Водиці, вільховий ліс у долині річечки, на ґрунті, 09.06.2016 (Онищенко) (Вірченко, 2017).

***Blasia pusilla* L.** Голосіївський ліс, на схилі, 12.05.1933 (Зеров) (Ізотова, Партика, 1988).

***Cephaloziella divaricata* (Sm.) Schiffn.** Конча-Заспівське л-во, кв. 41, сосновий ліс, на оголених стінках окопа, 23.09.1990 (Вірченко).

***Cephaloziella hampeana* (Nees) Schiffn.** Пуща-Водиця, сосновий ліс, на схилі ями, 12.10.1958 (Зеров) (Вірченко, 2017).

***Chiloscyphus pallescens* (Ehrh. ex Hoffm.) Dumort.** Китаївський ліс, 26.08.1879 (Шмальгаузен) (Покровський, 1892); Голосіївський ліс, днище балки у грабовому лісі, на мертвій деревині у воді, 15.07.1987 (Вірченко).

***Conocephalum salebrosum* Szweyk., Buczk. & Odrzyk.** Китаївський ліс, 26.08.1879 (збір. Шмальгаузен, визн. Д. К. Зеров як *Conocephalum conicum* (L.) Dum.); Китаїв, 09.06.1902 (Ракочі як *Fegatella conica* Corda). У 2013 р. Є. О. Боровічов перевизначив обидва зразки як *C. salebrosum*.

***Frullania dilatata* (L.) Dumort.** Конча-Заспа, на корі дуба в лісі, 03.11.1968 (Зеров); Конча-Заспівське л-во, в листяному лісі, на стовбурі верби біля озера, 02.08.1987 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 77, сосново-дубовий ліс, на клені, 21.08.2019 (Вірченко).

***Lophocolea bidentata* (L.) Dumort.** Пуща-Водиця, липово-ліщиновий ліс, на ґрунті, 08.08.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2017).

***Lophocolea heterophylla* (Schrad.) Dumort.** Голосіївський ліс, 22.04.1919 (Вагнер); Голосіївський лісопарк, на корі дерев і гнилій деревині (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на основі стовбура дуба, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на дубах та березах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубових пенях, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 59, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 26, вільховий ліс, на мертвій деревині у струмку, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, дубово-грабовий ліс, на ґрунті, 11.04.2016 (Онищенко); кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Lophocolea minor* Nees.** Голосіївський ліс, схили по дорозі до Китаєва, 30.08.1925 (Зеров); Конча-Заспівське л-во, на трухлявому пенюку біля озера, 23.09.1990 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на вологому ґрунті на березі ставка, 16.04.2011 (Вірченко).

***Lophozia bicrenata* (Schmidel ex Hoffm.) Dumort.** Святошинське л-во, біля Романівського болота, на стінках меліораційної канави, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

***Lophozia excisa* (Dicks.) Dumort.** Голосіївка, 29.04.1879 (Шмальгаузен) (Покровський, 1892 як *Jungermannia intermedia* N. ab E.); Голосіївський лісопарк, на порушеному ґрунті (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспа, сосновий ліс, під дорогою на схилі, 25.10.1968 (Зеров).

***Marchantia polymorpha* L.** Голосіївський ліс, по стежці на землі, 16.08.1919 (Вагнер); Голосіїв, дубово-грабовий ліс, на місці кострищ, 04.10.1980 (Любченко); Голосіївський лісопарк, на порушеному ґрунті та в заболочених місцях (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк біля музею Рильського, грабовий ліс, на глинистих стінках яру, 15.05.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на кострищі, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 34, сосновий ліс, руїни дота № 102, 11.10.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Київське л-во, кв. 3, дубовий ліс, на старому кострищі, 23.08.2018 (Вірченко).

***Metzgeria furcata* (L.) Dumort.** Китаївський ліс, 26.08.1879 (Шмальгаузен) (Покровський, 1892); Голосіївський ліс, 26.06.1919 (Фомін), дубово-грабовий ліс біля астрономічної обсерваторії, на стовбурі дуба, 15.07.1987, 22.03.2014 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, в листяному лісі, на стовбурі граба, 02.08.1987 (Вірченко).

***Pellia endiviifolia* (Dicks.) Dumort.** Голосіївський ліс, на схилі, 12.10.1933 (Зеров); Голосіївський лісопарк, у заболочених, вологих місцях (Ізотова, Партика, 1988); Святошинське л-во, біля Романівського болота, на стінках меліораційної канави, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

***Plagiochila porelloides* (Torrey ex Nees) Lindenb.** Пуща-Водиця, липово-ліщиновий ліс, на ґрунті, 08.08.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2018).

***Porella platyphylla* (L.) Pfeiff.** Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі клена, 16.04.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, липовий «кострів» серед вільхових боліт, на стовбурах листяних дерев, 24.10.2012 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко).

***Ptilidium pulcherrimum* (Weber) Vain.** Голосіївський ліс, 19.06.1891 (Покровський) (Покровський, 1892 як *Ptilidium ciliare* N. ab E.; Зеров, 1964); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на дубах та березах, 10.10.2009 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 26, сосново-дубовий ліс, на стовбурі дуба,

22.08.1988 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 64, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Київське л-во, кв. 23, сосновий ліс, на мертвій деревині, 13.09.2018 (Вірченко).

***Radula complanata* (L.) Dumort.** Голосіївка, 29.04.1879 (Шмальгаузен); Голосіївський ліс, на грабі, 16.08.1919 (Вагнер), 12.04.1920 (Зеров), 15.07.1987 (Вірченко); балка в лісі вище оз. Дідорівка, на поваленому мертвому дубі, 01.05.2011 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на ясені, 10.10.2009 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі клена, 16.04.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, на стовбурі ясена біля озера, 23.09.1990 (Вірченко); кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на деревах листяних порід, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на клені, 27.06.2019 (Вірченко).

***Reboulia hemisphaerica* (L.) Raddi.** Голосіївський ліс, на схилі, 21.04. і 29.09.1929 (збір. і визн. Д. К. Зеров як *Mannia fragrans* (Balb.) Frye et Clark) (Зеров, 1964). У 2013 р. Є. О. Боровічов перевизначив обидва зразки як *R. hemisphaerica* ssp. *dioica* R. M. Schust. (Боровічов, Ныпорко, 2014).

***Riccia cavernosa* Hoffm.** Конча-Заспівське л-во, біля кв. 18, на просіці, 23.09.1990 (Вірченко).

***Riccia fluitans* L.** Голосіївський ліс, лісове болото, у воді, 16.08.1919 (Вагнер); Голосіївський ліс, копанка, 27.05.1937 (Зеров) (Зеров, 1964); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, ефемерна водойма в лісі, 06.06.2014 (Онищенко); кв. 8, осокове болото, 20.06.2014 (Онищенко).

***Riccicarpos natans* (L.) Corda.** Конча-Заспівське л-во, кв. 2, ефемерна водойма в лісі, 06.06.2014 (Онищенко); на межі кв. 11 і 12 біля екологічної стежки, у воді, червень 2014 (Онищенко).

Відділ Bryophyta – мохи

***Abietinella abietina* (Hedw.) M. Fleisch.** Конча-Заспівське і Дачне л-ва, на піщаному ґрунті в освітлених місцях, 1990 (Вірченко); ур. Бичок, листяний ліс, на бетонній трубі, 05.10.2011 (Вірченко); Київське л-во, біля кв. 46, на травистих схилах до заплави, 02.08.1990 (Вірченко).

***Amblystegium serpens* (Hedw.) Schimp.** Китаївський ліс, Голосіївський ліс (Покровський, 1892); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, грабовий ліс, на ґрунті, 11.07.2009 (Онищенко); Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 23.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на ясені, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, 21, 22, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на деревах листяних порід, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, верби по краю ставка, на вербі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Amblystegium subtile* (Hedw.) Schimp.** Китаївський ліс (Покровський, 1892); Голосіївський ліс, на грабі, 16.08.1919 (Вагнер); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі дуба, 16.04.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, липовий «острів» серед вільхових боліт, на стовбурі липи, 24.10.2012 (Вірченко); Святошинське л-во, листяний ліс, на окоренку осики, 11.06.1990 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 77, сосново-дубовий ліс, на клені, 21.08.2019 (Вірченко).

***Anomodon attenuatus* (Hedw.) Huebener.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892); балка в лісі вище оз. Дідорівка, на поваленому мертвому дубі, 01.05.2011 (Вірченко); Голосіївський ліс, поблизу лікарні «Феофанія», дубово-грабовий ліс, на стовбурі клена, 09.05.2011 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі дуба, 16.04.2011 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубовому пеньку, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко).

***Anomodon longifolius* (Schleich. ex Brid.) Hartm.** Голосіїв, 1919 (Вагнер) (Ізотова, Партика, 1988); балка в Голосіївському лісі вище оз. Дідорівка, на поваленому мертвому дубі, 01.05.2011 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі дуба, 16.04.2011 (Вірченко);

ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубі, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

Anomodon viticulosus (Hedw.) Hook. et Taylor. Голосіївський ліс, Китаївський ліс, 1890-1891 (Покровський) (Ізотова, Партика, 1988); балка в Голосіївському лісі вище оз. Дідорівка, на поваленому мертвому дубі, 01.05.2011 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі дуба, 16.04.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

Atrichum angustatum (Brid.) Bruch et Schimp. Китаївський ліс (Покровський, 1892).

Atrichum tenellum (Röhl.) Bruch et Schimp. Дачне л-во, сосновий ліс, на стінках канав, 1990 (Вірченко).

Atrichum undulatum (Hedw.) P. Beauv. Голосіївський ліс, 24.09.1966 (Михайлюк), 20.10.1970 (Солоніна) (Бачурина, Солоніна, 1972); Голосіївський лісопарк, на схилі під дубом, 24.09.1987 (Ізотова) (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, кленово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті біля стовбура дуба, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, кленово-грабово-дубовий ліс, на ґрунті, 10.09.2008 (Онищенко); ур. Бичок, на порушеному ґрунті в лісі, 2011 (Онищенко); Святошинське л-во, кв. 96, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 15, дубовий ліс, на ґрунті, 13.09.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 109, сосновий ліс з ліщиною, на ґрунті біля дороги, 21.08.2019 (Вірченко).

Aulacomnium androgynum (Hedw.) Schwägr. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на трухлявій деревині, 16.05.2006 (Вірченко) (Вірченко, 2006).

Aulacomnium palustre (Hedw.) Schwägr. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блудцеподібного пониження з водою, 21.08.1988 (Вірченко); біля межі кв. 12 і кв. 8, недалеко від екологічної стежки в районі дубового «острова», 25.06.2014 (Онищенко); Святошинське л-во, Романівське болото, на заболоченій луці, 21.07.1990 (Вірченко).

Barbula unguiculata Hedw. Голосіївський лісопарк, на кам'янистих субстратах (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті на бетонних конструкціях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на цеглі, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 21, 22, 33, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 88, ґрунт по краю дороги, 21.05.1990 (Вірченко).

Brachytheciastrum velutinum (Hedw.) Ignatov et Huttunen. Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 23.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на тополях, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на окоренках і мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 22, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, кв. 77, кв. 49, дубово-сосновий ліс, на дубі, на яблуні, на доті № 458, 20.06.2018 і 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

Brachythecium albicans (Hedw.) Schimp. Конча-Заспівське л-во, кв. 30, посадки сосни, на руїнах дота № 103, 11.10.2012 (Вірченко); кв. 33, сосновий ліс, на доті № 105, 24.10.2012 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, по дорозі на болото Романівське, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 04.05.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на ґрунті, 27.06.2019 (Вірченко).

Brachythecium campestre (Müll. Hal.) Schimp. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на ґрунті, 16.05.2006 (Вірченко); Святошинське л-во, між Житомирською трасою і Петропавлівською Борщагівкою, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап).

***Brachythecium mildeanum* (Schimp.) Schimp.** Ур. Теремки, на луці, 04.06.2008 (Онищенко); ур. Бичок, на луці, 2011 (Онищенко).

***Brachythecium rivulare* Schimp.** Голосіївський ліс, днище балки у грабовому лісі, на мертвій деревині у воді, 15.07.1987 (Вірченко); вільшняк вище оз. Дідорівка, на мертвій деревині у струмку, 29.04.2017 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на газоні, 15.06.2014 (Онищенко); біля півд.-зах. краю Пущі-Водиці, вільховий ліс у долині річки, на ґрунті, 09.06.2016 (Онищенко).

***Brachythecium rutabulum* (Hedw.) Schimp.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, вільховий ліс біля ставка, на ґрунті, 25.08.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, трависта галявина, на ґрунті, 01.08.2009 (Онищенко); вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на пеньку дуба, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на ґрунті і мертвій деревині, 15.11.2006 (Вірченко); Дачне л-во, сосновий ліс, на ґрунті, 2011 (Прядко); Святошинське л-во, біля Житомирської траси, сосновий ліс, на мертвій деревині, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 96, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, вільховий ліс, на мертвій деревині у струмку, 04.05.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на мертвій деревині, 27.06.2019 (Вірченко).

***Brachythecium salebrosum* (Hoffm. ex F. Weber et D. Mohr) Schimp.** Голосіївський ліс, 17.10.1970 (Солоніна) (Бачурина, Солоніна, 1972); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, стовбур маньчжурського горіха, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на тополях, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на основах дубів, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев і мертвій деревині, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 21, 22, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, між Житомирською трасою і Петропавлівською Борщагівкою, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 96, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на бетонній споруді, 27.06.2019 (Вірченко).

***Bryoerythrophyllum recurvirostrum* (Hedw.) P. C. Chen.** Конча-Заспівське л-во, кв. 22, сосновий ліс, на руїнах дота № 108 в освітленому місці, 11.10.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко).

***Bryum argenteum* Hedw.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті на бетонних конструкціях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, край дубово-соснового лісу, на ґрунті вздовж асфальтової доріжки, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 21, 22, 30, 33, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко).

***Bryum caespiticium* Hedw.** Голосіївський парк ім. Рильського, на кришці каналізаційного люка, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, кленово-грабово-дубовий ліс, на ґрунті, 10.09.2008 (Онищенко); там же, вздовж просп. акад. Глушкова, на похилому ясені, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, на порушеному ґрунті в лісі, 2011 (Онищенко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на костриці, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 33, сосновий ліс, на руїнах дота № 104, 26.09.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, сосновий ліс, кв. 71, на ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, березовий ліс, на ґрунті, 08.08.2016 (Онищенко); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 04.05.2018 (Вірченко).

***Bryum capillare* Hedw.** Голосіївський ліс, Китаївський ліс (Покровский, 1892); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); Святошинське л-во, сосновий ліс, на ґрунті, 19.08.2016 (Онищенко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 110, сосновий ліс з ліщиною, на ґрунті, 21.08.2019 (Вірченко).

***Bryum intermedium* (Brid.) Blandow.** Голосіївський ліс (Покровский, 1892 як *Bryum pallens* Sw.; Вірченко, 1990).

***Bryum klinggraeffii* Schimp.** Голосіївський парк ім. Рильського, берег третього Горіхуватського ставка, 15.06.2014 (Онищенко); Конча-Заспівське л-во, біля кв. 18, на просіці, 23.09.1990 (Вірченко); заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, на торфі, 02.05.2017 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 88, ґрунт по краю дороги, 21.05.1990 (Вірченко).

***Bryum moravicum* Podp.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, стовбур маньчжурського горіха, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах дерев, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 21, 22, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 26, верби по краю ставка, на вербі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, кв. 77, кв. 58, кв. 49, дубово-сосновий ліс, на дубі, на доті № 458, на купі бетону, 20.06.2018, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Bryum pseudotriquetrum* (Hedw.) P. Gaertn., B. Mey. et Scherb.** Конча-Заспівське л-во, в мокрих місцях біля озера, 1990 (Вірченко); Святошинське л-во, пам'ятка природи «Романівське болото», 21.07.1990 (Вірченко).

***Bryum rubens* Mitt.** Конча-Заспівське л-во, в лісі на порушеному ґрунті, 1990 (Вірченко); Київське л-во, біля кв. 46, на кротовинах, 02.08.1990 (Вірченко).

***Bryum ruderale* Crundw. et Nyholm.** Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, блюдцеподібне зниження, на торфовому ґрунті, 02.05.2017 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 88, ґрунт по краю дороги, 21.05.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2017).

***Bryum subapiculatum* Hampe.** Конча-Заспівське л-во, на порушеному ґрунті, 10.03.1990 (Вірченко).

***Buxbaumia aphylla* Hedw.** Конча-Заспа, сосновий ліс, 14.11.1969 (Зеров) (Бачурина, Мельничук, 1987); Конча-Заспівське л-во, кв. 41, молодий сосновий ліс, на стінках окопів, 31.05.1988 (Вірченко).

***Callicladium haldanianum* (Grev.) H. A. Crum.** Голосіївський ліс, 22.04.1919 (Вагнер як *Hypnum incurvatum* B. S. G.); Голосіївський ліс, березняк на схилах балки, на березах, 16.07.1987 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на дубовому пеньку, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах та мертвій деревині, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 64, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, біля Житомирської траси, сосновий ліс, на мертвій деревині, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Calliergon cordifolium* (Hedw.) Kindb.** Конча-Заспівське л-во, біля озера, у зниженні з вільхою, 23.09.1990 (Вірченко); Святошинське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 08.08.2016 (Онищенко); кв. 73, сосновий ліс, у западині з водою, 06.09.2018 (Вірченко).

***Calliergonella cuspidata* (Hedw.) Loeske.** Голосіївський ліс, днище балки у грабовому лісі, на мертвій деревині у воді, 15.07.1987 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, берег третього Горіхуватського ставка, 22.05.2014 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на газоні, 15.06.2014 (Онищенко); Святошинське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 08.08.2016 (Онищенко); кв. 73, сосновий ліс, навколо западини з водою, 06.09.2018 (Вірченко).

***Calliergonella lindbergii* (Mitt.) Hedenäs.** Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», дубовий ліс, блюдцеподібне зниження, на торфовому ґрунті, 12.10.2017 (Прядко) (Вірченко, 2017).

***Campylophyllum calcareum* (Crundw. et Nyholm) Hedenäs.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Hypnum sommerfeltii* Myrin); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, 21, 22, 30, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

***Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.** Голосіївський ліс, 07.05.1970 (Бачурина) (Бачурина, Солоніна, 1972); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті на бетонних конструкціях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на похилих

деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, край дубово-соснового лісу, на ґрунті вздовж асфальтової доріжки, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на кострищі, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 21, 22, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, по дорозі на болото Романівське, сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап); неподалік болота Романівське, дубовий ліс, на ґрунті, 25.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 1, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Cirriphyllum piliferum* (Hedw.) Grout.** Святошинське л-во, кв. 73, вільховий ліс, на мертвій колоді, 06.09.2018 (Вірченко); Київське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 11.04.2016 (Онищенко) (Вірченко, 2017).

***Climacium dendroides* (Hedw.) F. Weber et D. Mohr.** Голосіївський ліс, 1919 (Вагнер); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного пониження зі сфагнами, 26.09.2012 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013); біля межі кв. 12 і кв. 8, недалеко від екологічної стежки в районі дубового «острова», 25.06.2014 (Онищенко); Святошинське л-во, кв. 73, на вільховому болоті, 15.05.2019 (Вірченко).

***Cratoneuron filicinum* (Hedw.) Spruce.** Голосіївський ліс, вільховий ліс, на ґрунті, 30.07.2009 (Онищенко) (Вірченко, 2011).

***Cynodontium strumiferum* (Hedw.) Lindb.** Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 29, зниження в сосновому лісі, на березах, 16.05.2006 (Вірченко).

***Dicranella heteromalla* (Hedw.) Schimp.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, кленово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті біля коренів дерев, 03.10.2010 (Вірченко); Київське л-во, кв. 76, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко).

***Dicranella varia* (Hedw.) Schimp.** Голосіївський ліс, 1934 (Зеров); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988).

***Dicranum bonjeanii* De Not.** Святошинське л-во, коло Романівського болота, на луці, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

***Dicranum flagellare* Hedw.** Конча-Заспівське л-во, біля кв. 18, на гнилому пні в листяному лісі, 23.09.1990 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 52, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 73, вільховий ліс, на березі, 06.09.2018 (Вірченко); Київське л-во, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 13.06.2016 (Онищенко).

***Dicranum montanum* Hedw.** Голосіївський ліс, 1925 (Дубовик) (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на стовбурі вільхи, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубових пенях, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, липовий «острів» серед вільхових боліт, на мертвих стовбурах дерев, 24.10.2012 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 64, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, неподалік болота Романівське, сосновий ліс, на стовбурах листяних дерев, 25.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на березі, 20.06.2018 (Вірченко); кв. 75, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Dicranum polysetum* Sw. ex anon.** Голосіївський ліс, 1919 (Вагнер) (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, куртини на ґрунті, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Київське л-во, кв. 75, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко).

***Dicranum scoparium* Hedw.** Голосіївський ліс, березняк на схилах балки, на березах, 16.07.1987 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на березах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на мертвих стовбурах сосни, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 2, липовий «острів» серед

вільхових боліт, на мертвих стовбурах дерев, 24.10.2012 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 64, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Київське л-во, кв. 75, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Dicranum tauricum* Sapiegin.** Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на обломку мертвої берези, 16.04.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, біля озера на стовбурі похилої берези в березняку, 23.09.1990 (Вірченко); кв. 29, на стовбурі берези в пониженні соснового лісу, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 33, сосновий ліс поблизу дота № 105, на березі, 24.10.2012 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 48, 52, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 84, вільховий ліс, на березі, 15.05.2019 (Вірченко); Київське л-во, кв. 14, сосновий ліс з дубом, на дубі, 23.08.2018 (Вірченко); кв. 23, сосновий ліс, на мертвій деревині, 13.09.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 91, дубовий ліс з ліщиною, на старому дубовому пеньку, 21.08.2019 (Вірченко); кв. 109, сосновий ліс, на дубовому пеньку, 21.08.2019 (Вірченко).

***Dicranum viride* (Sull. et Lesq.) Lindb.** Конча-Заспівське л-во, кв. 12, широколистяний ліс, на гумусі при основі стовбура дуба, 02.08.1987 (Вірченко); Голосіївський ліс, у балці на стовбурі вільхи, 15.07.1987 (Вірченко); балка в Голосіївському лісі вище оз. Дідорівка, на поваленій мертвій березі та стовбурах вільх, 01.05.2011 (Вірченко); біля оз. Дідорівка, в листяному лісі на дубовому пеньку, 16.05.2014 та 29.04.2017 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, липовий «острів» серед вільхових боліт, на мертвих стовбурах дерев, 24.10.2012 (Вірченко).

***Drepanocladus aduncus* (Hedw.) Warnst.** Голосіївський ліс, лісове болото, у воді, 16.08.1919 (Вагнер); Голосіївський лісопарк, у заболочених місцях (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, кв. 8, чагарникове болото, 20.06.2014 (Онищенко); кв. 12, дубовий ліс, блюдцеподібне зниження, у воді, 02.05.2017 (Вірченко); Святошинське л-во, гідрофільні угруповання з ситником розлогим, 19.08.2016 (Онищенко); кв. 73, сосновий ліс, у западині з водою, 06.09.2018 (Вірченко).

***Entosthodon fascicularis* (Hedw.) Müll. Hal.** Голосіївський ліс, 1923 (Зеров) (Ізотова, Партика, 1988).

***Eurhynchiastrum pulchellum* (Hedw.) Ignatov et Huttunen.** Китаївський ліс (Покровський, 1892 як *Eurhynchium strigosum* Schimp.); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, кленовий ліс з ясенем, на ґрунті, 31.07.2009 (Онищенко); Конча-Заспівське л-во, кв. 30, сосновий ліс, на руїнах дота № 103, 11.10.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

***Eurhynchium angustirete* (Broth.) T. J. Kop.** Пуща-Водиця, липово-ліщиновий ліс, на ґрунті, 24.05.1990 (Вірченко).

***Fissidens bryoides* Hedw.** Китаївський ліс (Покровський, 1892).

***Fissidens taxifolius* Hedw.** Китаївський ліс (Покровський, 1892); Голосіївський ліс, 22.04.1919 (Вагнер); Голосіївський парк ім. Рильського, на оголеному ґрунті, 03.10.2010 (Вірченко); Київське л-во, кв. 58, сосновий ліс, на купі бетону, 23.08.2018 (Вірченко).

***Fissidens viridulus* (Sw. ex anon.) Wahlenb.** Схили коло Китаєва, 30.08.1925 (зібр. Зеров, визн. Мельничук як *Fissidens marginatus* Meln.); Голосіївський ліс, грабовий ліс волосистоосоковий, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко) (Вірченко, 2011).

***Funaria hygrometrica* Hedw.** Китаївський ліс, 1890-1891 (Покровський); Голосіїв, дубово-грабовий ліс, на місці кострищ, 04.10.1980 (Любченко); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на кострищі, 16.05.2006 (Вірченко); Київське л-во, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 24.06.2016 (Онищенко); кв. 75, сосновий ліс, на згарищі, 20.06.2018 (Вірченко).

***Grimmia pulvinata* (Hedw.) Sm.** Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на бетонному укріпленні берега ставка, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на бетонних конструкціях біля ставка, 03.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 21, 22, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Київське л-во, між кв. 75 і 76, на освітлених бетонних стінках зруйнованого дота, 02.08.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2017).

***Helodium blandowii* (F. Weber et D. Mohr) Warnst.** Святошинське л-во, біля с. Романівка, на болоті під кущем берези пухнастої, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

***Herzogiella seligeri* (Brid.) Z. Iwats.** Конча-Заспівське і Дачне л-во, на мертвій деревині та окоренках дерев, 1990 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 48, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Київське л-во, дубово-грабовий ліс, на ґрунті, 11.04.2016 (Онищенко); кв. 58, сосновий ліс, на пеньку, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 77, сосново-дубовий ліс з ліщиною, на мертвій деревині, 21.08.2019 (Вірченко).

***Homalia trichomanoides* (Hedw.) Schimp.** Китаївський ліс (Покровський, 1892); балка в Голосіївському лісі вище оз. Дідорівка, на поваленому мертвому дубі, 01.05.2011 (Вірченко); Голосіївський парк біля музею Рильського, грабовий ліс, на стовбурі клена, 15.05.2011 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на старому дубі, 10.10.2009 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 2, липовий «острів» серед вільхових боліт, на стовбурах дерев, 24.10.2012 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко); кв. 91, дубовий ліс з ліщиною, на дубі, 21.08.2019 (Вірченко).

***Homalothecium sericeum* (Hedw.) Schimp.** Конча-Заспівське л-во, кв. 34, сосновий ліс, на руїнах дота № 102, 11.10.2012 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко).

***Hygroamblystegium varium* (Hedw.) Mönk.** Голосіївський ліс, 07.05.1970 (Бачурина) (Бачурина, Солоніна, 1972); Голосіївський ліс, вільховий ліс, на ґрунті, 28.07.2009 (Онищенко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на осиці, 10.10.2009 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев і мертвій деревині, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 2, липовий «острів» серед вільхових боліт, на стовбурах дерев, 24.10.2012 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на бетонній споруді, 27.06.2019 (Вірченко).

***Hylocomium splendens* (Hedw.) Schimp.** Конча-Заспівське л-во, кв. 41, молодий сосновий ліс, на ґрунті в понижених місцях, 31.05.1988 (Вірченко); кв. 37, сосновий ліс зеленомоховий, на ґрунті, 26.09.2012 (Вірченко); Дачне л-во, сосновий ліс, на ґрунті, 2011 (Прядко); Київське л-во, сосновий ліс, на ґрунті, 20.07.2016 (Онищенко).

***Hypnum cupressiforme* Hedw.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, стовбур маньчжурського горіха, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах листяних дерев, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на деревах листяних порід, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Hypnum pallescens* (Hedw.) P. Beauv.** Голосіївський ліс, березняк на схилах балки, на березах, 16.07.1987 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 23.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах дерев, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, біля Житомирської траси, сосновий ліс, на мертвій деревині, 10.08.2016 (Прядко, Арап); неподалік болота Романівське, сосновий ліс, на стовбурах листяних дерев, 25.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); кв. 75, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Isoetecium alopecuroides* (Lam. ex Dubois) Isov.** Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 29.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубі, 31.10.2010 (Вірченко).

***Leptobryum pyriforme* (Hedw.) Wilson.** Конча-Заспівське л-во, біля кв. 18, на просіці, 23.09.1990 (Вірченко); кв. 11, вологий польовокленово-ясеневий ліс, 18.04.2014 (Онищенко); Святошинське л-во, гірофільні угруповання з ситником розлогим, на ґрунті, 19.08.2016 (Онищенко).

***Leptodictyum riparium* (Hedw.) Warnst.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на кришці каналізаційного люка, 03.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 2, вільхове болото, на мертвій деревині, 24.10.2012 (Вірченко); Святошинське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 08.08.2016 (Онищенко); кв. 26, вільховий ліс, на мертвій колоді у струмку Любка, 04.05.2018 (Вірченко).

***Leskea polycarpa* Hedw.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на тополях, 23.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на поваленій вербі, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, 33, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на деревах листяних порід, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 76, дубово-сосновий ліс, на осиці, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Leucobryum glaucum* (Hedw.) Ångstr.** Дачне л-во, кв. 55, сосновий ліс, на окоренку берези, 09.10.2013 (Вірченко); Пуща-Водиця, липово-ліщиновий ліс, на схилах до ставка, 24.05.1990 (Вірченко).

***Leucodon sciuroides* (Hedw.) Schwägr.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, поблизу лікарні «Феофанія», дубово-грабовий ліс, на стовбурі клена, 09.05.2011 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі граба, 16.04.2011 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 22, 30, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко).

***Microbryum davallianum* (Sm.) R. H. Zander.** Голосіївський ліс, на ґрунті у старій автомобільній колії, 15.07.1987 (Вірченко); Святошинське л-во, лівий берег р. Нивка, на ґрунті у старій колії, 05.08.1990 (Вірченко).

***Mnium marginatum* (Dicks.) P. Beauv.** Голосіївський ліс, кленовий ліс з ясенем, на ґрунті, 31.07.2009 (Онищенко).

***Mnium stellare* Reichard ex Hedw.** Голосіївський ліс, по стінках виїмки дороги в тінистих місцях, 16.08.1919 (Вагнер); схили біля Китаєва, 1925 (Зеров) (Ізотова, Партика, 1988).

***Orthotrichum affine* Schrad. ex Brid.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, Горіхуватські ставки, на стовбурі дуба, 16.04.2011 (Вірченко).

***Orthotrichum anomalum* Hedw.** Конча-Заспівське л-во, кв. 22, сосновий ліс, руїни залізобетонного дота № 108 в освітленому місці, 16.05.2006 (Вірченко) (Вірченко, 2006); кв. 17, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); ур. Бичок, листяний ліс, на бетонній трубі, 05.10.2011 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на бетонній споруді, 27.06.2019 (Вірченко).

***Orthotrichum cupulatum* Hoffm. ex Brid.** Конча-Заспівське л-во, кв. 22, сосновий ліс, руїни залізобетонного дота № 108 в освітленому місці, 16.05.2006 (Вірченко) (Вірченко, 2006).

***Orthotrichum diaphanum* Schrad. ex Brid.** Голосіївський парк ім. Рильського, на бетонних конструкціях біля ставка, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на поваленій вербі, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко); кв. 33, сосновий ліс, на доті № 104, 26.09.2012 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Orthotrichum gymnostomum* Bruch ex Brid.** Київське л-во, між кв. 75 і 76, на освітлених бетонних стінках зруйнованого дота, 02.08.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2017).

***Orthotrichum lyellii* Hook. et Taylor.** Голосіївський парк ім. Рильського, на стовбурі клена, 03.10.2010 (Вірченко) (Вірченко, 2011).

***Orthotrichum obtusifolium* Brid.** Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на стовбурі верби біля ставка, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок,

листяний ліс, на вербі, 05.10.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко); кв. 30, посадки сосни, на руїнах дота № 103, 11.10.2012 (Вірченко); кв. 33, сосновий ліс, на доті № 105, 24.10.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Orthotrichum pallens* Bruch ex Brid.** Конча-Заспівське л-во, мішаний ліс, на стовбурі похилого ясеня біля озера, 23.09.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2006).

***Orthotrichum patens* Bruch ex Brid.** Голосіївський парк ім. Рильського, на стовбурі клена, 23.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на клені, 31.10.2010 (Вірченко); Київське л-во, кв. 77, дубово-сосновий ліс, на яблуні, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко); кв. 109, сосновий ліс з ліщиною, на ліщині, 21.08.2019 (Вірченко).

***Orthotrichum pumilum* Sw. ex anon.** Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на тополях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах листяних дерев, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 21, 30, 33, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на деревах листяних порід, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 58, дубово-сосновий ліс, на яблуні, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на березі, 27.06.2019 (Вірченко).

***Orthotrichum speciosum* Nees.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на тополях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на тополях, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах листяних дерев, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 59, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 26, верби по краю ставка, на вербі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); кв. 77, дубово-сосновий ліс, на яблуні, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Oxyrrhynchium hians* (Hedw.) Loeske.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, грабово-кленово-в'язовий ліс, на ґрунті, 04.07.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на оголеному ґрунті, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, трависта галявина, на ґрунті, 01.08.2009 (Онищенко); вздовж просп. акад. Глушкова, на ґрунті в лісі, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, по краях дороги, на ґрунті, 31.10.2010 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 96, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 58, сосновий ліс, на купі бетону, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на ґрунті, 27.06.2019 (Вірченко); кв. 110, сосновий ліс з ліщиною, на ґрунті біля просіки, 21.08.2019 (Вірченко).

***Philonotis caespitosa* Jur.** Святошинське л-во, біля Романівського болота, на стінках меліораційної канами, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

***Philonotis fontana* (Hedw.) Brid.** Святошинське л-во, лівий берег р. Нивка, на осушеному болоті, 21.05.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2018).

***Physcomitrella patens* (Hedw.) Bruch et Schimp.** Китаївський ліс (Покровський, 1892); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, біля кв. 18, на просіці, 23.09.1990 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, по краях дороги, на ґрунті, 31.10.2010 (Вірченко); Святошинське л-во, лівий берег р. Нивка, на ґрунті у старій колії, 05.08.1990 (Вірченко).

***Physcomitrium pyriforme* (Hedw.) Bruch et Schimp.** Голосіївський ліс (Бачурина) (Бачурина, Мельничук, 1988); Голосіївський ліс, на ґрунті у старій автомобільній колії, 15.07.1987 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 88, ґрунт по краю дороги, 21.05.1990 (Вірченко).

***Plagiomnium affine* (Blandow ex Funck) T. J. Kop.** Конча-Заспівське л-во, на ґрунті в лісі, 1990 (Вірченко); Святошинське л-во, між Житомирською трасою і Петропавлівською Борщагівкою, дубово-

сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 82, сосново-липовий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 26, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 04.05.2018 (Вірченко).

***Plagiomnium cuspidatum* (Hedw.) T. J. Kop.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, основа стовбура маньчжурського горіха, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на окоренках дерев, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на основах дубів, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на окоренках дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 96, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на ґрунті, 27.06.2019 (Вірченко).

***Plagiomnium ellipticum* (Brid.) T. J. Kop.** Святошинське л-во, лівий берег р. Нивка, на осушеному болоті, 21.05.1990 (Вірченко).

***Plagiomnium medium* (Bruch et Schimp.) T. J. Kop.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, вільховий ліс, на ґрунті, 22.08.2009 (Онищенко); біля півд.-зах. краю Пущі-Водиці, вільховий ліс у долині річечки, на ґрунті, 09.06.2016 (Онищенко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 77, сосново-дубовий ліс з ліщиною, на ґрунті, 21.08.2019 (Вірченко).

***Plagiomnium rostratum* (Schrad.) T. J. Kop.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Mnium rostratum* Schwaegr.); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, грабово-кленово-в'язовий ліс, на ґрунті, 04.07.2009 (Онищенко); Київське л-во, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 17.06.2016 (Онищенко).

***Plagiomnium undulatum* (Hedw.) T. J. Kop.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Mnium undulatum* Hedw.); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на оголеному ґрунті, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, дубовий ліс з черешнею, на ґрунті, 15.08.2009 (Онищенко); Київське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 24.06.2016 (Онищенко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на ґрунті біля канами, 27.06.2019 (Вірченко).

***Plagiothecium cavifolium* (Brid.) Z. Iwats.** Голосіївський ліс (Покровський як *Plagiothecium sylvaticum* Br. et Sch.; Вірченко, 1990); Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті біля стовбура дуба, 03.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на ґрунті та окоренках дерев, 15.11.2006 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 73, вільховий ліс, на окоренку вільхи, 06.09.2018 (Вірченко).

***Plagiothecium curvifolium* Schlieph. ex Limpr.** Конча-Заспівське л-во, сосновий ліс, на стінках ями, 23.09.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2006).

***Plagiothecium denticulatum* (Hedw.) Schimp.** Голосіївський ліс, 07.05.1970 (Бачурина) (Бачурина, Солоніна, 1972); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, вільховий ліс, на ґрунті, 22.08.2009 (Онищенко); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті біля коренів дерев, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на основі клена, 31.10.2010 (Вірченко); Святошинське л-во, біля кемпінгу, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 82, сосново-липовий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап).

***Plagiothecium laetum* Schimp.** Голосіївський парк ім. Рильського, на основі стовбура дуба, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на старому дубі, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на основах дубів, 31.10.2010 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на дубі, 27.06.2019 (Вірченко); кв. 77, сосново-дубовий ліс, на дубі, 21.08.2019 (Вірченко).

***Plagiothecium succulentum* (Wilson) Lindb.** Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», старий вільховий ліс, на мертвій деревині, червень 2014 (Онищенко).

***Platygyrium repens* (Brid.) Schimp.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 29.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на

деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на окоренках та стовбурах дерев, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 26, дубово-сосновий ліс, на дубі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, дубово-сосновий ліс, на деревах, 13.06.2016 (Онищенко); кв. 99, дубово-сосновий ліс, на дубі, 20.06.2018 (Вірченко); кв. 77, дубово-сосновий ліс, на яблуні, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

Pleurodium subulatum (Hedw.) Rabenh. Голосіївський ліс, біля виставкового центру, на оголеному ґрунті коло стежки в дубово-грабовому лісі, 22.03.2014 (Вірченко).

Pleurozium schreberi (Willd. ex Brid.) Mitt. Конча-Заспівське л-во, кв. 41, молодий сосновий ліс, на ґрунті у знижених місцях, 31.05.1988 (Вірченко); заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, 21.08.1988 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 82, сосновий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 77, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 108, сосново-дубовий ліс з ліщиною, на колоді, 21.08.2019 (Вірченко).

Pohlia annotina (Hedw.) Lindb. Голосіївський ліс, біля виставкового центру, узбіччя стежки вздовж насадження бука, на відслоненні ґрунту, 22.03.2014 (Вірченко).

Pohlia cruda (Hedw.) Lindb. Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Webera cruda* Schimp.).

Pohlia melanodon (Brid.) J. Shaw. Ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, по краях дороги, на ґрунті, 31.10.2010 (Вірченко).

Pohlia nutans (Hedw.) Lindb. Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на ґрунті біля коренів дерев, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на мертвій поваленій сосні, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 55, сосновий ліс, на стовбурі берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 82, сосново-липовий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 75, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на ґрунті, 27.06.2019 (Вірченко).

Pohlia wahlenbergii (F. Weber et D. Mohr) A. L. Andrews. Голосіївський ліс, грабовий ліс зірчничковий, на ґрунті, 11.07.2009 (Онищенко).

Polytrichastrum formosum (Hedw.) G. L. Sm. Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 18.04.2009 (Онищенко); Дачне л-во, сосновий ліс, кв. 56, на ґрунті, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, березовий ліс, на ґрунті, 24.06.2016 (Онищенко).

Polytrichastrum longisetum (Sw. ex Brid.) G. L. Sm. Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Polytrichum gracile* Menz.); Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», біля межі кв. 12 і кв. 8, недалеко від екологічної стежки в районі дубового «острова», 25.06.2014 (Онищенко).

Polytrichum commune Hedw. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, 21.08.1988 (Вірченко); Святошинське л-во, гігрофільні угруповання з ситником розлогим, на ґрунті, 19.08.2016 (Онищенко).

Polytrichum juniperinum Hedw. Голосіївський ліс, 1923 (Зеров); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Дачне л-во, кв. 67, у сосновому лісі на ґрунті, 23.08.2011 (Прядко); кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); по дорозі на болото Романівське, сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап); Святошинське л-во, неподалік болота Романівське, дубовий ліс, на ґрунті, 25.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 77, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко).

Polytrichum piliferum Hedw. Конча-Заспівське л-во, кв. 41, молодий сосновий ліс, на ґрунті в підвищених місцях, 31.05.1988 (Вірченко); Дачне л-во, сосновий ліс, на ґрунті, 2011 (Прядко); кв. 71, сосновий ліс, на піщаному ґрунті вздовж просіки, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, по дорозі на болото Романівське, сосновий ліс, на ґрунті, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 1, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко).

***Pseudoleskeella nervosa* (Brid.) Nyholm.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на тополях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Дачне л-во, кв. 47, 51, сосновий ліс, на старих дубах, 09.10.2013 (Вірченко).

***Pterygoneurum ovatum* (Hedw.) Dixon.** Голосіївський ліс, 21.04.1929 (Зеров), 1936 (Бачурина), 1939 (Лазаренко) (Ізотова, Партика, 1988).

***Ptilium crista-castrensis* (Hedw.) De Not.** Конча-Заспівське л-во, кв. 37, сосновий ліс зеленомоховий, на ґрунті, 26.09.2012 (Вірченко).

***Pylaisia polyantha* (Hedw.) Schimp.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на кленах, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на тополях, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на деревах, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубах, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на стовбурах листяних дерев, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 17, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 26, верби по краю ставка, на вербі, 04.05.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); кв. 99, кв. 77, дубово-сосновий ліс, на дубі, на яблуні, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на шовковиці, 27.06.2019 (Вірченко).

***Racomitrium canescens* (Hedw.) Brid.** Конча-Заспівське л-во, кв. 34, сосновий ліс, на руїнах дота № 102, 11.10.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

***Rhizomnium punctatum* (Hedw.) T. J. Kop.** Голосіївський ліс, у балці на ґрунті, 15.07.1987 (Вірченко); Голосіївський лісопарк, на схилі під дубом, 24.09.1987 (Ізотова); Святошинське л-во, кв. 26, вільховий ліс, на мертвій деревині у струмку, 04.05.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 09.06.2016 (Онищенко).

***Rhodobryum roseum* (Hedw.) Limpr.** Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс, на ґрунті, 15.11.2006 (Дідух).

***Rhynchostegium murale* (Hedw.) Schimp.** Конча-Заспівське л-во, кв. 21, сосновий ліс, на доті № 107, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

***Rhytidiaelphus squarrosus* (Hedw.) Warnst.** Святошинське л-во, кв. 26, дубово-сосновий ліс, на ґрунті, 04.05.2018 (Вірченко).

***Rhytidiaelphus triquetrus* (Hedw.) Warnst.** Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», сосновий ліс, пробна площадка, на ґрунті, жовтень 2017 (Прядко).

***Sanionia uncinata* (Hedw.) Loeske.** Голосіївський парк біля музею Рильського, яр у грабовому лісі, на окоренку берези, 15.05.2011 (Вірченко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на березі, 10.10.2009 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 77, сосново-дубовий ліс, на мертвій деревині, 21.08.2019 (Вірченко).

***Schistidium apocarpum* (Hedw.) Bruch et Schimp.** Голосіївський ліс, оз. Дідорівка, на бетонному укріпленні берега ставка, 24.04.2010 (Вірченко); Голосіївський парк ім. Рильського, на бетонних конструкціях біля ставка, 03.10.2010 (Вірченко); ур. Бичок, листяний ліс, на бетонній трубі, 05.10.2011 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, 21, 22, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 2, дубовий ліс, на бетоні, 20.06.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на бетонній споруді, 27.06.2019 (Вірченко).

***Sciuro-hyppnum curtum* (Lindb.) Ignatov.** Голосіївський ліс, липово-грабовий ліс, на ґрунті, 02.08.2009 (Онищенко); ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на тополях, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на мертвому стовбурі сосни, 31.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 29, сосновий ліс різнотравний, на ґрунті, 16.05.2006 (Вірченко); Дачне л-во, сосновий ліс, на

ґрунті, 2011 (Прядко); кв. 55, сосновий ліс, на коренях берези, 09.10.2013 (Вірченко); Святошинське л-во, між Житомирською трасою і Петропавлівською Борщагівкою, дубово-сосновий ліс, на мертвій деревині, 10.08.2016 (Прядко, Арап); кв. 82, сосново-липовий ліс, на ґрунті, 17.08.2016 (Прядко, Арап); Київське л-во, кв. 77, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 111, сосновий ліс біля контори лісництва, на ґрунті, 27.06.2019 (Вірченко).

Sciuro-hypnum populeum (Hedw.) Ignatov et Huttunen. Ур. Теремки, вздовж просп. акад. Глушкова, на осіці, 10.10.2009 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 12, дубово-ясеневий ліс, на стовбурах дерев, 15.11.2006 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на купі асфальту, 27.06.2019 (Вірченко).

Sciuro-hypnum reflexum (Starke) Ignatov et Huttunen. Голосіївський парк біля музею Рильського, грабовий ліс, на окоренку дуба, 15.05.2011 (Вірченко); ур. Теремки, північна частина масиву, дубовий ліс, на старому пеньку і на ґрунті біля нього, 11.08.2009 (Онищенко); вздовж просп. акад. Глушкова, на старому дубі, 10.10.2009 (Вірченко); ур. Бичок, дубово-сосновий ліс, на дубі, 31.10.2010 (Вірченко) (Вірченко, 2011); Пуща-Водицьке л-во, кв. 107, дубовий ліс з грабом, на похилому дубі, 21.08.2019 (Вірченко).

Sphagnum fallax (H. Klinggr.) H. Klinggr. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, 21.08.1988 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013).

Sphagnum fimbriatum Wilson. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження, 23.04.2004 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013); біля межі кв. 12 і кв. 8, недалеко від екологічної стежки в районі дубового «острова», 25.06.2014 (Онищенко); Святошинське л-во, вільховий ліс, на ґрунті, 08.08.2016 (Онищенко); кв. 73, сосновий ліс, навколо западини з водою, 06.09.2018 (Вірченко) (Прядко та ін., 2021а).

Sphagnum flexuosum Dozy et Molk. Святошинське л-во, кв. 73, сосновий ліс, на ґрунті у вогкому місці, 15.05.2019 (Вірченко) (Прядко та ін., 2021а).

Sphagnum palustre L. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, 21.08.1988 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013); Святошинське л-во, гідрофільні угруповання з ситником розлогим, на ґрунті, 19.08.2016 (Онищенко); кв. 73, сосновий ліс, навколо западини з водою, 06.09.2018 (Вірченко) (Прядко та ін., 2021а).

Sphagnum platyphyllum (Braithw.) Warnst. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, блюдцеподібне зниження, у воді, 21.08.1988 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013).

Sphagnum magellanicum L. Святошинське л-во, кв. 73, сосновий ліс, на ґрунті у вогкому місці, 15.05.2019 (Вірченко) (Прядко та ін., 2021а).

Sphagnum squarrosum Crome. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження з водою, 21.08.1988 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013); Святошинське л-во, кв. 73, вільховий ліс, на ґрунті, 06.09.2018 (Вірченко) (Прядко та ін., 2021а).

Sphagnum subsecundum Nees. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 12, дубовий ліс, по краю блюдцеподібного зниження, 15.11.2006 (Вірченко) (Вірченко, Прядко, 2013); Святошинське л-во, коло Романівського болота, на луці, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

Sphagnum teres (Schimp.) Angstr. Святошинське л-во, біля с. Романівка, на болоті під кущем берези пухнастої, 21.07.1990 (Вірченко) (Вірченко, 2014).

Syntrichia papillosa (Wils.) Jur. Голосіївський парк ім. Рильського, в лісі на кленах, 29.10.2010 (Вірченко) (Вірченко, 2011).

Syntrichia ruralis (Hedw.) F. Weber et D. Mohr. Конча-Заспівське л-во, кв. 22, руїни зруйнованого дота в сосновому лісі, 16.05.2006 (Вірченко); кв. 21, 30, 33, 34, на дотах у лісі, 2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 1, сосновий ліс, на ґрунті, 20.06.2018 (Вірченко); Київське л-во, кв. 49, листяний ліс, на доті № 458, 23.08.2018 (Вірченко).

Tetraphis pellucida Hedw. Конча-Заспівське л-во, заказник «Лісники», кв. 29, сосновий ліс різно-травний, на мертвій деревині, 16.05.2006 (Вірченко); Святошинське л-во, кв. 73, вільховий ліс, на мертвій деревині, 06.09.2018 (Вірченко).

Thuidium assimile (Mitt.) A. Jaeger. Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Київське л-во, біля кв. 46, на травистих схилах, 02.08.1990 (Вірченко).

***Thuidium delicatulum* (Hedw.) Schimp.** Конча-Заспівське л-во, кв. 17, мішаний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013).

***Tortula acaulon* (With.) R. H. Zander.** Голосіївський ліс, 1946 (Зеров); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988).

***Tortula modica* R. H. Zander.** Голосіївський ліс, 21.04.1929 (Зеров), 1931 (Лазаренко); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Конча-Заспівське л-во, кв. 21, сосновий ліс, на доті № 107, 16.07.2012 (Вірченко).

***Tortula muralis* Hedw.** Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988); Голосіївський парк ім. Рильського, на бетонних конструкціях біля ставка, 03.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 17, листяний ліс, на доті № 106, 16.07.2012 (Вірченко); кв. 21, сосновий ліс, на доті № 107, 16.07.2012 (Вірченко) (Вірченко, Година, 2013); Святошинське л-во, кв. 2, дубовий ліс, на бетоні, 20.06.2018 (Вірченко); Пуща-Водицьке л-во, кв. 94, листяний ліс, на будівельному камінні, 27.06.2019 (Вірченко).

***Tortula subulata* Hedw.** Ур. Голосіївський ліс, вільховий ліс, на ґрунті, 28.07.2009 (Онищенко).

***Tortula truncata* (Hedw.) Mitt.** Голосіївський ліс, 16.04.1923 (Зеров); Голосіївський лісопарк (Ізотова, Партика, 1988).

***Ulota crispa* (Hedw.) Brid.** Голосіївський парк ім. Рильського, на кленах, 29.10.2010 (Вірченко); Конча-Заспівське л-во, кв. 40, сосновий ліс, на стовбурі берези, 31.05.1988 (Вірченко).

***Weissia brachycarpa* (Nees et Hornsch.) Jur.** Голосіївський ліс (Покровський, 1892 як *Hymenostomum microstomum* Brown.).

4.1.5. Аналіз сучасних відомостей про лишайники, ліхенофільні та близькі до лишайників гриби НПП «Голосіївський»

Історія дослідження лишайників території, яка сьогодні належить до НПП «Голосіївський», починається з початку 20-х років ХХ ст. У Голосіївському лісі перші збори лишайників були зроблені О. Архимовичем, А. Окснером і О. Фоміним (Архимович, 1921; Кондратюк та ін., 1993, 2009; Окснер, 1993; Шиян, 2021). Скоріше всього одними з перших лишайників, які були зібрані цими видатними вченими і колекції яких одними з перших потрапили до Національного гербарію України, є *Flavoparmelia caperata* та *Parmelina tiliacea*. Проте, перші етапи формування гербарію призводили і до помилок при монтуванні. Так, А. М. Окснер (1956) відмічав, що лишайник *Lobaria pulmonaria*, начебто зібраний О. Архимовичем у Голосіївському лісі, насправді був зібраний у Криму.

Достатньо рідкісними є близький до лишайників гриб або факультативний лишайник *Arthopyrenia fallaciosa* (= *Polyblastiopsis fallaciosa*) та лишайник *Thelocarpon epibolum*, що були зібрані А. М. Окснером (1929) у лісах Пущі-Водиці і відомі до сих пір у кількох локалітетах у рівнинній частині України. На той час ці два види були новими для території України.

До першого тому «Флори лишайників України» (Окснер, 1956) була включена інформація щодо 9 видів лишайників та близьких до лишайників грибів, зокрема *Alyxoria varia*, *Arthonia radiata*, *Arthopyrenia fallaciosa*, *Chaenotheca chrysocephala*, *Mycocalicium subtile*, *Peltigera didactyla*, *Thelocarpon epibolum*, *Trapeliopsis flexuosa*, *Sphinctrina turbinata*, котрі були зібрані в Голосіївському лісі (Голосіївський район) або у Пущі-Водиці (Святошинський район) у межах міста Київ. Ці дві лісові ділянки нині віднесено до території НПП «Голосіївський».

Другий том, випуск 1 (Окснер, 1968), містить 15 описів видів, місцезнаходження котрих пов'язані з Голосіївськими лісами. Це *Bacidia rubella*, *B. polychroa*, *Cladonia botrytes*, *C. cenotea*,

C. coccifera, *C. chlorophaea*, *C. macilenta*, *C. uncialis*, *Hypocenomyce scalaris*, *Lecania naegeli*, *Lecidella elaeochroma*, *Lepra albescens*, *L. amara*, *Pertusaria coccodes* і *Placynthiella uliginosa*.

Найбільше інформації щодо лишайників Голосіївських лісів (20 видів) ми знаходимо у другому випуску другого тому «Флори лишайників України» (Окснер, 1993). Саме ця книга присвячена крупним листоватим та куццистим лишайникам з родини Parmeliaceae, зокрема *Cetraria cetrarioides*, *Evernia prunastri*, *Flavoparmelia caperata*, *Massjukiella candelaria*, *Melanelixia glabrata*, *M. subargentifera*, *Melanohalea olivacea*, *M. exasperatula*, *Parmelina quercina*, *P. tiliacea*, *Parmeliopsis ambigua*, *Pleurosticta acetabulum*, *Punctelia subrudecta*, *Usnea glabrata*, *Vulpicida pinastri*. Крім перелічених видів, у цьому випуску наведено місцезнаходження з Голосіївських лісів для накипних лишайників *Athallia pyracea*, *Lecania cyrtella*, *Ochrolechia pallescens*, *O. arborea*, *Phlyctis argena*. Одним з рідкісних видів є *Punctelia subrudecta*, який не збирався в Київській області принаймні останні 80 років. Крім того, потребує уточнення знахідка *Cetrelia cetrarioides* (Окснер, 1993) тому, що рід *Cetrelia* був ревізований (Рандлане та ін., 1991) і для Голосіївських лісів були наведені *C. monachorum* і *C. olivetorum*.

Третій (останній) випуск другого тому «Флори лишайників України» (Окснер, 2010) містить дані щодо 9 видів лишайників (*Amandinea punctata*, *Lecanora albella*, *Lecanora expallens*, *Lecanora populicola*, *Lecanora pulicaris*, *Ramalina baltica*, *R. farinacea*, *R. fastigiata* і *R. pollinaria*), котрі були зібрані в сучасних межах НПП «Голосіївський». Отже, до моменту його створення у 2007 році, на територіях, які увійшли до Парку, було відомо 55 видів лишайників.

Із 2009 року Л. В. Димитрова (2009) починає детальні планомірні дослідження лишайників НПП «Голосіївський». Вони розпочалися з відкриття нового для науки виду лишайника *Agonimia borysthenica* (Dymytrova et al., 2011), зібраного на корі старих дубів з території заказника «Лісники», який входить до південної ділянки Парку. Ця ділянка також була відзначена ще раз після знахідки нового для України роду та виду *Bactrospora dryina* (Димитрова, 2011; Димитрова, Кондратюк, 2012) на старих дубах. Дослідження заказника «Лісники» завершилися публікацією (Димитрова, 2013), в якій наведено 122 види лишайників та ліхенофільних грибів, серед яких *Bacidina pycnidata* і *Thelenella pertusariicola* виявилися новими для території України, види *Absoconditella lignicola*, *Anisomeridium biforme*, *Bacidia laurocerasi*, *B. subincompta*, *Lecania croatica*, *Stenocybe pullatula* і *Verrucaria viridigrana* були вперше наведені для рівнинної частини України, а 17 видів – були новими для Київської області. Крім того, Л. В. Димитрова навела 47 видів, що відомі в Парку й охороняються в низці європейських країн. На основі дослідження в заказнику «Лісники» вона навела 13 видів лишайників, які є індикаторами старих лісів у межах Київської області.

Важливу інформацію також можна отримати із соціальних мереж. Так, згідно інформації на сторінці Фейсбуку в групі «Гриби України», Є. Руденком (2022) був знайдений мікофільний гриб *Phaeocalicium polyporaeum* (на *Trametes* sp.), котрий звичайно розглядається в ліхенологічних списках.

Отже, за більш ніж 100-річну історію ліхенологічних досліджень території, яка сьогодні належить до НПП «Голосіївський», тут було виявлено 160 видів лишайників, ліхенофільних грибів та близьких до лишайників (факультативно ліхенізованих) грибів. Найбільше всього видів наведено для південної ділянки – 122, для Святошинсько-Біличанської ділянки – 48, для Голосіївської – 26, а інформація щодо дослідження лишайників на ділянках Бичок та Теремки відсутня.

Матеріалами для роботи стали дані, що були отримані зі 104 описів епіфітних та епікільних угруповань лишайників на території урочища Теремки НПП «Голосіївський» з серпня 2022 року по березень 2023 року.

- T1: 50.35945° N, 30.45168° E, на *Prunus avium*, 250 см в обхваті, 22.08.2022.
T2: 50.35938° N, 30.45306° E, на *Quercus robur*, 380 см в обхваті, 22.08.2022.
T3: 50.36055° N, 30.45184° E, на *Carpinus betulus*, 170 см в обхваті, стовбур, 22.08.2022.
T4: 50.36055° N, 30.45184° E, на *Carpinus betulus*, 170 см в обхваті, кореневі лапи, 22.08.2022.
T5: 50.35982° N, 30.45093° E, на *Prunus avium*, 220 см в обхваті, 3.09.2022.
T6: 50.35878° N, 30.45209° E, на *Betula pendula*, 150 см в обхваті, 3.09.2022.
T7: 50.36056° N, 30.45212° E, на *Betula pendula*, 150 см в обхваті, біля основи, 17.10.2022.
T8: 50.36026° N, 30.45258° E, на *Quercus robur*, 200 см в обхваті, біля основи, 17.10.2022.
T9: 50.36444° N, 30.45059° E, на *Acer negundo*, 50 см в обхваті, 8.12.2022.
T10: 50.36146° N, 30.45046° E, на *Quercus robur*, 180 см в обхваті, 8.12.2022.
T11: 50.36474° N, 30.45165° E, на *Acer platanoides*, 220 см в обхваті, 12.12.2022.
T12: 50.36162° N, 30.45061° E, на *Acer platanoides*, 80 см в обхваті, 12.12.2022.
T13: 50.36105° N, 30.45022° E, на *Quercus robur*, 368 см в обхваті, 12.12.2022.
T14: 50.36115° N, 30.44994° E, на *Quercus robur*, 300 см в обхваті, на корі, 12.12.2022.
T15: 50.36115° N, 30.44994° E, на *Quercus robur*, 300 см в обхваті, на деревині, 12.12.2022.
T16: 50.36150° N, 30.44967° E, на *Robinia pseudoacacia*, 8 см в обхваті, на гілках, 17.12.2022.
T17: 50.36119° N, 30.44899° E, на *Sambucus nigra*, 15 см в обхваті, 17.12.2022.
T18: 50.36137° N, 30.44917° E, на *Robinia pseudoacacia*, 5 см в обхваті, на гілках, 17.12.2022.
T19: 50.36150° N, 30.44949° E, на *Acer sp.*, 160 см в обхваті, 17.12.2022.
T20: 50.36047° N, 30.44934° E, на *Quercus robur*, 340 см в обхваті, на гілках, 1.01.2023.
T21: 50.36015° N, 30.44949° E, на *Quercus robur*, 170 см в обхваті, 1.01.2023.
T22: 50.36015° N, 30.44949° E, на *Quercus robur*, 190 см в обхваті, 1.01.2023.
T23: 50.35996° N, 30.44998° E, на *Acer platanoides*, 144 см в обхваті, W експ., 1.01.2023.
T24: 50.35996° N, 30.44998° E, на *Acer platanoides*, 144 см в обхваті, S експ., 1.01.2023.
T25: 50.35987° N, 30.44919° E, на *Quercus robur*, упавший, 1.01.2023.
T26: 50.36024° N, 30.45002° E, на *Prunus avium*, упавший, 1.01.2023.
T27: 50.36400° N, 30.45141° E, на *Prunus avium*, 100 см в обхваті, нахилений, 1.01.2023.
T28: 50.36143° N, 30.45137° E, на *Carpinus betulus*, 127 см в обхваті, 3.01.2023.
T29: 50.36144° N, 30.45136° E, на *Quercus robur*, 303 см в обхваті, 3.01.2023.
T30: 50.36068° N, 30.45179° E, на *Quercus robur*, 302 см в обхваті, 3.01.2023.
T31: 50.36068° N, 30.45179° E, на *Carpinus betulus*, 3.01.2023.
T32: 50.36075° N, 30.45150° E, на *Acer sp.*, 3.01.2023.
T33: 50.35937° N, 30.44782° E, на *Populus alba*, гілки, 3.01.2023.
T34: 50.35874° N, 30.45153° E, на *Betula pendula*, 3.01.2023.
T35: 50.36108° N, 30.45160° E, на *Quercus robur*, 432 см в обхваті, 3.01.2023.
T36: 50.35795° N, 30.44977° E, на *Prunus avium*, 3.01.2023.
T37: 50.35990° N, 30.45189° E, на деревині, 3.01.2023.
T38: 50.35956° N, 30.45161° E, на *Quercus robur*, 410 см в обхваті, 3.01.2023.
T39: 50.35937° N, 30.45185° E, на *Populus alba*, 25 см в обхваті, 3.01.2023.
T40: 50.35856° N, 30.45190° E, на *Quercus robur*, 373 см в обхваті, 3.01.2023.
T41: 50.35819° N, 30.45196° E, на *Quercus robur*, 324 см в обхваті, 3.01.2023.
T42: 50.35821° N, 30.45215° E, на *Quercus robur*, 300 см в обхваті, 3.01.2023.
T43: 50.35614° N, 30.45084° E, на *Quercus robur*, 352 см в обхваті, 3.01.2023.
T44: 50.35939° N, 30.45171° E, на деревині, 3.01.2023.
T45: 50.35955° N, 30.44770° E, на *Populus alba*, 160 см в обхваті, 22.01.2023.
T46: 50.35969° N, 30.44821° E, на *Populus alba*, 20 см в обхваті, стовбур, 22.01.2023.
T47: 50.35969° N, 30.44821° E, на *Populus alba*, гілки, 3 см в обхваті, 22.01.2023.
T48: 50.35879° N, 30.44759° E, на *Acer negundo*, гілки, 5 см в обхваті, 22.01.2023.
T49: 50.35820° N, 30.44771° E, на *Quercus robur*, деревина, 22.01.2023.

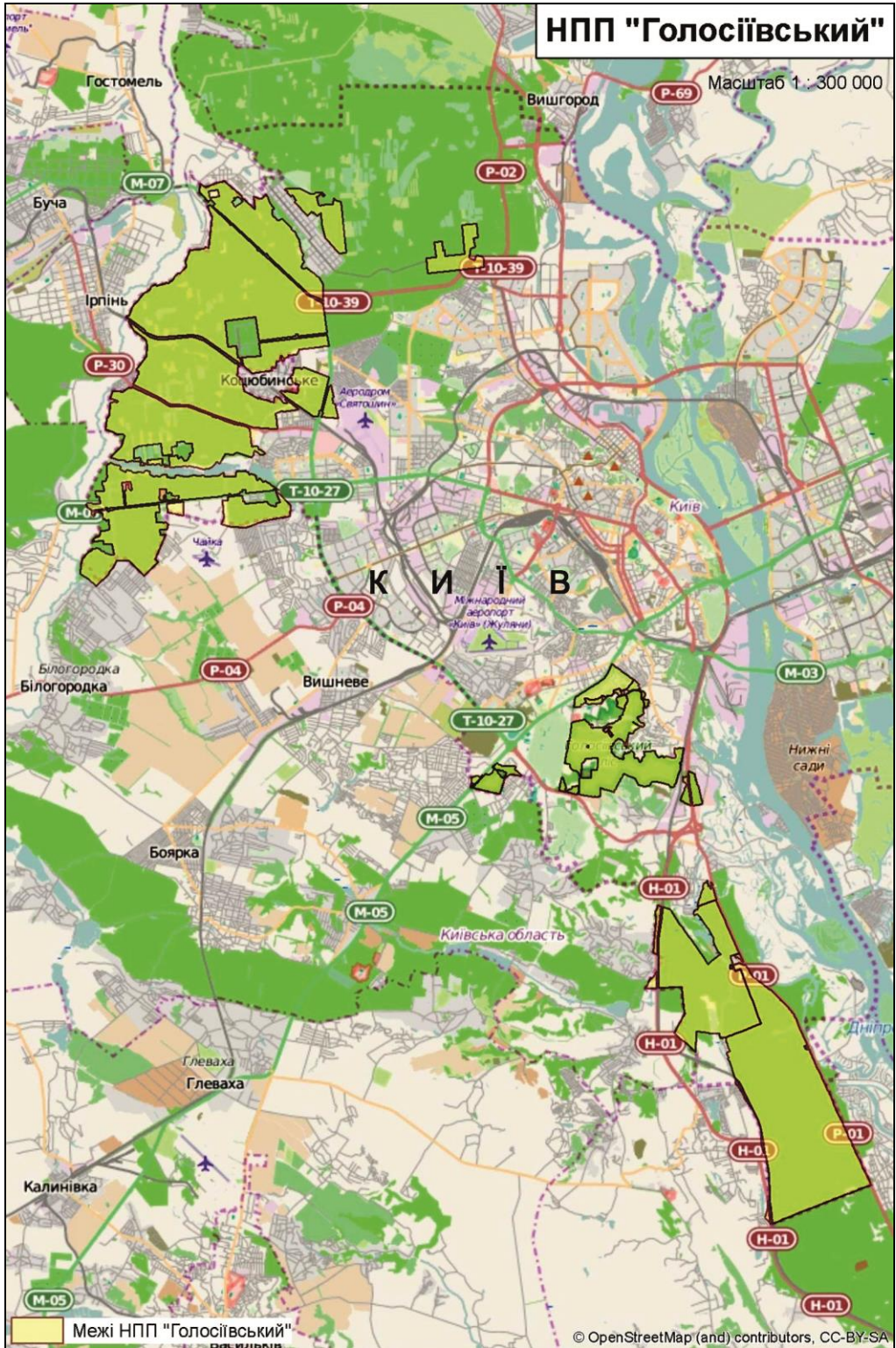

Рис. 1. Сучасна територія НПП «Голосіївський».

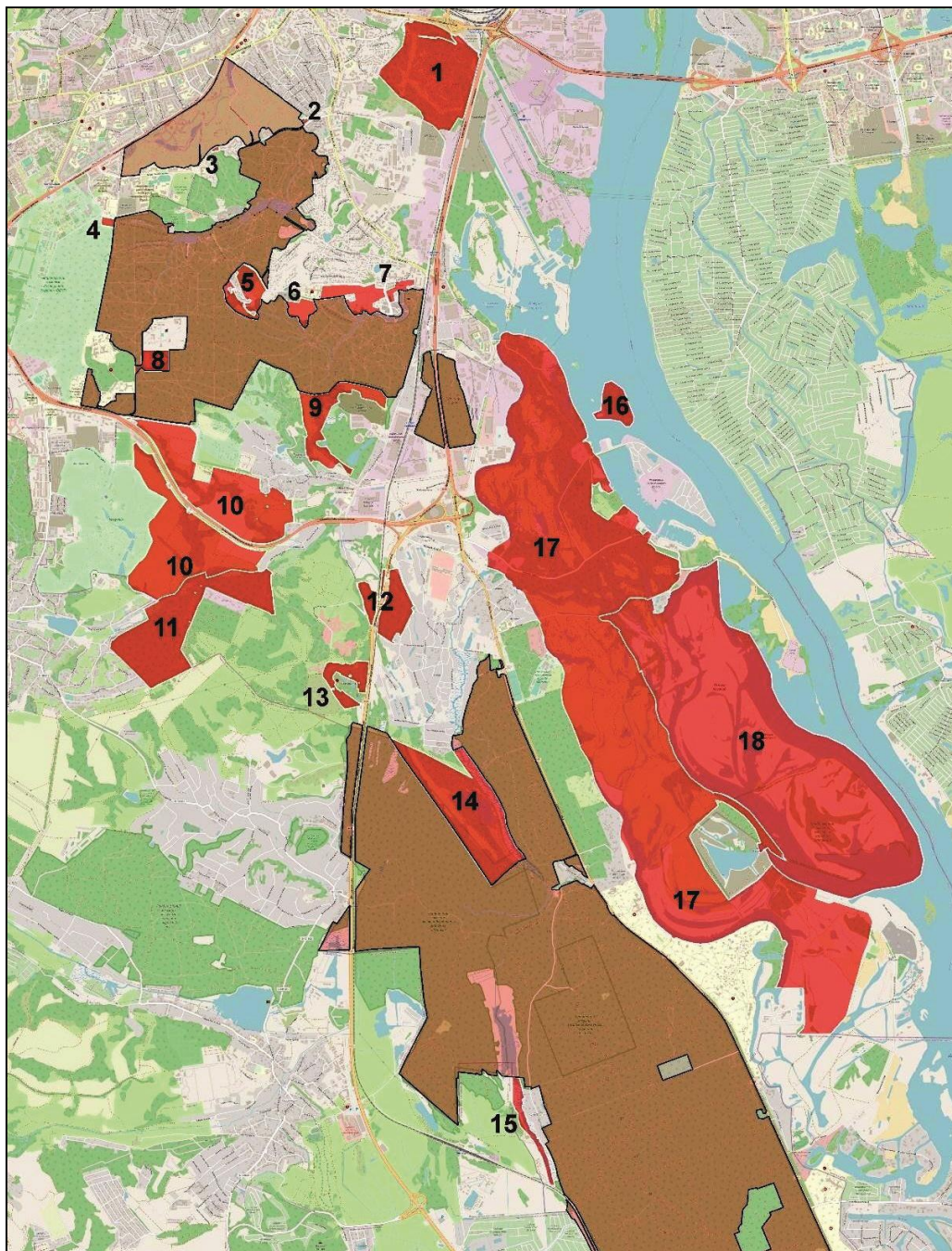

Рис. 2. Ділянки, перспективні для розширення території НПП «Голосіївський»:
1 – Лиса гора; 2 – колишня адміністрація лісопаркового господарства «Конча-Заспа»; 3 – ділянка з водонапірною вежею по вул. Генерала Родимцева; 4 – ділянка Національного виставкового центру; 5 – Самбурки; 6 – Болгарське; 7 – Китаїв; 8 – ділянка для будівництва «Лікарні майбутнього»; 9 – ділянка біля Пирогівського кар'єру; 10 – ділянки біля вул. Заболотного; 11 – Серякове; 12 – Володарське; 13 – Церковщина; 14 – Бакаловщина; 15 – стави біля хутора Мриги; 16 – Тополевий острів; 17 – частина заказника «Жуків острів»; 18 – заказник «Острови Ольжин і Козачий».

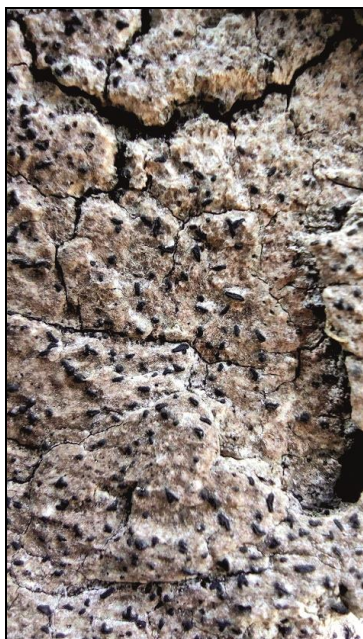

Фото 1. Загальний вигляд
лишайника *Alyxoria varia*
(Pers.) Ertz. & Tehler
(аліксорія різноманітна).

Фото 2. Загальний вигляд
лишайника *Evernia prunastri*
(L.) Ach. (евернія сливова).

Фото 3. Загальний вигляд
лишайника *Flavoparmelia*
caperata (L.) Hale
(флавопармелія козяча).

Фото 4. Загальний вигляд лишайника *Buellia griseovirens* (Turner & Borrer ex Sm.) Almb.
(буелія сіро-зелена).

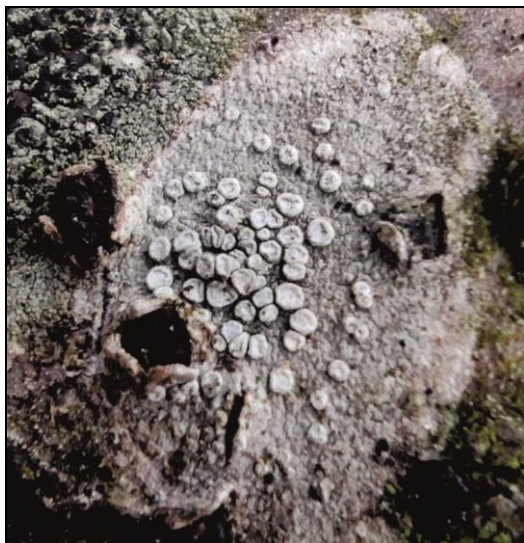

Фото 5. Загальний вигляд лишайника *Glaucomaria carpinea* (L.) S. Y. Kondr., L. Lőkös et Farkas (глаукомарія грабова).

Фото 6. Загальний вигляд лишайника *Lecidella elaeochroma* (Ach.) Choisy (лециделла оливкова).

Фото 7. Загальний вигляд лишайника *Melanohalea exasperatula* (Nyl.) O. Blanco et al. (меланохалея шорсткувата).

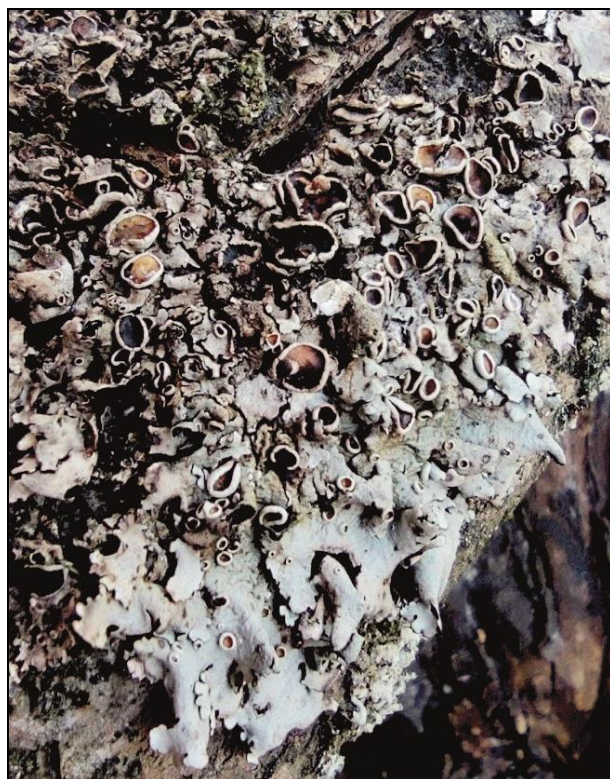

Фото 8. Загальний вигляд лишайника *Parmelina quercina* (Willd.) Hale (пармеліна дубова).

Фото 9. Загальний вигляд лишайника *Parmelina tiliacea* (Hoffm.) Hale (пармеліна липова).

Фото 10. Загальний вигляд лишайника *Pleurosticta acetabulum* (Neck.) Elix & Lumbsch (плеуростікта блюдцеподібна).

Фото 11. Загальний вигляд лишайника *Ramalina europaea* Gasparyan, Sipman & Lücking (рамаліна європейська).

Фото 12. Загальний вигляд лишайника *Cladonia fimbriata* (L.) Fr. (кладонія бахромчата).

Фото 13. Латаття біле (*Nymphaea alba*) на Горіхуватському водотоці.

Фото 14. Лебідь-шипун (*Swgnus olor*).

Фото 15. Чапля біла велика (*Egretta alba*) над озером Шапарня.

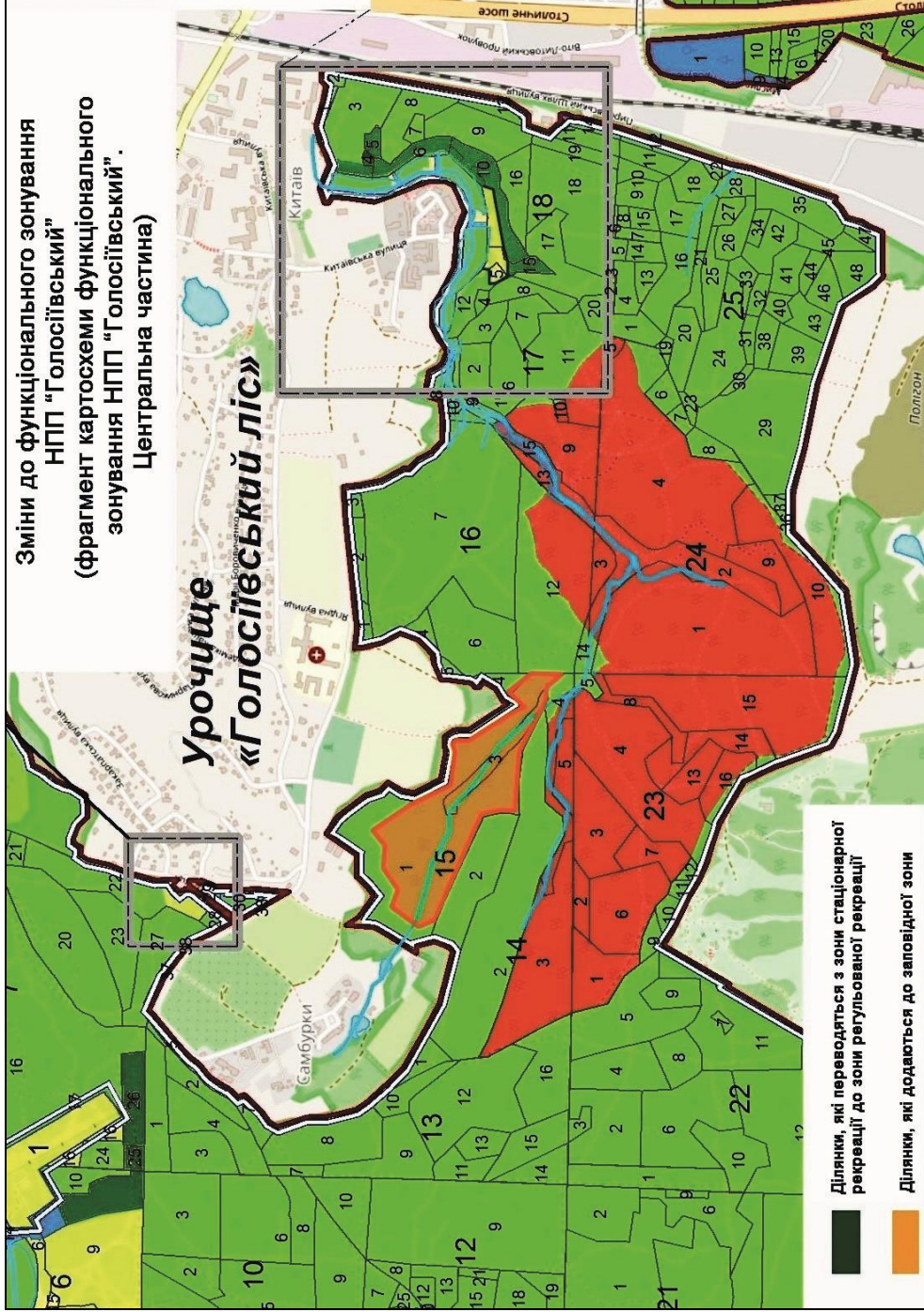
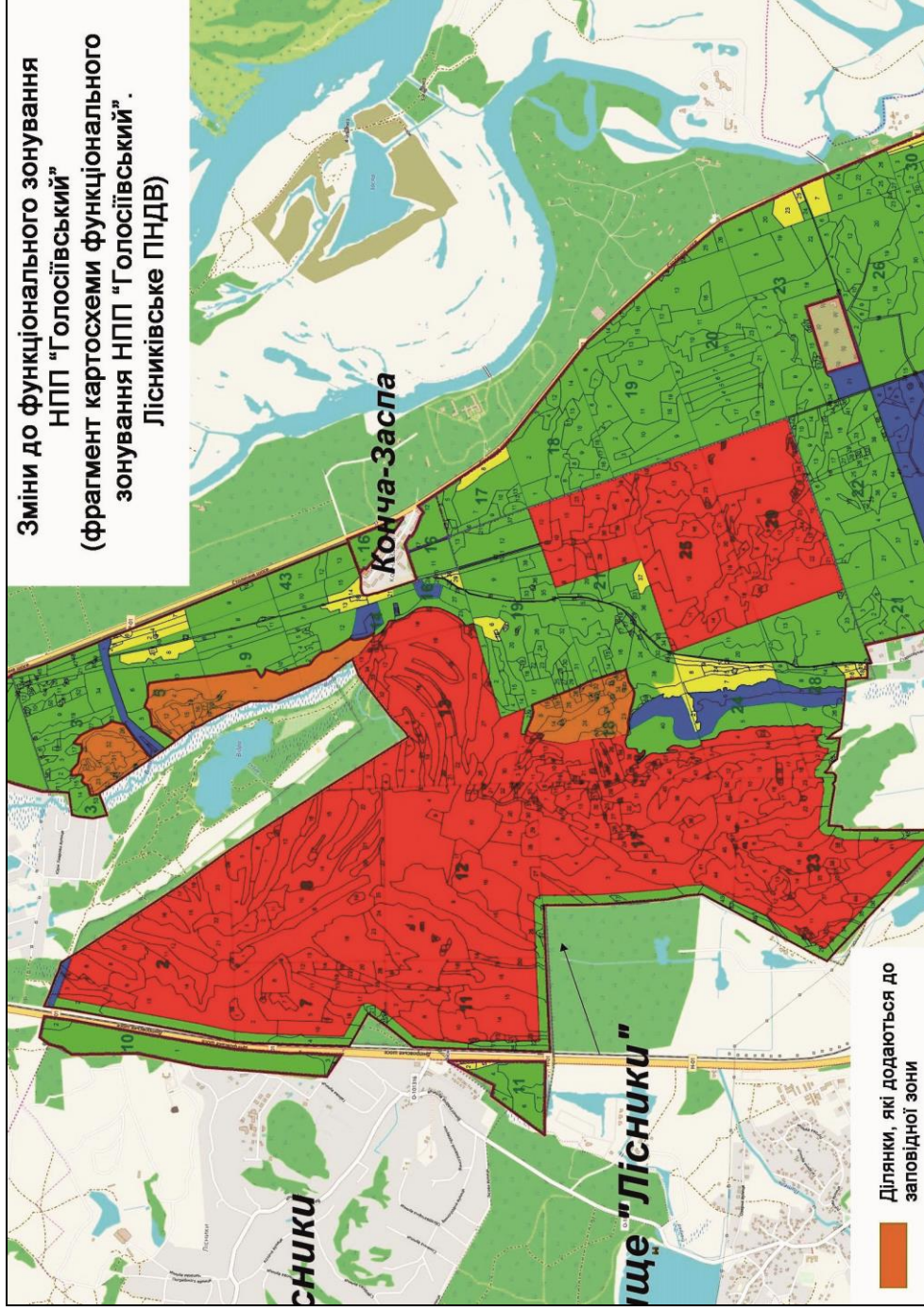

Рис. 3. Зміни до функціонального зонування НПП «Голосіївський»
(фрагмент картосхеми функціонального зонування НПП «Голосіївський», центральна частина).

**Рис. 4. Зміни до функціонального зонування НПП «Голосіївський»
(фрагмент картосхеми функціонального зонування НПП «Голосіївський», Лісниківське ПНДВ).**

- T50: 50.35825° N, 30.44749° E, на *Acer negundo*, гілки, 22.01.2023.
T51: 50.35941° N, 30.44763° E, на *Populus alba*, обхват 160 см, S експ., 24.01.2023.
T52: 50.35941° N, 30.44763° E, на *Populus alba*, обхват 160 см, N експ., 24.01.2023.
T53: 50.35971° N, 30.44837° E, *Prunus* sp., на гілках, 22.01.2023.
T54: 50.35946° N, 30.44762° E, на *Populus alba*, 200 см в обхваті, 24.01.2023.
T55: 50.35870° N, 30.44825° E, на *Populus alba*, 180 см в обхваті, 24.01.2023.
T56: 50.35850° N, 30.44829° E, на деревині, 24.01.2023.
T57: 50.35850° N, 30.44829° E, на всохлих гілках дуба, 24.01.2023.
T58: 50.35842° N, 30.44823° E, на *Prunus avium*, 24.01.2023.
T59: 50.35829° N, 30.44782° E, на *Quercus robur*, обхват 360 см, 24.01.2023.
T60: 50.36001° N, 30.44863° E, на *Betula pendula*, 24.01.2023.
T61: 50.35952° N, 30.44801° E, на *Quercus robur*, 250 см в обхваті, 28.01.2023.
T62: 50.35679° N, 30.44720° E, на *Betula pendula*, 200 см в обхваті, 28.01.2023.
T63: 50.35817° N, 30.44769° E, на *Quercus robur*, на всохлих гілках, 2 см в обхваті, 28.01.2023.
T64: 50.35817° N, 30.44769° E, на *Quercus robur*, на всохлих гілках, 4 см в обхваті, 28.01.2023.
T65: 50.35803° N, 30.44535° E, на *Cerasus avium*, 20 см в обхваті, 28.01.2023.
T66: 50.35803° N, 30.44535° E, на *Carpinus betulus*, 20 см в обхваті, 6.02.2023.
T67: 50.35797° N, 30.44513° E, на *Carpinus betulus*, 20 см в обхваті, 6.02.2023.
T68: 50.35790° N, 30.44519° E, на *Sambucus nigra*, 10 см в обхваті, 6.02.2023.
T69: 50.35799° N, 30.44514° E, на *Cerasus avium*, 200 см в обхваті, 6.02.2023.
T70: 50.35579° N, 30.44419° E, на *Cerasus avium*, 200 см в обхваті, 6.02.2023.
T71: 50.35804° N, 30.44535° E, на *Acer* sp., 20 см в обхваті, 6.02.2023.
T72: 50.35822° N, 30.44598° E, на *Tilia* sp., 150 см в обхваті, 6.02.2023.
T73: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, N експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T74: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, N експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T75: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, N експ., 20×100 см, 23.02.2023.
T76: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, S експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T77: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, S експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T78: 50.36127° N, 30.45177° E, на *Carpinus betulus*, 140 см в обхваті, S експ., 20×100 см, 23.02.2023.
T79: 50.36126° N, 30.45176° E, на *Carpinus betulus*, 120 см в обхваті, N експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T80: 50.36126° N, 30.45176° E, на *Carpinus betulus*, 120 см в обхваті, N експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T81: 50.36126° N, 30.45176° E, на *Carpinus betulus*, 120 см в обхваті, N експ., 20×100 см, 23.02.2023.
T82: 50.36114° N, 30.45197° E, на *Carpinus betulus*, 136 см в обхваті, SW експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T83: 50.36114° N, 30.45197° E, на *Carpinus betulus*, 136 см в обхваті, SW експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T84: 50.36114° N, 30.45190° E, на *Carpinus betulus*, 136 см в обхваті, SW експ., 20×100 см, 23.02.2023.
T85: 50.36092° N, 30.45262° E, на *Carpinus betulus*, 208 см в обхваті, S експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T86: 50.36092° N, 30.45262, на *Carpinus betulus*, 208 см в обхваті, S експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T87: 50.36092° N, 30.45262° E, на *Carpinus betulus*, 208 см в обхваті, S експ., 20×100 см, 23.02.2023.
T88: 50.36026° N, 30.45262° E, на *Quercus robur*, 348 см в обхваті, N експ., 23.02.2023.
T89: 50.36031° N, 30.45278° E, на *Quercus robur*, 320 см в обхваті, N експ., 23.02.2023.
T90: 50.3597° N, 30.45306° E, на *Populus tremula*, 40 см в обхваті, W експ., 23.02.2023.
T91: 50.3597° N, 30.45306° E, на *Populus tremula*, 10 см в обхваті, W експ., 23.02.2023.
T92: 50.35878° N, 30.45209° E, на *Betula pendula*, 166 см в обхваті, W експ., 10×10 см, 23.02.2023.
T93: 50.35878° N, 30.45209° E, на *Betula pendula*, 166 см в обхваті, W експ., 20×50 см, 23.02.2023.
T94: 50.35952° N, 30.44892° E, на *Populus tremula*, 30 см в обхваті, NE експ., стовбур, 6.03.2023.
T95: 50.35952° N, 30.44892° E, на *Populus tremula*, 30 см в обхваті, NE експ., гілки, 6.03.2023.
T96: 50.35954° N, 30.44889° E, на *Acer* sp., упавший, 6.03.2023.
T97: 50.35947° N, 30.44880° E, на *Quercus robur*, 320 см в обхваті, SW експ., 6.03.2023.
T98: 50.35927° N, 30.44867° E, на *Alnus glutinosa*, 180 см в обхваті, SE експ., 6.03.2023.

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду												Місцезнаходження / Література / Примітки	
	Т		Г		СБ		П		Б		НПП			
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с		
<i>Arthonia radiata</i> (Pers.) Ach.		+					+						+	СБ: Окснер, 1956; П: Димитрова, 2013; Т51, Т71, Т74, Т75, Т83, Т84
<i>Arthothelium ruanum</i> (A. Massal.) Körb.							+							П: Димитрова, 2013
Incertae sedis														
<i>Bactrospora dryina</i> (Ach.) A. Massal.		+					+						+	П: Димитрова, 2011; Димитрова, Кондратюк, 2012; Димитрова, 2013; Т88, Т89
Родина Chrysotrichaceae														
<i>Chrysothrix candelaris</i> (L.) J. R. Laundon		+											+	Т59
Клас CANDELARIOMYCETES														
Порядок Candelariales														
Родина Candelariellaceae														
<i>Candelariella aurella</i> (Hoffm.) Zahlbr.							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Candelariella efflorescens</i> Harris & Buck.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т9, Т12, Т16, Т18, Т19, Т20, Т23, Т26, Т27, Т36, Т39, Т51, Т52, Т53, Т64, Т70, Т75, Т77, Т78, Т99, Т100, Т102
<i>Candelariella vitellina</i> (Ehrh.) Müll. Arg.							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Candelariella xanthostigma</i> (Ach.) Lettau		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т16, Т19, Т53
<i>Protocandelariella blastidiata</i> (Yakovch.) D. Liu, Hur & S. Y. Kondr.		+											+	Т1, Т27
Клас CONIOCYBOMYCETES														
Порядок Coniocybales														
Родина Coniocybaceae														
<i>Chaenotheca chrysocephala</i> (Turner ex Ach.) Th. Fr.					+								+	СБ: Окснер, 1956
<i>Chaenotheca ferruginea</i> (Turner & Borrer) Mig.							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Chaenotheca phaeocephala</i> (Turner) Th. Fr.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т2, Т13
<i>Chaenotheca stemonea</i> (Ach.) Müll. Arg.							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Chaenotheca trichialis</i> (Ach.) Th. Fr.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т2, Т13, Т15, Т29, Т30, Т38, Т40, Т43, Т61, Т62, Т88
<i>Chaenotheca xyloxena</i> Nád. v.		+											+	Т101
Клас DOTHIDEOMYCETES														
Порядок Monoblastiales														
Родина Monoblastiaceae														
<i>Acrocordia gemmata</i> (Ach.) A. Massal.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т1, Т24, Т35
<i>Anisomeridium biforme</i> (Borrer) R. C. Harris		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т100
<i>Anisomeridium polypori</i> (Ellis & Everh.) M. E. Barr		+											+	Т5, Т8, Т12, Т23, Т88, Т89

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду												Місцезнаходження / Література / Примітки		
	Т		Г		СБ		П		Б		НПП				
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с			
Порядок Pleosporales															
Родина Dasompiaceae															
<i>Eopyrenula leucoplaca</i> (Wallr.) R. C. Harris			+										+	+	П: Димитрова, 2013; Т18, Т31
Родина Pleomassariaceae															
<i>Peridiothelia fuliguncta</i> (Norman) D. Hawksw. [F]			+											+	Т51, Т55
Порядок Tryptetheliales															
Родина Polysoccaceae															
<i>Clypeosocum hypocenomyces</i> D. Hawksw. [LF]													+		П: Димитрова, 2013
Родина Tryptetheliaceae															
<i>Arthopyrenia cerasi</i> (Schrad.) A. Massal. [F]													+		П: Димитрова, 2013
<i>Arthopyrenia fallaciosa</i> (Stizenb. ex Arnold) Thiyagaraja, Ertz, Lücking, Coppins & K. D. Hyde [F]														+	СБ: Окснер, 1929, 1956
<i>Arthopyrenia grisea</i> (Schleich. ex Schaer.) Körb. [F]			+												Т60
Порядок Tubeufiales															
Родина Tubeufiaceae															
<i>Rebentischia pomiformis</i> P. Karst. [F]			+											+	Т69
Порядок Incertae sedis															
Родина Incertae sedis															
<i>Pyrenochaeta xanthoriae</i> Diederich [LF]			+											+	Т57
Родина Naetrocymbaceae															
<i>Leptorhaphis epidermidis</i> (Ach.) Th. Fr. [F]														+	П: Димитрова, 2013
<i>Leptorhaphis atomaria</i> (Ach.) Szatala [F]			+											+	Т45, Т51, Т90, Т91, Т94
Клас EUROTIOMYCETES															
Порядок Phaeomoniellales															
Родина Celotheliaceae															
<i>Celothelium lutescens</i> F. Berger & Aptroot [F]			+											+	Т16 Т276 Т36, Т69, Т70, Т85
Порядок Mycocaliciales															
Родина Mycocaliciaceae															
<i>Mycocalicium subtile</i> (Pers.) Szatala [F]			+											+	СБ: Окснер, 1956; Т13, Т56, Т101
<i>Phaeocalicium polyporaeum</i> (Nyl.) Tibell [F]			+											+	Г: Руденко, 2022
<i>Sphinctrina turbinata</i> (Pers.) De Not [LF]														+	СБ: Окснер, 1956
<i>Stenocybe pullatula</i> (Ach.) Stein. [F]														+	СБ: П: Димитрова, 2013
Порядок Verrucariales															
Родина Verrucariaceae															
<i>Agonimia allobata</i> (Stizenb.) P. James														+	П: Димитрова, 2013
<i>Agonimia borysthenea</i> L. V. Dymytrova, O. Breuss & S. Y. Kondr.														+	П: Димитрова, 2013
<i>Verrucaria muralis</i> Ach.														+	П: Димитрова, 2013
<i>Verrucaria viridigrana</i> Breuss														+	П: Димитрова, 2013

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду												Місцезнаходження / Література / Примітки		
	Т		Г		СБ		П		Б		НПП				
	i	c	i	c	i	c	i	c	i	c	i	c			
Клас LECANOROMYCETES															
Порядок Vaeomycetales															
Родина Trapeliaceae															
<i>Placynthiella dasaea</i> (Stirt.) Tønsberg		+											+	T56, T101	
<i>Placynthiella icmalea</i> (Ach.) Coppins et P. James		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T44
<i>Placynthiella uliginosa</i> s. l.						+	+						+	СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013	
<i>Trapeliopsis flexuosa</i> (Fr.) Coppins & P. James		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T34
<i>Trapeliopsis granulosa</i> (Hoffm.) Lumbsch		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T44
Порядок Caliciales															
Родина Caliciaceae															
<i>Amandinea punctata</i> (Hoffm.) Coppins & Scheidegger		+	+				+						+	+	Г: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013; T1, T5, T7, T8, T9, T10, T11, T14, T16, T19, T20, T21, T22, T32, T34, T36, T42, T47, T48, T53, T61, T62, T63, T64, T70, T86, T87, T88, T89, T93, T98, T99, T100, T103
<i>Buellia griseovirens</i> (Turner et Borrer ex Sm.) Alb.		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T65, T93, T99
Родина Physciaceae															
<i>Anaptychia ciliaris</i> (L.) Körb.							+						+	+	П: Димитрова, 2013
<i>Phaeophyscia ciliata</i> (Hoffm.) Moberg							+						+	+	П: Димитрова, 2013
<i>Phaeophyscia orbicularis</i> (Neck.) Moberg		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T9, T12, T16, T18, T19, T20, T23, T26, T31, T33, T34, T39, T46, T47, T48, T50, T51, T52, T53, T63, T64, T77, T78, T90, T91, T94, T95, T99, T100, T102
<i>Phaeophyscia pusilloides</i> (Zahlbr.) Essl.		+											+		T52
<i>Physcia adscendens</i> H. Olivier		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T1, T11, T17, T18, T19, T20, T21, T22, T23, T32, T33, T34, T36, T39, T46, T47, T48, T51, T52, T53, T63, T64, T74, T75, T76, T77, T78, T79, T80, T81, T83, T84, T85, T91, T92, T94, T95, T97, T99, T100, T102, T103
<i>Physcia aipolia</i> (Ehrh. ex Humb.) Fűrnr.		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T103
<i>Physcia dubia</i> (Hoffm.) Lettau		+											+		T31, T32, T33, T34, T36, T46, T47, T48, T53, T61, T64, T83, T84, T103
<i>Physcia stellaris</i> (L.) Nyl.		+					+						+	+	П: Димитрова, 2013; T16, T20, T47, T48, T53, T63, T64

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду										Місцезнаходження / Література / Примітки			
	Т		Г		СБ		П		Б				НПП	
	i	c	i	c	i	c	i	c	i	c	i	c		
<i>Physcia tenella</i> (Scop.) DC.		+					+					+	+	П: Димитрова, 2013; Т20, Т39, Т48, Т63, Т103
<i>Physciella nigricans</i> (Flörke) S. Y. Kondr., Lőkös & Hur		+											+	Т10, Т12, Т16, Т23, Т26, Т33, Т34, Т52, Т54, Т63, Т90, Т100
<i>Physciella chloantha</i> (Ach.) Essl.		+											+	Т1, Т7, Т8, Т14, Т20, Т26, Т31, Т70
<i>Physconia distorta</i> (With.) J. R. Laundon							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Physconia enteroxantha</i> (Nyl.) Poelt		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т3, Т18, Т19, Т34, Т39, Т48, Т50, Т52, Т61, Т103
<i>Physconia grisea</i> (Lam.) Poelt		+											+	Т18, Т21, Т26, Т31, Т32, Т36, Т63, Т64, Т77, Т78, Т99, Т100
<i>Rinodina griseosoralifera</i> Coppins		+											+	Т26, Т29
<i>Rinodina pityrea</i> Ropin & H. Mayrhofer		+											+	Т37
<i>Rinodina pyrina</i> (Ach.) Arnold		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т52, Т95, Т103
<i>Rinodina septentrionalis</i> Malme							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Rinodina sophodes</i> (Ach.) A. Massal.		+											+	Т53
Порядок Gyalectales														
Родина Gyalectaceae														
<i>Pachyphiale fagicola</i> (Hepp) Zwackh							+						+	П: Димитрова, 2013
Порядок Lecanorales														
Родина Byssolomataceae														
<i>Micarea denigrata</i> (Fr.) Hedl.		+											+	Т34, Т44, Т49, Т65, Т69
<i>Micarea misella</i> (Nyl.) Hedl.							+						+	П: Димитрова, 2013
Родина Catillariaceae														
<i>Catillaria fungoides</i> Etayo & van den Boom		+											+	Т96
<i>Catillaria nigroclavata</i> (Nyl.) Schuler		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т20, Т33, Т39, Т47, Т48, Т49, Т50, Т52, Т53, Т63, Т64, Т90, Т91, Т95, Т100
Родина Parmeliaceae														
<i>Cetrelia cetrarioides</i> (Del. ex Duby) W. L. Culb. & C. Culb.					+								+	СБ: Окснер, 1993
<i>Cetrelia monachorum</i> (Zahlbr.) W. L. Culb. & C. Culb.			+										+	Г: Рандлане та ін., 1991
<i>Cetrelia olivetorum</i> (Nyl.) W. L. Culb. & C. F. Club.			+										+	Г: Рандлане та ін., 1991
<i>Evernia prunastri</i> (L.) Ach.		+			+		+						+	СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т20, Т26, Т42, Т59
<i>Flavoparmelia caperata</i> (L.) Hale		+	+		+		+						+	Г: Архимович, 1921; Окснер, 1993; СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т6, Т92, Т103

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду										Місцезнаходження / Література / Примітки		
	Т		Г		СБ		П		Б			НПП	
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с			
<i>Hypogymnia physodes</i> (L.) Nyl.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т6, Т20, Т26, Т49, Т61, Т64, Т93
<i>Hypogymnia tubulosa</i> (Schaer.) Hav.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Melanelixia glabrata</i> (Lamy) Sandler & Arup		+	+		+		+				+	+	Г: Окснер, 1993; СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т1, Т26, Т63, Т95
<i>Melanelixia subargentifera</i> (Nyl.) O. Blanco et al.					+		+				+		СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013
<i>Melanohalea olivacea</i> (L.) O. Blanco et al.				+							+		Г: Аhti, 1966; Окснер, 1993; СБ: Окснер, 1993
<i>Melanohalea exasperata</i> (De Not.) O. Blanco et al.					+						+		СБ: Окснер, 1993
<i>Melanohalea exasperatula</i> (Nyl.) O. Blanco et al.		+			+		+				+	+	СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т20, Т26, Т34, Т47, Т48, Т50, Т63, Т64, Т102
<i>Melanelixia subaurifera</i> (Nyl.) Blanco et al.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т39, Т47, Т64
<i>Parmelia sulcata</i> Taylor		+					+					+	П: Димитрова, 2013; Т16, Т20, Т26, Т34, Т39, Т40, Т47, Т48, Т61, Т64, Т83, Т84, Т92, Т99, Т100, Т61, Т64, Т103
<i>Parmelina quercina</i> (Willd.) Hale		+					+				+	+	Г: Окснер, 1993; СБ: Окснер, 1993, Т103
<i>Parmelina tiliacea</i> (Hoffm.) Hale		+	+		+		+				+	+	Г: Архимович, 1921; Окснер, 1993; СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т20, Т26, Т39
<i>Parmeliopsis ambigua</i> (Hoffm.) Nyl.					+		+				+		СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013
<i>Pleurostictia acetabulum</i> (Neck.) Elix & Lumbsch		+			+		+				+	+	СБ: Окснер, 1993; П: Димитрова, 2013; Т103
<i>Pseudevernia furfuracea</i> (L.) Zopf							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Punctelia subrudecta</i> (Nyl.) Krog				+							+		Г: Окснер, 1993
<i>Tuckermannopsis chlorophylla</i> (Willd.) Hale							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Usnea glabrata</i> (Ach.) Vainio					+						+		СБ: Окснер, 1993
<i>Usnea hirta</i> (L.) F. C. Weber ex F. H. Wigg.							+				+		СБ: Окснер, 1993
<i>Vulpicida pinastri</i> (Scop.) J.-E. Mattsson & M. J. Lai		+			+						+	+	СБ: Окснер, 1993; Т61
Родина Cladoniaceae													
<i>Cladonia arbuscula</i> (Wallr.) Flot.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia botrytes</i> (Hag.) Willd.					+						+		СБ: Окснер, 1968
<i>Cladonia cariosa</i> (Ach.) Spreng.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia cenotea</i> (Ach.) Schaer.					+						+		СБ: Окснер, 1968
<i>Cladonia chlorophaea</i> (Floerk.) Spreng.					+		+				+		СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia coccifera</i> (L.) Willd.					+						+		СБ: Окснер, 1968

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду										Місцезнаходження / Література / Примітки		
	Т		Г		СБ		П		Б			НПП	
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с			
<i>Cladonia coniocraea</i> (Flörke) Vainio		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т6, Т28, Т61, Т62, Т93, Т100
<i>Cladonia crispata</i> (Ach.) Flot.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia fimbriata</i> (L.) Fr.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т10, Т49, Т93
<i>Cladonia furcata</i> (Huds.) Schrad.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia macilenta</i> Hoffm.					+		+				+		СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia mitis</i> Sandst.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia pleurota</i> (Flörke) Schaer.					+		+				+		СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia pyxidata</i> (L.) Hoffm. s. l.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia rangiformis</i> (L.) F. Weber ex F. H. Wigg.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т49
<i>Cladonia rei</i> Schaer.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia subulata</i> (L.) F. Weber ex F. H. Wigg.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Cladonia uncialis</i> (L.) F. Weber ex F. H. Wigg.							+				+		П: Димитрова, 2013
Родина Lecanoraceae													
<i>Lecanora argentata</i> (Ach.) Malme							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Lecanora albella</i> (Pers.) Ach.					+		+				+		СБ: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013
<i>Lecanora albellula</i> (Nyl.) Th. Fr.		+										+	Т101
<i>Glaucomaria carpinea</i> (L.) S. Y. Kondr., L. Lökös et Farkas		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т21, Т28, Т34, Т53, Т73, Т74, Т75, Т77, Т78, Т82, Т83, Т84
<i>Lecanora chlorotera</i> Nyl.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т54
<i>Lecanora expallens</i> Ach.		+			+						+	+	СБ: Окснер, 2010; Т20, Т28, Т32, Т42, Т59, Т61
<i>Lecanora compallens</i> van Herk & Aptroot		+										+	Т3, Т98, Т93, Т99, Т100
<i>Lecanora leptyroides</i> (Nyl.) Degel.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Lecanora populicola</i> (DC. in Lam. & DC.) Duby							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Lecanora pulicaris</i> (Pers.) Ach.					+		+				+		СБ: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013; Т26
<i>Lecanora cf. quercicola</i> Coppins & P. James		+										+	Т100
<i>Lecanora saligna</i> (Schrader) Zahlbr.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т28
<i>Lecanora symmicta</i> (Ach.) Ach.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; Т7, Т58, Т103
<i>Lecanora varia</i> (Hoffm.) Ach.							+				+		П: Димитрова, 2013
<i>Lecidella elaeochroma</i> (Ach.) M. Choisy				+	+		+				+		Г: Окснер, 2010; СБ: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013; Т52, Т103
<i>Lecidella euphorea</i> (Flörke) Hertel		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013
<i>Polyozosia dispersa</i> (Pers.) S. Y. Kondr., L. Lökös et Farkas							+				+		П: Димитрова, 2013

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду										Місцезнаходження / Література / Примітки		
	Т		Г		СБ		П		Б			НПП	
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с			
<i>Polyozosia hagenii</i> (Pers.) S. Y. Kondr., L. Lökös et Farkas							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Polyozosia persimilis</i> (Th. Fr.) S. Y. Kondr., Lökös & Farkas		+										+	T95, T103
<i>Polyozosia sambuci</i> (Pers.) S. Y. Kondr., L. Lökös et Farkas		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; T17, T33, T47, T48, T52, T90, T95
Родина Ramalinaceae													
<i>Biatora epixanthoides</i> (Nyl.) Diederich							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidia bagliettoana</i> (A. Massal. & De Not.) Jatta				+							+	Г: Окснер, 1968	
<i>Bacidia fraxinea</i> Lönnr.							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidia laurocerasi</i> (Delise ex Duby) Zahlbr.							+					П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidia rosella</i> (Pers.) De Not.							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidia rubella</i> (Hoffm.) A. Massal.		+	+								+	+	Г: Окснер, 1968; T35
<i>Bacidia polychroa</i> (Th. Fr.) Körb.				+							+	Г: Окснер, 1968	
<i>Bacidina adastra</i> (Sparius & Aptroot) M. Hauck & V. Wirth		+									+	T26, T36, T52, T83, T84, T89, T100	
<i>Bacidina chlorotricula</i> (Nyl.) Vězda & Poelt		+									+	T7, T100	
<i>Bacidina inundata</i> (Fr.) Vězda							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidina mendax</i> Czarnota & Guz.-Krzem.		+									+	T99	
<i>Bacidina phacodes</i> (Körb.) Vězda						+					+	СБ: Окснер, 1968	
<i>Bacidina pycnidata</i> Czarnota & Coppins							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Bacidina sulphurella</i> (Samp.) M. Hauck & V. Wirth		+									+	T5, T7, T35,	
<i>Lecania croatica</i> (Zahlbr.) Kotlov s. l.		+					+				+	+	П: Димитрова, 2013; T14, T20, T31, T32, T33, T54, T26
<i>Lecania cyrtella</i> (Ach.) Th. Fr.		+			+		+				+	+	СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013; T23, T33, T39, T46, T47, T48, T50, T51, T52, T90, T91, T94, T95
<i>Lecania dubitans</i> (Nyl.) A. L. Sm.		+									+	T9	
<i>Lecania fuscella</i> (Schaer.) A. Massal.							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Lecania naegelii</i> (Hepp) Diederich & van den Boom		+	+				+				+	+	Г: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013; T8, T16, T17, T33, T39, T46, T48, T52, T53, T63, T90, T91, T94, T100
<i>Ramalina baltica</i> Lettau						+					+	СБ: Окснер, 2010	
<i>Ramalina farinacea</i> (L.) Ach.				+		+	+				+	Г: Окснер, 2010; СБ: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013	
<i>Ramalina fastigiata</i> (Pers.) Ach.						+					+	СБ: Окснер, 2010	
<i>Ramalina fraxinea</i> (L.) Ach.							+				+	П: Димитрова, 2013	
<i>Ramalina pollinaria</i> (Westr.) Ach.						+	+				+	СБ: Окснер, 2010; П: Димитрова, 2013	
<i>Toninia populorum</i> (A. Massal.) Kistenich, Tindal, Bendiksby & S. Ekman		+									+	T33, T39, T46, T47, T48, T52, T91, T95	

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду												Місцезнаходження / Література / Примітки	
	Т		Г		СБ		П		Б		НПП			
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с		
<i>Toniniopsis separabilis</i> (Nyl.) Gerasimova & A. Beck		+					+					+	+	П: Димитрова, 2013; Т8
Родина Scoliciosporaceae														
<i>Scoliciosporum chlorococcum</i> (Stenh.) Vězda		+					+					+	+	П: Димитрова, 2013; Т1
<i>Scoliciosporum gallurae</i> Vězda & Poelt		+											+	Т4, Т11, Т33, Т47, Т82, Т83, Т95
<i>Scoliciosporum perpusillum</i> J. Lahm ex Körb.		+											+	Т26
<i>Scoliciosporum umbrinum</i> (Ach.) Arnold							+							П: Димитрова, 2013
<i>Scoliciosporum sarothamni</i> (Vain.) Vězda		+											+	Т39, Т53, Т63, Т99
Родина Stereocaulaceae														
<i>Lepraria elobata</i> Tønsberg							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Lepraria finkii</i> (B. de Lesd.) R. C. Harris		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т10, Т28, Т35, Т41, Т49
<i>Lepraria incana</i> (L.) Ach.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т7, Т21, Т28, Т32, Т40, Т41, Т43, Т59, Т89, Т93, Т98, Т100
<i>Lepraria jackii</i> Tønsberg		+											+	Т29, Т30, Т34
<i>Lepraria rigidula</i> (B. de Lesd.) Tønsberg		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т62
Порядок Ostropales														
Родина Coenogoniaceae														
<i>Absoconditella lignicola</i> Vezda & Pišút							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Coenogonium pineti</i> (Ach.) Lücking & Lumbsch							+						+	П: Димитрова, 2013
Родина Graphidaceae														
<i>Graphis scripta</i> (L.) Ach.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т81
Родина Phlyctidaceae														
<i>Phlyctis argena</i> (Spreng.) Flot.		+	+		+		+						+	Г: Окснер, 1968; СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013; Т31, Т32, Т36, Т100
Родина Stictidaceae														
<i>Diderma radiatum</i> (L.) Morgan		+											+	Т35
Родина Thelenellaceae														
<i>Thelenella pertusariella</i> (Nyl.) Vain.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; Т4, Т12, Т66, Т68, Т83
Порядок Peltigerales														
Родина Peltigeraceae														
<i>Peltigera didactyla</i> (With.) J. R. Laundon					+								+	СБ: Окснер, 1956
<i>Peltigera praetextata</i> (Flörke ex Sommerf.) Zopf					+								+	СБ: Димитрова, 2013
Порядок Pertusariales														
Родина Pertusariaceae														
<i>Lepra albescens</i> (Huds.) Hafellner		+	+		+		+						+	Г: Окснер, 1968; СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013; Т41
<i>Lepra amara</i> (Ach.) Hafellner					+		+						+	СБ: Окснер, 1968; П: Димитрова, 2013

Продовження таблиці 4.1

Вид	Регістрація виду												Місцезнаходження / Література / Примітки	
	Т		Г		СБ		П		Б		НПП			
	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с	і	с		
Порядок Phyllachorales														
Родина Phyllachoraceae														
<i>Lichenochora obscuroides</i> (Linds.) Triebel & Rambold [LF]		+											+	T50, T52
Клас INCERTAE SEDIS														
Порядок Thelocarpaceae														
Родина Thelocarpaceae														
<i>Lahmia kunzei</i> Flot. ex Körb. [F]		+											+	T90, T94
Порядок Lahmiales														
Родина Lahmiaceae														
<i>Thelocarpon epibolum</i> Nyl.					+								+	СБ: Окснер, 1929, 1956
Клас INCERTAE SEDIS														
Порядок Incertae sedis														
Родина Strangosporaceae														
<i>Strangospora moriformis</i> (Ach.) Stein							+						+	П: Димитрова, 2013
<i>Strangospora pinicola</i> (A. Massal.) Körb.		+					+						+	П: Димитрова, 2013; T34
Клас INCERTAE SEDIS														
Порядок Incertae sedis														
Родина Incertae sedis														
<i>Henfella muriformis</i> Halici, D. Hawksw., Z. Kocakaya & Kocakaya [LF]		+											+	T33, T46, T51, T95
<i>Refractohilum achromaticum</i> (B. Sutton) D. Hawksw. [LF]		+											+	T25
<i>Xanthoricola physciae</i> (Kalchbr.) D. Hawksw. [LF]		+					+						+	П: Димитрова, 2013; T20, T50
Відділ BASIDIOMYCOTA														
Клас AGARICOMYCETES														
Порядок Atheliales														
Родина Atheliaceae														
<i>Athelia arachnoidea</i> (Berk.) Julich [LF]		+					+						+	П: Димитрова, 2013; T11, T20, T48, T103
Порядок Corticiales														
Родина Corticiaceae														
<i>Laetisaria lichenicola</i> Diederich, Lawrey & Van den Broeck [LF]		+											+	T16, T20
<i>Erythrimum aurantiacum</i> (Lasch) D. Hawksw. & A. Henrici [LF]		+											+	T11, T18, T20, T48, T63
Порядок Cantharellales														
Родина Ceratobasidiaceae														
<i>Ceratobasidium bulbifaciens</i> Diederich & Lawrey [LF]		+											+	T56
Всього		117		26		48		122		0		210		

*Т – урочище Теремки; Г – Голосіївський ліс; СБ – Святошинсько-Біличанська ділянка; П – південна ділянка; Б – урочище Бичок; НПП – Національний природний парк «Голосіївський»; і – історичні дані; с – сучасні дані (за О. Є. Ходосовцевим); F – близькі до лишайників гриби; LF – ліхенофільні гриби.

Новими для НПП «Голосіївський» є 50 видів лишайників, ліхенофільних та близьких до лишайників грибів, зокрема *Anisomeridium polypori*, *Arthonia punctiformis*, *Arthopyrenia grisea*, *Athallia cerinella*, *Bacidina adastrata*, *B. chlorotricula*, *B. mendax*, *B. sulphurella*, *Catillaria fungoides*, *Candelariella blastidiata*, *Celothelium lutescens*, *Ceratobasidium bulbifaciens*, *Chaenotheca xyloxena*, *Chrysothrix flavovirens*, *Cylindromonium lichenicola*, *Diderma radiatum*, *Illosporopsis christiansenii*, *Erythricium aurantiacum*, *Henfellra muriformis*, *Lahmia kunzei*, *Laetisaria lichenicola*, *Lecania dubitans*, *Lecanora albellula*, *L. compallens*, *Lecanora cf. quercicola*, *Lepraria jackii*, *Leptorhaphis atomaria*, *Lichenochora obscuroides*, *Micarea denigrata*, *Paranectria oropensis*, *Peridiothelia fuliginata*, *Paranectria oropensis*, *Piccolia ochrophora*, *Pyrenochaeta xanthoriae*, *Phaeophyscia pusilloides*, *Placynthiella dasaea*, *Physcia dubia*, *Physciella nigricans*, *Ph. chloantha*, *Physconia grisea*, *Polyozosia persimilis*, *Rebentischia pomiformis*, *Refractohilum achromaticum*, *Rinodina griseosoralifera*, *R. pityrea*, *R. sophodes*, *Scoliciosporum gallurae*, *Scoliciosporum perpusillum*, *Scoliciosporum sarothamni*, *Toninia populorum*.

Новими для Київської області є 33 види, зокрема *Anisomeridium polypori*, *Arthonia punctiformis*, *Athallia cerinella*, *Bacidina adastrata*, *B. chlorotricula*, *B. mendax*, *B. sulphurella*, *Candelariella blastidiata*, *Catillaria fungoides*, *Celothelium lutescens*, *Ceratobasidium bulbifaciens*, *Chaenotheca xyloxena*, *Cylindromonium lichenicola*, *Diderma radiatum*, *Henfellra muriformis*, *Lahmia kunzei*, *Laetisaria lichenicola*, *Lecanora compallens*, *Lecanora cf. quercicola*, *Lepraria jackii*, *Lichenochora obscuroides*, *Paranectria oropensis*, *Piccolia ochrophora*, *Pyrenochaeta xanthoriae*, *Phaeophyscia pusilloides*, *Placynthiella dasaea*, *Polyozosia persimilis*, *Refractohilum achromaticum*, *Rinodina griseosoralifera*, *R. pityrea*, *Scoliciosporum gallurae*, *Scoliciosporum perpusillum*, *Scoliciosporum sarothamni*.

Новими для рівнинної частини України виявились 12 видів: *Bacidina adastrata*, *B. chlorotricula*, *B. mendax*, *B. sulphurella*, *Catillaria fungoides*, *Celothelium lutescens*, *Lahmia kunzei*, *Lecanora cf. quercicola*, *Lepraria jackii*, *Paranectria oropensis*, *Phaeophyscia pusilloides* і *Rinodina griseosoralifera*.

Новими для України є 4 види, а саме *Catillaria fungoides*, *Celothelium lutescens*, *Lahmia kunzei* і *Lecanora cf. quercicola*.

На території ур. Теремки траплялися переважно епіфітні лишайники – виявлено 98 видів (84 % від загальної кількості видів). Найпоширенішими є *Amandinea punctata*, *Candelariella efflorescens*, *Catillaria nigroclavata*, *Lecanora expallens*, *Lecania cyrtella*, *L. naegelii*, *Lepraria incana*, *Phaeophyscia orbicularis*, *Physconia enteroxantha*, *Ph. grisea*, *Physcia adscendens*, *Ph. dubia*, *Parmelia sulcata*, *Xanthoria parietina*. Значна кількість видів представлена 1-2 знахідками (див. **табл. 4.1**). Ліхенофільних грибів зафіксовано 13 видів (11 %), найпоширенішими є *Athelia arachnoidea* та *Erythricium aurantiacum*. Вони звичайно паразитують на епіфітних *Physciaceae*, зазвичай на *Physcia adscendens*.

Серед епіксилних видів, що зростають на відмерлій деревині, відмічено всього 14 (12 %) видів, з яких лише на цьому субстраті виявлені *Chaenotheca xyloxena*, *Lecanora albellula*, *Mycocalicium subtile*, *Placynthiella dasaea*, *Trapeliopsis granulosa* і *T. flexuosa*.

Епігеїні лишайники в ур. Теремки відсутні.

На території Парку лишайників, занесених до Червоної книги України, не виявлено. Проте серед 13 видів лишайників, що були запропоновані як індикатори старих лісів для Київської області (Димитрова, 2013), на території урочища Теремки виявлено 8 видів, а саме *Acrocordia gemmata* (T1, T24, T35), *Anisomeridium biforme* (T100), *Bactrospora dryina* (T88, T89), *Bacidia rubella* (T35), *Chaenotheca phaeocephala* (T2, T13), *Chaenotheca trichialis* (T2, T13, T15, T29, T30, T38, T40, T43, T61, T62, T88), *Eopyrenula leucoplaca* (T18, T31) і *Toniniopsis separabilis* (T8).

Рішенням Київської обласної ради від 7 лютого 2012 року № 285-15-V був затверджений список регіонально рідкісних видів рослин та грибів, у тому числі і 36 видів лишайників. У межах НПП «Голосіївський» трапляється 8 регіонально рідкісних видів лишайників, зокрема *Agonimia alobata*, *Arthopyrenia fallaciosa*, *Cetrelia monachorum*, *Chaenotheca phaeocephala*, *Coenogonium pinetii*, *Lepra trachythallina*, *Pachyphiale fagicola* і *Sphinctrina turbinata*. На території ур. Теремки нами виявлений лише один регіонально рідкісний вид *Chaenotheca phaeocephala* (T2, T13) з двох локалітетів на вікових дубах. Стан популяції задовільний. *Agonimia alobata* і *Pachyphiale fagicola* відомі з одного локалітету на південній ділянці Парку (Димитрова, 2013). Їхній сучасний стан популяцій потребує моніторингу. Інші види були зареєстровані протягом 20-30-х років ХХ ст. і їх сучасний стан популяцій невідомий.

Серед видів, які зменшують свої популяції в межах Київської області в цілому та мегаполісу міста Києва зокрема, необхідно зазначити листуваті лишайники *Parmelina quercina* і *Punctelia subrudecta*. Внаслідок забруднення повітря та глобальних кліматичних трендів зменшилася кількість їхніх місцезростань. Останній вид не відмічався більше 80 років у межах Київської області. Вони є претендентами для занесення в оновлений список регіонально рідкісних видів рослин та грибів.

Отже, за результатами проведених нами досліджень, список лишайників, ліхенофільних грибів та близьких до лишайників грибів НПП «Голосіївський» нараховує 210 видів (182 види лишайників, 14 видів ліхенофільних та 14 видів близьких до лишайників грибів), які належать до 95 родів, 44 родини, 23 порядки, 8 класів і 2 відділів, що за видовим багатством складає 10 % від різноманіття ліхенобіоти та ліхенофільної мікобіоти України. Найбільш вивченими є південна ділянка Парку (122 види) та урочище Теремки (117 видів).

4.1.7. Дуб червоний (*Quercus rubra*) в НПП «Голосіївський»: поширення та вплив на природні екосистеми

Дуб червоний (*Quercus rubra* L.) – небезпечний адвентивний вид північно-американського походження є досить поширеним у НПП «Голосіївський». Територія національного парку охоплює значні за площею лісові масиви, які тягнуться ланцюгом уздовж правого берега Дніпра від північної межі м. Київ до південної. Вивчення лісової рослинності Парку, яка є досить різноманітною за ценотичним складом, показало, що практично на всіх лісових ділянках присутній дуб червоний.

Перші відомості про наявність дуба червоного в урочищі Голосіївський ліс, яке увійшло пізніше до складу Парку, наведені в роботі Р. І. Бурди (2007), в якій автором охарактеризована адвентивна фракція флори цього урочища, у складі якої є і дуб червоний. Після створення НПП «Голосіївський» розпочалося вивчення адвентивних видів на всій його території (Вакаренко, Прядко, 2011; Прядко та ін., 2018, 2019а, 2019в; Прядко, Дацюк, 2019). У складі адвентивної фракції флори Парку особливе місце займає дуб червоний, який належить тут до видів-трансформерів (Прядко, Дацюк, 2019).

Передумовою поширення цього виду було висадження його в лісах м. Києва та його зеленої зони в 70-ті роки ХХ ст. з метою підвищення різноманіття дерев, отримання додаткової деревини та використання в озелененні у зв'язку з його надзвичайно мальовничою кроною та яскравим забарвленням особливо в осінню пору року.

Інші властивості дуба червоного, зокрема добра приживаємість і швидкий ріст, також сприяли тому, що цей вид опанував природні екосистеми, в яких досягнув зрілого віку з високим насіннєвим потенціалом.

Аналізуючи поширення дуба червоного у природних екосистемах Парку варто зазначити, що його основні популяції мають вигляд потужних висаджених рядів, у яких дуб червоний має висоту до 15-17 м, діаметр до 40 см у віці близько 50-60 років.

Такі життєздатні посадки розташовані в масиві Голосіївський ліс, в урочищі Теремки, стиглі насадження дуба червоного відмічені в лісах та на узліссях Святошинського лісництва. Невеликими фрагментами (менші посадки) такі деревостани трапляються в масивах Конча-Заспівського та Дачного лісництв. Посадки дуба червоного наявні і в парку ім. М. Рильського, який є частиною урочища Голосіївський ліс, де цей вид висаджувався вздовж водойм асфальтових доріжок. Тут він також має добру життєвість.

За спостереженнями наявних посадок дуба червоного в лісових екосистемах Парку значимо, що ці посадки добре виділяються у складі природного деревостану. Практично в усіх наявних посадках дуба червоного спостерігається рясне плодоносіння. Жолуді, які майже устигають землю під кронами дерев, характеризуються щільним проростанням.

Необхідно зазначити, що таке відновлення спостерігається лише під кронами цих дерев; на значній відстані їхнє відновлення практично відсутнє.

Спостереження за станом відновлення шляхом проростання жолудів дуба червоного в урочищах Голосіївський ліс і Теремки (дубово-грабові ліси на Київському плато) показало, що знаходячись у трав'яному покриві, проростки дуба пригнічують відновлення природних видів травостою. Поступове збіднення травостою призводить до розрідження, а місцями і до повного зникнення видів. Ценоз з дубом червоним стає поступово рідкотравним або безпокривним.

Щорічні спостереження відновлення дуба червоного в лісових екосистемах урочища Теремки показали, що відновлюючись густим проростанням жолудів, рослини лише перші роки «підростають» у густому відновленні і пізніше не всі виходять навіть в ярус підліску, а з часом їх більша частина гине. Тобто в насадженнях дуба червоного надзвичайно густе природне відновлення спостерігається на перших стадіях. Ці спостереження свідчать про те, що дуб червоний не здатен формувати повноцінні насадження та замінити природні лісові ценози.

За літературними даними щодо експансії дуба червоного в лісових екосистемах Білорусі, спостерігається його поширення локально, оскільки він досить потужно відновлюється під кронами цього виду дерев і практично не відновлюється в густих лісових ценозах природного походження (Ермохин и др., 2020). Згідно біологічних властивостей дуба червоного, цей вид характеризується слабкою конкурентною спроможністю під густим пологом лісу, а тому його відновлення та розвиток залежать від освітленості. Як зазначено вище, дуб червоний є досить небезпечним для природних екосистем НПП «Голосіївський». Його значні площі та хороша здатність до відновлення сприяють його поширенню та спричиняють негативний вплив на природні екосистеми Парку. На наш погляд доцільно і потрібно не допускати плодоношення дуба червоного та не здійснювати його посадки у межах територій природно-заповідного фонду.

Отже, з метою збереження екосистем НПП «Голосіївський» у природному стані, необхідно продовжувати моніторинг за цим небезпечним інвазійним видом та розробляти рекомендації зменшення впливу дуба червоного та його сходів на біорізноманіття Парку.

4.2. Рослинність

4.2.1. Сучасний стан фіторізноманіття водотоків Голосіївського лісу (Горіхуватський, Дідорівський, Китаївський)

Протягом літнього періоду 2022 року здійснювались обстеження водотоків та ставків на них у масиві Голосіївського лісу з метою встановлення динамічних змін в екосистемах цих надзвичайно важливих утворів природи. Саме ці водотоки мають важливе значення у структурі Голосіївського лісу, відіграють важливу роль у підтриманні екологічного стану м. Київ та лісових екосистем урочища, що характеризуються різноманітним та цінним біорізноманіттям. Кожний водотік із каскадом побудованих на них ставків («озер») має свої особливості. Постійні моніторингові дослідження цих водотоків, а також спостереження за рідкісними видами рослин і тварин на них свідчать про динамічні зміни, зокрема водної і прибережно-водної рослинності та стану біорізноманіття. Під впливом антропогенного навантаження, а також кліматичних змін в останні роки спостережень відмічається негативний вплив цих чинників та суттєві зміни гідрологічного режиму окремих ставків та водотоку в цілому, що спричиняє значні зміни у рослинних угрупованнях та зникнення в першу чергу найбільш чутливих видів рослин, появу нових адвентивних видів.

Горіхуватський водотік один із найбільш антропогенно навантажених водотоків Голосіївського лісу. Він розташований у парку ім. М. Рильського, поряд із автострадою та прилеглими потужними забудовами. Своєрідність його витоків та водозбору також не можна відкидати при характеристиці екосистем каскаду наявних ставків. Виток Горіхуватського водотоку розташований неподалік Амурської площі і далі тече по колектору. Тобто має площу водозбору з території щільної забудови. Незважаючи на розміщення та потужний антропогенний вплив саме в цьому водотоці, в його ставках спостерігалось у перші роки створення НПП «Голосіївський» значні популяції (у 3-х ставках) реліктового виду – водяного горіха плаваючого, занесеного до Червоної книги України (2009а), за яким здійснювались моніторингові дослідження на постійних пробних площах.

У 2022 році дослідження здійснювались 10 червня, 21 червня і 5 липня. На основі польових досліджень можна констатувати сучасний стан водної та прибережно-водної рослинності, а також біорізноманіття в цілому. Почнемо з відстійника і до 4 ставка, що на Голосіївській площі. У цьому році спостерігалось зниження рівня води (від берега місцями до 3 м).

Перший ставок. У частині від дамби в напрямку до відстійника заріс широкою смугою рогузу широколистої (*Typha latifolia*) та очерету (*Phragmites australis*), висота яких досягає 2 м, відмічена куртина зніту рожевого (*Epilobium roseum*), висотою до 2 м, яка під час квітання цього виду рожевими квітами чітко виділяється серед прибережно-водної рослинності. Серед різнотрав'я в цій обводненій смузі зростають такі гідрофільні види, як їжача голівка пряма (*Sparganium erectum*), хвощ болотний (*Equisetum palustre*), розсіяно відмічена куга озерна (*Schoenoplectus lacustris*), півники болотні (*Iris pseudacorus*), леєрсія рисовидна (*Leersia oryzoides*), гірчакперцевий (*Polygonum hydropiper*). Саме ці смуги є притулком для водоплаваючих птахів.

За цією досить широкою смугою на відкритій водній гладі ставка у 2022 році спостерігалась щільна пляма (15-30 м) водяного горіха плаваючого (*Trapa natans*). Варто зазначити, що

в цьому році на першому ставку – єдине місцезростання, де цей вид утворює таке покриття. Раніше тут його розростання не спостерігалось, фіксувались лише окремі розетки *Trapa natans*. У зв'язку зі зміною гідрологічного режиму, а саме зниження рівня води, окремі розетки водяного горіха плаваючого мають своєрідний життєвий стан – «вивернуті» і не «лежать» на воді, а стирчать із неї. По досить стрімких берегах лівого берега цього ставка зростають такі види, як буркун білий (*Melilotus albus*), осот болотний (*Sonchus palustris*) та осот прибережний (*Cirsium rivulare*).

Другий ставок розміщується через дамбу цього водотоку. Тут раніше була закладена моніторингова площадка для спостереження за *Trapa natans*. Останнім часом на моніторинговій площадці відбулися значні зміни. Побудова канатної переправи через ставок та катамарани значно вплинули на стан водних та прибережно-водних ценозів. Водна поверхня майже не заросла, не спостерігається відмічених тут водних ценозів. Потужні популяції *T. natans*, що спостерігались біля дамби та під правим берегом ставка – відсутні. У цьому році були відмічені лише окремі екземпляри *T. natans* різного розміру – від 3-4 см до 15 см.

Смуги прибережно-водної рослинності збереглись переважно біля дамби. В найбільш обводнених ділянках зростає рогіз широколистяний (*Typha latifolia*) з домішкою лепешняку великого (*Glyceria maxima*), серед яких розсіяно відмічена така гідрофільна ліана, як плетуха звичайна (*Calystegia sepium*), поодинокі відмічена їжача голівка пряма. На менш обводнених ділянках – *Scirpus sylvaticus*, *Rumex confertus*, *Angelica sylvestris*. Ближче до берега у локальному лучно-болотному ценозі знайшли собі притулок бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*) – малопоширена рослина в Парку, а також *Lycopus exaltatus*, *Butomus umbellatus*. У травостої значну домішку становлять такі види, як *Artemisia vulgaris*, *Bidens tripartita*, *Lysimachia nummularia*, *Potentilla anserina*.

Третій ставок розташований на значній відстані від другого ставка і з'єднується вузьким струмком, що протікає в залісненій частині Голосіївського лісу зі стрімкими схилами. Ширина водотоку тут 1-2 м. Третій ставок має видовжену річкоподібну форму з плескатим правим берегом. У цьому році відмічалось коливання гідрологічного режиму водотоку.

Спостереження у 2022 році свідчать про значні зміни у рослинному покриві, перш за все водної рослинності. Відмічені раніше угруповання *Nuphar lutea*-*Trapa natans*, які утворювали широку смугу вздовж правого берега, редуковані. Співдомінант, а саме *Trapa natans*, зовсім відсутній. Наявні лише монодомінантні ценози *Nuphar lutea*. Далі вглиб ставка в цьому році відмічені невеличкі куртини латаття білого (*Nymphaea alba*) (**фото 13, вкл.**), рослини мають добрий життєвий стан, під час обстеження квітували (по 4-5 квіток). Ще одна куртина *Nymphaea alba* спостерігалась у заглибленні біля дамби. Поява цього виду вперше фіксується тут, і поки що не встановлений шлях поширення латаття білого у водойми. Що стосується водного виду – *Trapa natans*, дві невеличкі розетки були відмічені у заростях очерету вздовж правого берега у зарослій гирловій частині. Саме тут очерет з домішкою рогозу широколистяного утворює досить широку смугу та є притулком водно-болотних птахів, які гніздяться та виводять пташенят. Серед водних угруповань були також відмічені ценози *Lemna trisulca*, *Spirodela polyrrhiza* і *Myriophyllum spicatum*. У смугах прибережно-водної рослинності, яка тут розміщується не суцільною смугою, а локально на окремих ділянках. Крім очерету і рогозу широколистяного фіксували бульбокомиш морський (*Bolboschoenus maritimus*) (раніше тут не відмічався), сусак зонтичний (*Butomus umbellatus*), комиш лісовий (*Scirpus sylvaticus*), череду (*Bidens tripartita*), частуху подорожникову (*Alisma plantago-aquatica*), леєрсію рисовидну (*Leersia oryzoides*), щавель кінський (*Rumex confertus*).

Як і на решті водотоку, саме наявні тут смуги прибережно-водної рослинності є притулком водоплавних птахів та живими фільтрами природних процесів у житті важливої водоносної системи, що існує на Горіхуватському водотоці. Вплив зниження рівня води спостерігається і на ділянках впритул прилеглого грабового лісу до третього ставка. Смуга вздовж ставка характеризується майже безпокровним грабняком, трав'яний покрив майже відсутній.

Четвертий ставок, що на Голосіївській площі. Сучасний стан екосистем набував такого характеру. На водній гладі розміщуються угруповання глечиків жовтих (під правим стрімким берегом Голосіївського лісу), які мають добру життєвість та тенденцію до поширення (рослини мають добрий життєвий стан, квітують і плодоносять). У кінці цієї смуги (біля дамби), у заглибленні ставка наявне угруповання латаття рожевого (*Nymphaea rosea*), адвентивного гібридного виду, яке фіксується тут уже декілька років, у цьому році має зниження життєвого стану, куртина розпалася на 3 локації, 2 розміщуються поряд. Квіти (порівняно з минулим роком) значно менші та темніші, третя відокремлена, розміщується під смугою рогозу Лаксмана (*Typha laxmani*), невеличка, пригнічена з невеликими листками без квітів. Інтерес до цього виду викликає мальовничість квітів, що спричиняє рекреаційне навантаження. Цей вид потрапив у водойму за допомогою людини.

Своєрідного характеру тут набуває і прибережно-водна рослинність. Лише тут наявні угруповання рогозу Лаксмана, характерного для більш південних регіонів. Спостереження за цим угрупованням свідчить про його стабільний стан. Доповнюють ценотичне різноманіття прибережно-водна рослинність. Смуги рогозу широколистого (*Typha latifolia*) та рогозу вузьколистого (*Typha angustifolia*), а в частині, що прилягає до дамби чорновільшняка – очерету, в яких найбільше знаходять притулок водно-болотяні птахи.

Дідорівський водотік. Цей водотік протікає у центральній залісненій частині Голосіївського лісу. Вітик цього струмка бере початок у балці між Обсерваторією НАН України та Видавничим центром. На ньому розміщені ставки – Дідорівка, Спортивне, Гниле, Мітькіне та Голубе; останнє найближче до Мишоловки. Водотік впадає в річку Либідь.

Спостереження у 2022 році довели, що тут відбувались значні гідрологічні зміни, що вплинуло на стан фіторізноманіття у водних та прибережно-водних екосистемах. Найбільш помітні зміни відбувались у ставках Дідорівка та Гниле.

Що стосується ставка Дідорівка, то тут спостерігався аварійний стан гідроспород, руйнування укріплення берегів. Рівень води значно знизився до 3-4 м, дуже змінився стан прибережно-водної смуги, спостерігалось утворення по берегу обмілілих, а іноді зовсім сухих «пляжиків» (на правому боці водотоку). Прибережно-водна рослинність, яка в попередні роки набувала тут доброго життєвого стану, дуже трансформована, а місцями зовсім зникла. Більш стійкі злаки та осоки нині тут відмічені поодинокі – очерет, рогіз широколистий, лепешняк великий, осока загострена. Гідрофільне різнотрав'я майже повністю випало.

Відкрите водне дзеркало зовсім без рослин, по краю спостерігаються поодинокі ряска – ряска мала (*Lemna minor*), ряска триборозенчаста (*Lemna trisulca*) та спіроделла багатокоренева (*Spirodella polyrhisa*), серед занурених – водопериця колосиста (*Myriophyllum spicatum*).

У літній період спостерігалось «цвітіння води» (синьо-зелені водорості). Варто зазначити, що висаджена в попередні роки у прибережних смугах з метою ренатуралізації рідкісна реліктова рослина марсілія чотирилиста (*Marsilia qudifolia*) (з Червоної книги України) тут не прижилась. Нових надводних рослин у 2022 році тут також не фіксувалось.

Надзвичайні зміни гідрологічного режиму спостерігались у 2022 році у ставку Гниле, який дуже обмілів. У цьому ставку в попередні роки (починаючи з 2009 року) здійснювались

моніторингові дослідження реліктового водного виду водяного горіха плаваючого. Саме тут популяція цього виду набувала найкращого життєвого стану порівняно з іншими водотоками Голосіївського лісу. Обміління ставка Гниле спостерігалось і в попередні роки (2018-2020), що призвело до зниження життєвого стану водяного горіха плаваючого і у 2020 році – повне його зникнення.

У 2022 році, порівняно з попередніми роками, спостерігалось найбільше обміління ставка, по центру збільшилась площа мілководдя, а деякі ділянки були зовсім без води, зокрема і там, де раніше була значна популяція (біля дамби) водяного горіха плаваючого. Ділянка стала заростати очеретом.

Варто зазначити, що смуги прибережно-водної рослинності, а саме очерет і рогіз широколистяний та рогіз вузьколистяний, які були під лівим стрімким залісненим берегом, значно розширились і просунулись майже до середини ставка. По правому берегу ставка смуга прибережно-водної рослинності вузька. Серед розрідженого очерету та рогозу тут поодиноким зростає гідрофільне різнотрав'я, осот городній (*Cirsium oleracium*). Під дамбою – зарості рудеральних видів (кропива дводомна (*Urtica dioica*), боліголів крапчастий (*Conium maculatum*)), спостерігається поширення таких адвентивних видів, як золотушник канадський (*Solidago canadensis*) і ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*).

Інші ставки на Дідорівському водотоці у 2022 році перебували у більш-менш стабільному стані. Детальних спостережень на них не проводилось.

Китаївський водотік із каскадами ставків на ньому. У 2022 році здійснювались дослідження природних комплексів по всій довжині цього водотоку. Китаївський водотік розміщується у східній погорбованій із глибокими ярами частині Голосіївського лісу. У верхній частині, де розташований водозбір цього водотоку, спостерігається значне розгалуження основної балки на декілька бокових. Водотік починається майже в середині масиву і має розширене русло, яке кожного року має свої особливості за рахунок обводненості. Коли водність зменшується, спостерігається розпад русла на декілька водотоків. У весняно-літній період 2022 року в частині водотоку ближче до верхів'я (ставки 1 і 2) спостерігалось значне обміління, що вплинуло на стан водних ценозів. Угруповання рдесту плаваючого (*Potamogeton natans*) «лежали» на мілководді та майже на оголеному піску. Серед водних рослин спостерігались ценози *Myriophyllum spicatum*, *Lemna trisulca*. Саме в цій частині водотоку раніше були наявні ценози *Trapa natans* (які були предметом наших спостережень), але починаючи з 2020 року вони тут не фіксуються.

Рівень води у 2022 році тут значно знизився, вода відступила від берега на 1,5-2,5 м. Вузька смуга прибережно-водної рослинності утворена розрідженими гідрофільними видами – лепешняком великим (*Glyceria maxima*), частухою подорожничковою (*Alisma plantago-aquatica*), ближче до берега – плакуном верболистим (*Lythrum salicaria*). У цій частині у 2022 році не спостерігалось водяного горіха плаваючого, а також сальвінії плаваючої, які відмічались у попередні роки та були предметом постійних моніторингових досліджень.

Третій і четвертий ставки на цьому водотоці в цілому у 2022 році були обводнені. Але мало місце «цвітіння води». В розріджених прибережних смугах, крім гідрофільних видів, спостерігалось поширення рудеральних рослин – полину звичайного (*Artemisia vulgaris*), кропиви дводомної (*Urtica dioica*), золотушника канадського (*Solidago canadensis*). Була відмічена тут і така лікарська рослина, як оман високий (*Inula helenium*). Це регіонально рідкісний вид для Києва, який у Парку раніше наводився лише для лук біля оз. Шапарня. Серед водних рослин є угруповання водопериці колосистої (*Myriophyllum spicatum*), ряски малої (*Lemna minor*),

ряски триборозенчастої (*Lemna trisulca*), спіроделли багатокореневої (*Spirodella polyrhisa*). Інших рослин із плаваючими листками на поверхні води не спостерігалось.

Таким чином варто констатувати, що під час дослідження водотоків Голосіївського лісу (Горіхуватського, Дідорівського і Китаївського) у 2022 році були зафіксовані значні динамічні зміни в їхньому існуванні. Враховуючи важливість водотоків Голосіївського лісу як у підтриманні стабільності впритул прилеглих лісових екосистем, так і у збереженні надзвичайно цінного гідрофільного біорізноманіття, необхідно продовжувати моніторингові дослідження та розробляти рекомендації щодо відновлення їхнього гідрологічного стану.

4.2.2. Соснові ліси з підліском вишні степової (*Prunus fruticosa*) в НПП «Голосіївський»

У НПП «Голосіївський» переважають лісові екосистеми, які простягаються від північної частини Києва до південної на правому березі Дніпра і займають екотонне положення між лісовою та лісостеповою зоною. Це у значній мірі впливає на їх флористичний та ценотичний склад.

Для північної частини Парку (Святошинсько-Біличанський масив) характерні риси як для південної частини Полісся; ліси мають бореальний характер, хоча чимало бореальних видів перебувають тут на крайній південній межі поширення.

Південна частина Парку (Конча-Заспівська ділянка) займає північну частину Лісостепу і тут у лісах трапляється низка степових видів рослин, які просуваються по терасі Дніпра на північ від межі свого поширення. Унікальними на наш погляд є соснові ліси з домінуванням степового виду – вишні степової (*Cerasus fruticosa* Pall.) (фото 4.6 і 4.7).

Фото 4.6 і 4.7. Соснові ліси з домінуванням у підліску вишні степової (*Cerasus fruticosa*).

Вишня степова поширена від Центральної Європи і до передгір'я Алтаю та Західного Сибіру; її ареал приурочений до Степової зони. У смузі Лісостепу трапляється в остепнених соснових і сосново-дубових лісах. Вишня степова є регіонально-рідкісним видом у низці областей України та підлягає охороні в Івано-Франківській, Київській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській і Хмельницькій областях та м. Київ (Офіційний перелік..., 2012; Прядко та ін., 2014).

У місті Києві вишня степова росте на Лисій горі, відомі місцезростання у Дарницькому ЛПГ. Найчастіше вона трапляється на терасі Дніпра у межах НПП «Голосіївський». Варто зазначити, що цей степовий вид розсіяно зростає в соснових лісах південної частини Парку, місцями створює підлісок із зімкненістю 0,4. Такі угруповання є унікальними для Києва, а їхні основні масиви зосереджені в межах НПП «Голосіївський».

Отже, опишемо більш детально їхнє поширення на території Парку, ценотичний склад та стан охорони. Ліси з підліском вишні степової є невід'ємною частиною природних лісостепових комплексів сарматських остепнених соснових лісів, які представлені в НПП «Голосіївський». Це біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції G3.4232 – сарматські остепнені соснові ліси, які в межах Парку включені до Важливої ботанічної території «Конча-Заспівський ліс» (Онищенко, 2016; Important Plant..., 2017).

Згідно діючого функціонального зонування НПП «Голосіївський» ділянка, де розміщується Важлива ботанічна територія, віднесена до зони регульованої рекреації. Нині найбільш цінні ділянки, що трапляються у південній частині Парку, а саме Дачного лісництва, в тому числі і соснові ліси з вишнею степовою, описані та запропоновані до включення їх до заповідної зони (Онищенко, Прядко, 2019).

У межах НПП «Голосіївський» вишня степова трапляється лише у південній його частині (Конча-Заспівська ділянка). Поширення її нерівномірне і частіше даний вид тут виконує асекаторну роль у ценозах, але відмічені тут ділянки лісів із домінуванням цього виду в підліску. Такі ділянки зосереджені у Дачному лісництві і є одними з найбільш цінних, які заслуговують на охорону (Онищенко, Прядко, 2019).

Соснові ліси з вишнею степовою розміщуються серед найбільш поширених у цьому масиві соснових лісів зеленомохових, невеликими ділянками в межах кв. 6, 7 і 29 Дачного лісництва як у центрі лісових масивів, так і на узліссях. Так, у центрі масиву ці ліси займають вирівняні ділянки серед погорбованого рельєфу і добре виділяються у рослинному покриві. Деревостан у таких ценозах складається із двох ярусів. Перший ярус утворює сосна звичайна висотою до 22 м, діаметром 40-60 см, віком 70-80 років. Зімкнутість 1 ярусу 0,6-0,7. У другому ярусі росте дуб звичайний висотою до 15 м, поодинокі зростає береза повисла. Підлісок утворює вишня степова, яка має тут зімкнутість 0,3-0,4.

Вишня степова при задовільному рості має відносно знижений життєвий стан, лише окремі екземпляри тут плодоносять. Характерною особливістю підліску в цих умовах є наявність домішки такого інвазійного виду, як черемха пізня, яка місцями починає домінувати і в подальшому, за нашими прогнозами, може спричинити витіснення вишні степової з підліску.

Трав'яний покрив на ділянках з густим підліском із вишні степової практично відсутній; на розріджених від підліску ділянках та по краях зростають *Prunella vulgaris*, *Geranium sanguineum*, *Peucedanum oreoselinum*, *Anthericum ramosum*, *Calamagrostis arundinaceae*.

На освітлених ділянках трапляються степові види: *Salvia pratensis*, *Melampyrum pratense*, *Centaurea sumensis*, *Hypericum maculatum*, *Asparagus officinalis*, *Carex ericetorum*, *Veronica officinalis*. Важливим компонентом у цих ценозах є моховий покрив із зелених мохів, який становить до 70 % покриття; густина його збільшується на вільних від вишні степової ділянках. Моховий покрив представлений типовими видами лісів – *Pleurozium schreberi* та *Dicranum rugosum*.

В інших екологічних умовах, а саме на схилах серед підвищеного рельєфу та на узліссях, соснові ліси з домінуванням у підліску вишні степової мають значно відмінний флористичний склад. Важливою ділянкою у флористичному та фітоценотичному аспекті є кв. 29, вид. 5 Дачного

лісництва, де вишня степова займає 1 га і тягнеться вздовж дороги. Сосновий ліс віком 90-100 років, висотою 25-30 м. Зімкнутість деревостану 0,7. У трав'яному покриві наявні як бореальні види рослин (*Orthilia secunda*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Calluna vulgaris*, *Centaurea sumensis*), так і неморальне ядро флори (*Betonica officinalis*, *Convallaria majalis*, *Pulmonaria angustifolia*, *Polygonatum officinale*, *Lathyrus niger*). Серед інших степових видів тут відмічені такі, як герань криваво-червона (*Geranium sanguineum*), вероніка сиза (*Veronica incana*), шавлія лучна (*Salvia pratensis*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*). Моховий покрив добре представлений із домінуванням у ньому *Pleurozium schreberi*, часто трапляється *Dicranum polysetum*.

Важливим напрямком подальших досліджень є продовження моніторингу за цінними угрупованнями соснових лісів із домінуванням вишні степової у межах НПП «Голосіївський», картування її оселищ та встановлення їх динамічних змін.

4.2.3. Рослинність заростаючих пісків на території НПП «Голосіївський»

Чутливість псамофітної рослинності до рекреаційного тиску, а подекуди її тотальне знищення внаслідок заліснення чи забудови місцезростань, вкотре підкреслює важливість охорони цих угруповань на територіях природно-заповідного фонду, власне – НПП «Голосіївський». Рослинність Парку характеризується значною ценотичною різноманітністю та флористичним багатством. Переважає лісова рослинність – дубово-грабові та грабові ліси у північній частині Парку, соснові та дубово-соснові у південній, певне поширення мають лучна, болотна, водна і степова рослинність. З усіх типів рослинності Парку псамофітна є найменш дослідженою. Псамофітні комплекси трапляються у південній частині Парку на боровій терасі р. Дніпро. В межах одного піщаного масиву (Дачне і Конча-Заспівське лісництва – зона регульованої рекреації) нами описані ділянки, де відбуваються природні процеси вторинного заростання відкритих пісків та на території заказника «Лісники» (Лісниківське ПНДВ) – у межах заповідної зони, де відбуваються природні сукцесійні зміни.

Компоненти екосистем по-різному відчувають антропогенне втручання, наслідки якого мають безпосередній вплив у конкретному локалітеті та опосередкований на інші ценози та компоненти ландшафтів. У зв'язку з цим актуальним є дослідження швидкості відновлення природної рослинності на території Парку. Вирубання лісу у зв'язку з потребами населення (прокладання магістралей, газопроводів, теплотрас, санітарні рубки, розчищення від захаращеності та підліску з інтродуцентів у підрості) не оминає соснових культур на пісках.

Піщані рівнини Європи з грядово-горбкуватим рельєфом, залишені після плейстоценових зледенень, піщані пасма надзаплавних терас річок тривалий час природно вкривались псамофітною рослинністю (Войтюк, 1986; Андрієнко, 1994; Лукаш, 2008). Відомо, що піонерним знаком континентальних пісків є *Corynephorus canescens* (L.) Beauv. Вид утворює в Європі угруповання, що виділяються в окремі асоціації, поширені від Франції до Голландії та Польщі (Корнась, 1971). Наявність угруповань з *C. canescens* на території Парку представляє науковий інтерес у зв'язку з його ареалом.

Своєрідність ландшафтно-типологічної структури даної заповідної території визначається її екотонним розташуванням. Поряд із поліськими ландшафтами, значне поширення мають

природні комплекси, властивості яких мають риси лісостепового характеру. Власне території Дачного і Конча-Заспівського лісництва та Лісниківського ПНДВ розташовані у межах Лісостепу. Метою досліджень було визначення флористичного складу псамофітних угруповань, кількості константних та характерних видів синтаксонів, наявності природних територій з Оселищами категорії E1.9 за класифікацією EUNIS у межах Парку. В подальшому моніторинг напрямів та стадій сукцесійних змін дозволить прогнозувати моделі розвитку псамофітних угруповань після антропогенних втручань у псамофітні біотопи.

Ділянки описані в межах одного піщаного масиву Парку на борових терасах р. Дніпро на захід від магістралі Київ – Лісники – Обухів. Це важлива ботанічна територія «Конча-Заспівський ліс» (дані внесені до міжнародної бази (<http://www.plantlifeipa.org/reports.asp>)), яка повністю входить до складу південної частини Парку (2376 га) (Онищенко та ін., 2016). Матеріал зібрано у кварталах, де виявлено псамофітні угруповання з *Corynephorus canescens*. Тут відбуваються природні процеси вторинного заростання відкритих пісків (кв. 3, 5, 9, 28/29, Конча-Заспівське лісництво) та на території заказника «Лісники» (кв. 29 Лісниківського ПНДВ) у заповідній зоні Парку. Закладено 5 постійних пробних площ згідно загальноприйнятих підходів для трав'яних синтаксонів площею 10 м². Власні дані геоботанічних описів є матеріалом для встановлення еколого-ценотичних особливостей псамофітних угруповань. Геоботанічні описи опрацьовували, виділені синтаксони ідентифікували за «Продромусом рослинності України» (Дубина та ін., 2019). Наведено здійснений нами первинний облік комплексів з псамофітною рослинністю у наступній послідовності: код і назва оселища з Додатку I Резолюції 4 Бернської конвенції (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1475213&Site=&direct=true>); класифікації EUNIS (2021/2022) (<https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/eunis-habitatclassification-/eunis-marine-habitat-classification-review> 2022); Додатку I до Оселищної Директиви ЄС (Тлумачний посібник..., 2007; Куземко, 2017). За основу виділення оселищ категорії E у національній класифікації UkrBiotop, до якої належать незізмнені трав'яні угруповання на дюнах з *Corynephorus canescens*, був взятий адаптований для України довідник, який інтерпретує оселища I-III рівнів класифікації EUNIS та оселищ з Резолюції 4 (1996) постійного комітету Бернської конвенції.

У межах одного піщаного масиву на відкритих ділянках описані різні етапи сукцесії нелісових піщаних угруповань класу Koelerio-Corynephoretea. Всього в межах обстеженої території нами виявлено 2 вцілілі ділянки (ділянка 1 і 2) з біотопами категорії E1.9 з константними та характерними видами, природним флористичним ядром та 3 ділянки (ділянки 3, 4 і 5), де псамофітні комплекси розвиваються після вирубування культур сосни тощо та відбуваються вторинні сукцесійні зміни. Наводимо їх стислу характеристику.

Ділянка 1. Кв. 28/29, вид. 13, Конча-Заспівське лісництво. Зона регульованої рекреації (ЗРР).

Синтаксономія. Koelerio-Corynephoretea Klika in Klika et Novak 1941 Corynephoretalia canescentis Klika 1934 em. R. Tx. 1962, Corynephorion canescentis Klika 1934, Spergulo vernalis – Corynephoretum (R. Tx. 1928) Libbert 1933.

Структура. На описаній нами ділянці проективне покриття травостою 20-40 %, участь *Corynephorus canescens* 8-10 %, серед асектаторів *Koeleria glauca* (Spreng.) DC. (3-4 %), серед рідкісних – *Jurinea cyanoides* (L.) Rchb. s. l. (Latitude 50.26853 Longitude 30.59350). З незначним проективним покриттям – *Sedum reflexum* L., *Silene chlorantha* (Willd.) Ehrh., *Dianthus borbasii* Vandas, *Thymus serpyllum* L., *Calluna vulgaris* (L.) Hull., *Arenaria serpyllifolia* L., *Rumex acetosella* L., *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench, *Carex ericetorum* Poll, *Chamerion angustifolium* (L.) Halub., *Stenactis annua* Nees. Сформований мохово-лишайниковий покрив (5-10).

Домінуючу роль відіграє *Polytrichum piliferum* (20-30 %), лишайники з роду *Cladonia* sp. (7-8 %). По краях – самосів *Pinus sylvestris* L. віком 10-12 років.

Поширення та екологічна характеристика. Відкриті незаліснені підвищені піщані оліготрофні сухі місцезростання з нерозвиненими ґрунтами та глибоким заляганням ґрунтових вод. Не зазнають вітрової ерозії. Ділянку оточують лісові квартали. З краю просіки на ділянці піщані вали. Антропогенний вплив відсутній.

Фактори, які викликають скорочення поширення. Рекреаційне навантаження, лісові пожежі, ерозія ґрунту.

Значення та необхідні заходи охорони. Біотопи з непорушеною структурою, константними та характерними видами даного типу ценозів є рідкісними для території Парку. Є оселищами рідкісного пріоритетного виду з Додатків Оселищної Директиви: *Jurinea cyanoides*. Для збереження псамофітних угруповань нами виділено угруповання формації *Corynephoreta canescens* на східній межі поширення центральноєвропейського виду *C. canescens*, яку рекомендовано включити до Зеленої книги України. Необхідно здійснювати вивчення динаміки та контроль стану біотопів.

Код біотопу у відповідності до типу оселищ за Резолюцією 4 Бернської конвенції E1.9. Open non-Mediterranean dry acid and neutral grassland, including inland dune grassland / Відкриті сухі злаківники на кислих або нейтральних субстратах, включаючи континентальні піщані дюни; EUNIS: R1P Внутрішньоконтинентальні піщані угруповання на сухих кислих або нейтральних ґрунтах океанічних і субконтинентальних регіонів. Oceanic to subcontinental inland sand grassland on dry acid and neutral soils. Додаток I до Оселищної Директиви: 2330 Inland dunes with open *Corynephorus* and *Agrostis* grasslands / Континентальні дюни з незімкненими угрупованнями з R1P *Corynephorus* та *Agrostis*. UkrBiotop: E:3.12 Псамофітні угруповання на зандрових та флювіогляціальних піщаних відкладах.

Ділянка 2. Кв. 29, Лісниківське ПНДВ. Заповідна зона. Відкрита незаліснена підвищена ділянка. Первинна сукцесія на борових пісках, природне заростання. Антропогенний вплив відсутній.

Структура. Загальне проективне покриття травостою 50 %, участь *Corynephorus canescens* 20-30 %, *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth 10 %. Трапляються факультативні псамофіти з участю не більше 5 %: *Koeleria glauca*, *Jasione montana* L., *Artemisia scoparia* Waldst. et Kit., *Peucedanum oreoselinum*, *Agrostis* sp., *Sedum reflexum*, *Festuca rubra* L., *Galium verum* L., *Centaurea sumensis* Kalen., *Helichrysum arenarium* (L.) Moench, *Euphorbia seguieriana* Neck., *E. cyparissias* L., *Rumex acetosella*, *Solidago virgaurea* L., *Carex ericetorum* Poll., *Linaria dulcis* Klok., *Pilosella officinarum* F. Schult. & Sch. Bip., *Verbascum lychnitis* L., *Dianthus borbasii* Vandas, *Hieracium umbellatum* L., *Centaurea* sp., *Centaurea diffusa* Lam., *Potentilla argentea* L., *Scleranthus annuus* L. На описаній ділянці молодий 2-3-річний самосівний підріст *Quercus robur* L., *Pinus sylvestris*, *Padus serotina* (Ehrh.) Ag. Решту площі займає голий пісок із окремими куртинами псамофітного виду моху *Polytrichum piliferum* Hudw (70-80 %), трапляється *Dicranum* spp. Розвинений лишайниковий покрив з *Cladonia* sp., *Cetraria* sp. (10 %).

Ділянка 3. Між кв. 3 і 5 ЗРП, Лісниківське ПНДВ. Вторинна сукцесія. Раніше на цій ділянці були культури *Pinus sylvestris*, при прокладанні газопроводу (50-60 років тому) ділянка була розорана, а 10 років тому повторно переорана. Піски не зазнають вітрової ерозії. Займають злегка підняті піщані оліготрофні сухі місцезростання на слабо розвинених ґрунтах із глибоким заляганням ґрунтових вод. Нині на ділянці проективне покриття травостою 60-65 %, домінує *Corynephorus canescens* (50-60 %), *Genista tinctoria* L., *Erigeron canadensis* L., *Artemisia*

dniproica Klok., *Calamagrostis epigeios*, *Oenothera biennis* L., *Ambrosia artemisifolia* L., *Stenactis annua* Nees.

Ділянка 4. Кв. 3 ЗРР, Лісниківське ПНДВ. Значний антропогенний вплив. Сосновий ліс місцями безпокровний і в ньому плями *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. et C. B. Lehm., *Sedum spurium* Bieb., поодинокі *Linaria genistifolia* (L.) Mill., *Calamagrostis epigeios*, *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, *Viola arvensis* Murr., *Gypsophila fastigiata* L., *Tragopogon orientalis* L., *Festuca ovina* L. Сукцесійні угруповання з *Corynephorus canescens* (3-4 %), де на закріпленому піску – проростки та молоді екземпляри *Pinus sylvestris* віком 30-40 років. У зв'язку зі зростанням зімкнення крон до 0,6-0,8 світлолюбний вид *C. canescens* випадає, а покрив із мохів та, частково, лишайників змикається до 20-30 %. З'являється *Polytrichum juniperium* Hedw., участь *Polytrichum piliferum* становить 20-30 %. Сукцесійний етап початку формування лісових угруповань з бореальними видами: *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench, *Carex ericetorum* Poll.

Ділянка 5. Кв. 9 ЗРР. Відкрита незаліснена ділянка. Первинна сукцесія. Значний антропогенний вплив. Участь *Corynephorus canescens* невисока (2 %), *Artemisia dniproica*, *Koeleria glauca* (15 %), *Thymus serpyllum* L. (8 %), *Helychrisum arenarium* (5 %), *Thalictrum minus* L. (1 %), *Potentilla arenaria* Borkh. (1 %), *Hieracium pilosella* (1 %), поодинокі *Erigeron canadensis*, *Festuca ovina*, *Solidago virgaurea*, *Gypsophila fastigiata* L., *Cladonia* sp., *Acer saccharinum* L., *Scleranthus perennis* L., *Filago minima* (Smith) Pers.

Розвиток псамофітних комплексів триває до формування кінцевих угруповань соснових лісів зеленомохових або лишайникових, залежно від умов зволоження, рельєфу, складу та родючості ґрунту, що неодноразово висвітлювалось у літературі (Корнась, 1971; Андрієнко, 1994) для Правобережного Полісся та Польщі. За сучасною класифікацією біотопів це ліси G3.4: Ліси *Pinus sylvestris* на південь від тайги (*Pinus sylvestris* woodland south of the taiga), які у Резолюції 4 представлені G3.4232: Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests), які і є лісами кінцевої сукцесійної ланки. *Corynephorus canescens* належить провідна роль на початкових етапах заростання пісків, оскільки вид має найбільш потужну серед інших псамофітів та борових видів розгалужену кореневу систему. За даними опрацьованих описів встановлено, що комплекс псамофітної рослинності зберігає природне флористичне ядро на ділянках 1 і 2. На ділянках 3-5 виявлено низьке видове багатство союзу *Corynephorion canescentis*, порівняно із загальноєвропейським (Дубина та ін., 2015). Огляд результатів досліджень псамофітних комплексів класу *Koelerio glaucae-Corynephoretea canescentis* Klika in Klika et Novak 1941 (Байрак, 1998; Дубина та ін., 2015) засвідчив, що питання синтаксономії класу залишаються дискусійними.

Одним із дієвих механізмів збереження біоти є оцінка сукцесійних змін біотопів і реакція на такі зміни окремих видів, що передбачає їхній моніторинг (Дідух та ін., 2018). За нашими даними, піщані локалітети Парку є вразливими для потрапляння адвентивних видів, але зберігають раритетну компоненту. Монодомінантні угруповання *Corynephorus canescens* (60 %) на ділянках заростання понад 60 років (ділянка 3) з низькою флористичною насиченістю перебувають на злаковій стадії відновлення рослинності. Для цих біотопів характерним є незімкнутий покрив, унаслідок чого формуються своєрідні «вікна» (вільні еконіші в угрупованні), що дає змогу чужорідним видам їх легко займати через відсутність конкуренції.

Отже, визначення флористичного складу трав'яних біотопів з домінуванням трав, мохоподібних і лишайників на пісках тераси Дніпра в межах НПП «Голосіївський» потребують підтримання заходів охорони для збереження флористичного ядра угруповань. Цей тип угруповань представлений і рідкісними біотопами з домінуванням *Corynephorus canescens*, раритет-

ними видами: пріоритетний вид з Додатків Оселищної Директиви – *Jurinea cyanoides*, регіонально-рідкісні – *Centaurea sumensis*, *Dianthus pseudosquarrosus* (Novak) Klok. Такі ценози описані у заповідній зоні (кв. 29 Лісниківського ПНДВ) та ЗРР (кв. 28/29, вид. 13, Конча-Заспівське лісництво), де антропогенний вплив мінімальний. На ділянках з присутнім антропогенним навантаженням (кв. 3, 5, 9, Конча-Заспівське л-во) відбувається вторинне заростання після вирубування культур сосни, яке є доволі тривалим процесом. Угруповання спрощуються за структурою, втрачають види аборигенної флори, з'являються синантропні та адвентивні види.

Динамічні тенденції, власне, напрями та стадії сукцесійних змін у розвитку псамофітних угруповань після антропогенного втручання, надалі можна відображати у моделях їх розвитку при тривалому моніторингу на закладених постійних пробних площах. Так, у кв. 3 більш пізні стадії сукцесії можуть бути представлені угрупованнями асоціації *Calamagrostietum epigei* (клас *Epilobietea angustifolii*) з 3-5-річними екземплярами *Pinus sylvestris*. Нами відмічено, що оптимальними умовами розвитку угруповань з *Corynephorus canescens* (не домінування виду, але видове різноманіття, представленість характерних та константних видів) є етап, коли з'являються проростки *Pinus sylvestris*, наявні лишайники при збереженні ланки видів попереднього сукцесійного етапу: *Festuca rubra*, *Koeleria glauca*. Тривалість природних сукцесій від початку формування первинних псамофітних ценозів до сталих угруповань соснових лісів триває, на нашу думку, понад 200 років.

Розділ 5

ТВАРИННИЙ СВІТ

5.1. Інвентаризація фауни хребетних НПП «Голосіївський» у 2022 році

2022 рік виявився доволі складним у вивченні фауни хребетних. На початку року відбулось повномасштабне вторгнення Росії на територію України, а через кілька місяців вийшла заборона відвідання лісових масивів і парків. Лише наприкінці літа ситуація трохи покращилась.

Загалом же потроху продовжувалась робота щодо інвентаризації фауни хребетних НПП «Голосіївський». Проводився збір матеріалу з видового складу земноводних, плазунів, птахів і ссавців, а також доповнення списків хребетних тварин окремих ділянок території Парку.

Видова належність ссавців визначалась при прямих спостереженнях тварин. Наявність деяких видів визначена за характерними слідами на снігу та на ґрунті. Види птахів визначались переважно при прямих спостереженнях за ними, а також за піснею або за іншими характерними видоспецифічними звуками. Фауна земноводних і плазунів вивчалась при прямих спостереженнях тварин у природній обстановці. Аналізувались також усі знайдені загиблі тварини (переважно дрібні ссавці, земноводні).

Польові виїзди здійснювались з метою виявлення нових для фауни НПП «Голосіївський» видів і доповнення існуючих фауністичних списків. Результатами цих досліджень підтверджена присутність на території Парку більшості видів хребетних тварин, які були зареєстровані тут раніше. А от нових видів, на жаль, виявлено не було.

Таблиця 5.1

**Загальна структура фауни хребетних
НПП «Голосіївський» (за результатами досліджень
2008-2022 років)**

Таксон	Кількість видів
Клас Кісткові риби (Osteichthyes) (4 ряди, 7 родин)	21
Ряд Щукоподібні (Esociformes)	1
Родина Щукові (Esocidae)	1
Ряд Коропоподібні (Cypriniformes)	15
Родина Коропові (Cyprinidae)	14
Родина В'юнові (Cobitidae)	1
Ряд Колючкоподібні (Gasterosteiformes)	1
Родина Колючкові (Gasterosteidae)	1
Ряд Окунеподібні (Perciformes)	4
Родина Окуневі (Percidae)	1
Родина Головешкові (Odontobutidae)	1
Родина Бичкові (Gobiidae)	2
Клас Земноводні (Amphibia) (2 ряди, 6 родин)	11
Ряд Хвостаті земноводні (Caudata)	2
Родина Саламандрові (Salamandridae)	2
Ряд Безхвості земноводні (Anura)	9
Родина Кумкові (Bombinatoridae)	1
Родина Часничницеві (Pelobatidae)	1
Родина Ропухові (Bufonidae)	2
Родина Квакшеві (Hylidae)	1
Родина Жаб'ячі (Ranidae)	4
Клас Плазуни (Reptilia) (3 ряди, 5 родини)	8
Ряд Черепахи (Testudines)	1
Родина Прісноводні черепахи (Emydidae)	1
Ряд Ящірки (Sauria)	4
Родина Веретільницьві (Anguidae)	1
Родина Справжні ящірки (Lacertidae)	3
Ряд Змії Serpentes (Ophidia)	3
Родина Вужеві (Colubridae)	2
Родина Гадюкові (Viperidae)	1
Клас Птахи (Aves) (17 рядів, 39 родин)	119
Ряд Норцелоподібні (Podicipediformes)	1
Родина Норцеві (Podicipedidae)	1
Ряд Пеліканоподібні (Pelecaniformes)	1
Родина Бакланові (Phalacrocoracidae)	1
Ряд Лелекоподібні (Ciconiiformes)	7
Родина Чаплеві (Ardeidae)	5
Родина Лелекові (Ciconiidae)	2
Ряд Гусеподібні (Anseriformes)	5
Родина Качині (Anatidae)	5
Ряд Соколоподібні (Falconiiformes)	12
Родина Яструбині (Accipitridae)	9
Родина Соколині (Falconidae)	3
Ряд Куроподібні (Galliformes)	1
Родина Фазанові (Phasianidae)	1
Ряд Журавлеподібні (Gruiformes)	3
Родина Пастушкові (Rallidae)	3

Продовження таблиці 5.1

Таксон	Кількість видів
Ряд Сивкоподібні (Charadriiformes)	4
Родина Баранцеві (Scolopacidae)	1
Родина Мартінові (Laridae)	3
Ряд Голубоподібні (Columbiformes)	4
Родина Голубині (Columbidae)	4
Ряд Зозулеподібні (Cuculiformes)	1
Родина Зозулеві (Cuculidae)	1
Ряд Совоподібні (Strigiformes)	1
Родина Совині (Strigidae)	1
Ряд Дрімлюгоподібні (Caprimulgiformes)	1
Родина Дрімлюгові (Caprimulgidae)	1
Ряд Серпокрильцеподібні (Apodiformes)	1
Родина Серпокрильцеві (Apodidae)	1
Ряд Ракшеподібні (Coraciiformes)	2
Родина Сиворакшеві (Coraciidae)	1
Родина Бджолоїдкові (Meropidae)	1
Ряд Одулоподібні (Upupiformes)	1
Родина Одулові (Upupidae)	1
Ряд Дятлоподібні (Piciformes)	9
Родина Дятлові (Picidae)	9
Ряд Горобцеподібні (Passeriformes)	65
Родина Ластівкові (Hirundinidae)	3
Родина Жайворонкові (Alaudidae)	2
Родина Глискові (Motacillidae)	4
Родина Сорокопудові (Laniidae)	1
Родина Вивільгові (Orioliidae)	1
Родина Шпаківі (Sturnidae)	1
Родина Воронові (Corvidae)	6
Родина Омелюхові (Bombycillidae)	1
Родина Воловоочкові (Troglodytidae)	1
Родина Кропив'янкові (Sylviidae)	12
Родина Золотомушкові (Regulidae)	1
Родина Мухоловкові (Muscicapidae)	13
Родина Суторові (Paradoxornithidae)	1
Родина Довгохвості синиці (Aegithalidae)	1
Родина Синицеві (Paridae)	4
Родина Повзикові (Sittidae)	1
Родина Підкоришникові (Certhiidae)	1
Родина Горобцеві (Passeridae)	2
Родина В'юркові (Fringillidae)	7
Родина Вівсянкові (Emberizidae)	2
Клас Ссавці (Mammalia) (6 рядів, 15 родин)	46
Ряд Гризуни (Rodentia)	15
Родина Вивіркові (Sciuridae)	1
Родина Вовчкові (Gliridae)	2
Родина Боброві (Castoridae)	1
Родина Мишівкові (Sminthidae)	1
Родина Норицеві (Arvicolidae)	4
Родина Мишачі (Muridae)	6
Ряд Зайцеподібні (Lagomorpha)	1
Родина Зайцеві (Leporidae)	1
Ряд Комахоїдні (Eulipotyphla)	7
Родина Їжакові (Erinaceidae)	1
Родина Мидицеві (Soricidae)	5
Родина Кротові (Talpidae)	1
Ряд Рукокрилі (Chiroptera)	10
Родина Ліликові (Vespertilionidae)	10
Ряд Хижі (Carnivora)	10
Родина Собачі (Canidae)	2
Родина Куницеві (Mustelidae)	8
Ряд Парнокопитні (Artiodactyla)	3
Родина Кабанячі (Suidae)	1
Родина Оленеві (Cervidae)	2

Зате був виявлений новий локалітет для виду тварин, вже знайденого на території НПП «Голосіївський» раніше. Так, до списку хребетних Голосіївського лісу увійшов баклан великий – птах сидів на гілці серед одного з центральних Китаївських ставків і відпочивав після риболовлі.

Таким чином, список хребетних тварин НПП «Голосіївський» на кінець 2022 року нараховував 205 видів, які належать до 72 родин, 32 рядів і 5 класів (табл. 5.1). З них 21 вид риб, 11 видів земноводних, 8 видів плазунів, 119 видів птахів і 46 видів ссавців.

Протягом літа-осені все ж було здійснено кілька експедиційних обстежень, переважно в районі Голосіївського лісу.

В літні місяці видовий склад пташиного населення загалом був доволі звичайним – тут співали синиця велика, дрозди чорний і співочий, зяблик, вівчарик-ковалик та багато інших. Були відмічені повзик і голуб-синяк. На ставках Голосіївського, Китаївського та Горіхуватського водотоків у великій кількості тримались самки крижнів і лисок з різновіковими пташенятами, а також просто невеликі зграйки цих птахів. На озері Дідорівка була відмічена черепаха болотна, а на Горіхуватських ставках та біля них – жаба озерна і ропуха сіра. У кінці липня на стежках навколо Голосіївських (Дідорівських) озер було доволі багато самок жука-оленя.

Один виїзд було здійснено в лісове урочище Теремки. Тут співали синиця велика, вільшанка, дрізд чорний, зяблик, повзик, голуб-синяк; над урочищем полювали ластівки міські, серпокрильці та боривітер звичайний. По краях урочища відмічені голуби свійські та горихвістка чорна. На самому початку червня тут відмічено появу зозулі.

Кілька виїздів було зроблено на території Конча-Заспівського і Дачного лісництв. Тут у листяних лісах мешкають

різні птахи – зяблик, вівчарик-ковалик, вівчарик жовтобровий, дрізд чорний, дрізд співочий та багато інших, відмічені вивільга, зозуля, голуб-синяк, над лісом літали ластівки сільські. У цих лісах мешкає родина борсуків. На більш вологих ділянках неподалік водойм траплявся вуж звичайний. У старих соснових лісах тут у доволі значній кількості траплялись лігва козулі європейської. Там же зустрічались ящірка прудка і ящірка зелена.

На озері Шапарня виявлені чаплі білі та лиски, в очереті співали 2 самці очеретянки великої. За словами місцевого лісника, він тут нещодавно бачив пару лебедів-шипунів з 4-5 маленькими пташенятами.

За результатами польових зоологічних досліджень 2022 року був оновлений список хребетних тварин, які зустрічаються на території НПП «Голосіївський», стосовно різних ділянок Парку.

5.2. Раритетна фауна хребетних НПП «Голосіївський»

Загалом, станом на кінець 2022 року на території НПП «Голосіївський» виявлено майже 160 видів хребетних тварин, які мають охоронний статус міжнародного, загальнодержавного або регіонального рівня (Рішення..., 2005; Червона книга..., 2009б; Годлевська та ін., 2010). З них 23 види занесені до Червоної книги України, 4 – до Європейського червоного списку (черпаха болотна, підорлик великий, тхір лісовий і видра), 3 – до Червоного списку МСОП (черпаха болотна, підорлик великий і видра), 152 – до Бернської конвенції (в т. ч. 98 видів – до Додатку II), 49 – до Боннської конвенції (в т. ч. до угоди EUROBATS* – 10 видів, до угоди AEWА – 12 видів), 13 – до Вашингтонської конвенції, а 11 видів вважаються регіонально рідкісними і підлягають охороні згідно чинного переліку видів тварин, що охороняються на території міста Києва.

5.2.1. Особливості тваринного світу улоговини озера Шапарня

Увесь водно-болотний комплекс у заплаві річки Віти, до якого входить і озеро Шапарня, має для території НПП «Голосіївський» надзвичайне значення, оскільки суттєво збільшує фауністичне різноманіття Парку. Цінність такого водно-болотного угіддя підтверджує той факт, що деякі гідрофільні види тварин, виявлені на території НПП, мешкають або зустрічаються лише у цій його частині, а деякі з них були відмічені лише на озері Шапарня (**фото 5.1**).

Озеро Шапарня хоча і має штучне походження, проте воно утворилось на місці болотистого озерця. Належність цієї ділянки НПП «Голосіївський» до водно-болотного комплексу обумовила присутність тут багатьох видів хребетних і безхребетних тварин, характерних для заплавних біотопів. Так, на озері регулярно гніздяться крижень (*Anas platyrhynchos*), лиска (*Fulica atra*), крячок чорний (*Chlidonias niger*) та очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*). Тут також виявлені лебідь-шипун (*Cygnus olor*) (**фото 14, вкл.**), бугай (*Botaurus stellaris*), лунь болотяний (*Circus aeruginosus*), бобер (*Castor fiber*), ондатра (*Ondatra zibeticus*), вуж звичайний

*Самостійні угоди по охороні видів: EUROBATS – «Угода про збереження популяцій європейських видів кажанів» (1999 р.); AEWА – «Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів» (1999 р.).

(*Natrix natrix*), жаби озерна (*Pelophylax ridibundus*) і ставкова (*Pelophylax lessonae*). На Шапарні також були відмічені чапля біла велика (*Egretta alba*) (фото 15, вкл.), бугайчик (*Ixobrychus minutus*), курочка водяна (*Gallinula chloropus*), синиця вусата (*Panurus biarmicus*) і рясоніжка велика (*Neomys fodiens*).

Фото 5.1. Озеро Шапарня.

Із риб в озері поширені такі види стоячих водойм, як карась сріблястий (*Carassius gibelio*), чебачок амурський (*Pseudorasbora parva*), гірчак звичайний (*Rhodeus sericeus*) і головешка ротань (*Perccottus glenii*). За літературними даними раніше рибалкам траплялись краснопірка звичайна (*Scardinius erythrophthalmus*), лин (*Tinca tinca*), верховодка (*Alburnus alburnus*) і в'юн (*Misgurnus fossilis*).

Води озера населяє чимало безхребетних тварин, серед яких звичайні для стоячих водойм молюски ставковик великий (*Lymnaea stagnalis*) і катушка рогова (*Planorbium corneum*), клопи-водомірки, зокрема водомірка ставкова (*Gerris lacustris*), жук-плавунець (*Dytiscus marginalis*), вертячка (*Gyrinus marinus*) і багато інших. Ще 10-12 років тому тут навіть зустрічався рак річковий (*Astacus leptodactylus*). У водах озера розвиваються личинки кількох видів бабок – красуні блискучої (*Calopteryx splendens*), стрілки чудової (*Coenagrion pulchellum*), бабок жовтої (*Sympetrum flaveolum*), звичайної (*Sympetrum vulgatum*) та решітчастої (*Orthetrum cancellatum*), шафранки червоної (*Crocothemis erythraea*), білоноски болотяної (*Leucorrhinia pectoralis*) (Бернська конвенція) й інших, дорослі особини яких полюють на різних комах над водою та у навколишніх біотопах.

Прилегли до озера відкриті сухі піщані підвищення, а також схили залізничного насипу, є місцем відкладання яєць черепахи болотної (Червоний список МСОП, Європейський червоний список) – звичайного виду по всьому водно-болотному комплексу цієї частини заплави р. Віти та її притоки р. Сіврки.

Фауністичне різноманіття Шапарні суттєво доповнюють види тварин, які хоч і не мешкають тут постійно, проте відвідують озеро для годування. Так, у пошуках їжі сюди залітають баклан великий (*Phalacrocorax carbo*), чаплі сіра (*Ardea cinerea*) та руда (*Ardea purpurea*), чирок-тріскунець (*Anas querquedula*), попелюх (*Aythya ferina*), чернь чубата (*Aythya fuligula*), мартин звичайний (*Larus ridibundus*), крячок річковий (*Sterna hirundo*), плиска біла (*Motacilla alba*), кобилочки солов'їна (*Locustella luscinioides*) та річкова (*Locustella fluviatilis*). Над озером постійно полюють на комах ластівка сільська (*Hirundo rustica*), серпокрилець чорний (*Apus apus*) і бджолоїдка звичайна (*Merops apiaster*). Очеретяні зарості на мілководдях і по берегах у пошуках їжі та схованки відвідують норка американська (*Mustela vison*), куниця лісова (*Martes martes*) і кабан (*Sus scrofa*), іноді сюди заходять видра (*Lutra lutra*) (Червоний список МСОП, Європейський червоний список, Червона книга України), горностай (*Mustela erminea*) (Червона книга України) та собака єнотоподібний (*Nyctereutes procyonoides*). Крім того, навесні на мілководних ділянках озера відкладають ікру жаба гостроморда (*Rana arvalis*), квакша звичайна (*Hyla arborea*), кумка червоночерева (*Bombina bombina*), а також, можливо, ще кілька видів амфібій, які були виявлені у шлюбний період у невеличких стоячих водоймах, лісових болітцях і водотоках біля Шапарні – це тритон гребінчастий (*Triturus cristatus*), часничниця звичайна (*Pelobates fuscus*), ропуха сіра (*Bufo bufo*) і жаба трав'яна (*Rana temporaria*).

На вологих лучних ділянках (підтоплюються під час весняних повеней), розташованих по периметру озера, виявлений деркач (*Crex crex*), у пошуках їжі сюди залітають сорокопуджулан (*Lanius collurio*), іноді лелека білий (*Ciconia ciconia*).

Багате квітуче різнотрав'я вологих лучних ділянок приваблює сюди численних комах, зокрема денних метеликів. Тут виявлено синявців Аргірогномона (*Plebeius argyrognomon*), Ідаса (*Plebeius idas*), Альцифрона (*Lycaena alciphron*), Аргіада (*Everes argiades*), Артаксеркса (*Polyommatus artaxerxes*), Ікара (*Polyommatus icarus*), дукачика-грянця (*Lycena phlaeas*) та червонця непарного (*Lycaena dispar*) (Червоний список МСОП, Бернська конвенція). Неподалік озера на луках було відмічено кілька особин перлюшка лісового (*Hamearis lucina*) (Червона книга України), гусениці якого тут розвиваються на видах роду Щавель (*Rumex*).

Розділ 6

КАЛЕНДАР ПРИРОДИ

6.1. Фенологічні спостереження у біотичному та абіотичному середовищі

Протягом 2022 року продовжувалась фіксація фенологічних явищ у рослинному і тваринному світі, а також здійснювалась фіксація абіотичних явищ. Протягом року спостерігалось підвищення температури повітря на декілька градусів, що впливало на зміщення фенофаз у біотичному середовищі, порівняно з попередніми роками.

Результати фенологічних спостережень у рослинному і тваринному світі, а також в абіотичному середовищі, наведені в **табл. 6.1-6.3**.

Таблиця 6.1

Фенологічні явища, зафіксовані на території НПП «Голосіївський» протягом 2022 року (рослинний світ)

<i>Назва виду або групи</i>	<i>Дата</i>	<i>Явище</i>	<i>Частина НПП</i>
Чимало торішніх трав (чистотіл, грядиця збірна, гравілат міський)	6 січня	продовження вегетації після теплої зими (види, які не вимерзли)	Голосіївська
Підсніжник білосніжний	15 лютого	початок вегетації	Голосіївська, Лісники
Підсніжник білосніжний	20 лютого	початок бутонізації	Голосіївська, Лісники
Ліщина	22 лютого	масове квітування	Лісниківське ПНДВ
Пшінка весняна	23 лютого	початок вегетації	Голосіївська
Підсніжник білосніжний	23 лютого	масове квітування	Голосіївська
Підсніжник білосніжний	23 лютого	масове квітування	Голосіївська
Мати-й-мачуха	23 березня	початок квітування	Голосіївська
Проліска дволиста	23 березня	початок квітування	Голосіївська
Жовтяниця черволиста	23 березня	початок квітування	Голосіївська
Анемона жовтецева	26 березня	масове квітування	Голосіївська
Цибуля ведмежа	27 березня	масова вегетація	Лісниківське ПНДВ
Зірочки жовті	27 березня	початок квітування	Лісниківське ПНДВ
Ряст ущільнений	27 березня	початок бутонізації	Лісниківське ПНДВ
Ряст порожнистий	27 березня	початок квітування	Лісниківське ПНДВ
Анемона дібровна	28 березня	початок квітування	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Пшінка весняна	28 березня	початок квітування	Лісниківське ПНДВ
Фіалка запашна	28 березня	початок квітування	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Сон-трава широколиста	1 квітня	масова бутонізація	Лісниківське ПНДВ
Сон-трава широколиста	2 квітня	початок квітування	Лісниківське ПНДВ
Вербка ламка	11 квітня	набухають бруньки	Голосіївська
Абрикос	12 квітня	початок бутонізації	Голосіївська
Береза повисла	12 квітня	набухання бруньок	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Береза повисла	18 квітня	початок розпускання листя	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Абрикос	18 квітня	початок розпускання бутонів	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Кульбаба лікарська	19 квітня	початок квітування	Голосіївська
Анемона жовтецева	20 квітня	масове квітування	Святошинсько-Біличанська
Медунка темна	20 квітня	початок квітування	Святошинсько-Біличанська
Глуха кропива	20 квітня	початок квітування	Святошинсько-Біличанська
Зірочник середній	23 квітня	початок квітування	Святошинсько-Біличанська
Абрикос	23 квітня	масове квітування	Голосіївська
Абрикос	24 квітня	масове квітування	Голосіївська

Продовження таблиці 6.1

Назва виду або групи	Дата	Явище	Частина НПП
Береза повисла	24 квітня	початок облиствіння	Голосіївська
Бузина чорна	24 квітня	масове облиствіння	Голосіївська
Клен американський	24 квітня	масове квітування	Голосіївська
Гикавка сіра	24 квітня	масове квітування	Голосіївська
Зубниця бульбиста	25 квітня	початок бутонізації	Голосіївська
Алича	25 квітня	масове квітування	Голосіївська
Береза повисла	2 травня	масове облиствіння	Голосіївська
Абрикос	2 травня	кінець квітування	Голосіївська
Абрикос	2 травня	початок появи листя	Голосіївська
Каштан	3 травня	поява листя	Голосіївська
Липа	5 травня	повна поява листя	Голосіївська
Каштан	5 травня	масова бутонізація	Голосіївська
Конвалія травнева	8 травня	початок квітування	Голосіївська, Лісниківське ПНДВ
Каштан	9 травня	початок квітування	Голосіївська
Каштан	13 травня	масове квітування	Голосіївська
Зірочник ланцетолистий	14 травня	масове квітування	Голосіївська
Бруслина європейська	14 травня	початок бутонізації	Голосіївська
Свидина криваво-червона	19 травня	масова бутонізація	Голосіївська
Бузина чорна	19 травня	масова бутонізація	Голосіївська
Дуб звичайний	19 травня	повна поява листя	Голосіївська
Пшінка весняна	19 травня	кінець життєвого циклу (пожовтіння)	Голосіївська
Шипшина	26 травня	початок квітування	Голосіївська
Яглиця звичайна	26 травня	масова бутонізація	Голосіївська
Цибуля ведмежа	26 травня	кінець квітування, початок утворення плодів	Голосіївська, Лісники
Суниця	27 травня	масове квітування	Голосіївська
Калина	27 травня	квітування	Голосіївська
Акація біла	2 червня	масове квітування	Теремки
Конюшина лучна	2 червня	квітує	Теремки
Дзвоники пониклі	2 червня	квітує	Теремки
Зозулин цвіт	2 червня	квітує	Теремки
Перстач гусячий	2 червня	вегетує	Теремки
Вероніка дібровна	2 червня	квітує	Теремки
Півники болотні	2 червня	кінець квітування	Теремки
Зозулині сльози яйцевидні	2 червня	кінець квітування	Теремки
Живокіст лікарський	2 червня	масове квітування	Теремки
Гніздівка звичайна	2 червня	кінець квітування	Теремки
Акація біла	10 червня	масово облітає цвіт	Теремки
Коручка пурпурова	15 червня	вегетує	Голосіївська
Чистець лісовий	15 червня	початок квітування	Голосіївська
Конюшина лучна	15 червня	масове квітування	Голосіївська
Льонок дроколистий	16 червня	масове квітування	Конча-Заспівська
Глечики жовті	21 червня	масове квітування	Горіхуватський водотік
Сусак зонтичний	21 червня	початок квітування	Горіхуватський водотік
Латаття біле	21 червня	квітує	Горіхуватський водотік
Латаття рожеве	21 червня	квітує	Горіхуватський водотік
Вишня степова	23 червня	початок почервоніння плодів	Конча-Заспівська
Валеріана висока	29 червня	початок квітування	Лісники
Косарики черепитчасті	29 червня	масове квітування	біля оз. Шапарня
Рутвиця блискуча	29 червня	бутонізація	біля оз. Шапарня
Золотушник канадський	29 червня	масова бутонізація	біля оз. Шапарня

Продовження таблиці 6.1

<i>Назва виду або групи</i>	<i>Дата</i>	<i>Явище</i>	<i>Частина НПП</i>
Волошка лучна	29 червня	початок квітання	біля оз. Шапарня
Оман високий	29 червня	бутонізує	біля оз. Шапарня
Буквиця лікарська	29 червня	початок квітання	біля оз. Шапарня
Борщівник сибірський	29 червня	бутонізує	біля оз. Шапарня
Опунція розпростерта	29 червня	початок квітання	Лісниківське ПНДВ
Агалик-трава	29 червня	квітує	Лісниківське ПНДВ
Коручка болотна	29 червня	початок квітання	Лісниківське ПНДВ
Зніт рожевий	5 липня	початок квітання	Горіхуватський водотік
Глечики жовті	5 липня	початок утворення плодів	Горіхуватський водотік
Буркун білий	5 липня	масове квітання	Горіхуватський водотік
Іжача голівка пряма	5 липня	початок утворення плодів	Горіхуватський водотік
Молодило руське	14 липня	початок квітання	Лісниківське ПНДВ
Волошка сумська	14 липня	кінець квітання	Лісниківське ПНДВ
Цмин піщаний	14 липня	початок квітання	Лісниківське ПНДВ
Бузина червона	16 липня	початок дозрівання плодів	Конча-Заспівська
Костяниця	21 липня	масове утворення плодів	Конча-Заспівська
Ожина	21 липня	масове утворення плодів	Конча-Заспівська
Дика морква	22 липня	масове квітання	Голосіївська
Звіробій	22 липня	масове квітання	Голосіївська
Амброзія	22 липня	бутонізація	Голосіївська
Шипшина	22 липня	масове утворення плодів	Голосіївська
Льоник звичайний	22 липня	масове квітання	Голосіївська
Парило	22 липня	квітує	Голосіївська
Коручка пурпурова	27 липня	початок квітання	Голосіївська
Ехіноцистис	29 липня	масове квітання	Голосіївська
Акація клейка	29 липня	квітує	Голосіївська
Коручка пурпурова	5 серпня	масове квітання	Голосіївська
Розрив-трава дрібноквіткова	10 серпня	масове утворення насіння	Голосіївська
Шипшина	10 серпня	початок дозрівання плодів	Голосіївська
Горобина	10 серпня	початок почервоніння плодів	Голосіївська
Чистець лісовий	12 серпня	висипання насіння	Голосіївська
Плакун верболистий	12 серпня	квітує	Китаївський водотік
Оман високий	12 серпня	кінець квітання	Китаївський водотік
Золотушник канадський	12 серпня	початок квітання	Китаївський водотік
Осот болотний	12 серпня	кінець квітання	Китаївський водотік
Коручка пурпурова	17 серпня	спостерігалась відпадиння плодів	Голосіївська
Підберезовик (гриб)	17 серпня	спостерігалась поява плодових тіл	Голосіївська
Свидина криваво-червона	18 серпня	початок потемніння плодів	Голосіївська
Чебрець повзучий	19 серпня	початок квітання	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Коручка темно-червона	19 серпня	початок квітання	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Вишня степова	19 серпня	плодоносить	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Чорноголовка великоквіткова	19 серпня	кінець квітання	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Материнка	19 серпня	квітує	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Верес звичайний	19 серпня	початок квітання	Конча-Заспівська (Дачне л-во)
Амброзія	19 серпня	масова бутонізація і початок квітання	Лісниківське ПНДВ
Амброзія	27 серпня	масове квітання	вся територія
Дерева	31 серпня (дуже жарко!)	спостерігався опад листя	Голосіївська
Свидина	31 серпня	масове дозрівання плодів	Голосіївська

Продовження таблиці 6.1

Назва виду або групи	Дата	Явище	Частина НПП
Каштан	31 серпня	все листя вражене	Голосіївська
Каштан	31 серпня	спостерігається опад враженого листя	Голосіївська
Горіх	31 серпня	початок дозрівання (опад) плодів	Голосіївська
Верес звичайний	15 вересня	масове квітування	Пуща-Водицьке л-во
Купина лікарська	15 вересня	осіннє забарвлення листя	Пуща-Водицьке л-во
Брусниця	15 вересня	масове дозрівання плодів	Пуща-Водицьке л-во
Ерехтітес нечуйвітровий	15 вересня	дозрівання насіння	Пуща-Водицьке л-во
Граб	16 вересня	пожовтіння листя	Голосіївська
Ясен	16 вересня	пожовтіння листя	Голосіївська
В'яз	16 вересня	пожовтіння листя	Голосіївська
Ліщина	20 вересня	дозрівання плодів	вся територія
Маслюки	28 вересня	спостерігалась поява плодових тіл	вся територія
Каштан	28 вересня	повністю опало листя (хворе)	Дідорівка
Гриби (гриб-зонтик, мухомори, грибна лапша, польський гриб)	6 жовтня	масова поява плодових тіл	Лісниківське ПНДВ
Гвоздика-трав'янка	6 жовтня	друге квітування	Лісниківське ПНДВ
Клен гостролистий	6 жовтня	пожовтіння листя	Лісниківське ПНДВ
Фіалка	6 жовтня	друге квітування	Лісниківське ПНДВ
Дерева	19 жовтня	пожовтіння листя на 80 %	вся територія
Граб	19 жовтня	початок листопада	вся територія
Ясен	19 жовтня	початок листопада	вся територія
Клен гостролистий	19 жовтня	початок листопада	вся територія
Вільха	28 жовтня	масовий листопад	вся територія
Вишня, граб, горіх	31 жовтня	кінець листопада	вся територія
Глуха кропива	31 жовтня	друге квітування	Голосіївська
Герань Робертова	16 листопада	друге квітування	Голосіївська
Чистотіл	16 листопада	друге квітування	Голосіївська

Таблиця 6.2

**Фенологічні явища, зафіксовані на території НПП «Голосіївський»
протягом 2022 року (тваринний світ)**

Назва виду або групи	Дата	Явище	Частина НПП
Сова сіра	4 січня	шлюбний період (кричала самка)	Голосіївська
Синиця велика	5 січня	перша весняна пісня	Голосіївська, Конча-Заспа
Сова сіра	4 лютого	шлюбний період (кричав самець)	Голосіївська
Снігур	4 лютого	ще присутні	Голосіївська, Конча-Заспа
Сова сіра	11 лютого	шлюбний період (над озером кричав самець)	Голосіївська
Боривітер звичайний	12 лютого	перша зустріч	Голосіївська (Теремки)
Сова сіра	14 лютого	біля офісу кричав самець	Голосіївська
Сорока	10 березня	птахи будують гніздо	Голосіївська
Боривітер звичайний	13 березня	шлюбний період	Голосіївська (Теремки)
Дрізд чорний	20 березня	весняна пісня	Голосіївська (Теремки)
Припутьень	24 березня	перша зустріч	Голосіївська (Теремки)
Снігур	25 березня	ще присутні	Голосіївська
Дятел sp.	25 березня	«барабанний дріб»	Голосіївська
Дощові черв'яки	25 березня	початок активності (поява земляних купок на поверхні ґрунту)	Голосіївська

Продовження таблиці 6.2

Назва виду або групи	Дата	Явище	Частина НПП
Павуки-вовки (Lycosidae)	25 березня	початок активності	Голосіївська
Снігур	27 березня	ще присутні	Голосіївська
Шпак	28 березня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Зяблик	28 березня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Червоноклоп червоний	28 березня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Вівчарик-ковалик	20 квітня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Горихвістка чорна	20 квітня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Припутень	23 квітня	співає (турчить)	Голосіївська, Конча-Заспа
Дрізд чорний	23 квітня	співає	Голосіївська, Конча-Заспа
Дрізд чорний	23 квітня	співає	Голосіївська, Конча-Заспа
Дрізд співочий	23 квітня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Зяблик	23 квітня	співає	Голосіївська, Конча-Заспа
Вільшанка	23 квітня	співає	Голосіївська, Конча-Заспа
В'юрюк канарковий	23 квітня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Ластівка міська	29 квітня	перша зустріч (проліт)	Голосіївська
Ластівка міська	2 травня	проліт	Голосіївська
Соловейко східний	2 травня	перша зустріч (проліт)	Голосіївська
Серпокрилець	5 травня	приліт	Голосіївська
Ластівка міська	5 травня	приліт	Голосіївська
Жук травневий (хрущ)	8 травня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Зозуля звичайна	12 травня	перша зустріч	Голосіївська, Конча-Заспа
Черепаха болотна	19 травня	активна (молода особина)	Голосіївська
Зозуля звичайна	2 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Серпокрилець	2 червня	літає	Голосіївська (Теремки)
Ластівка міська	2 червня	літає	Голосіївська (Теремки)
Дрізд чорний	2 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Дрізд співочий	2 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Повзик	2 червня	активний	Голосіївська (Теремки)
Зяблик	2 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Вільшанка	2 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Припутень	6 червня	співає (турчить)	Голосіївська
Дрізд чорний	6 червня	співає	Голосіївська
Дрізд співочий	6 червня	співає	Голосіївська
Вівчарик-ковалик	6 червня	співає	Голосіївська
Вільшанка	6 червня	співає	Голосіївська
Зяблик	6 червня	співає	Голосіївська
Припутень	16 червня	співає (турчить)	Конча-Заспівська
Зозуля звичайна	16 червня	співає	Конча-Заспівська
Вивільга	16 червня	співає	Конча-Заспівська
Зяблик	16 червня	співає	Конча-Заспівська
Вівчарик-ковалик	16 червня	співає	Конча-Заспівська
Вівчарик жовтобровий	16 червня	співає	Конча-Заспівська
Ящірка зелена	16 червня	активна	Конча-Заспівська
Крижень	21 червня	доволі дорослі пташенята	Голосіївська (ставки)
Лиска	21 червня	плаває	Голосіївська
Припутень	21 червня	співає	Голосіївська
Повзик	21 червня	співає	Голосіївська
Дрізд чорний	21 червня	співає	Голосіївська
Дрізд співочий	21 червня	співає	Голосіївська
Зяблик	21 червня	співає	Голосіївська

Продовження таблиці 6.2

<i>Назва виду або групи</i>	<i>Дата</i>	<i>Явище</i>	<i>Частина НПП</i>
Вівчарик-ковалик	21 червня	співає	Голосіївська
Козуля європейська	23 червня	багато лігв	Конча-Заспівська
Припутень	23 червня	співає (турчить)	Конча-Заспівська
Ластівка сільська	23 червня	активна	Конча-Заспівська
Дрізд чорний	23 червня	співає	Конча-Заспівська
Дрізд співочий	23 червня	співає	Конча-Заспівська
Зяблик	23 червня	співає	Конча-Заспівська
Вівчарик-ковалик	23 червня	співає	Конча-Заспівська
Вівчарик жовтобровий	23 червня	співає	Конча-Заспівська
Вуж звичайний	23 червня	активний	Конча-Заспівська
Припутень	27 червня	співає (турчить)	Голосіївська
Дрізд чорний	27 червня	співає	Голосіївська
Вівчарик-ковалик	27 червня	співає	Голосіївська
Зяблик	27 червня	співає	Голосіївська
Боривітер звичайний	29 червня	літає	Голосіївська (Теремки)
Припутень	29 червня	співає (турчить)	Голосіївська (Теремки)
Серпокрилець	29 червня	літає	Голосіївська (Теремки)
Ластівка міська	29 червня	літає	Голосіївська (Теремки)
Зяблик	29 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Горихвістка чорна	29 червня	співає	Голосіївська (Теремки)
Чапля біла велика	29 червня	літає	Конча-Заспівська (Шапарня)
Лиска	29 червня	водить пташенят	Конча-Заспівська (Шапарня)
Лебідь-шипун	29 червня	пара з 4-5 пташенятами	Конча-Заспівська (Шапарня)
Очеретянка велика	29 червня	співає	Конча-Заспівська (Шапарня)
Ластівка сільська	29 червня	активні	Конча-Заспівська
Лиска	5 липня	плавають з різновіковими пташенятами	Голосіївська (озера)
Крижень	5 липня	плавають з різновіковими пташенятами	Голосіївська (озера)
Перепел	8 липня	співає (турчить)	Голосіївська (Теремки)
Боривітер звичайний	8 липня	активний	Голосіївська
Припутень	8 липня	співає (турчить)	Голосіївська
Ластівка міська	8 липня	активна	Голосіївська
Крижень	11 липня	молодь вже у пері	Голосіївська
Припутень	11 липня	співає (турчить)	Голосіївська
Серпокрилець	11 липня	активний	Голосіївська
Ластівка міська	11 липня	активна	Голосіївська
Дрізд чорний	11 липня	співає	Голосіївська
Вівчарик-ковалик	11 липня	співає	Голосіївська
Козуля європейська	14 липня	багато лігв і посліду	Конча-Заспівська
Ящірка зелена	14 липня	активна	Конча-Заспівська
Ящірка прудка	14 липня	активна	Конча-Заспівська
Боривітер звичайний	19 липня	активний	Голосіївська
Припутень	19 липня	співає (турчить)	Голосіївська
Серпокрилець	19 липня	активний	Голосіївська
Жаба сіра	20 липня	початок виходу молоді з води на сушу	Голосіївська (ставки)
Припутень	27 липня	співає (турчить)	Голосіївська
Ластівка міська	27 липня	активна	Голосіївська
Вільшанка	27 липня	співає	Голосіївська
Боривітер звичайний	2 серпня	активний	Голосіївська
Ластівка міська	2 серпня	активна	Голосіївська
Припутень	3 серпня	співає (турчить)	Голосіївська

Продовження таблиці 6.2

Назва виду або групи	Дата	Явище	Частина НПП
Ластівка міська	3 серпня	активна	Голосіївська
Жаба сіра	3 серпня	багато молоді (на суші)	Голосіївська (ставки)
Боривітер звичайний	15 серпня	активний	Голосіївська (Теремки)
Припутень	15 серпня	співає (турчить)	Голосіївська (Теремки)
Крижень	15 серпня	молоді особини	Голосіївська (Дідорівка)
Мартин озерний	15 серпня	ще активний	Голосіївська (Теремки)
Рибалочка голуба	15 серпня	ще активна	Голосіївська (Теремки)
Павичеве око денне (метелик)	15 серпня	ще активне	Голосіївська (Теремки)
Вівчарик-ковалик	9 вересня	співає (осіння пісня)	Голосіївська
Боривітер звичайний	12 вересня	активний	Голосіївська
Вівчарик-ковалик	12 вересня	співає (осіння пісня)	Голосіївська (Дідорівка)
Вівчарик-ковалик	16 вересня	співає (осіння пісня)	Голосіївська (Дідорівка)
Снігур	7 грудня	перша зустріч	Голосіївська

Таблиця 6.3

Абіотичні явища, зафіксовані на території НПП «Голосіївський» протягом 2022 року

Дата	Явище	Частина НПП
1 січня	опади у вигляді дощу, температура повітря до +5 °С	вся територія
2 січня	спостерігався заморозок вночі до -2 °С	вся територія
3 січня	опади у вигляді дощу	вся територія
4-6 січня	температура повітря досягала +5 °С	вся територія
7 січня	опади у вигляді снігу, температура повітря знизилась до -2 °С	вся територія
8 січня	опади у вигляді снігу, температура - 6 °С морозу	вся територія
9 січня	опади у вигляді снігу, мороз до 2 °С	вся територія
10 січня	опади у вигляді снігу (товщина 5-7 см), Дідорівка замерзла, вкрита снігом	Голосіївська
11-13 січня	початок різкого похолодання, температура повітря до -15 °С	вся територія
14-17 січня	коливання температури повітря від 0-1 °С вночі до +3 °С вдень, періодично спостерігались шквальні вітри	вся територія
18 січня	опади у вигляді снігу, мороз 2-3 °С, вітер	вся територія
19-21 січня	температура трималась на рівні 5-7 °С морозу, водойми в Голосіївському лісі замерзли	Голосіївська
22 січня	опади у вигляді снігу, температура повітря 3-4 °С морозу	вся територія
24-26 січня	температура тримається на рівні 5-7 °С морозу	вся територія
27 січня	потепліло, вдень до 0 °С, опади у вигляді мокрого снігу, ожеледиця	вся територія
28 січня	потепління до +1 °С, спостерігається танення снігу	вся територія
30-31 січня	опади у вигляді снігу, заметіль, невеликі перемети, температура повітря до +1 °С	вся територія
1-3 лютого	опади у вигляді снігу, температура повітря коливається вночі від 0-1 °С морозу, вдень - від 1 °С морозу до 1 °С тепла	вся територія
4 лютого	температура знизилась вночі до 7-10 °С морозу, вдень трималась до 2 °С морозу	вся територія
5 лютого	опади у вигляді снігу, температура до +1 °С	вся територія
6-7 лютого	температура коливається вночі від 0-1 °С морозу до 1 °С тепла	вся територія
8-9 лютого	підвищення температури до +3 °С	вся територія
10-11 лютого	підвищення температури до +10 °С, сніговий покрив майже зник	вся територія
12-13 лютого	опади у вигляді мокрого снігу, всі дерева у снігу, температура до +2 °С	вся територія
14-16 лютого	вночі температура знизилась до 0 °С, вдень - 2-3 °С тепла	вся територія
17-21 лютого	потепління до +7 °С, на ставку Дідорівка спостерігалось зменшення льодової криги - утворилась частина відкритої водойми (плавають качки)	вся територія

Продовження таблиці 6.3

Дата	Явище	Частина НПП
22 лютого	підвищення температури повітря до +10 °С	вся територія
24 лютого	почалась широкомасштабна війна	
9 березня	опади у вигляді снігу, температура повітря до +5 °С	вся територія
11-12 березня	зниження температури повітря вночі до 10 °С морозу, вдень – 1-2 °С морозу, сніжило	вся територія
13-17 березня	потепління до +3 °С	вся територія
23-28 березня	підвищення температури повітря до +10 °С	вся територія
1 квітня	опади у вигляді дощу (мряка), температура – 5-7 °С тепла	вся територія
2-12 квітня	температура повітря трималась на рівні 5-7 °С тепла	вся територія
15-16 квітня	потепління до +15 °С	вся територія
17 квітня	температура повітря вночі знизилась до 0 °С, вдень – до +3 °С; опади у вигляді снігу з дощем (короткочасні)	вся територія
18-23 квітня	коливання температури повітря – 5-7-10 °С тепла	вся територія
24 квітня	температура повітря підвищилась до +20 °С	вся територія
25-26 квітня	коливання температури повітря – 17-20 °С тепла, сонячно	вся територія
1-9 травня	суха погода, коливання температури повітря – 17-20-22 °С тепла	вся територія
10-14 травня	трималась сонячна погода, температура підвищилась до +24 °С	вся територія
16-17 травня	хмарна погода, температура – 15 °С тепла	вся територія
18-20 травня	сонячна погода, температура повітря досягала +15 °С, спостерігались короткочасні дрібні дощі та вітер	вся територія
23-24 і 30 травня	температура повітря трималась на відмітці +20 °С, сонячно	вся територія
31 травня	опади у вигляді дощу, температура – 20-22 °С тепла	вся територія
1-2 червня	продовження теплого сезону, температура повітря +20-22 °С	вся територія
3 червня	опади у вигляді дощу, гроза, блискавки, температура повітря досягала +25 °С	вся територія
5-7 червня	сонячно, температура підвищилась до +25-27 °С	вся територія
8-10 червня	дуже теплі дні, температура повітря трималась на відмітці +30 °С	вся територія
11 червня	підвищення температури вище +30 °С	вся територія
18-19 червня	коливання нічних (+13-14 °С) і денних (+25-27 °С) температур; спостерігались опади у вигляді дощу, температура повітря +25 °С	вся територія
21 червня	потужні опади у вигляді дощу, температура повітря +25 °С	вся територія
22-23 червня	опади у вигляді дощу (короткочасні), температура – 22 °С тепла	вся територія
24-26 червня	сонячно, сухо, температура підвищилась до +30 °С	вся територія
27-28 червня	температура повітря трималась на відмітці +30 °С, спостерігались опади у вигляді дощу, гроза, блискавки	вся територія
3-6 липня	температура повітря піднімалась до +33-34 °С	вся територія
7 липня	зниження температури до +20 °С	вся територія
8-9 липня	коливання температури повітря – 22-25 °С тепла	вся територія
12 липня	опади у вигляді дощу, гроза, температура повітря +20 °С	вся територія
13-15 липня	короткочасні дощі, температура повітря коливалась від +15 °С до +20 °С	вся територія
20 липня	опади у вигляді дощу, температура – до 25 °С тепла	вся територія
24-25 липня	опади у вигляді дощу, температура – до 25 °С тепла	вся територія
1 серпня	температура повітря трималась до +30 °С	вся територія
2-3 серпня	опади у вигляді дощу, температура повітря досягала +20 °С	вся територія
4 серпня	короткочасний дощ, температура – 20-22 °С тепла	вся територія
6 серпня	сонячно, температура – 22-25 °С тепла	вся територія
7-8 серпня	спостерігались тумани (зранку), температура – 24-25 °С тепла	вся територія
10 серпня	хмарно, температура – 20 °С тепла	вся територія
11 серпня	опади у вигляді дощу, температура – 25 °С тепла	вся територія
12-15 серпня	температура повітря до +25 °С	вся територія
16 серпня	періодичні опади у вигляді дощу, температура повітря +20-22 °С	вся територія

Продовження таблиці 6.3

<i>Дата</i>	<i>Явище</i>	<i>Частина НПП</i>
17 серпня	температура повітря тримається на рівні +25 °С	вся територія
19-21 серпня	температура повітря підвищилась до +27 °С	вся територія
23-24 серпня	температура повітря підвищилась до +29 °С	вся територія
25-26 серпня	підвищення температури повітря до +33 °С, сонячно	вся територія
27-28 серпня	температура повітря трималась на рівні +30-31 °С	вся територія
31 серпня	зниження температури повітря до +23 °С	вся територія
1 вересня	коливання нічних (+15 °С) і денних (+23 °С) температур	вся територія
7-9 вересня	температура повітря тримається до +20 °С	вся територія
10-11 вересня	опади у вигляді дощу, вітер, температура повітря +15 °С	вся територія
12-16 вересня	температура повітря +13-15 °С, спостерігалась мряка, періодично сонце	вся територія
17 вересня	опади у вигляді дощу (мряка), температура повітря до +15 °С	вся територія
18 вересня	опади у вигляді дощу, температура повітря +13 °С	вся територія
20-21 вересня	мряка, температура до +13 °С	вся територія
25-27 вересня	опади у вигляді дощу, температура повітря 13-15 °С	вся територія
28 вересня	туман і мряка, температура – 10-13 °С тепла	вся територія
1 жовтня	температура повітря тримається до +15 °С, сухо	вся територія
2-4 жовтня	опади у вигляді дощу, температура до +10 °С	вся територія
5 жовтня	спостерігалось періодично сонце, температура – 13-14 °С тепла	вся територія
6 жовтня	сонячно, температура повітря +15-18 °С	вся територія
7 жовтня	зранку спостерігався туман, вдень сонячно, температура повітря +13-14 °С	вся територія
8-10 жовтня	температура повітря +13 °С тепла	вся територія
12-14 жовтня	спостерігалась стабільність погодних умов	вся територія
15-16 жовтня	потепління, температура підвищилась до 8-19 °С тепла	вся територія
20-21 жовтня	спостерігалось коливання температур – 10-15 °С тепла	вся територія
23 жовтня	опади у вигляді дощу, температура повітря +10 °С	вся територія
24 жовтня	температура повітря +10-13 °С	вся територія
30-31 жовтня	температура повітря тримається до 10 °С тепла	вся територія
1 листопада	перший заморозок (вночі 0 °С, вдень температура повітря піднімалась до 10 °С тепла)	вся територія
2-3 листопада	опади у вигляді дощу, температура повітря досягала +10 °С	вся територія
9 листопада	вночі спостерігався заморозок (0 °С), паморозь на деревах, вдень температура повітря трималась на рівні 5 °С тепла	
10 листопада	сонячно, температура – 5-7 °С тепла	вся територія
16 листопада	спостерігалась мряка, температура повітря до +10 °С	вся територія
17 листопада	перший сніг досить потужно вкрив землю і гілки дерев, температура повітря вночі нижче 0 °С	вся територія
18 листопада	перше зниження температури до 2 °С морозу, вода в калюжах замерзла	
19 листопада	опади у вигляді мокрого снігу (товщина до 10 см), температура повітря вночі 0-1 °С морозу, вдень 2 °С тепла	вся територія
20 листопада	температура вночі 0-2 °С морозу, вдень до 1 °С тепла; ожеледиця	вся територія
21 листопада	опади у вигляді снігу з переходом у дощ, температура від 0 °С до +2 °С	вся територія
23-24 листопада	температура повітря +1-2 °С тепла, ожеледиця	вся територія
25-26 листопада	опади у вигляді дрібного дощу, температура повітря +1-2 °С	вся територія
27 листопада	опади у вигляді снігу (переходить у дощ), температура – +1 °С	вся територія
28 листопада	поверхнєве замерзання води у Дідорівці (тонкий, пришерхлий шар), температура повітря від 0 °С до 1 °С (вдень) тепла, спостерігались опади у вигляді снігу	Голосіївська
29-30 листопада	опади у вигляді снігу (товщина до 10 см), ліс у снігу, температура повітря коливається від 0-1 °С морозу вночі до 1 °С тепла вдень	Голосіївська
3 грудня	сніговий покрив зберігається, температура – 0 °С	Голосіївська
4 грудня	вперше температура повітря знизилась до 4 °С морозу, спостерігались опади у вигляді снігу	Голосіївська

Продовження таблиці 6.3

Дата	Явище	Частина НПП
5 грудня	температура повітря знизилась до -5°C , сонячно, Дідорівка замерзла	Голосіївська
7 грудня	температура повітря тримається на рівні 0°C , ожеледиця	Голосіївська
8 грудня	температура повітря вночі $0-1^{\circ}\text{C}$ морозу, вдень -1°C тепла	Голосіївська
9 грудня	температура повітря вночі 0°C , вдень -2°C тепла, спостерігається танення снігу	Голосіївська
10 грудня	опади у вигляді дощу, туман, температура повітря $+2-3^{\circ}\text{C}$, сніг тоне	Голосіївська
11 грудня	спостерігалось підвищення температури до $3-4^{\circ}\text{C}$ тепла і зникнення снігового покриву	Голосіївська
12 грудня	потужні опади у вигляді снігу (товщина до 15 см), температура вночі 0°C , вдень $+1^{\circ}\text{C}$	Голосіївська
13 грудня	опади у вигляді снігу, вночі $2-3^{\circ}\text{C}$ морозу, ожеледиця	Голосіївська
15 грудня	опади у вигляді снігу (перемети), температура вночі $3-4^{\circ}\text{C}$ морозу	Голосіївська
16 грудня	перепади в температурі повітря, підвищення до 2°C тепла, сніг «ущільнився», ожеледиця	Голосіївська
17 грудня	опади у вигляді дощу, температура повітря до $+3^{\circ}\text{C}$	Голосіївська
18 грудня	перепад температури до 3°C морозу	Голосіївська
19-20 грудня	знову спостерігався мороз ($-3-4-5^{\circ}\text{C}$)	Голосіївська
21-24 грудня	потепління до $+5^{\circ}\text{C}$ вдень, сонячно; Дідорівка вкрита льодом; сніг тоне, утворювались «калюжі»	Голосіївська
25 грудня	опади у вигляді дощу, температура повітря до $+2^{\circ}\text{C}$ тепла, сніговий покрив має фрагментарний характер	Голосіївська
26 грудня	температура повітря знизилась до 2°C морозу	Голосіївська
27-28 грудня	підвищення температури повітря від 2°C до 4°C тепла	Голосіївська
29 грудня	коливання температури від 0°C вночі до $+4^{\circ}\text{C}$ вдень, опади у вигляді снігу (пороша)	Голосіївська
30 грудня	коливання температури від $2-3^{\circ}\text{C}$ морозу вночі до $3-4^{\circ}\text{C}$ тепла вдень, сонячно	Голосіївська

Як видно із **табл. 6.3**, характер абіотичних явищ свідчить про значне потепління, відмічаються коливання температурних показників, календарні строки зими, весни і осені не співпадають із протіканням їх у природі. Так, січень і лютий у 2022 році зовсім не виглядали зимовими, часто випадали опади у вигляді дощу. Сніговий покрив тримався періодично та був зовсім не потужним. Переважає кількість днів із плюсовими температурами, які досягали 10°C тепла, а от морозні денні дні характеризуються коливанням від 0°C до $5-7^{\circ}\text{C}$ морозу і лише один раз, а саме 11-13 січня, спостерігалось зниження температури до 15°C морозу.

Весна у 2022 році була також надзвичайно теплою, лише на початку березня були морози, а у квітні температура повітря досягала 20°C тепла і весь травень був досить теплим, температура сягала $+24^{\circ}\text{C}$. Досить теплими, а іноді і спекотними видалися в цьому році й літні місяці, що впливало на швидке протікання фенофаз у рослин.

Своєрідного вигляду мали у 2022 році осінні місяці, а також і перший місяць зими, який більше нагадував осінь. Все це безумовно вплинуло і на своєрідний хід розвитку та настання фенофаз у рослинному і тваринному світі.

Розділ 7

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

7.1. Основні результати досліджень за спеціальними темами

7.1.1. *Заключний етап розширення заповідної зони на території НПП «Голосіївський»*

З моменту створення НПП «Голосіївський» площа його заповідної зони становила 1422,26 га, тобто лише **12,9 %** від загальної площі Парку. 57,4 % загальної площі заповідної зони було зосереджено у межах земель, що надані адміністрації НПП у постійне користування, при цьому загальна площа земель, що надані адміністрації Парку, становила лише 17,2 % від загальної площі НПП.

Таким чином, у межах земель, наданих адміністрації в постійне користування, частка заповідної зони становить **43,2 %** (815,8 га). Частка площі заповідної зони до загальної площі територій у межах землекористувачів не перевищує 10 %: від 0 % (КП УЗН Голосіївського району м. Києва, КП «ЛПГ «Конча-Заспа») до 9,3 % (КП «Святошинське ЛПГ»), що не забезпечує збереження всіх цінних та унікальних природних комплексів Парку.

Відповідно до частини 3 статті 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» зі змінами, внесеними відповідно до Закону України № 1684-ІХ від 15 липня 2021 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського Союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу», діяльність національного природного парку спрямовується на доведення площі заповідної зони НПП до рівня не менше **20 %** загальної площі.

Співробітниками та дирекцією НПП «Голосіївський» запропоновано розширення заповідної зони у відділеннях із характеристикою їхньої цінності включення до заповідної зони:

- 1) землекористування адміністрації НПП «Голосіївський»;
- 2) землекористування КП «ЛПГ «Конча-Заспа»;
- 3) землекористування КП «Святошинське ЛПГ».

Протягом 2021-2022 рр. проведено роботу зі збільшення заповідної зони Парку, зокрема за матеріалами співробітників НПП «Голосіївський» були виділені та обґрунтовані додаткові найбільш цінні й унікальні ділянки для розширення заповідної зони. Неодноразово проводились узгодження площі із землекористувачами ЛПГ «Конча-Заспа» і Святошинське ЛПГ, чії землі входять в Парк без вилучення. Узгоджені матеріали постійно обговорювались на громадських слуханнях. Велику роль у просуванні щодо розширення заповідної зони відіграв Київський еколого-культурний центр (директор В. Є. Борейко). Спільними зусиллями площа заповідної зони значно збільшилась і нині становить 20,4 % від загальної площі Парку. Наведено коротку характеристику ділянок, які включені до заповідної зони.

Отже, до заповідної зони включено понад 10 ділянок різного розміру, які репрезентують всі частини НПП «Голосіївський». Три з них розташовані в центральній частині Парку (Голосіївський ліс, урочище «Теремки»), шість – у південній частині і шість – у північній.

Основним ядром заповідної зони НПП в його південній частині є ботанічний заказник загальнодержавного значення «Лісники». Територія характеризується високим рівнем різноманіття видів рослин і тварин, а також ландшафтів. Значну наукову та природоохоронну цінність становлять водно-болотний комплекс навколо озера Шапарня та заплава річки Віта, які є найбільш важкодоступними ділянками НПП.

У північній частині (Святошинсько-Біличанський лісовий масив) заповідна зона сформована навколо ботанічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Романівське болото» та загальнозоологічного заказника місцевого значення «Річка Любка», які межують між собою. Крім того, значний масив заповідної зони утворює ботанічна територія «Ірпінський ліс» на північ від залізниці.

Найменшу площу заповідна зона займає в Центральній частині НПП, яка зазнає найбільшого антропогенного впливу і з усіх боків оточена міським середовищем.

У **центральної частині Парку (рис. 3, вкл.)** до заповідної зони включено:

квартал 14 (виділи 3, 4 (частково) і 5); **квартал 16** (виділи 12 (частково), 13, 15 (частково) і 17); **квартал 17** (виділи 9, 10 і 11 (частково)); **квартал 23** (виділи 1-3, 4 (частково), 6-8, 13, 14 (частково), 15 (частково) і 16 (частково)); **квартал 24** (виділи 1 (частково), 2 (частково), 3, 4 (частково), 9, 10 (частково) і 12) Голосіївського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський». Найбільш віддалені від міської забудови ділянки Голосіївського лісу у верхній течії Китаївського водотоку. На схилах у верхів'ї Китаївського яру наявна досить велика популяція підсніжника білосніжного (Червона книга України), виду, який майже зник з природних екосистем Парку. Тут, у своїх природних умовах, він частково відновлений і добре поширюється по схилу. Можливо, тут збереглися природні локації цього виду. Крім того, більшість рідкісних видів тварин, які мешкають у Голосіївському лісі, виявлено саме у кварталах 23 і 24 (мідянка, кібчик, борсук та інші). З метою збереження та постійних моніторингових досліджень необхідно охороняти все верхів'я яру. Крім того, до заповідної зони увійшло Верхнє озеро-ставок з Китаївського каскаду, яке є гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення;

квартал 15 (виділи 1 (частково) і 3). Важкодоступний яр з потічком системи Китаївських водотоків. Переважає старий грабовий ліс. Місями, на крутих схилах, домінують клен гостролистий і в'яз гірський. Смуга вільхового лісу в днищі балки. У травостої мезофільних лісів зі значним покриттям відмічені розрив-трава дрібноквіткова (*Impatiens parviflora*), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria*), шоломниця висока (*Scutellaria altissima*), пшінка весняна (*Ficaria verna*), у вільхових лісах – осот городній (*Cirsium oleraceum*), дягель лікарський (*Archangelica officinalis*). Рельєф складний, у тому числі є яри з дуже крутими схилами, що робить територію важкопрохідною. Південна межа частково проходить по лісовій дорозі, північна – по межі НПП. Вік деревостану – переважно ~130 років, трапляються дерева дуба звичайного (*Quercus robur*) віком понад 200 років. Всю площу займають біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції – G1.A1 «*Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils», G1.A4 «Ravine and slope woodland»;

квартал 3 (виділи 9 (частково) і 10 (частково)). Урочище «Теремки». Землекористувач – Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. Урочище «Теремки» – надзвичайно цінний лісовий масив. Збережені дубові та дубово-грабові ліси зі значною участю черешні, місями липи, зберігають цілу низку рідкісних видів і угруповань. До заповідної зони включено південно-західну, найвіддаленішу від житлових масивів міста частину, де виявлено значні за кількістю екземплярів популяції таких видів із Червоної книги України, як лілія лісова та зозулинні сльози яйцевидні. Після будівництва кількох житлових масивів у прилеглих до Києва

населених пунктах спостерігається різке підвищення антропогенного навантаження на урочище Теремки в цілому та, в тому числі, на ділянку, включену до заповідної зони, що обумовлює необхідність проведення заходів із обмеження доступу місцевого населення.

У зв'язку із неможливістю підтримання заповідного режиму території урочища «Теремки» вздовж автотраси Київ – Одеса та необхідністю щорічного проведення заходів із видалення аварійно небезпечних гілок і дерев на цій ділянці, смугу шириною 30 м у виділах 9 і 10 кварталу 3, що прилягають до автотраси, віднесено до зони регульованої рекреації.

У межах **південної частини Парку** до заповідної зони включено чотири ділянки на території в постійному користуванні НПП (*рис. 4, вкл.*), а також чотири ділянки на території в землекористуванні КП «ЛПГ «Конча-Заспа» (*рис. 5, вкл.*):

квартал 2 (крім виділів 2-6 – всі частково); квартал 7 (крім виділів 2, 10, 16, 17 і 24 – всі частково, а також виділи 4, 21 і 25); квартал 8; квартал 11 (крім виділів 1 (частково), 11, 22 і 25); квартал 12; квартал 13; квартал 14 (виділи 17-19 і 22); квартал 17 (крім виділів 1-3, 29 і 43 – всі частково, а також виділи 17 і 53); квартал 18 (виділи 1, 3-7, 10-13, 18-22, 28, 39 (частково), 41-44, 49-52, 54-58, 60, 61, 63, 67, 70 і 71; крім того 8, 14-16, 23 – частково, 24-27, 29, 30, 32-39, 48 і 53); квартал 23 (крім виділів 1 і 46); квартал 24 (виділи 1-4, 12-14, 16-18 і 22); квартал 28 (виділи 1-5 (всі частково) і 6) Лісниківського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський». Ділянка розташована переважно в долині малої річки Віта, що впадає у Дніпро. Тут збереглися на досить значній площі угруповання листяних лісів з домінуванням у травостої цибулі ведмежої, занесені до Зеленої книги України. Це рідкісні для території України лісові угруповання, в деревостані яких переважає дуб звичайний, значну домішку становлять граб та ясен. У трав'яному покриві цих угруповань домінує європейський неморальний вид – цибуля ведмежа, занесена до Червоної книги України. У заплаві р. Віта відоме місцезростання червонокнижного виду косариків черепитчастих. На цій ділянці заповідної зони виявлено найбільшу в межах Парку кількість видів тварин, які охороняються міжнародними Конвенціями, занесені до Червоної книги України, Європейського червоного списку, а також регіонального червоного списку (бугай, деркач, вальдшнеп, чеглик, підорлик великий, горностай, борсук, видра річкова, бобер та інші).

Вздовж зовнішньої межі НПП у кварталах 2, 7, 11, 12, 17, 23 і 28 Лісниківського ПНДВ (*рис. 4, вкл.*) виділено смугу шириною 20 м, яку включено до зони регульованої рекреації у зв'язку із проходженням по межі із вказаними кварталами залізниці та ЛЕП. Таким чином, забезпечується можливість кронування або видалення аварійних сухостійних дерев у разі загрози їх падіння на комунікації та залізницю. Крім того, можливість проведення комплексу природоохоронних заходів у цій смузі (зокрема, протипожежних) має підвищити безпеку природних комплексів углибині заповідної зони.

У зв'язку із запланованою реалізацією розробленого Проєкту «Збереження та відновлення гідрологічного режиму озера Шапарня і благоустрій прибережних зон стаціонарної та регульованої рекреації» рекомендовано віднести до зони регульованої рекреації ділянку, що прилягає до території безпосереднього проведення робіт: виділи 39 (частково) і 40 кварталу 18, виділ 5 (частково) кварталу 24, виділи 6 (частково) і 26 кварталу 28 Лісниківського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський».

З моменту виникнення озера Шапарня й протягом багатьох років його існування підтримувалась слабка проточність, яку забезпечувала розташована поблизу спеціальна водонасосна станція, що здійснювала примусове перекидання води з меліоративного каналу в озеро. Проте, ще до створення НПП, діяльність насосної станції була припинена, що порушило гідрологічний режим даної водойми.

Незабаром почались зміни і в екологічному стані озера, зокрема в його флористичному та фауністичному різноманітті. Покращення якості води та санітарного стану озера можливе за умови цілеспрямованого втручання в перебіг сучасних процесів, які проходять в озері.

Відповідно до розробленого Проекту «Збереження та відновлення гідрологічного режиму озера Шапарня і благоустрій прибережних зон стаціонарної та регульованої рекреації» передбачається виконання розчищення озера без зміни існуючого рівня води, з урахуванням необхідності збереження видового різноманіття флори та фауни;

квартал 3 (виділи 16, 22-26 і 28-32) Лісниківського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський». Із заходу ділянка обмежена заплавою Віти за межами Парку, на півдні – газопроводом. Східна і північна частини є балкою з дубовим (дуб звичайний (*Quercus robur*)) лісом на схилах і заболоченим днищем з очеретом, яка перешкоджає проходженню крізь цю територію людей. Між балкою і річкою ростуть вологі дубові ліси. Типовий домінант трав'яного ярусу – конвалія звичайна (*Convallaria majalis*). Вік деревостанів переважно 80-130 років;

квартал 5 (виділи 4 (частково), 11, 12, 13 (частково) і 14-20); квартал 9 (виділи 1, 2 і 19); квартал 14 (виділ 1 (частково)) Лісниківського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський». Із заходу ділянка обмежена заплавою Віти за межами Парку, на півночі – газопроводом, на півдні прилягає до існуючої заповідної зони. Переважаюча рослинність – вологі дубові ліси. Вік деревостанів переважно 80-140 років. Місцями в деревостані висока участь в'язу малого (берест (*Ulmus minor*)), ясена звичайного (*Fraxinus excelsior*), липи серцелистої (*Tilia cordata*). У трав'яному ярусі лісів переважає конвалія звичайна (*Convallaria majalis*). Є соснові ліси, переважно культури, віком 70-110 років, і ліси вільхи чорної (*Alnus glutinosa*) віком до 110 років. Трапляються евтрофні осокові болота (домінує осока гостровидна (*Carex acutiformis*)) та чагарникові болота верби попелястої (*Salix cinerea*). Станом на 2001 рік у кв. 5 були лучні ділянки з наявністю значної кількості таких видів з Червоної книги України, як пальчатокорінник м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata*) і півники сибірські (*Iris sibirica*). Внаслідок припинення викошування луки заросли деревами, вказані види, ймовірно, зникли. Зараз на місці лук знаходяться молоді ліси вільхи чорної. На осокових болотах у 1990-х роках і до 2001 року включно відмічалися 1-3 особини зозулинця болотного (*Orchis palustris*), занесеного до Червоної книги України. Є дерева дуба віком понад 300 років. Найтовще дерево має обхват 480 см станом на 2017 рік (zareєстроване як дерево K02);

квартал 21 (виділи 8 (частково), 9-13, 20 (частково), 21-23, 29 (частково), 30, 31, 38 (частково), 40 і 41); квартал 25; квартал 29 Лісниківського ПНДВ, землекористувач – НПП «Голосіївський». Ділянка розташована в підвищеній частині борової тераси Дніпра. Тут відмічене місцезростання низки рідкісних видів, які охороняються на різних рівнях: козельці українські (Європейський червоний список), сон лучний, сон розкритий, ковила дніпровська, вовчі ягоди пахучі, півники сибірські, змієголовник Рюйша (Червона книга України), суховершки великоkwіткові, ялівець звичайний, гвоздика несправжньорозчепірена, вишня степова, перстач білий (регіонально рідкісні види, які охороняються в м. Києві). Для вивчення популяцій рідкісних видів саме в цій частині закладені моніторингові площадки для вивчення популяцій таких рослин: вовчі ягоди пахучі (2 пробні площі), кв. 25; сон розкритий (1 пробна площа), кв. 29; сон лучний (2 пробні площі), кв. 29. Крім того, Інститутом ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України закладені 4 моніторингові майданчики (по 0,25 га кожен у кв. 12, 17 і 29) для проведення екологічних досліджень.

Ділянки, включені до заповідної зони на території НПП «Голосіївський» у користуванні КП «ЛПГ «Конча-Заспа»:

квартал 19 (виділи 1, 3, 9, 10, 18 і 19) Конча-Заспівського лісництва, землекористувач – КП «ЛПГ «Конча-Заспа». Ділянка прилягає до заповідної зони Лісниківського ПНДВ НПП «Голосіївський». Уздовж західного кварталу тягнеться смуга дубового лісу завширшки 60 м, вік деревостану 120 років. На схід від неї – сосновий ліс віком близько 100 років. Уся площа зайнята біотопами з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.A1 Ліси з домінуванням *Quercus, Fraxinus, Carpinus betulus* на евтрофних і мезотрофних ґрунтах (*Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils); G3.4232 Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests). Зустрічаються сон лучний (*Pulsatilla pratensis*) і сон розкритий (*Pulsatilla patens*) (**фото 16, вкл.**) з Червоної книги України;

квартал 3 (виділи 9, 12, 14-16, 18 і 19) Дачного лісництва, землекористувач – КП «ЛПГ «Конча-Заспа». Сарматські остепнені ліси та дюна. Безліса верхівка дюни із прилеглими лісами. У найсухіших місцях рослинність відсутня, нижче по схилу лишайникові угруповання майже без судинних рослин. Ліси – соснові, різного віку та походження (20-100 років станом на 2022 рік).

Слабозарослі піски чутливі до вищипування, тому треба захистити цю ділянку від нього. Види з Червоної книги України: сон лучний (*Pulsatilla pratensis*), ймовірно також сон розкритий (*Pulsatilla patens*). Біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції займають близько 90 %: Х35 Материкові піщані дюни (Inland Sand Dunes) (найкраще виражена ділянка цього біотопу в НПП «Голосіївський»); G3.4232 Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests);

квартал 7 (виділи 1, 5 (частково), 6 і 10) Дачного лісництва, землекористувач – КП «ЛПГ «Конча-Заспа». Єдине відоме в НПП «Голосіївський» місцезнаходження коручки темно-червоної (Червона книга України). Ділянка також цікава тим, що є місця з домінуванням вишні степової (*Cerasus fruticosa*). Всю площу займає біотоп з Резолюції 4 Бернської конвенції: G3.4232 Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests).

У виділі 5 вздовж військового об'єкту виділено смугу регульованої рекреації шириною 20 м протяжністю 190 м (площа 0,4 га);

квартал 17 (виділ 21 (частково)), квартал 18 (виділи 22 (частково) і 23 (частково)), квартал 21 (виділи 5 і 11-13), квартал 22 (виділи 1, 2 (частково), 10 і 11 (частково)), квартал 25 (виділи 4 (частково), 5-8, 10-17, 19 і 20), квартал 26 (виділи 1-4, 6 (частково) і 12-14), квартал 29 (виділи 4-12 і 16-20), квартал 30 (виділи 1, 3 (частково), 10, 14, 15 (частково) і 16-18), квартал 34 (виділи 1, 3, 7, 9 і 10). Сарматські остепнені ліси. На ділянці розташована частина заказника «Дачне». Більше половини площі (близько 82 га) займають старі соснові ліси природного походження, переважно в умовах свіжого субору. Виділи з молодшими деревостанами включені з метою компактизації території.

Види з Червоної книги України: сон лучний (*Pulsatilla pratensis*), ймовірно також сон розкритий (*Pulsatilla patens*). Біотоп з Резолюції 4 Бернської конвенції: G3.4232 Сарматські остепнені ліси *Pinus sylvestris* (Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests) – займає майже всю площу.

Виділено смугу регульованої рекреації шириною 20 м уздовж лісової щебеневої дороги.

У північній частині НПП «Голосіївський» (**рис. 6, вкл.**) (Святошинсько-Біличанський масив) до заповідної зони включені:

квартал 26; квартал 35 (виділи 3-7); квартал 36; квартал 37 (виділи 1-15); квартал 38 (виділи 1-23); квартал 46 (виділи 1-12 і 15-17); квартал 47; квартал 48; квартал 49; квартал 50; квартал 51 (виділи 1-15); квартал 60 (крім виділу 2); квартал 61; квартал 62; квартал 63 (виділи 1-7); квартал 64 (виділи 1-7, 9 і 10); квартал 65 (виділ 1); квартал 74; квартал 75; квартал 76

Київського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ», в яких переважають мішані ліси. Старі флористично багаті дубові і дубово-соснові ліси природного походження. У масиві виділяються світлі дубові ліси з великою кількістю півників угорських (Резолюція 6 Бернської конвенції). Тут виділена важлива ботанічна територія «Ірпінський ліс», яка включена до кадастру «Важливі ботанічні території України».

Трапляються лілія лісова (*Lilium martagon*), гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*), сон розкритий (*Pulsatilla patens*), занесені до Червоної книги України, півники угорські (*Iris hungarica*) з Резолюції 6 Бернської конвенції. Вік деревостану переважно 110-160 років. Ділянка включає мілке озеро на краю заплави р. Ірпінь, частково з відкритим, позбавленим рослинності плесом, зарості очерету (*Phragmites australis*), прилягаючий незаболочений ліс вільхи чорної, ліс клена гостролистого (*Acer platanoides*) на крутому схилі тераси.

У масиві до заповідної зони не включено ділянки з молодими культурами сосни, а також такі, що інтенсивно відвідуються та зазнають рекреаційного навантаження. У виділі 2 кварталу 60 відповідно до матеріалів лісовпорядкування наявна рекреаційна галявина з елементами благоустрою, яка вилучається із заповідної зони. Переважає біотоп з Резолюції 4 Бернської конвенції G1.7 Thermophilous deciduous woodland разом з аналогічними мішаними дубово-сосновим лісами, які окремим пунктом у Резолюції 4 не виділяються, а «округляються» до G1.7. Також є біотопи з Резолюції 4: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils; G1.A4 Ravine and slope woodland;

квартал 20 (виділи 3 і 10-15); квартал 21 (виділи 1-3, 5, 6, 9-12 і 15-17); квартал 28 (виділи 7, 9 і 10) Київського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Долина струмка та прилеглі ліси. Єдиний відомий у НПП «Голосіївський» локалітет малопоширеного в рівнинній частині України виду цирцея альпійська.

У знижених місцях наявні незаболочені ліси з переважанням вільхи чорної (*Alnus glutinosa*) з домішкою інших широколистяних видів. У їхньому чагарниковому ярусі – ліщина і черемха звичайна. Тут виявлений єдиний відомий у НПП «Голосіївський» локалітет малопоширеного на рівнині України виду цирцея альпійська (*Circaea alpina*). Вище на схилах долини і за її межами домінує дуб звичайний і сосна звичайна. У чагарниковому ярусі – ліщина. Переважаючий таксаційний вік деревостану – 120-130 років, мінімум – 95 років. Біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції займають понад 90 %: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils;

квартал 1: квартал 2; квартал 3; квартал 4; квартал 5 (виділи 1-8, 11-14 і 19); квартал 6; квартал 7; квартал 8 (крім виділу 5); квартал 9 (крім виділів 12-15 і 21) Святошинського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». На цій ділянці розташовані загальнозоологічний заказник місцевого значення «Річка Любка» та унікальна ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Романівське болото» з наявним бореальним болотним комплексом, у складі якого зустрічається береза низька – третинний релікт, занесений до Червоної книги України. Лише з цим фітоценокомплексом пов'язані місцезростання таких рідкісних бореальних видів, як бобівник трилистий, вовче тіло болотне, образки болотні та інші. У прилеглих лісах виявлені види з Червоної книги України: лілія лісова, плаун річний, осока затінкова, гніздівка звичайна та інші;

квартал 10 (виділи 1-15); квартал 16 (виділи 1-14); квартал 17 (виділи 1-10); квартал 18 (виділи 1 і 3 (частково)); квартал 25 (виділи 1-4); квартал 26 (виділи 1-4 і 8) Святошинського

лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Ділянка, що прилягає до заказника «Річка Любка» зі сходу (поблизу селища Коцюбинське). Включає 850 м русла річки Любки з лісами біля річки на відстань до 900 м від неї. Переважають дубові і дубово-соснові ліси з підліском з ліщини і черемхи звичайної, з домінуванням конвалії звичайної у трав'яному ярусі. Зрідка домінує чорниця (*Vaccinium myrtillus*). Також поширені незаболочені вільхові ліси з домінуванням розрив-трави звичайної (*Impatiens noli-tangere*), кропиви жабрійолистої (*Urtica galeopsifolia*), яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*), копитняка європейського (*Asarum europaeum*), навесні – пшінки звичайної (*Ficaria verna*), анемони жовтецевої (*Anemone ranunculoides*). Таксаційний вік деревостану переважно 70-95 років. З видів, занесених до Червоної книги України, є лілія лісова (*Lilium martagon*), підсніжник білосніжний (єдине місце у Святошинсько-Біличанському ПНДВ). Більшу частину площі займають широколистянолісові біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils; G3.4232 Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests;

квартал 28; квартал 29; квартал 30 (виділи 1-12); квартал 31 (виділи 5-13); квартал 32 (виділи 6, 7 і 9-11); квартал 39; квартал 40; квартал 41 (виділи 1-8 і 10); квартал 42 (виділи 1-11); квартал 52; квартал 63 (виділи 1-10 і 16) Святошинського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Ділянка зі збереженими у відносно природному стані мішаними лісами, серед яких переважають дубово-соснові. Екосистеми лісів тут зберігають такі види рослин з Червоної книги України, як лілія лісова, сон лучний, гронянка багатороздільна. Останній вид є надзвичайно рідкісним.

Більшу частину площі займають біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils; G3.4232 Sarmatic steppe *Pinus sylvestris* forests; G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.8 Acidophilous *Quercus*-dominated woodland;

квартал 73 (виділи 7 і 8); квартал 74 (виділи 9, 12, 14 і 15) Святошинського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Унікальне для НПП «Голосіївський» заболочене озеро, оточене вільховим лісом, а також ділянка болота на краю ставу в заплаві р. Нивка. Озеро має дистрофні риси (бідне на кисень), що індикується, зокрема, наявністю водної рослини пухирника малого (*Utricularia minor*), який занесений до Червоної книги України. Це єдиний у НПП «Голосіївський» локалітет цього виду. Майже всю площу займають біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.4 Broadleaved swamp woodland not on acid peat; C1.4 Permanent dystrophic lakes, ponds and pools;

квартал 83 (виділи 3 і 5); квартал 84 (виділи 1-9 і 11); квартал 85 (виділи 1, 2 і 4) Святошинського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Ділянка на північ від р. Нивка (каскаду ставків). Унікальне для НПП «Голосіївський» заболочене озеро, оточене вільховим лісом, а також ділянка болота на краю ставу в заплаві р. Нивка. Озеро має дистрофні риси (бідне на кисень), що індикується, зокрема, наявністю водної рослини пухирника малого (*Utricularia minor*), який занесений до Червоної книги України. Це єдиний у НПП «Голосіївський» локалітет цього виду. Майже всю площу займають біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.4 Broadleaved swamp woodland not on acid peat; C1.4 Permanent dystrophic lakes, ponds and pools;

квартал 83 (виділи 3 і 5); квартал 84 (виділи 1-9 і 11); квартал 85 (виділи 1, 2 і 4) Святошинського лісництва, землекористувач – КП «Святошинське ЛПГ». Ділянка на південь від

р. Нивка (каскаду ставків). Види з Червоної книги України: цибуля ведмежа (*Allium ursinum*), лілія лісова (*Lilium martagon*). Більшу частину площі займають біотопи з Резолюції 4 Бернської конвенції: G1.21 Riverine *Fraxinus-Alnus* woodland, wet at high but not at low water; G1.A1 *Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus* woodland on eutrophic and mesotrophic soils.

Приграничне у багатьох місцях розташування заповідної зони Парку ускладнює дотримання відповідного цій зоні режиму, тому рекомендується встановлення охоронних зон на ділянках, що прилягають тут до меж НПП «Голосіївський» і передбачені ст. 39-40 Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

7.1.2. Результати моніторингових досліджень рідкісних видів рослин у НПП «Голосіївський»

У 2022 році продовжувались моніторингові дослідження за сучасним станом популяцій рідкісних видів рослин на пробних площах, закладених у попередні роки в різних частинах НПП «Голосіївський». У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну, бойовими діями на Київщині та заборонаю відвідувати лісові масиви, моніторингові дослідження не були виконані в повному обсязі. Не був охоплений дослідженнями північний – Святошинсько-Біличанський масив, як найбільш небезпечний за наявністю залишків обстрілів.

Дослідження продовжувались переважно в південній частині Парку: ур. Голосіївський ліс, ур. Теремки, Лісниківське ПНДВ та Конча-Заспівське ЛПГ (Конча-Заспівське і Дачне лісництва).

ГОЛОСІЇВСЬКИЙ ЛІС

Підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*)

Протягом 2022 року моніторингові дослідження здійснювались за підсніжником білосніжним (**фото 17, вкл.**) на 3 моніторингових площадках.

На закладеній площі на схилі південно-західної експозиції Китаївського яру (Жаб'ячий яр) у популяції, що тягнеться шириною до 5 м і довжиною 25 м, відмічено розростання куртин підсніжника білосніжного та його поширення на сусідні ділянки. Ця популяція має тенденцію до поширення. На другій площадці, закладеній біля основного відрогу Дідорівського водотоку поблизу очисних споруд у дубово-сосновому лісі, всі екземпляри мають добру життєвість. Дослідження цієї популяції у 2022 році показали, що вона помітно поширилась у порівнянні з попереднім роком, деякі екземпляри у вегетативному стані були значно віддалені від основного ядра. Неподалік Обсерваторії з північно-західного боку в дубово-грабовому лісі була виявлена третя популяція підсніжника білосніжного. За цим місцезнаходженням проводилися моніторингові дослідження, які показали, що ця куртина значно збільшилась і утворилося 2 ділянки.

Коручка пурпурова (*Eripactis purpurata*)

Моніторингові дослідження за цим надзвичайно рідкісним видом (**фото 18 і 19, вкл.**), місцезростання якого пов'язане в Парку лише з дубово-грабовими лісами урочища Голосіївський ліс, ведуться з часу його виявлення, а саме з 2012 року.

Перші роки спостережень констатували добрий стан наявних тут популяцій коручки пурпурової та спостерігалось поширення цього виду на прилеглій території. У зв'язку із розширенням місцезростань коручки пурпурової була закладена трансекта, де здійснено картування та підрахунок генеративних і вегетативних особин виду. Матеріали цих спостережень висвітлені в попередніх томах Літопису природи.

Починаючи з 2020 року стан популяції значно погіршився, рослини були пригнічені, а з деяких виявлених раніше місцезростань зникли зовсім.

Основними причинами погіршення стану популяції коручки пурпурової варто назвати вплив підвищеної рекреації (стежка із постійним навантаженням пішоходів, періодичне випасання худоби (кози)), а також погіршення кліматичних умов (малосніжна зима, невелика кількість опадів), що впливало на утворення плодів. В останні роки майже не спостерігалось генеративних особин. Адже саме в цієї орхідеї досить важливим є відновлення насіннєвим шляхом.

Дослідження стану популяції коручки пурпурової на трансекті вздовж Дідорівського водотоку показало значне погіршення життєвого стану, зменшення екземплярів у наявних популяціях, а також повне зникнення виду із багатьох місцезростань. Так, на початку трансекти (в напрямку від озера Дідорівка до Спортивного) у 2022 році екземплярів коручки пурпурової зовсім не відмічено. У центральній частині трансекти, де раніше налічувалась значна кількість особин, нині біля стежки (це був найпотужніший екземпляр цього виду) – у 2022 році було відмічено 1 екземпляр з низьким життєвим станом – суцвіття засохле. Далі в напрямку ставка Спортивне неподалік стежки, де також раніше фіксувалась потужна популяція, під час обстеження у 2022 році (29 липня) виявлено 5 екземплярів коручки пурпурової. Рослини мали різну висоту від 7 см до 60 см. Більші рослини квітували і мали на цвітоносі від 4 до 10-11 квітів, деякі екземпляри починали квітнути та мали до 10 бутонів, решта вегетували.

Варто відмітити надзвичайну сухість в цей період і середовище існування цих рослин виглядало сухим і без трав'яного покриву (вплив рекреації та клімату).

27 липня 2022 року здійснювались моніторингові дослідження коручки пурпурової у новому місцезростанні, виявленому у 2021 році у цьому ж масиві (Голосіївський ліс), – дубово-грабовий ліс, нижня частина залісненого схилу до ставка Дідорівка (над офісом Парку приблизно в 70 м).

Тут, на стрімкому схилі, вздовж лісової стежки, на ґрунті, де відсутній трав'яний покрив, де стікає вода з верхньої частини, коручка пурпурова зростає поодинокі на ділянці довжиною до 15-20 м – виявлено близько 10 екземплярів. Під час обстеження (27 липня) майже всі рослини квітували, але висота їх була низька (10-12 см), дуже сухо.

З метою збереження коручки пурпурової в НПП «Голосіївський» необхідним є продовження моніторингових досліджень сучасного стану відомих місцезростань, а також пошук нових.

УРОЧИЩЕ ТЕРЕМКИ

У цьому урочищі розташовані пробні площі, де проводяться дослідження лілії лісової, гніздівки звичайної, зозулиних сліз яйцевидних, цибулі ведмежої, коручки чемерникоподібної.

Лілія лісова (*Lilium martagon*)

Тут закладена пробна площа ПП-4 у кв. 3 (10×10 м), де була виявлена одна із найбільш потужних популяцій цієї рослини. Саме тут нараховувалось більше 100 екз. лілії лісової. У перші роки спостережень популяція мала добрий життєвий стан, чимало екземплярів квітували. В останні роки, а саме починаючи з 2019 р., ситуація стала погіршуватись. Одна із причин – щільна забудова впритул до частини лісу, де росте лілія лісова. Дослідження 2022 року довели, що наявна на площадці популяція цього виду дуже пригнічена. Нараховано 34 екз. і під час обстеження (червень) не було відмічено жодного екземпляра із квітконосом. Рослини низькорослі 15-20 см, лише 1 екз. на площадці досягав 30 см. На площадці наявні стежки (негативний вплив людини) та відбувається досить густе відновлення деревних порід. Усе це впливає на життєвий стан популяції і призводить до деградації.

Гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis*)

Закладена нова площадка у 2022 році. Дубово-грабовий ліс з домішкою черешні у кв. 3 (координати 50.35909; 30.44662) рідкотравний. У ярусі підліску поодинокі зростають *Swida sanguinea*, *Rubus caesius*. Останній вид із проєктивним покриттям до 20 %. У трав'яному ярусі розсіяно (до 10 %) зростає *Impatiens parviflora*. Це плескате зниження біля дороги. Гніздівка звичайна (2 екз.) має добру життєвість. Моніторинг за видом проводився раніше на іншій площадці, де зростав 1 екз. цієї сапрофітної орхідеї, але останніми роками місцезростання не підтверджувалось. Виявлене у 2022 році нове місцезростання гніздівки звичайної стало предметом спостережень. Варто зазначити, що цей вид тут є малопоширеним і потребує охорони та подальших моніторингових досліджень.

Зозулині сльози яйцевидні (*Listera ovata*)

Спостереження за сучасним станом цієї лісової орхідеї, проведені у 2022 році, свідчать, що цей вид тут має добру життєвість у нових місцезростаннях, з протилежного боку закладеної раніше (ПП-1-3). На закладеній у попередні роки площадці, у зв'язку із рекреаційним навантаженням та розростанням граба та клена гостролистого, популяція пригнічена у 2022 році – було відмічено лише 2 екз. Нова площадка, де зростають зозулині сльози яйцевидні, розташована в ценозі дубово-грабового лісу, що оточує лісову галявину. На площадці 3×3 м зростає від 12 до 15 екз. цього виду. Під час обстеження (початок червня) рослини закінчували квітнути, спостерігалось утворення плодів. Варто зазначити, що і за межами площадки зозулині сльози яйцевидні розсіяно зростають саме у смузї досить густого лісу (дуб – черешня – граб) зімкненістю 0,8. У ярусі підліску поодинокі зростає *Corylus avellana*. Травостій розріджений: *Listera ovata*, *Impatiens parviflora*, *Actea spicata*, *Sanicula europaea*, *Majanthemum bifolium*, *Galium odoratum*, *Paris quadrifolia*.

Занепокоєність викликає збільшення рекреаційного навантаження, що може призвести до зменшення цього виду в урочищі Теремки.

Цибуля ведмежа (*Allium ursinum*)

В ур. Теремки цибуля ведмежа локально зростає лише в частині урочища біля експериментальної бази Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України. Щільна куртина нині займає площу 4×5 м (спостереження у 2022 році показали, що із площі 3×4 м, площа, зайнята цибулею ведмежою, значно збільшилась). Рослини мають добру життєвість, квітнуть і плодоносять. Добрій життєвості сприяє розміщення популяції в частині масиву, майже недоступній для рекреантів.

Коручка чемерникоподібна (*Epipactis helleborine*)

Площадка по дослідженню цієї лісової орхідеї розташована в урочищі Теремки на краю залісненого зниження біля Одеської траси. Тут наявна досить потужна популяція коручки чемерникоподібної, виявленої нами та описаної в попередні роки. На жаль, у цьому році спостереження не відбулись у зв'язку з воєнними діями (в цій частині масиву здійснювалася перевірка військовими наявності «розтяжок»).

ЛІСНИКІВСЬКЕ ПНДВ

У 2022 році проводились моніторингові дослідження сучасного стану популяцій вовчих ягід пахучих, косариків черепитчастих, сону розкритого та сону лучного.

Вовчі ягоди пахучі (*Daphne sneorum*)

Для дослідження за цим реліктовим рідкісним видом у Парку закладені пробні площі у кв. 25 і 29. Спостереження у 2022 році сучасного стану вовчих ягід пахучих у кв. 25 (ПП-11, ПП-12) показали, що вовчі ягоди як на одній, так і на другій (розташована поряд) площадці, значно зменшили своє поширення. Причиною є розростання тут ожини сизої. Були відмічені поодинокі екземпляри вовчих ягід пахучих, рослини під час обстеження не квітували, мали пригнічений стан.

У кв. 29 локальна потужна популяція вовчих ягід пахучих має добру життєвість. Спостерігається розростання куртини та помітне збільшення довжини стеблових пагонів (до 15 см завдовжки), але нових «відокремлень» не помічено. На площадці спостерігається відновлення клена гостролистого, осики. У трав'яному покриві збільшує покриття косяниця (*Rubus saxatilis*).

Косарики черепитчасті (*Gladiolus imbricatus*)

У 2022 році (кінець червня) спостерігалось масове квітування косариків черепитчастих. На ділянці 20×30 м, де розміщується основна популяція, нараховувалось більше 60 екземплярів. Косарики зростають поодинокі та групами (**фото 20, вкл.**). Рослини різновисотні, найбільша висота до 1 м і саме на них є по 8-9 квіток на стеблі.

Лучна ділянка, де зростають косарики черепитчасті, поступово заростає деревами та кущами. Серед дерев – груша висотою до 10 м, відновлюється ясен звичайний, клен татарський, висота яких нині від 70 см до 1 і 3 м. Серед кущів відновлюється свидина криваво-червона, воздутоплідник калинолистий, на знижених ділянках відмічена верба попеляста та крушина ламка. В лучному травостої починає поширюватись золотушник канадський, який місцями на цих луках уже утворює монодомінантні ценози. Розростання цього адвентивного, інвазійного виду становить небезпеку для популяції косариків.

КОНЧА-ЗАСПІВСЬКЕ ЛПГ

У Конча-Заспівському ЛПГ моніторингові дослідження здійснювались в Конча-Заспівському лісництві за соном розкритим (широколистим) і соном лучним (чорніючим) та в Дачному лісництві за коручкою темно-червоною.

Конча-Заспівське лісництво

Дослідження сучасного стану сону розкритого та сону чорніючого показали значну стабільність популяцій видів на цій території.

Сон розкритий (сон широколистий) (*Pulsatilla patens*)

На території Парку сон розкритий зростає в соснових лісах у південній частині, в тому числі на території заказника «Лісники».

Пробна площа ПП-28. Досліджувалась моніторингова ділянка на території заказника «Лісники» у кв. 34 на ділянці соснового лісу зеленомохового (*Pinetum hylocomiosum*) – корінні рідкісні ценози, на верхівці пагорбу. У 2022 році на площадці 10×10 м налічувалось понад 100 генеративних пагонів сону розкритого. Життєвий стан виду задовільний унаслідок зменшення рекреаційного навантаження та дотримання заповідного режиму.

Сон лучний (сон чорніючий) (*Pulsatilla pratensis*)

Зростання сону лучного (**фото 21, вкл.**), як і попереднього виду, пов'язане зі старими сосновими лісами зеленомоховими (*Pinetum hylocomiosum*) – корінними угрупованнями, поширеними на території Парку лише в південній частині на терасі р. Дніпро.

Пробна площа ПП-27 закладена у кв. 30 на ділянці соснового лісу зеленомохового (*Pinetum hylocomiosum*). На площі 10×10 м налічувалось 50 екз., із них 30 квітконосів. Життєвість задовільна. Відмічаємо позитивну динаміку зростання та щорічного відновлення сонячного лучного внаслідок зменшення деградації природних екосистем Парку.

Дачне лісництво

Коручка темно-червона (*Eriactis atrorubens*)

Дослідження сучасного стану популяції коручки темно-червоної (кв. 7) у 2022 році доводять, що популяція значно розширилась. Під час обстеження нараховувалось близько 30 екз., які займали площу 3×7 м. Рослини різновисотні та різновікові. Генеративних особин мало (3-4 екз.), а решта вегетуючі.

Рослини зростають на більш освітлених ділянках розрідженого сосново-дубового лісу із сухолюбними видами (*Thymus serpyllum*, *Salvia pratense*, *Centaurea sumensis* та інші), так і на замоховілих ділянках та під стовбурами дерев (дуб звичайний, береза повисла, осика з розрідженим орляком). На площадці спостерігається розростання адвентивного виду череми пізньої, що в майбутньому може бути небезпечним для природних екосистем популяції коручки темно-червоної.

АДВЕНТИВНІ ВИДИ

Протягом 2022 року проводились моніторингові дослідження за такими тропічними адвентивними видами, як опунція розпростерта і латаття рожеве.

Опунція розпростерта (*Opuntia humifusa*)

Єдине в Парку місцезростання розташоване в Лісниківському ПНДВ (кв. 23) на сухому пагорбі в масиві соснового лісу з розрідженим травостоєм (**фото 22, вкл.**), де переважають кунічник наземний (*Calamagrostis epigeus*), який створює проективне покриття до 20 %, і келерія сиза (*Koeleria glauca*).

Серед різнотрав'я тут зростають агалік-трава (*Jasione montana*), чебрець повзучий (*Thymus serpyllum*), гвоздика Борбаша (*Dianthus borbasii*) та деякі інші види. Опунція розпростерта зростає тут досить потужною куртинею, під час спостереження (29 червня) рослини рясно квітували, було відмічено 18 квітучих екземплярів, з яких 6 великих за розміром, жовтого кольору квіти були в повному розцвіті, 12 – уже майже розцвіли та 9 «пагонів» ще мали бутони. Спостерігається розростання куртини, наявні в попередній рік бокові відокремлені екземпляри в цьому році не відмічені. Скоріше всього не перезимували.

Необхідно продовжувати моніторингові дослідження цієї чужорідної рослини, яка тут добре прижилася, рясно квітує. Доброму життєвому стану скоріше всього сприяє потепління клімату.

Латаття рожеве (*Nymphaea rosea*)

Цей гібридний тропічний водний вид латаття, виведений французьким селекціонером Марліаком, раніше з'явився у ставку Горіхуватського водотоку (на Голосіївській площі). У 2016-2017 рр. скоріше всього його висадили із приватних колекцій. Рослина є надзвичайно декоративною – має відносно великі рожеві квіти (**фото 23, вкл.**). Спостереження за цим видом доводять, що рослини добре прижились і мають тенденцію до розширення (розростання) куртини. Поширення загалом у ставку не спостерігається. У 2022 році зафіксована поява (неподалік від основної) невеличкої відокремленої куртини ближче до смуги глечиків жовтих.

Латаття рожеве має невеликі листки, які добре виділяються, порівняно з листками глечиків жовтих, а його надзвичайно яскраві декоративні квіти надають мальовничості водоймі. Посилений антропогенний прес безумовно впливає на життєвий стан. Рослини страждають від зривання квітів. У 2022 році спостерігалось значно менше квітучих екземплярів, а самі квіти, порівняно з минулим роком, були значно меншими за розмірами й іншого (більш темнішого) рожевого кольору.

Необхідно продовжувати моніторингові дослідження з метою виявлення ознак – як буде поводити ця рослина у водоймах Горіхуватського водотоку, моніторити її життєвий стан та пристосування до кліматичних умов у природному середовищі НПП «Голосіївський».

7.1.3. Наукове, історико-культурне та еколого-освітнє значення вікових дубів НПП «Голосіївський»

Одним із важливих напрямків наукових досліджень НПП «Голосіївський» є вивчення та збереження вікових дерев, зокрема дубів. Старі дерева потребують спеціальних заходів охорони. Крім самостійної цінності, старі дерева мають цінність як місця оселення низки видів птахів та кажанів, естетичну і дуже часто історико-культурну цінність. Вікові дерева – це свідки минулих епох та багатьох подій.

Збереження біологічного і ландшафтного різноманіття в Україні та світі є одним із пріоритетних напрямів природоохоронної діяльності. В Україні існує низка територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Особливе місце належить ботанічним пам'яткам природи місцевого або загальнодержавного значення, що охороняють стародавні дерева. Це дерева, які досягли віку понад 400-500 років і можуть вважатися довгожителлями, ветеранами, стародавніми або прадавніми.

Вікові дерева є важливим елементом лісових екосистем, ознакою здорового природного лісу, наявності високого рівня біорізноманіття. Завдяки своїм особливим властивостям, вікові дерева є основою або важливою складовою для життєдіяльності багатьох живих організмів, у тому числі рідкісних, формуючи власну складну екосистему. Крім того, вікові дерева також мають історико-культурну, естетичну, туристичну й освітньо-виховну цінність. Однією з головних окрас Парку, його візитівкою, є вікові дуби, що трапляються майже на всій території. Віковий дуб позначено на емблемі НПП «Голосіївський». Прадавні дерева відомі своєю естетикою, наявністю характерного стилю, унікальних примітних рис та ознак. Це естетика старої казки, містерії. Відомості про вікові дерева, їх важливість та наявність в Україні, зокрема в Києві, знаходимо в низці робіт (Гриник та ін., 2010; Парнікоза та ін., 2020).

Варто зазначити, що вивчення вікових дубів на території НПП «Голосіївський» почалося задовго до створення Парку. Так, у 1999 році було об'ґрунтовано та створено ботанічні пам'ятки природи «Вікові дерева дуба» в Конча-Заспівському ЛПП та «Група вікових дубів» в урочищі Теремки. Після створення НПП «Голосіївський» у 2007 році співробітниками наукового відділу започатковано нову епоху вивчення старовікових дубів. Одним із перших почали детально вивчати масив Голосіївського лісу; саме тут у минулому переважали дубові ліси, а окремі дерева-велетні збереглися до наших часів. Це нині дубово-грабові ліси, в яких дуб зберігся переважно віковими екземплярами, пішла експансія граба, зімкненість якого перешкоджає відновленню дуба, збереглися ті дуби, які зайняли перший ярус деревостану. Протягом 2010-2014 рр. здійснено інвентаризацію вікових дубів у масиві Голосіївський ліс. До уваги брались

дерева не менше 450 см в обхваті стовбура на висоті 130 см, 14 дубів мали обхват стовбура до 500 см. Вік таких дубів від 300 до 500 років (було обліковано 50 таких дерев). Створено ГІС-карту поширення вікових дубів в урочищі Голосіївський ліс (Онищенко, 2015).

Значна частина дубів меншого діаметру та віку, які зростають в Голосіївському лісі, потребують додаткового вивчення. Пізніше, а саме у 2017 році, було продовжено інвентаризацію вікових дубів у південній частині парку (Конча-Заспівське і Дачне лісництва), а також на території Лісниківського ПНДВ та прилеглих територіях. Усього тут було описано 23 вікових дубів з обхватом стовбура не менше 450 см на висоті 130 см. Із цієї сукупності 5 вікових дубів входять до ботанічної пам'ятки природи місцевого значення, 14 дубів розташовані в заповідній зоні, решта дубів на цій території потребують більш ретельної охорони та подальшого вивчення (Онищенко, Моторний, 2017).

Важливість вікових дерев, зокрема дубів, в екосистемах Парку не можна недооцінювати. Вивчення та охорона їх на території НПП «Голосіївський» триває. Не можна не згадати роль у цьому процесі Київського еколого-культурного центру, котрий як самостійно опікується збереженням дубів, так і разом зі співробітниками Парку. Саме завдяки такій співпраці останнім часом низка вікових дубів оголошена пам'ятками природи. У своїх роботах автори обґрунтують необхідність інтенсивної системної охорони цілої низки вікових дерев: дубів, тополь, осик, груш, лип та інших дерев, які дійсно є пам'ятками природи та були свідками чисельних історико-культурних подій (Парнікоза та ін., 2020).

Так, велетні-дуби в Голосіївському лісі названі на честь видатного українського письменника та поета Максима Рильського, а велетень-дуб біля Голосіївського монастиря, де була садиба митрополитів, носить ім'я політичного та релігійного діяча Петра Могили. Тут увіковічені імена інших видатних людей, чії долі пов'язані з територією Парку. При назві використані також і окремі історичні території, дуби-велетні Голосіївського лісу та Самбурські дуби тощо. Наукові й історико-культурні відомості про вікові дуби використовуються в еколого-освітній діяльності НПП «Голосіївський». Матеріали досліджень наукового відділу є важливою складовою для еколого-освітньої діяльності Парку. Наукова інформація використовується студентами-практикантами різних вищих освітніх закладів, у роботах гуртківців Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (НЕНЦ), екологічних конкурсах, заняттях на еколого-пізнавальних стежках.

Так, НПП «Голосіївський» традиційно взяв участь спільно з НЕНЦ Міносвіти і науки України, за підтримки Департаменту екомережі та природно-заповідного фонду Мінприроди України, Українського товариства охорони природи та Асоціації природоохоронних територій України у розробці Положення щорічного заочного Всеукраїнського конкурсу «Вчимося заповідати», котрий організовано з метою пошуку та заповідання стародавніх дерев, створення їх реєстру. Спільно із відділом науки Парку були розроблені критерії вибору дерев для заповідання. До участі в конкурсі залучаються заклади загальної середньої та позашкільної освіти, творчі учнівські об'єднання, дитячі громадські екологічні організації (Прядко, Крижановська, 2021).

Велике значення мають вікові дерева в екскурсійній діяльності, особливо, коли вони наявні на екологічній стежці. Так, «Дуби велетні» та «Дуб Петра Могили» є на стежці «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», композиція дубів красенів розташована на стежці «Теремківський ліс», а «Самбурські дуби» зустрічають нас на стежці «Від Феофанії до Дідорівки». Особливим і цікавим є той факт, що найстаріший Самбурський дуб було присвячено Михайлу Михалку, видатному природоохоронцю, який доклав багато зусиль для створення саме НПП «Голосіївський». На святкуванні 10-річчя Парку Михайлу Михалку урочисто було вручено Подяку та Табличку, котру встановлено на цьому дубі, відповідно до рішення НТР Парку.

Стародавні дерева є пам'ятками історії, культури, живими свідками минулих століть, мають велику естетичну і символічну цінність, що викликають у людей почуття натхнення і захоплення, є джерелом душевного збагачення і патріотичного виховання дітей, молоді та дорослих.

З метою подальшого вивчення та охорони вікових дубів на території НПП «Голосіївський» співробітники Парку розробляють Програму наукових досліджень із використанням сучасних методик та сучасного обладнання за участю відомих місцевих і закордонних спеціалістів.

7.1.4. Результати досліджень відновлення дуба звичайного (*Quercus robur*) методом висаджування саджанців та шпигування жолудями на території Голосіївського ПНДВ

Актуальність досліджень

В останні десятиріччя спостерігається процес пошкодження та всихання дуба звичайного (*Quercus robur* (L.)) в ареалі зростання, що призводить до зменшення його частки у складі насаджень та збіднення біорізноманіття лісової екосистеми. Особливо це спостерігається в молодняках та середньовікових насадженнях.

Результати обстеження дубів у кв. 4 і 5 Голосіївського лісу, які були проведені у 2017 році, підтвердили таку закономірність і на території НПП «Голосіївський». Ці спостереження показали, що більшість із екземплярів дуба звичайного перебувають у незадовільному стані, була відмічена досить велика кількість всохлих і на межі всихання дерев із діаметром стовбурів 80-150 см. Хоча випадання дуба спостерігається на значній території Європи й в Україні зокрема, проте в Голосіївському лісі воно носить загрозливий характер – дуби, що кілька років тому при обстеженні відмічались як живі, але з пошкодженими кронами, зараз здебільшого всохли. У той же час підріст дуба майже відсутній, як і поросль від пнів, а саджанці, що були висаджені у 2017 році, переважно загинули з тієї чи іншої причини.

На нашу думку, причинами такого незадовільного стану дерев дуба звичайного в першу чергу є зміна клімату та гідрологічного режиму, зменшення біологічної стійкості виду за цих умов та заміщення його супутніми деревними породами – грабом звичайним (*Carpinus betulus* L.), кленом гостролистим (*Acer platanoides* L.), липою серцелистою (*Tilia cordata* Mill.) й іншими. Визначальним екологічним чинником, що впливає на збереження, ріст і розвиток самосіву і підросту дуба, є низька освітленість, яка під наметом високоповнотних дубово-грабових дібров досягає 0,5-3,0 % повної освітленості, що призводить до поступової загибелі самосіву на другому-третьому році життя. Під наметом деревостанів найбільш успішно відбувається природне поновлення ценопопуляції граба звичайного, що у два рази перевищує поновлення дуба звичайного. Природне поновлення дібров проходить майже без дуба, внаслідок чого корінні дубові деревостани замінюються малоцінними грабовими молодняками. Крім того, на території Голосіївського лісу спостерігається значне природне поновлення інтродуцента, що походить із Північної Америки, дуба червоного (*Quercus rubra* L.), який досить добре відновлюється та велика кількість природного поновлення якого спостерігається у лісових екосистемах Голосіївського лісу.

Природне розповсюдження дуба червоного разом з такими властивостями виду, як дуже швидкий ріст, пригнічення й витіснення головних і супутніх порід, надзвичайно рясне насінневе

і значне порослеве поновлення, в майбутньому може становити загрозу для вирощування цінних і корінних насаджень регіону. З огляду на зазначене вище, керівництвом НПП «Голосіївський» спільно із науковим відділом було прийнято рішення закласти моніторингові площі за спостереженням відновлення дуба звичайного у природних деревостанах Голосіївського лісу методом шпигування жолудів та висаджуванням саджанців у кв. 5 (вид. 5 і 7) та кв. 6 (вид. 9) Голосіївського ПНДВ, яке було розпочате у 2017 році та продовжується і дотепер.

Огляд попередніх досліджень

У 2017 році співробітниками НПП «Голосіївський» розпочато роботу з дослідження природного відновлення дуба звичайного шляхом висадження саджанців на пробній площі. Висадка саджанців здійснювалась у масиві Голосіївського лісу, вздовж стежки від вул. Потехіна та Виставкового центру до озера Дідорівка у кв. 5, вид. 5 і 7. Основною метою закладки моніторингової площадки було щорічне спостереження за сучасним станом висаджених екземплярів дуба звичайного, а саме їхньою приживленістю та характером їх зростання у природних умовах деревостану. Ділянка мала площу приблизно 0,1 га. Всього на ділянці був висаджений 21 саджанець різного віку, з них 2-річного віку – 5 екз. та 8-річного віку – 16 екз.

Зазначена місцевість (де були висаджені саджанці) раніше називалась «Старий Ліс», де пів сторіччя тому вільно зростали серед галявин кремезні дуби віком 200-400 років, займаючи 1-й ярус у складі деревостану. В умовах доброї інсоляції та аерації діброва досягла значного віку. Однак враховуючи, що за своїми лісівничо-екологічними властивостями дуб звичайний належить до світлолюбних деревних порід та особливо чутливий до затінення зверху, вибагливий до мінерального й органічного багатства ґрунту – з часом грабовий самосів витіснив дуб звичайний, піднявшись до 1-го та 2-го ярусу. Старовікові дубові деревостани, лісовідновні процеси яких тісно пов'язані з їх географічним середовищем, можливостями лісорослинних та кліматичних умов, почали випадати зі складу насаджень поступово змінюючись грабом звичайним, що і дотепер перешкоджає відновленню дуба звичайного, який потребує доброго освітлення.

У Літописі природи (том X) наведено схему моніторингової ділянки по відтворенню дуба звичайного у кв. 5.

У 2018 році проведено обстеження та здійснено аналіз приросту саджанців дуба звичайного. Результати наведено в табличній формі та виконано фотофіксацію саджанців у кількості 21 шт., серед яких у доброму стані – 2 екз., в задовільному стані – 16 екз., у незадовільному – 3 екз. До таких саджанців, що в незадовільному стані, належать дерева, що всохли. Також було наведено інформацію щодо приросту верхівкового пагона та бічних пагонів, від 3 до 21 см.

У 2019 році було продовжено проведення досліджень відновлення дуба звичайного методом шпигування жолудів.

Працівниками наукового відділу спільно з сектором відтворення та використання природних екосистем 8 і 9.04.2019 р. було закладено 2 нові ділянки в різних екологічних умовах урочища Голосіївський ліс.

Перша ділянка була розміщена у кв. 5 поряд з попередньо закладеною ділянкою, а саме у вид. 7; **друга** розташована у кв. 6, вид. 9 – відокремлена, на другому боці Дідорівського водотоку. Для відновлення дуба звичайного було застосовано метод шпигування жолудів, що є більш ефективним способом поряд із висаджуванням саджанців.

Шпигування проводилося на добре освітлених ділянках лісу, оскільки для нормального розвитку дуба звичайного необхідною умовою є 100-відсоткова інсоляція та аерація молодії

рослини. Підтвердженням цієї особливості дуба звичайного є відсутність молодих самосійних рослин під кронами 200-400-річних екземплярів при умові зімкнених крон дерев 2-го ярусу (граба, клена, в'яза) за наявності значної кількості пророслих жолудів.

Жолуді висівали в лунки, розміщені через 50-70 см, по 3-4 шт. на глибину 6-8 см. У кв. 5, вид. 7 було зроблено 200 лунок, а у кв. 6, вид. 9 – 150 лунок. Кількісна характеристика відновлення дуба звичайного у кв. 5 була наведена в таблиці. У кв. 5 налічувалось 126 шт., у кварталі 6 – 40 шт. Висота рослин у кв. 5 у середньому 15 см, а у кв. 6 – 5-25 см.

Результати спостережень за ростом та приживленістю саджанців і сіянців дуба звичайного на моніторингових ділянках у 2022 році у кв. 5 (вид. 5 і 7) та кв. 6 (вид. 9) Голосіївського ПНДВ

Результати спостережень у кв. 5, вид. 5 і 7.

Восени 2022 року працівники наукового відділу спільно із відділом відтворення та використання природних екосистем продовжили спостереження за зростанням та приживленістю саджанців і сіянців дуба звичайного на моніторинговій ділянці у кв. 5, вид. 7 Голосіївського ПНДВ.

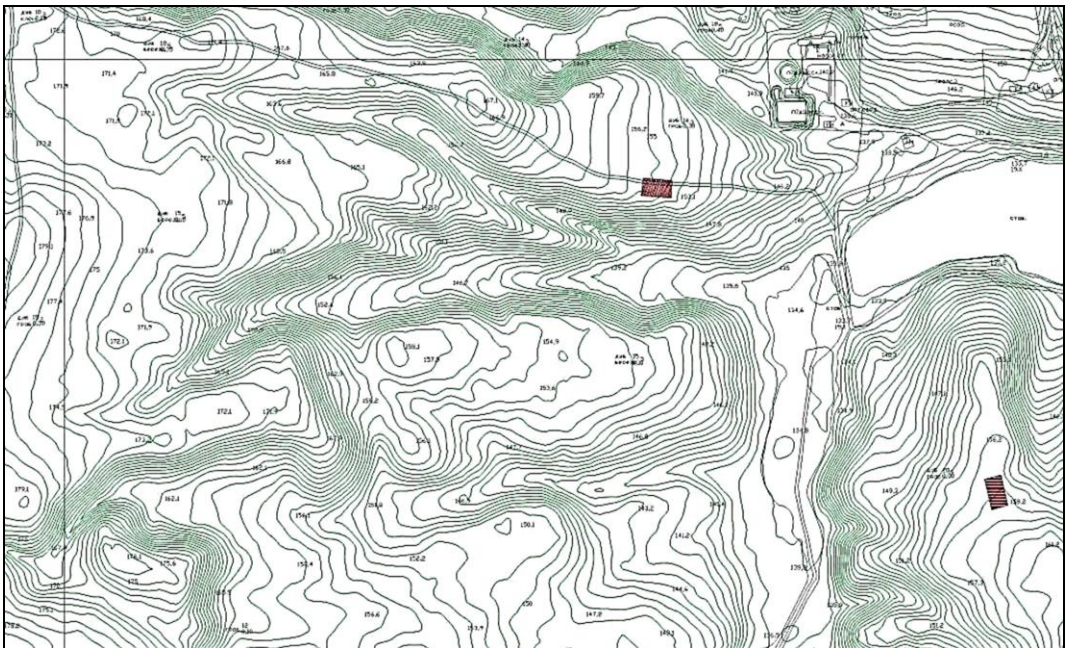

Рис. 7.1. Схема розташування моніторингових ділянок на топографічній основі.

Працівниками НПП «Голосіївський» було проведено прив'язку геометрії ділянок на карті з використанням JPS координат та картографічних матеріалів.

Ділянка на території кв. 5, вид. 5 і 7 має координати: 50.37586, 30.49751.

Для додаткової інформації щодо розташування ділянок надаються схеми на топографічній основі з нанесенням контурів ділянок (рис. 7.1).

За даними проведених нами спостережень, на дослідній ділянці у кв. 5 було нараховано 45 сіянців. Вони мали висоту 10-15-20 см (фото 24 і 25, вкл.) та зростали від 1-го до 4-х в

одній групі. Сіянци розміщені як на плоскій частині ділянки, так і на схилі, де зростає значна кількість самосійних рослин різних порід – в'язи, клени, граби, горіхи, а також саджанці дуба звичайного. Щодо саджанців, то на частині ділянки у вид. 5 залишився 1 саджанець із 7. На частині ділянки у вид. 7 зростає 11 саджанців різної висоти, до 2 м, окремі рослини втратили листя. Невідомо, чи вони засохли, чи таким чином реагують на засуху другої половини літа, тому потребують додаткових моніторингових досліджень.

27.09.2022 р. працівниками наукового відділу спільно із представником сектору з відтворення та використання природних екосистем був здійснений аналіз приросту саджанців дуба звичайного (**фото 26 і 27, вкл.**), які були висаджені у 2017 році у кв. 5, вид. 5 і 7. Під час обстеження на пробній площі була виміряна висота кожного саджанця та визначений їхній стан приживлення. Висота сіянців становила в середньому від 15 см до 30 см, однак на ділянці були присутні 2 дубки висотою 1,7 м, один із яких засох з невідомих причин. Варто зазначити, що краща приживлюваність сіянців спостерігалась на галявині, а не під наметом інших деревних порід під кленом чи під дубово-грабовими деревостанами.

Результати досліджень на моніторинговій площадці показали, що стан приживлення саджанців наступний: саджанців, які мають *задовільний* стан – 32 екз. (82 %); саджанців, які мають *незадовільний* стан – 6 екз. (8 %). До саджанців, які мають *задовільний* стан, ми відносили такі, які прижилися, однак частково пошкоджені борошнистою росою дуба чи дубовою широколіноючюю міллю. До саджанців, які мають *незадовільний* стан, ми відносили такі, які зовсім не прижилися або всохли.

Результати спостережень на пробній площі у кв. 6, вид. 9 (гора Кумпол).

Під час спостереження на дослідній ділянці у кв. 6, вид. 9 було нараховано 67 сіянців висотою 15-25 см (**фото 28, вкл.**).

Поряд із ділянкою проходить стежка, якою користуються як пішоходи, так і велосипедисти, тому ймовірно частину пророслих рослин було знищено. Ділянка на горі Кумпол (кв. 6, вид. 9), має координати: 50.37431, 30.50438.

Фізичний стан сіянців на пробній площі добрий. При порівнянні з сіянцями на ділянці кв. 5 стан сіянців ділянки кв. 6 значно кращий. Станом на 9.11.2022 р. листя частково не скинуте та немає ураження борошнистою росою. На нашу думку, краща приживлюваність сіянців у кв. 6 пояснюється достатньою кількістю освітлення, тому що жолуді тут висаджувались на відкритому схилі гори Кумпол (середня частина). На першій же дослідній ділянці у кв. 5 жолуді підсаджувались в лунки по краю ділянки, тому що відкрите місце уже зайняли саджанці, які були висаджені раніше. Крім того, у кв. 5 спостерігається значне розростання крон граба звичайного, що затіняють молоде покоління сіянців та саджанців дуба звичайного та заважають їхньому повноцінному приживленню.

Поряд із сіянцями є кілька самосійних рослин дуба звичайного висотою 120-170 см, що можливо є сіянцями сусідніх екземплярів дуба звичайного, які мають відмінний фізичний стан (**фото 29, вкл.**). Це пояснюється місцем зростання без конкуренції з іншими породами дерев за максимальної інсоляції та аерації. Підтвердженням цього можна вважати картину «Голосіївська весна», що написана в 1964 році художником Сергієм Шишко, яка експонується в Івано-Франківському художньому музеї, та де зображено саме цю місцевість на пагорбі над ставком Дідорівка (**фото 30, вкл.**). Також можна навести історичне фото з обкладинки журналу Україна за 1988 рік (**фото 31, вкл.**). Ця фотографія також дає можливість підтвердити стан зростання дерев саме на пагорбі, де розташована ділянка № 2.

Спостереження за сіянцями та саджанцями дуба звичайного на моніторинговій ділянці у кв. 5 і 6 Голосіївського ПНДВ дозволили зробити певні висновки та рекомендації.

1. Під час проведення лісогосподарських заходів необхідно максимально забезпечити збереження природного або майже природного стану лісів включаючи такі показники, як багатство вікової та ярусної структури деревостанів, біологічне різноманіття, природне поновлення.

2. Забезпечити збереження у лісі відмерлої деревини, яка є важливим структурним компонентом лісових екосистем і відіграє ключову роль у багатьох аспектах їхнього функціонування, впливаючи на біологічні, фізичні та геохімічні процеси, а її розкладання в перспективі створить особливо сприятливі умови для розвитку надґрунтового покриву та природне поновлення деревних порід.

3. Результати спостережень за зростанням та приживленістю саджанців і сіянців дуба звичайного на моніторинговій ділянці у кв. 5 Голосіївського ПНДВ показали, що площа ділянки, яка була обрана для висаджування та шпигування жолудів, виявилася недостатньою за розмірами, а також вибрана в такому місці, де спостерігається значне розростання граба звичайного, що обмежує доступ сонячної енергії та не дозволяє молодим сіянцям і саджанцям дуба звичайного добре прижитися і вийти у верхній ярус деревостану. З огляду на зазначене вище, саме на цій ділянці висаджені тут саджанці та шпигування жолудями не мають майбутнього.

4. Результати спостережень за зростанням та приживленістю сіянців дуба звичайного на моніторинговій ділянці у кв. 6 Голосіївського ПНДВ показали, що стан приживлюваності сіянців на дослідній ділянці значно кращий, ніж у кв. 5, що пояснюється достатньою кількістю освітлення верхівкової бруньки та відсутністю конкуренції супутніх лісоутворюючих порід, що на попередній ділянці заважали виходу в перший ярус деревостану.

5. Для відновлення дуба звичайного на території Голосіївського лісу потрібно знаходити місця з високим рівнем інсоляції. Оскільки галявини та рідколісся в Голосіївському лісі відсутні, то необхідно штучно створювати умови для зростання саджанців та сіянців дуба звичайного.

6. На сьогодні актуальним залишається продовження моніторингових досліджень та розробка рекомендацій щодо природного відновлення дуба звичайного в екосистемах НПП «Голосіївський».

7.2. Еколого-освітня робота НПП «Голосіївський»

Сьогодні, в умовах швидкого індустріального розвитку, дуже важливо донести суспільству про необхідність захисту природи – розвинути екологічний світогляд населення, пояснити роль національних парків як у збереженні біорізноманіття, так і для нашого життя в цілому, навчити вторинному використанню природних ресурсів. Саме тому екологічна освіта та виховання відіграють у цьому велику роль. Важливим напрямком еколого-освітньої діяльності НПП «Голосіївський» є пошук різноманітних засобів залучення молоді до збереження та відтворення біорізноманіття. Не варто забувати і про те, що одним з основних завдань відділу еколого-освітньої роботи є створення позитивного іміджу про Парк серед населення.

У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, а також заборонаю відвідування лісів м. Київ, більша частина освітньої роботи відбувалася онлайн, за допомогою соціальних мереж (такі платформи, як YouTube, Telegram, Instagram, Facebook, Zoom). Це досить ефективний спосіб навчання, оскільки до нього можна долучитися з будь-якого місця, а також зберегти інформацію і передивитися все пізніше.

З огляду на це, в мережах Telegram, Instagram, Facebook на регулярній основі надається інформація про флору і фауну НПП «Голосіївський» (наприклад, про болотну черепаху, яка є єдиним аборигенним видом черепах в Україні, або про такі червонокнижні види рослин, як сон-трава лучна чи лілія лісова тощо). Також обов'язково відбувається інформування населення про події, заходи Парку й інше.

Ще одним популярним видом діяльності є проведення вебінарів: організовується зустріч у Zoom, куди може долучитися кожен бажаючий, і запрошується спеціаліст, який його проведе. Так, наприклад, було проведено вебінар «Птахи» з орнітологією Ганною Кузьо, «Хижі рослини України та світу» з ботаніком Олексієм Коваленком. Також, спільно із громадською організацією «Стардуб», організовано вебінар «Компенсація екологічної шкоди внаслідок воєнних дій та відновлення природних екосистем», який проводився за підтримки Європейського Союзу, де були запрошені обізнані в цьому спеціалісти, як українські, так і іноземні. Під час проведення цих заходів йшов запис, тож якщо хтось не мав змоги долучитися, є можливість подивитися пізніше.

Для більш молодшої аудиторії на каналі YouTube знімаються цікаві відео – #ЗапитайПриродознавця / #KidsAskRanger. Це міжнародна ініціатива, запроваджена в багатьох іноземних парках (наприклад, у національних парках «Рокі-Маунтін» або «Йосеміті»). Її суть полягає в тому, що діти надсилають нам запитання про природу, про наш Парк, про екологію, а ми даємо на них відповідь. Наразі відзнято сім випусків, кожен складається з 4 питань (наприклад, чому не можна викидати сміття в океан; чому вода прозора; чим годувати птахів *взимку* (**фото 32, вкл.**) тощо). Важливо зазначити, що відео відзнято двома мовами – українською та англійською, відповідно, з українсько-англійськими субтитрами. Це допомагає не тільки дізнатися щось нове, цікаве, розвивати знання іноземної мови, а й дає можливість залучити іноземну аудиторію.

Популяризація Парку здійснюється також через різноманітні майстер-класи, еко-квести, еко-ігри. Найбільш популярні офлайн-заходи: екоквест «Пошук скарбу», майстер-класи з виготовлення екологічної іграшки «Трав'яничок» та «Намисто з жолудя» (**фото 33, вкл.**).

Так, з нагоди дня створення НПП «Голосіївський» у парку ім. М. Рильського проводилися майстер-класи «Трав'яничок», «Намисто із жолудя», «Шишко-барометри» (**фото 34, вкл.**); грали в екологічні ігри; провели квест; здійснили інформування населення про правила поведінки на території ПЗФ та нагадали про заборону відвідування лісів на період воєнного стану.

Екоквест «Пошук скарбу». *Мета:* ознайомити дітей з поняттям біорізноманіття, граючи в активні екологічні ігри на природі; *Матеріали:* карта з 6-ти фрагментів, м'яч, скарб (приз для кожного учасника). *Як проводити.* Організатори ховають скарб, шлях до якого дізнаємось з карти. Карта, у свою чергу, поділена на 6 фрагментів, які можна отримати за виконання різних завдань.

Квест починається зі знайомства учасників: кожен має пояснити, чому він любить природу, обирається капітан команди, відповідальний за карту, і проводиться екологічна фізкультхвилінка (даються завдання: якщо не зриваєш квітів у лісі – підстрибни, якщо саджаєш дерева – посміхнись, і т. п.), після чого діти отримують фрагмент карти і всі рушають на наступну локацію.

Другим завданням є гра у м'яч – ведучий по черзі кидає м'яч учасникам із запитанням (які жуки/птахи/рослини... ти знаєш?) (**фото 35, вкл.**), а після гри обговорюється проблема охорони біорізноманіття і чому це так важливо.

Третє завдання – гра «Чапля та жаби». Учасники діляться на дві команди – жаби, які тікають, та чаплі, які їх ловлять. Нюанс гри у тому, що треба повторювати рухи як у справжніх тварин – жабенята стрибають, а чаплі крокують, високо піднімаючи ноги. Так діти ознайомлюються з життям цих тварин.

Четверте завдання – гра «Полювання сови». 1-2 гравці будуть совами, інші – мишами. Вдень миші бігають, сови сплять. Коли настає ніч, миші мають завмерти, а сови починають літати між ними. Якщо миша ворухнеться – сова її ловить. Як і з попередньою грою, діти дізнаються про особливості поведінки сов.

На заключному етапі проводиться вікторина, де задаються питання як на теми, що обговорювалися, так і загалом про природу. Тут діти отримують останній фрагмент карти і прянують до скарбу.

Намісто «Щасливий жолудь». *Матеріали:* жолуді, клей, мотузка, акрилові фарби, пензлики, чорний маркер, ножиці. *Мета:* навчити використовувати природні матеріали замість шкідливих штучних (типу пластика) та розвивати творчі здібності. *Як зробити.* 1. Відділити «шапки» жолудів та протерти їх вологою серветкою від пилу. 2. Розфарбувати жолудь акриловою фарбою, маркером намалювати рот, ніс тощо. 3. Поки фарба сохне, відрізати необхідний шматок мотузки, з'єднати кінці та приклеїти до шапинки. 4. Як клей підсохне, приклеїти шапинку до жолудя. 5. Зачекати кілька хвилин поки висохне і намісто готове.

Екологічна іграшка «Трав'яничок». *Матеріали:* капронові колготки, насіння газонної трави/овес, тирса, нитки, ножиці, горщик, акрилова фарба, пензлик. *Мета:* навчити вторинному використанню непотрібних речей, зробити з них «зелений куточок», розвивати творчі здібності. *Як зробити.* 1. Відрізати колготки/панчохи потрібного розміру. 2. Засипати на дно шар насіння вівса, зверху щільно покрити тирсою, але не змішувати. 3. Сформувати потрібну форму трав'яничка та зав'язати, зайву тканину відрізати. 4. За бажанням, за допомогою ниток можна зробити вушка, ніс тощо. 5. Фарбою намалювати очі або інші деталі (крім тих місць, де має прорости трава). 6. Якщо трав'яничок круглий, його можна поставити у горщик з водою. 7. Рясно поливати 2-3 рази на день. 8. Через кілька днів трав'яничок проросте: його «волосся» можна заплести, підрізати або дати скуштувати котику (Матвєєва, 2022).

Співробітники Парку здійснюють пошук шляхів ефективного співробітництва з різними установами, громадськими організаціями та освітніми закладами різного рівня акредитації, еколого-просвітницькими центрами, бібліотеками. Співробітники Парку також беруть активну участь у різних заходах, семінарах, конференціях, екологічних конкурсах.

Спільно з WWF-Україна взято участь у зустрічі на тему «Аналіз можливих екологічних ризиків у відбудовний період за умови обмеженої процедури ОВД», в освітньому вебінарі «У чому цінність біорізноманіття?», в онлайн-дискусії «Відбудуємо Україну! Подбаємо про довкілля!», у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній школі», в обласному онлайн-семінарі «Сучасні питання природничих наук через призму сталого розвитку регіону», у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалії та перспектива еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку» (Поліський природний заповідник). Участь у онлайн зустрічі Робочої Групи «Наближене до природи лісівництво як шлях до післявоєнного відновлення та адаптації до зміни клімату лісів України».

За участю студентів кафедри екології та ТЗНС Національного транспортного університету та Навчально-наукового центру «Інститут біології та медицини» провели просвітницький захід у парку ім. М. Рильського з метою інформування населення на тему «Що варто знати щодо екологічної безпеки під час війни»; до Всесвітнього дня захисту тварин проведено вебінар «Вуса, лапи і хвости – збережи і захисти!» разом із Бібліотекою Усенка для дітей.

У рамках договору про співпрацю підготовлено Програму практики студентів Університету «Україна». Проведено виробничу навчальну практику для студентів кафедри екології та зоології КНУ ім. Т. Шевченка.

Співробітники Парку долучилися до ініціативи WorldCleanUpDay, зібрали 1,5-2 м³ сміття та висадили молоді дерева. Проведено захід із посадки дерев до Всеукраїнського дня довкілля та акцію «Посади дуба». Організовано виготовлення будиночків для кажанів з метою подальшого розміщення в лісовій частині Парку. Проведено захід спільно з департаментом ПЗФ Міндовкілля, КО «Київзеленбуд», Управління екології та природних ресурсів КМДА та КП УЗН Голосіївського району, в рамках якого було встановлено будиночки для кажанів (**фото 36, вкл.**).

Відкрито перший Eco-speaking club «Біорізноманіття у містах». Проведено екоосвітній табір спільно з Німецьким екологічним фондом для дітей біженців з України. Спільно зі студентами НТУ проведено ряд просвітницьких заходів з населенням щодо еко-мінної безпеки у природних екосистемах (**фото 37, вкл.**). Початок співпраці з ГО «Друге Життя» в рамках проекту «Інклюзивна стежка – повага і турбота за природою і людиною».

Цікавими заходами є такі, як «Птахи зимового лісу», «Слідами лісових тварин», інформаційний екоосвітній вебінар «Весняні птахи», різні офлайн-уроки, наприклад, урок на тему «Первоцвіти» для школярів 116 ліцею, уроки на теми «Гриби», «Поведінка тварин», «Екосистеми» з учнями 5-7 класів школи «Active school», тижневий онлайн-квест «Природа України» на сторінці Instagram. До того ж було організовано конкурс малюнків у рамках Всеукраїнської акції «Первоцвіти». Спільно з Київським Міським Будинком Природи проведено захід з нагоди Всесвітнього дня водно-болотних угідь (**фото 38, вкл.**) для студентів КНУ ім. Т. Шевченка та НТУ (Крижановська та ін., 2022).

Набувають популярності такі заходи, як участь в екологічних конкурсах, семінарах та конференціях, проведення занять у закладах освіти різної акредитації, екоквестів, майстер-класів, екологічних ігор, занять в екоборах, проведення онлайн-уроків, вебінарів, співпраця з бібліотеками, укладання угод про співпрацю з різними установами екологічного спрямування та громадськими організаціями, підвищення кваліфікації співробітників еколого-освітнього відділу, висадка саджанців, розміщення кажанятників, прибирання території.

Прикладами такої діяльності є участь у фінальному етапі Всеукраїнського конкурсу молодіжних проектів з енергоефективності «Енергія і середовище» Всеукраїнського конкурсу «Енергія і середовище». Поширення інформації про Парк шляхом участі у Всеукраїнському форумі «Охорона природи в Україні: стан та перспективи збереження» (Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України), у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній школі» (Полтавський державний аграрний університет, Рівненський державний гуманітарний університет, Департамент освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації, Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України). Участь в обласному онлайн-семінарі на тему «Сучасні питання природничих наук через призму сталого розвитку регіону» (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Мезинський національний природний парк, ГО «Чернігівська обласна організація Українського товариства охорони природи»). Участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Основні проблеми і тенденції розвитку природоохоронних територій в Українських Карпатах», присвяченій 25-й річниці з дня створення природного заповідника «Горгани».

НПП «Голосіївський» долучився до екозабаву в Михайлівці-Рубежівці, Бучанський район), організованого Партнерською мережею «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» (громадська організація). Дітей ознайомили з рослинами і тваринами Парку, віртуально відвідали екостежки, грали в екоігри (картковий квест та гра «Легенди Голосіївського лісу»), вивчали первоцвіти, розповідали чому їх треба охороняти, що таке акровірш, показували у книжці як вони виглядають, вгадували назву за допомогою акровіршів, провели майстер-клас «Зроби шишко-барометр», надаючи друге життя різним матеріалам, демонстрували як працюють барометри.

Також взяли участь в Еко-пікніку, що проводився на території Залізного містечка. У програмі заходу були веселі конкурси, танці, фото-сесії та розваги з сертифікованими собаками-терапевтами, майстер-класи з арт-терапії, екологічно дружні та патріотичні майстер-класи, шоу мильних бульбашок, а також солодощі, подарунки для організації дозвілля.

Ці заходи організовано ГО «Еко-розвиток» (<http://ecodevelopment.org.ua/>) та Партнерською мережею «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» у тісній співпраці з Ірпінською міською радою (<https://imr.gov.ua/>) за підтримки Благодійного фонду «Голоси дітей» (<https://voices.org.ua/>).

НПП «Голосіївський» уже давно співпрацює з Партнерською мережею «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» і це дає йому змогу не тільки брати участь у громадських екологічних заходах Мережі, а й користуватися бібліотекою, знайомитися з новими важливими документами, прийнятими на міжнародному рівні, обмінюватися досвідом та готувати спільні публікації.

Особливістю розвитку сучасного суспільства є його індустріальний та технократичний розвиток, хаотичне, безсистемне та неконтрольоване використання досягнень науки і техніки, що призвело до нагромадження проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища. Ще на початку минулого століття світова спільнота звернула увагу на важливість вирішення екологічних проблем. На початковому етапі цей рух був пов'язаний з діяльністю висококваліфікованих учених та елітної інтелігенції, котрий набув масового характеру в Україні після Чорнобильської катастрофи 1986 року. Важливу роль у цьому процесі відіграють засоби масової інформації, зокрема радіо та телебачення. Важливим фактором є також діяльність бібліотечної системи в Україні. Екологічна освіта і виховання в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження.

Співробітники Парку постійно здійснюють пошук шляхів ефективного співробітництва та взаємодії з різними установами, громадськими організаціями та освітніми закладами, еколого-просвітницькими центрами, бібліотеками (Скрипник та ін., 2022). Співпраця з бібліотеками є одним із пріоритетних напрямів екологічної освітньо-виховної роботи Парку. Важливим питанням збереження довкілля є поширення знань про природне середовище і навколишній світ, що є одним з напрямків екологічної освіти. Таким чином, охорона довкілля є важливим завданням як для нинішніх, так і прийдешніх поколінь. Ключовим моментом у питанні екологічної освіти є доступ до джерел інформації. У цьому відношенні важлива роль належить плакатам. Вони є важливою з'єднуючою ланкою між фундаментальними науковими дослідженнями і доступом до результатів цих досліджень масового споживача. Плакати є гармонійним поєднанням текстової та візуальної інформації. В них логічно з'єднані в одне ціле витвори образотворчого мистецтва і важливої інформації для суспільства. Плакати, будучи однією із форм образотворчого мистецтва, впливаючи на свідомість громадян, відіграють важливу роль в інформаційному просторі суспільства, у котрих поєднуються такі важливі особливості, як, з одного боку, психологічний вплив на глядача, так із другого – доступність, оскільки їх можна розмістити в місцях проведення масових заходів та значного скупчення глядачів. Тому плакати як одна із форм образотворчого мистецтва і цінний комунікаційний засіб мають значний потенціал і відіграють помітну роль у питанні екологічної освіти в Україні.

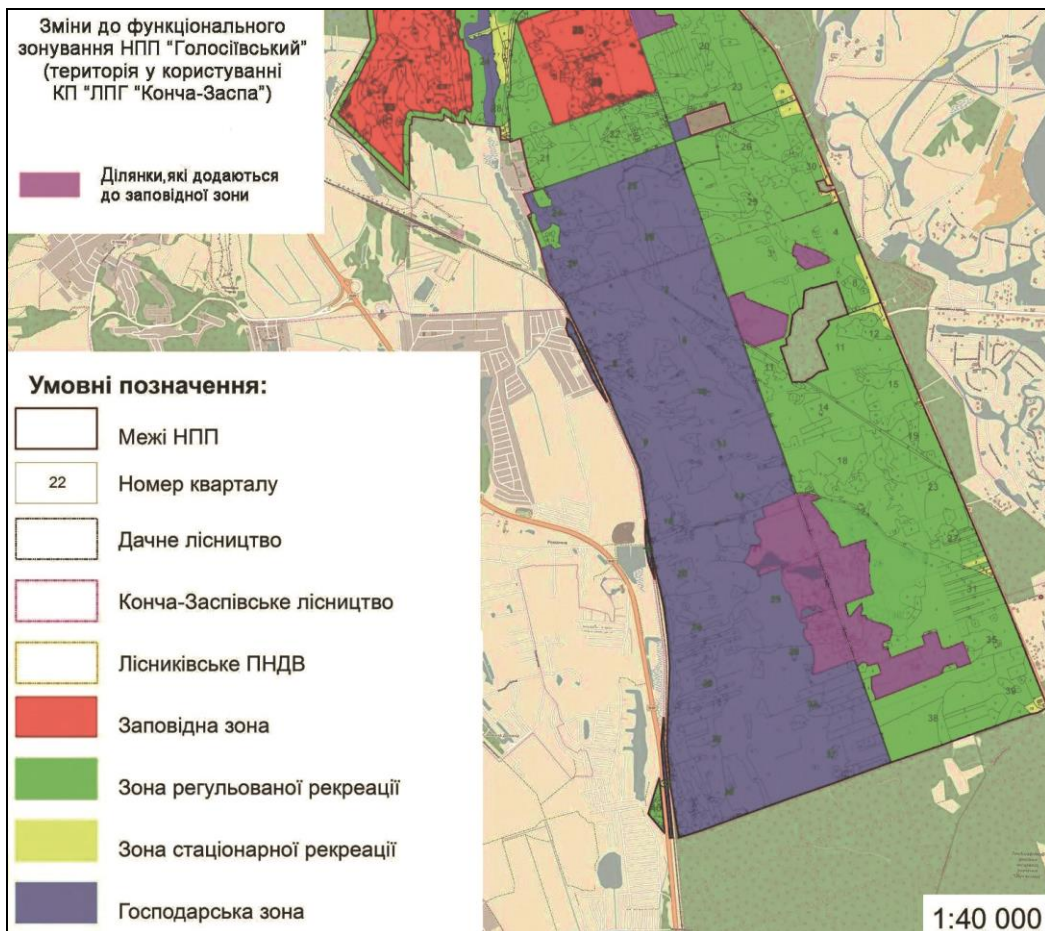

Рис. 5. Зміни до функціонального зонування НПП «Голосіївський» (територія у користуванні КП «ЛПГ «Конча-Заспа»).

Фото 16. Сон розкритий (*Pulsatilla patens*).

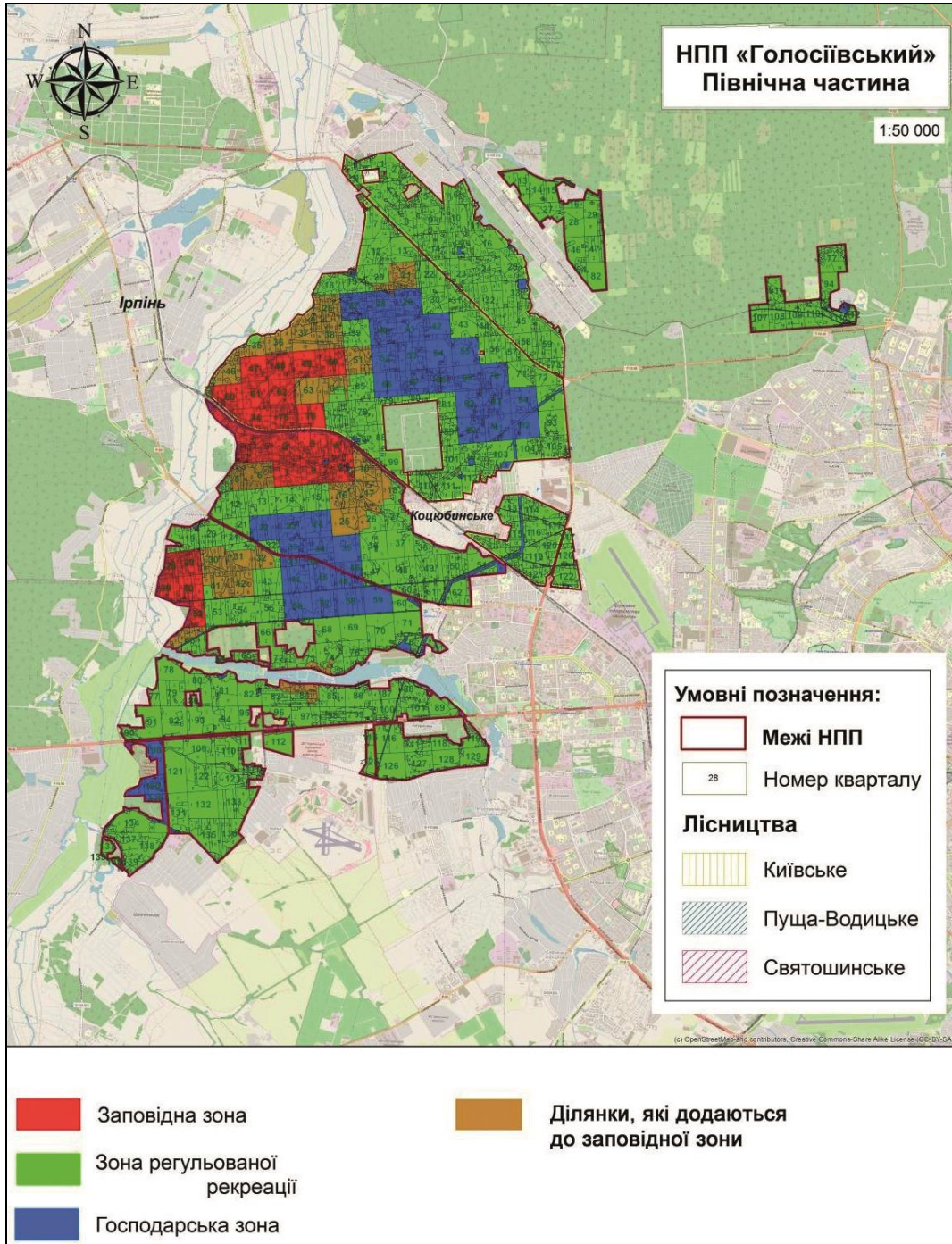

Рис. 6. Картохема функціонального зонування території НПП «Голосіївський» (ділянки без вилучення в землекористувача – КП «Святошинське ЛПГ»).

Фото 17. Підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*).

Фото 18 і 19. Коручка пурпурова (*Epiractis purpurata*).

Фото 20. Косарики черепитчасті (*Gladiolus imbricatus*).

Фото 21. Сон лучний (*Pulsatilla pratensis*).

Фото 22. Куртина опунції розпростертої (*Opuntia humifusa*) в Лісниківському ПНДВ.

Фото 23. Латаття рожеве (*Nymphaea rosea*) у ставку на Голосіївській площі.

Фото 24 і 25. Сіянці дуба звичайного (*Quercus robur*) у кв. 5 Голосіївського ПНДВ.

Фото 26 і 27. Саджанці дуба звичайного (*Quercus robur*) у кв. 5 Голосіївського ПНДВ.

Фото 28. Спостереження за сіянцями та саджанцями дуба звичайного (*Quercus robur*) на моніторинговій ділянці Голосіївського ПНДВ (кв. 6).

Фото 29. Самосійні рослини дуба звичайного (*Quercus robur*).

Фото 30. Картина художника Сергія Шишка (1911-1997) «Голосіївська весна» (1962 рік; полотно, олія).

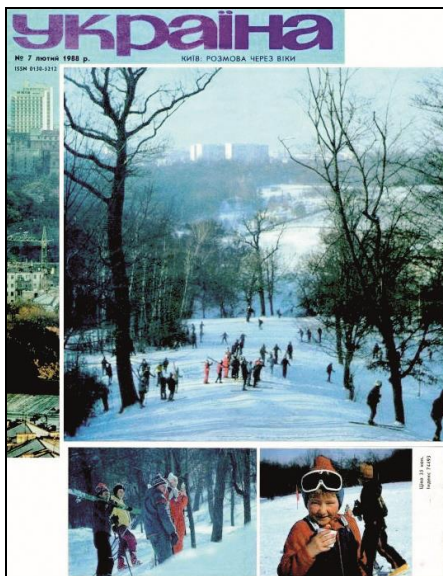

Фото 31. Обкладинка журналу «Україна» за 1988 рік (№ 7, лютий), де зображено пагорб над ставком Дідорівка.

Фото 32. Акція «Як допомогти птахам взимку».

Фото 33. Еко-прикраса – намисто з жолудів.

Фото 34. Майстер клас з виготовлення шишко-барометра.

Фото 35. Інтерактивна гра з м'ячем «Яку тварину знаєш?».

Фото 36. Практичні заняття зі студентами Київського національного університету імені Тараса Шевченка на тему «Збереження кажанів: встановлення кажанятників на території НПП «Голосіївський».

Фото 37. Кампанія з просвітницьких заходів щодо еко-мінної безпеки.

Фото 38. Захід до Всесвітнього дня водно-болотних угідь.

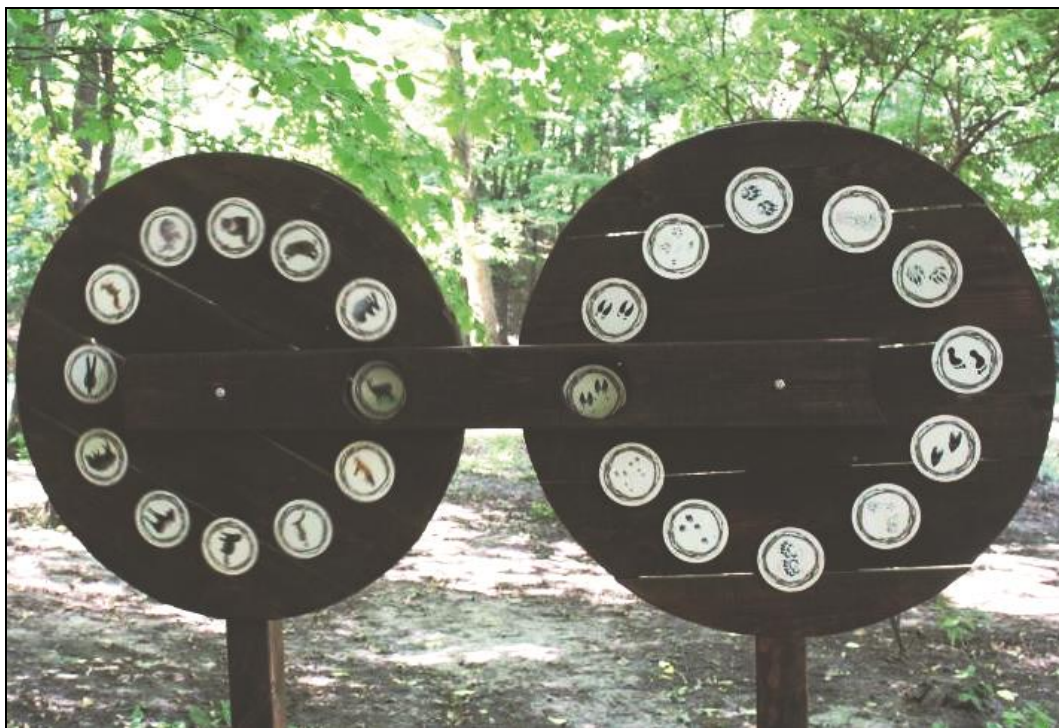

Фото 39. Інтерактивний стенд, розроблений і встановлений співробітниками еколого-просвітницького відділу НПП «Голосіївський» спільно зі студентами-практикантами НТУ.

Фото 40. Оновлення попереджувальних інформаційних знаків.

Матеріали досліджень наукового відділу Парку є важливою складовою для його еколого-освітньої діяльності. Наукова інформація використовується студентами-практикантами різних вищих освітніх закладів, у роботах гуртківців Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (НЕНЦ), екологічних конкурсах, заняттях на еколого-пізнавальних стежках. Так, НПП «Голосіївський» традиційно взяв участь спільно з НЕНЦ учнівської молоді Міносвіти і науки України, за підтримки Департаменту екомережі та природно-заповідного фонду Мінприроди України, Українського товариства охорони природи та Асоціації природоохоронних територій України у розробці Положення щорічного заочного Всеукраїнського конкурсу «Вчимося заповідати», котрий організовано з метою пошуку та заповідання стародавніх дерев, створення їх реєстру. Спільно з відділом науки Парку були розроблені критерії вибору дерев для заповідання. До участі в конкурсі залучаються заклади загальної середньої та позашкільної освіти, творчі учнівські об'єднання, дитячі громадські екологічні організації.

Наукові та історико-культурні відомості про вікові дуби використовуються в еколого-освітній діяльності НПП «Голосіївський». Велике значення мають вікові дерева в екскурсійній діяльності, особливо, коли вони розташовані на екологічній стежці. Так, «Дуби велетні» та «Дуб Петра Могили» ростуть на стежці «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», композиція дубів-красенів розташована на стежці «Теремківський ліс», а «Самбурські дуби» зустрічають нас на стежці «Від Феофанії до Дідорівки» (Прядко та ін., 2022).

Прикладом пошуку нових ефективних підходів та методик для здійснення еколого-освітньої діяльності є виступ-презентація на Всеукраїнському онлайн-семінарі «Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах природних територій у період воєнного стану: можливості, ризики та безпека» (Чернігів, 10 листопада 2022 року) й участь співробітників Парку в підготовці збірника публікацій як члена наукової колегії конференції.

Важливу роль в екологічному вихованні населення відіграють візуальні засоби інформації. У цьому відношенні особливою значення набувають інтерактивні стенди на екологічних стежках, котрі постійно оновлюються. За поточний рік встановлено інформаційний інтерактивний стенд на території Святошинсько-Біличанської частини Парку (**фото 39, вкл.**), встановлено нові лавочки на екологічній стежці «Від Феофанії до Дідорівки», проведено інвентаризаційні обстеження стану інтерактивної екостежки «Екосистеми Голосіївського лісу», екологічних стежок «Від Феофанії до Дідорівки», «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», «Перстень Мавки».

Підвищення кваліфікації працівників відділу освіти Парку є важливим елементом для проведення еколого-освітньої діяльності. Так, підвищено кваліфікацію та отримано сертифікат у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Тема: навчальний модуль «Презентація-ознайомлення із курсом за вибором «Клімат-бокс» для учнів 5-6 класів НУШ, обсягом 10 годин (0,33 кредиту ECTS) відповідно до програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти в Інституті післядипломної освіти.

7.3. Заходи в рамках розвитку рекреаційної діяльності НПП «Голосіївський»

Рекреаційна діяльність на території НПП «Голосіївський» здійснювалася відповідно до Положення про рекреаційну діяльність. Територія Парку має значний рекреаційний потенціал і є цікавим об'єктом для туристичної діяльності. Рекреаційна діяльність Парку керується необхідністю забезпечення умов комфортного перебування, відпочинку, духовного та фізичного відновлення населення мегаполісу, що потребує неординарного і комплексного наукового

підходу до вирішення питань організації та ведення рекреаційної діяльності. Ця діяльність на сьогодні не тільки є популярною формою відпочинку, має не тільки рекреаційне та економічне значення, а й сприяє підвищенню рівня екологічної грамотності населення та є однією із форм використання природних ресурсів на позиціях сталого розвитку.

При плануванні рекреаційної інфраструктури, включаючи підвищення рекреаційної й інвестиційної привабливості території, активізації підприємницьких ініціатив у сфері рекреації, здійснюється чітке планування рекреаційної діяльності на території Парку.

При здійсненні рекреаційної діяльності особливо враховувалася вразливість природних комплексів, збереження цінних видів рослин, тварин, особливо тих, що занесені до Червоної книги України. Маршрути еколого-пізнавальних стежок та туристичних маршрутів максимально повно охоплюють та репрезентують різноманіття природно-територіальних комплексів Парку, знайомлять з історичним минулим. Велика увага приділялась облаштуванню екологічних маршрутів різноманітними тематичними стендами й аншлагами (**фото 7.1 і 7.2**).

Фото 7.1 і 7.2. Встановлення попереджувальних аншлагів і табличок.

Облаштованість території відіграє важливу роль у розвитку рекреаційної діяльності, зокрема сприяє мінімізації антропогенного впливу рекреації на природні й історико-культурні комплекси і об'єкти. Відповідно до цього Парком у рамках розвитку рекреаційної діяльності здійснювались наступні заходи. Проводилось обстеження щодо стану конструкцій та обладнання інтерактивної екологічної стежки з метою подальшого ремонту. Підготовлено пропозиції щодо оновлення конструкцій інформаційно-пізнавальних стендів. Проводилось обстеження території Святошинсько-Біличанської частини Парку з метою визначення характеру рекреаційного використання території, стану існуючих місць короткострокового відпочинку, а також визначення ділянок, перспективних для облаштування місць короткострокового відпочинку.

Обстежено територію окремих рекреаційних ділянок Святошинсько-Біличанського ПНДВ з метою виявлення пошкоджень природних комплексів і об'єктів, елементів рекреаційної інфраструктури внаслідок бойових дій. Організовано переміщення обладнання для короткострокового відпочинку (альтанки, 14 шт.) з Голосіївського ПНДВ на територію Святошинсько-Біличанської частини Парку.

Проведено заходи з благоустрою, озеленення та поліпшення санітарного стану НПП «Голосіївський». Проведено протималарійні, протикліщові й інші заходи з метою забезпечення належного санітарного стану рекреаційних зон. Оновлено в рекреаційних зонах попереджувальні інформаційні знаки «Обережно кліщі» – 7 шт. (**фото 40, вкл.**), «Обережно, небезпечні рослини» – 2 шт.

Необхідним елементом діяльності відділу рекреації Парку є заходи направлені на зменшення негативного впливу відвідувачів на природні комплекси та об'єкти, збереження цілісності туристичних ресурсів. Одним із таких заходів є інформування відвідувачів щодо цінності та екологічного значення природних комплексів та об'єктів Парку з метою збереження цілісності туристичних ресурсів та екосистем у цілому.

Важливим елементом рекреаційної діяльності Парку є забезпечення укладання угод про організацію рекреаційної діяльності та надання послуг; всього укладено (та продовжено з 2021 року на 2022 рік) 15 угод. До угод про надання туристично-рекреаційних послуг є обов'язковим включення пункту про встановлення відповідальності суб'єктів рекреаційної і туристичної діяльності щодо необхідності попередження споживачів рекреаційних послуг про можливі фактори небезпеки, а також обов'язкове дотримання правил техніки безпеки.

З метою підвищення безпеки відвідувачів шляхом інформування про можливі фактори небезпеки систематично виконується перед проведенням рекреаційних заходів інформування суб'єктів рекреаційної діяльності та споживачів рекреаційних і туристичних послуг щодо факторів небезпеки на території Парку.

Всі масові заходи, що проводилися на території Парку, супроводжувалися організаційною та консультативною допомогою. Надано консультаційну й організаційну допомогу при проведенні 2 спортивно-оздоровчих та туристсько-краєзнавчих заходів, 1 лекції та екскурсії, 1 благодійного волонтерського заходу, 2 зйомок некомерційного документального фільму на території НПП «Голосіївський».

Популяризація діяльності Парку є важливою складовою в роботі відділу рекреації. З цієї метою проводилася низка заходів. Спільно з відділом еколого-освітньої роботи постійно здійснювалося ведення сайту НПП «Голосіївський». Спільно з науково-дослідним відділом проводилася робота над інформаційною частиною брошури про НПП «Голосіївський».

З метою вдосконалення підготовки друкованої продукції НПП «Голосіївський» та щодо облаштування ділянок для короткострокового відпочинку в Парку проводився збір інформації та аналіз іноземного досвіду ведення рекреаційно-туристичної діяльності в національних парках.

Постійною діяльністю є збір та упорядкування інформації щодо рекреаційно-туристичних об'єктів на території Парку (та прилеглих ділянках). Підготовлено оновлений реєстр рекреаційно-туристичних об'єктів НПП «Голосіївський». Постійно ведеться й оновлюється реєстр рекреаційно-туристичних об'єктів НПП «Голосіївський» (екостежки, вікові дуби, об'єкти КиУРу тощо). Поповнено інформацією про вікові дуби. Також підготовлено концепцію розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури НПП «Голосіївський».

Територія НПП «Голосіївський» відзначається значним рекреаційним потенціалом: лісові масиви, яскраво виражений рельєф, водотоки, джерела, мальовничі ландшафти, наявність

пам'яток природи та історико-культурні об'єкти. Рекреаційна діяльність Парку керується необхідністю забезпечення умов комфортного перебування, відпочинку, духовного та фізичного відновлення населення мегаполісу.

З огляду на те, що Парк розташований у близькому сусідстві з житловими масивами міста Києва, існує величезний рекреаційний попит місцевого населення, що підкреслює великий рекреаційний потенціал Парку та важливість розвитку рекреаційної діяльності в його межах. Тому НПП «Голосіївський» потребує неординарного і комплексного наукового підходу до вирішення питань організації та ведення рекреаційної діяльності.

Необхідно також зазначити, що у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та бойовими діями в м. Києві та Київській області, рекреаційну діяльність і надання відповідних послуг у НПП «Голосіївський» у 2022 році було суттєво обмежено.

7.4. Основні підсумки та перспективи наукової діяльності

7.4.1. Відомості про виконання Літопису природи ПЗУ: основні досягнення протягом року

Науково-дослідна робота у звітному періоді здійснювалась згідно робочого плану на 2022 рік з урахуванням воєнного стану в Україні. У зв'язку з російською агресією та бойовими діями на Київщині, а також заборону відвідування лісових масивів, робота була частково перетрансформована – обмежились польові дослідження, була посилена камеральна обробка матеріалів.

На початку звітної періоду були проаналізовані й узагальнені наукові результати польових досліджень на території НПП «Голосіївський» за 2021 рік, результати вивчення літературних джерел, гербарних і колекційних фондів по рослинному та тваринному світу, а також матеріали моніторингових досліджень рідкісних видів флори і фенологічних спостережень у біотичному й абіотичному середовищах. Усі отримані матеріали були викладені у Літописі природи (том XIV, 289 с.), а сформований електронний варіант направлено до Міндовкілля України.

РОСЛИННИЙ СВІТ

Здійснений аналіз флори вищих судинних рослин та мохоподібних (з урахуванням Святошинсько-Біличанського ПНДВ та останніх даних по всій території Парку) для 2-го видання монографії «Вищі судинні рослини та мохоподібні НПП «Голосіївський».

Узагальнені матеріали по знахідках рідкісних видів флори і фауни, занесених до Червоної книги України (2009а, 2009б) та Бернської конвенції, за період 2017-2021 рр. (із зазначенням GPS-координат). За отриманими даними створені картосхеми поширення цих видів рослин і тварин та підготовлені легенди до них з метою створення навколо місць поширення таких видів охоронних зон.

Уточнена площа, межі та картографічні матеріали, а також обґрунтовані легенди до карт щодо розширення заповідної зони НПП «Голосіївський». За матеріалами 2021 року узагальнені дані по рослинному і тваринному світу заповідної зони Святошинського та Київського лісництв Святошинсько-Біличанського ПНДВ. Обґрунтована недостатня площа та репрезентативність рослинного і тваринного світу існуючої заповідної зони. Створено електронні карти більшості об'єктів ПЗФ, які розташовані на території НПП «Голосіївський».

Конвертовано у широко вживані формати геоінформаційних даних *kmz* і *gpkg* та систему географічних координат *wgs84* дані про межі НПП «Голосіївський», які містилися у Проекті організації території в місцевих системах координат у форматах *xml* і *in4*. Землевпорядкувальні дані про межі Парку об'єднано в один файл.

Протягом звітнього періоду продовжувалась наукова обробка матеріалів щодо розширення території Парку. Створено карти територій Голосіївського району, перспективних для включення до Парку в GIS- і растрових форматах. Це ділянки в Самбурках і Китаєві, Жуків острів, Ольжин острів і Козачий острів, територія біля газопроводу на північ від Лісниківського ПНДВ, Серякове, Бакаловщина.

Зроблено нові версії текстових і картографічних матеріалів щодо розширення заповідної зони для Лісниківського ПНДВ, Голосіївського ПНДВ, Конча-Заспівського ЛПГ, Святошинського ЛПГ. Уточнені межі та картографічні матеріали, а також обґрунтована легенда до карт по розширенню заповідної зони НПП «Голосіївський».

Польові виїзди здійснювались у 2022 році переважно в південну частину Парку.

Здійснювався аналіз польових матеріалів попередніх років та літературних джерел щодо поширення соснових лісів з вишнею степовою на території НПП «Голосіївський» з метою підготовки публікації та підготовки матеріалів щодо включення таких угруповань до нового видання «Зеленої книги України».

Продовжувались моніторингові дослідження рідкісних видів рослин в урочищі Теремки, Лісниківському ПНДВ, Голосіївському ПНДВ. Під час польових виїздів виявлено нові для Парку види культурних рослин – *Allium aflatunense*, *Juniperus horizontalis*, *Argyranthemum frutescens*, *Lobelia erinus*, *Dianthus plumarius*, *Euonymus fortunei* та деякі інші, які будуть включені у 2-ге видання монографії «Судинні рослини і мохоподібні НПП «Голосіївський».

Здійснено польові дослідження рідкісних видів рослин на моніторингових ділянках і у природних екосистемах Дачного лісництва, Лісниківського та Голосіївського ПНДВ. Було здійснено декілька виїздів для вивчення сучасного стану біорізноманіття Горіхуватського водотоку, зафіксовані зміни у рослинному та тваринному світі, виявлений новий вид для цих водних екосистем – *Nymphaea alba* (3 точки у ставку № 3), а також зафіксовано розростання *Trapa natans* у ставку № 1 Горіхуватсько водотоку. Виявлені причини та встановлені динамічні зміни порівняно з минулим (2021) роком також у ставках Дідорівського та Китаївського водотоків.

Співробітниками наукового відділу (спільно з представниками Конча-Заспівського ЛПГ) здійснено обстеження насаджень Конча-Заспівського ЛПГ, де було заплановане проведення рубок формування та оздоровлення, на предмет наявності видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України. При цьому для кожної точки знахідки були визначені GPS-координати та проведено опис рослинності.

Здійснено обстеження в насадженнях КП «Святошинське лісопаркове господарство» (Святошинське та Київське лісництва, територія НПП «Голосіївський» без вилучення в землекористувача) на предмет наявності видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, на яких, відповідно до розрахунку щорічного обсягу рубок догляду за лісом, запроектовані необхідні заходи на період 2022-2023 рр. Підготовлено акт обстеження.

Взято участь у моніторингових дослідженнях природного відновлення дуба звичайного методом шпигування жолудів спільно з сектором відтворення та використання природних ресурсів НПП «Голосіївський». Метою було обстеження пробних ділянок в урочищі Голосіївський ліс (кв. 5 і 6) було вивчення сучасного стану тих наявних екземплярів дуба, що прижилися. Було здійснено фотофіксацію, перерахування кількості та вимірювання наявного приросту.

Здійснено вивчення антропогенного навантаження на площадку (велосипедна доріжка), а також вплив природного відновлення граба й інших деревних та трав'янистих видів рослин.

У 2022 році розпочато повторну інвентаризацію старих дерев Парку. Обстежено старі дерева дуба звичайного в Голосіївському лісі (вперше обстеження проводилося у 2010-2012 рр.). Виділено дерева, які потребують першочергових охоронних заходів у формі огороження, освітлення і покращення мінерального живлення. Це дуб Слави (найтовще дерево в Парку біля межі з Національним виставковим центром, Н32), два дерева, пам'ятки природи, що розташовані на південь від дуба Слави біля лісової дороги (Н19, Н17), дуб Михалка (Н64).

У 2022 році обстежено один з основних осередків дубів з обхватом понад 450 см, який розташований біля хутора Самбурки: за 10 років всохло 2 дерева з 12. Крім того, виявлене ще одне, вже сухе дерево з обхватом не менше 450 см, яке у 2011 році було живим, але мало менший обхват.

Було обстежено вікові дуби з метою розробки рекомендацій щодо їхнього збереження та охорони в межах Парку. Уточнено дані про вікові дерева у проектах охоронних зобов'язань ботанічних пам'яток природи.

Підготовлено новий варіант карт пропозицій функціонального зонування території. Продовжувалась робота над збільшенням площі заповідної зони. Підготовлені нові варіанти пропозицій з картографічними матеріалами для Конча-Заспівського ЛПГ, Святошинського ЛПГ, Голосіївського ПНДВ, Лісниківського ПНДВ та узгоджені із землекористувачами.

Узагальнено пропозиції щодо розширення території НПП «Голосіївський». Опрацьовані матеріали по розширенню території Парку в Голосіївському районі. Матеріали підготовлені до друку.

Для Управління екології КМДА підготовлені матеріали для проектів охоронних зобов'язань ботанічних пам'яток природи у межах НПП «Голосіївський».

Допрацьовано електронну карту поширення видів з Червоної книги України і Резолюції 6 Постійного комітету у форматі Бернської конвенції.

Відбулося дослідження прилеглих територій парку в Межигірському лісництві з метою приєднання до НПП «Голосіївський», як цінного осередку біорізноманіття.

ТВАРИННИЙ СВІТ

На початку 2022 року була проведена детальна обробка й аналіз результатів зоологічних досліджень за 2021 рік та оновлений список хребетних тварин, які зустрічаються на території НПП «Голосіївський» (із вказівками їхнього територіального розподілу і попереднім визначенням статусу перебування та чисельності). Станом на кінець 2022 року цей список нараховує 205 видів (належать до 72 родин, 32 рядів і 5 класів), з них риб – 21 вид, земноводних – 11, плазунів – 8, птахів – 119 і ссавців – 46. З них майже 160 видів мають охоронний статус міжнародного, загальнодержавного або регіонального рівня.

На жаль, у зв'язку з початком російської агресії та бойовими діями на Київщині, збір матеріалів з видового складу хребетних тварин Парку у весняному та на початку літнього періодів не проводився. Та й пізніше режим військового стану, який діє у м. Києві й досі, зробив майже неможливим проведення на території НПП «Голосіївський» деяких досліджень – моніторинг виявлених раніше та пошук нових поселень борсука, інвентаризацію поселень бобра («бобрових хаток») та деяких інших. Загалом же у звітному році продовжувався збір матеріалів з видового складу хребетних тварин та їхнього сучасного біотопічного розподілу в урочищі Теремки, Лісниківському ПНДВ і Голосіївському ПНДВ. Хоча нові види хребетних тварин не були виявлені, зате був знайдений новий локалітет для вже відомого в Парку виду – баклана великого на одному з Китаївських ставків. Цей вид тут раніше не відмічався.

ФЕНОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом звітнього періоду проводились спостереження та фіксація фенологічних явищ у рослинному і тваринному світі, а також абіотичні явища на території НПП «Голосіївський» для аналізу впливу на них кліматичних умов поточного року.

Варто зазначити, що у 2022 році, як і в попередні роки, майже в усі місяці спостерігались кліматичні зміни в бік потепління.

7.4.2. Видання

За звітний період вийшло з друку 8 наукових статей та 1 монографія.

1. Вірченко В. М., Нипорко С. О. Продромус спорових рослин України: мохоподібні. – Київ: Наукова думка, 2022. – 176 с.

2. Прядко О. І., Хрутьба А. С., Чорнобров О. Ю., Андрієвська О. Л., Дацюк В. В. Перспективи розширення НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, Київ, 7-8 липня 2022 р.). – Київ, 2022. – Ч. 1. – С. 301-304.

3. Прядко О. І., Дацюк В. В., Крижановська О. Т. Наукове, історико-культурне та еколого-освітнє значення вікових дубів Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 126-128.

4. Прядко О. І., Дацюк В. В. Соснові ліси з підліском *Cerasus fruticosa* Pall. на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 95-99.

5. Арап Р. Я. Моніторингові дослідження *Trapa natans* L. s. l. на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 10-13.

6. Онищенко В. А., Година О. О., Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л. Ділянки, перспективні для розширення НПП «Голосіївський» в межах Голосіївського району м. Києва // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 64-74.

7. Скрипник П. І., Цинківська І. І., Крижановська О. Т. Плакати як джерело висвітлення екологічних проблем у сучасному суспільстві та їх роль в екологічній освіті // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 134-136.

8. Черноус О. П. Рослинисть заростаючих пісків на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 99-107.

9. Крижановська О. Т., Хара С. М., Матвеева Є. С. Еколого-освітні практики як засоби залучення суспільства до збереження біорізноманіття Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 68-70.

Узагальнені та підготовлені матеріали для 2 буклетів – «НПП «Голосіївський» та «Мохоподібні НПП «Голосіївський»».

Проведений аналіз публікацій співробітників НПП «Голосіївський» (2007-2022 рр.) для підготовки Бібліографічного довідника (додаток). Розроблено структуру довідника, складено та впорядковано перелік наукових праць співробітників за роками, за алфавітом, за авторами та за напрямками діяльності Парку. Продовжувалося впорядкування паперових копій наукових і науково-популярних праць про діяльність установи.

7.4.3. Природоохоронні та наукові рекомендації

На прохання Комунального підприємства «Лісопаркове господарство «Конча-Заспа» співробітники науково-дослідного відділу за участю представників ЛПГ провели обстеження лісових ділянок КП «ЛПГ Конча-Заспа» (у складі території НПП «Голосіївський»), для яких була з'ясована доцільність проведення заходів з поліпшення санітарного стану лісів на предмет наявності видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України. За результатами обстеження складений акт, який був переданий у дирекцію КП «ЛПГ Конча-Заспа».

7.4.4. Участь у конференціях, нарадах, семінарах, конкурсах

У 2022 році співробітники науково-дослідного відділу брали участь у роботі:

- Всеукраїнська науково-практична конференція «Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку» (5 жовтня 2022 р., Поліський природний заповідник);
- Всеукраїнський онлайн-семінар «Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах природних територій в період воєнного стану: можливості, ризики та безпека» (10 листопада 2022 р.).

7.4.5. Участь в організації навчань, семінарів, обміну досвідом для працівників ПЗУ та з інших установ, підприємств та організацій

У 2022 році 1 співробітник НПП «Голосіївський» взяв участь у курсах підвищення кваліфікації Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (перший етап) – Екологічні дати року, наукове обґрунтування (8 листопада 2022 р.).

7.4.6. Робота в розсадниках, розплідниках, центрах відтворення та реабілітації диких тварин

У 2022 році продовжувались моніторингові дослідження рідкісних видів рослин на дослідній ділянці (біля офісу) за такими видами, як підсніжник білосніжний, проліска дволиста, цибуля ведмежа, лілія лісова, гніздівка звичайна, анемона лісова, барвінок малий та інші.

7.4.7. Основні перспективи наукової діяльності

1. Визначення репрезентативності рослинного і тваринного світу щодо збереження природних комплексів м. Києва.
2. Дослідження та обґрунтування прилеглих до меж Парку ценотично та флористично багатих ділянок з метою приєднання до території НПП «Голосіївський».
3. Обґрунтування необхідності збільшення площі заповідної зони Парку.
4. Вивчення стану природних рідкісних видів рослин і тварин з метою розробки заходів щодо їхньої охорони.
5. Дослідження гідрологічного режиму озера Шапарня та його впливу на біорізноманіття водних екосистем.
6. Обґрунтування необхідності створення охоронних зон навколо всіх ділянок НПП «Голосіївський» з метою зменшення негативного впливу мегаполісу.
7. Лісопатологічне і санітарне обстеження лісів Парку.
8. Створення кадастру вікових дерев у межах НПП «Голосіївський».
9. Встановлення нових місцезростань рідкісних видів рослин та мешкання рідкісних тварин.
10. Аналіз біорізноманіття Парку та підготовка монографічних зведень, статей.

7.4.8. Співпраця з різними установами та організаціями

У 2022 році здійснювалась співпраця з різними установами та організаціями, зокрема:

- Інститутом ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України;
- Інститутом зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України;
- Ботанічним садом ім. Академіка О. В. Фоміна ННЦ «Інститут біології» Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- біологічним факультетом Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- географічним факультетом Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Національним університетом біоресурсів і природокористування України (НУБіП).

У 2022 році продовжено Угоду про наукове кураторство між Інститутом ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України та НПП «Голосіївський».

7.4.9. Співпраця з громадськістю

Співробітники науково-дослідного відділу взяли участь у роботі 2 засідань громадської ради Міндовкілля (експерт комісії з екологічної освіти): 7.07.2022 р. – участь у засіданні ГО Міндовкілля (онлайн); 8.09.2022 р. – участь у засіданні громадської ради, присвяченого проблемним питанням природно-заповідного фонду та реформам у лісовій галузі в умовах воєнного стану. 2.12.2022 р. взяли участь у роботі громадської ради при НПП «Голосіївський». Були обговорені пропозиції розширення площі заповідної зони Парку до 20 %.

Підготовлені відповіді на різноманітні звернення громадських організацій та громадян (щодо будівництва по вул. Генерала Родимцева, забудови урочища Теремки та інших).

7.5. Формування фондів наукових матеріалів

У звітний період продовжувалось поповнення фототеки Парку знімками, зробленими під час польових досліджень – зображеннями краєвидів НПП «Голосіївський», а також виявлених на його території рослинних угруповань, звичайних і рідкісних рослин, грибів, хребетних і безхребетних тварин, фенологічних і наслідків метеорологічних явищ.

7.6. Участь у проведенні екологічних експертиз

У 2022 році здійснені обстеження та підготовлені 2 експертних висновки:

- щодо негативного впливу на ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Голосіївські метасеквойї», яка розташована в Голосіївському парку ім. Максима Рильського;
- щодо ділянки на Продмаркеті (Пуща-Водиця).

7.7. Пропозиції щодо вдосконалення наукової та природоохоронної діяльності НПП «Голосіївський»

Науковий відділ надає наступні пропозиції щодо вдосконалення наукової діяльності НПП «Голосіївський»:

- узагальнення результатів польових досліджень наукових співробітників та підготовка монографічних зведень по рослинному та тваринному світу НПП «Голосіївський»;
- продовження моніторингових досліджень особливо цінних представників флори та фауни Парку;
- дослідження найбільш загрозливих адвентивних видів флори та картування їх місцезростань;
- вивчення сучасного стану біорізноманіття заповідної зони на території НПП «Голосіївський»;
- встановлення динамічних змін рослинного покриву болота Романівське та розробка рекомендацій по його збереженню;
- дослідження оселищ із Резолюції 4 Бернської конвенції, наявних у НПП «Голосіївський», та створення карти їх поширення;
- створення карт біотопів НПП «Голосіївський»;
- пошуки нових та моніторинг виявлених раніше поселень борсука на території НПП «Голосіївський»;
- збір наукової інформації щодо видового складу, чисельності та територіального розподілу мисливської фауни на території НПП «Голосіївський»;
- вивчення та обґрунтування цінних ділянок з метою їх приєднання до території Парку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Андрієнко Т. Л.** Еколого-ценотичні особливості заростання пісків Українського Полісся // Укр. ботан. журн. – 1994. – Т. 51, № 4. – С. 34-38.
- Андрієнко Т. Л., Харкевич С. С.** Флора, рослинність та стратиграфія Романівського болота в околицях м. Києва // Укр. ботан. журн. – 1973. – Т. 30, № 6. – С. 779-781.
- Арап Р. Я., Боровик М. О.** Сучасний стан популяцій *Trapa natans* L. s. l. на території НПП «Голосіївський» // Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – К.: Талком, 2018. – Вип. 2. – С. 70-73.
- Архимович О.** Матеріали до лихенології України та Криму. I. Родина Parmeliaceae // Укр. ботан. журн. – 1921. – Т. 1. – С. 28-31.
- Байрак О. М.** Флористична класифікація рослинного покриву Лівобережного Придніпров'я // Укр. ботан. журн. – 1998. – Т. 55, № 2. – С. 139-145.
- Бачурина Г. Ф., Мельничук В. М.** Флора мохів Української РСР. – К.: Наук. думка, 1987. – Вип. 1. – 180 с.
- Бачурина Г. Ф., Мельничук В. М.** Флора мохів Української РСР. – К.: Наук. думка, 1988. – Вип. 2. – 180 с.
- Бачурина Г. Ф., Солоніна О. Ф.** Хромосомні числа шістнадцяти видів мохів рівнинної частини УРСР // Укр. ботан. журн. – 1972. – Т. 29, № 1. – С. 88-91.
- Боровичев Е. А., Ныпорко С. А.** Три таксона из семейства Auctoniaceae (Marchantiophyta), новые для флоры печеночников Украины // Укр. ботан. журн. – 2014. – Т. 71, № 1. – С. 66-70.
- Бурда Р. І.** Небезпека рослинних інвазій у Голосіївському лісі та заходи, щодо їх запобігання // Екологія Голосіївського лісу. – К.: Фенікс, 2007. – С. 42-58.
- Вакаренко Л. П., Прядко О. І.** Адвентивні види дерев і чагарників в Національному природному парку «Голосіївський» // Флорологія та фітосозологія. Зб. пр. всеукр. наук. конф. «Теоретичні та практичні аспекти флорології та фітосозології», присвяч. 90-річчю з дня заснування Ботанічного музею. – 2011. – Т. 2. – С. 156-160.
- Варга О. О.** Червонокнижні їздці-іхневмоніди та стефаніди (Hymenoptera: Ichneumonidae et Stephanidae) України – реінвентаризація // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2018. – Т. 2. – С. 411-414. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Василюк О.** Знахідки деяких тварин Червоної книги // Поширення раритетних видів біоти України. – К. – Чернівці: Друк Арт, 2022. – Т. 1. – С. 51-52. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 27).
- Василюк О. В., Богомаз М. В., Шевченко Н. М., Шевченко М. С., Іноземцева Д. М., Плига А. В., Костюшин В. А., Коломицев Г. О.** Знахідки рослин, занесених до Червоної книги України та Резолюції 4 Бернської конвенції, в існуючих і перспективних територіях природно-заповідного фонду Київської області та м. Києва // Знахідки рослин і грибів Червоної книги та Бернської конвенції (Резолюція 6). – К. – Чернівці: Друк Арт, 2019. – Т. 1. – С. 122-136. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 11).
- Вірченко В. М.** Про мохоподібні м. Києва і його околиць // Укр. ботан. журн. – 1990. – Т. 47, № 2. – С. 24-27.
- Вірченко В. М.** Мохоподібні лісопаркової зони міста Києва. – К.: Знання України, 2006. – 32 с.
- Вірченко В. М.** Матеріали до бріофлори НПП «Голосіївський» // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (21-22 квітня 2011 р., м. Полтава). – Полтава, 2011. – С. 86-88.
- Вірченко В. М.** Мохоподібні природно-заповідних територій Українського Полісся. – К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 224 с.
- Вірченко В. М.** Нові види для бріофлори НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 154-157.
- Вірченко В. М.** До бріофлори Святошинсько-Білицької ділянки НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 3 березня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – С. 12-14.
- Вірченко В. М., Година О. О.** Доти НПП «Голосіївський» (м. Київ) як оселище для мохів // Рослини та урбанізація. Матер. третьої міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 березня 2013 р.). – Дніпропетровськ, 2013. – С. 23-25.
- Вірченко В. М., Прядко О. І.** Осередок сфагнових мохів у м. Києві (НПП «Голосіївський») // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Методи і технології стратегічного планування розвитку територій. Розвиток системи управління водно-болотних угідь міжнародного значення в Україні» (м. Київ, 1.02.2013 р.). – К.: ДІА, 2013. – С. 28-30.
- Войтюк Ю. А.** Флора и фитоценотические особенности псамофильных комплексов Среднего Приднепровья. – К., 1986. – 17 с.

- Гончар Г. Ю., Дубровський Ю. В., Котенко А. Г., Цвелих О. М. Знахідки комах і хребетних з Червоної книги України у рекреаційних зонах Києва // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2019. – Т. 3. – С. 93-96. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Гриник П. І., Стеценко М. П., Шнайдер С. Л., Листопад О. Г., Борейко В. Є. Стародавні дерева України. Реєстр-довідник. – К.: Логос, 2010. – 143 с.
- Димитрова Л. В. Епіфітні мохолодібні селітебної зони міста Києва // Чорноморськ. ботан. журн. – 2009. – Т. 5, № 1. – С. 101-107.
- Димитрова Л. В. *Bactrospora dryina* (Ach.) A. Massal. – рідкісний лишайник старих дубових лісів // Актуальні проблеми ботаніки та екології. Матер. міжнар. конф. молодих учених (9-13 серпня 2011 р., м. Березне, Рівненська обл., Україна). – К.: ТОВ «Велес», 2011. – С. 23-24.
- Димитрова Л. В. Лишайники ботанічного заказника «Лісники» (м. Київ) та їхні індикаторні властивості // Укр. ботан. журн. – 2013. – Т. 70, № 4. – С. 522-534.
- Димитрова Л. В., Кондратюк С. Я. *Bactrospora* A. Massal. (Rocellaceae, Ascomycota) – новий рід для ліхенофлори України // Укр. ботан. журн. – 2012. – Т. 69, № 2. – С. 249-254.
- Дідух Я. П., Куземко А. А., Вакаренко Л. П. Оцінка значимості та кадастр рідкісних біотопів України для збереження біорізноманіття та моніторингу довкілля // Класифікація рослинності та біотопів України. Матер. третьої наук.-теоретичної конф. (Київ, 19-21 квітня 2018 р.). – К., 2018. – С. 6-37.
- Дубина Д. В., Дзюба Т. П., Давидов Д. А., Ємельянова С. М. Сучасний стан синтаксономії та актуальні завдання вивчення піонерної рослинності України // Укр. ботан. журн. – 2015. – Т. 72, № 6. – С. 527-541.
- Дубина Д. В., Дзюба Т. П., Ємельянова С. М., Багрікова Н. О., Борисова О. В., Борсукевич Л. М., Винюков Д. С., Гапон С. В., Гапон Ю. В., Давидов Д. А., Дворецький Т. В., Дідух Я. П., Жмуд О. І., Козир М. С., Коніщук В. В., Куземко А. А., Пашкевич Н. А., Рифф Л. Е., Соломаха В. А., Фельбаба-Клушина Л. М., Фіцайло Т. В., Чорна Г. А., Чорней І. І., Шеляг-Сосонко Ю. Р., Якушенко Д. М. Продромус рослинності України. – К.: Наук. думка, 2019. – 784 с.
- Ермохин М. В., Барсукова Т. Л., Короткевич Н. А., Лукин В. В., Курпатов А. М. Экспансия дуба красного (*Quercus rubra* L.) в лесных экосистемах Беларуси // Ботаника (исследования). – Минск, 2020. – С. 62-72. (Сб. научн. тр. / Ин-т экспериментальной ботан. НАН Беларуси. – Вып. 49).
- Зеров Д. К. Флора печіночних і сфагнових мохів України. – К.: Наук. думка, 1964. – 356 с.
- Ізотова Н. В., Партика Л. Я. Мохолодібні парків м. Києва // Укр. ботан. журн. – 1988. – Т. 45, № 6. – С. 42-46.
- Кавурка В. В., Геряк Ю. М., Дем'яненко С. О., Заїка М. І., Назаров Н. В., Попов Г. В., Прохоров О. В., Новицький С. М. Нові знахідки павукоподібних (Arachnida), багатоніжок (Myriapoda) та комах (Insecta), занесених до Червоної книги України // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2018. – Т. 1. – С. 276-302. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Кавурка В. В., Заїка М. І., Попов Г. В., Лазарев І. Є. Нові знахідки павукоподібних (Arachnida), багатоніжок (Myriapoda) та комах (Insecta), які занесені до Червоної книги України. Повідомлення 2 // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2019. – Т. 3. – С. 134-141. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Кондратюк С. Я., Безніс Н. Г., Навроцька І. Л., Бачурина Г. Ф. Ліхенологічний гербарій Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України // Укр. ботан. журн. – 1993. – Т. 50, № 6. – С. 75-84.
- Кондратюк С. Я., Попова Л. П., Федоренко Н. М., Ходосовцев О. Є. Продромус спорових рослин України: лишайники. – К.: Наук. думка, 2021. – 730 с.
- Кондратюк С. Я., Шевера М. В., Вірченко В. М. Академік Олександр Васильович Фомін (02.05.1867 – 16.10.1935) – фундатор Гербарію КВ Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України // Фомінія. – К., 2009. – Вип. 1. – С. 6-23.
- Корнась Я. Сучасні антропогенні зміни у флорі Польщі // Укр. ботан. журн. – 1971. – Т. 28, № 2. – С. 48-56.
- Красняк О. І., Тищенко О. В. *Hedera helix* (Araliaceae) на території Національного природного парку «Голосіївський» // Укр. ботан. журн. – 2009. – Т. 66, № 1. – С. 25-28.
- Крижановська О. Т., Хара С. М., Матвєєва Є. С. Еколого-освітні практики як засоби залучення суспільства до збереження біорізноманіття Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 68-70.
- Куземко А. А. Види та біотопи з додатків Оселищної Директиви в Україні // Мережа NATURA 2000 як інноваційна система охорони рідкісних видів та оселищ в Україні. Матер. наук.-практ. семінару (м. Київ, 15 лютого 2017 р.). – К., 2017. – С. 64-70. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 1).
- Лукаш О. В. Флора судинних рослин Східного Полісся: історія дослідження, конспект. – К.: Фітосоціоцентр, 2008. – 436 с.

- Любченко В. М.** Широколистяні ліси з участю *Carpinus betulus* L. поблизу м. Києва // Укр. ботан. журн. – 1983. – Т. 40, № 1. – С. 30-34.
- Матвєєва Є. С.** Заходи еколого-освітнього спрямування у НПП «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 87-90.
- Мішта А. В., Некрасова О. Д., Марущак О. Ю.** Реєстрації червонокнижних видів ссавців // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2019. – Т. 3. – С. 216-218. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Назаренко В. Ю.** Нові знахідки деяких видів комах Червоної книги України // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – К., 2018. – Т. 2. – С. 69. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).
- Окснер А. М.** Десять нових для України видів обриси́чників // Вісн. Київськ. ботан. саду. – 1929. – Вип. 9. – С. 48-52.
- Окснер А. М.** Флора лишайників України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. 1. – 495 с.
- Окснер А. М.** Флора лишайників України. – К.: Наук. думка, 1968. – Т. 2, вип. 1. – 500 с.
- Окснер А. М.** Флора лишайників України. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. 2, вип. 2. – 542 с.
- Окснер А. М.** Флора лишайників України. – К.: Наук. думка, 2010. – Т. 2, вип. 3. – 663 с.
- Онищенко В. А.** Вікові дуби Голосіївського лісу // Запов. справа. – 2015. – Вип. 1 (21). – С. 19-24.
- Онищенко В. А.** Оселища України за класифікацією EUNIS. – К.: Фітосоціоцентр, 2016. – 56 с.
- Онищенко В. А., Моторний В. В.** Вікові дерева Конча-Заспівської ділянки НПП «Голосіївський» та її околиць // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю створення НПП «Голосіївський» (м. Київ, 7-8 вересня 2017 року). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 150.
- Онищенко В. А., Прядко О. І.** Характеристика цінних ділянок НПП «Голосіївський» в межах Дачного лісництва // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. 36. статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д.б.н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – К.: Талком, 2019. – Вип. 3. – С. 50-55.
- Онищенко В. А., Прядко О. І., Арап Р. Я.** НПП «Голосіївський» // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 139-151.
- Онищенко В. А., Прядко О. І., Вірченко В. М., Арап Р. Я., Орлов О. О., Дацюк В. В.** Судинні рослини і мохоподібні національного природного парку «Голосіївський». – К.: Альтерпрес, 2016. – 94 с.
- Офіційний перелік** регіонально-рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укл. Т. Л. Андрієнко, М. М. Перегрим. – К.: Альтерпрес, 2012. – 148 с.
- Парнікоза І. Ю.** Тваринний світ Лисої гори в Києві. 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora/Nature/Fauna.html#google_vignette. Дата звернення: 21 жовтня 2022 р.
- Парнікоза І. Ю., Атамась Н. С., Колінько В. В., Пинзеник О. О., Яловий К. В., Мальований А. М., Король О. В., Боре́йко В. Є.** Київ заповідний. Перспективні території для створення об'єктів природно-заповідного фонду на території Києва. – К.: Київський еколого-культурний центр, 2020. – 264 с. (Серія «Охорона дикої природи». – Вип. 89).
- Покровский А.** Материалы для флоры мхов окрестностей Киева // Универ. изв. – 1892. – № 7. – С. 45-60.
- Прядко О. І., Арап Р. Я., Вірченко В. М.** Болотний бореальний комплекс із сфагновими мохами в Національному природному парку «Голосіївський» (м. Київ) // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. 36. наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016). – К., 2021а. – Вип. 5. – С. 77-81.
- Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В.** Адвентивні види рослин у природних екосистемах Святошинсько-Біличанського відділення НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матер. восьмої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 березня 2019 р.). – Дніпро, 2019а. – С. 33-35.
- Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л.** Сучасний стан біорізноманіття Горіхуватського водотоку на території НПП «Голосіївський» і проблеми його збереження // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. 36. статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – К.: Талком, 2019б. – Вип. 3. – С. 71-76.
- Прядко О. І., Арап Р. Я., Перегрим М. М., Андрієнко Т. Л., Онищенко В. А.** Оновлений список регіонально рідкісних рослин м. Києва та роль Національного природного парку «Голосіївський» в їх охороні // Запов. справа. – 2014. – Вип. 1 (20). – С. 38-42.
- Прядко О. І., Волохова О. В., Дацюк В. В.** Адвентивні види НПП «Голосіївський» з високою здатністю до інвазій // Рослини та урбанізація. Матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 3 березня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – С. 24-26.

- Прядко О., Дацюк В.** Види-трансформери у флорі національного природного парку «Голосіївський» // Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate. The 3rd Intern. Scient. Conf.: the program, abstracts (Ukraine, Chernihiv, September 24-27, 2019). – Chernihiv: Desna Polygraph Publishing House, 2019. – P. 80.
- Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л.** Урочища Китаїв, Болгарське та Самбурки – перспективні ділянки для розширення території НПП «Голосіївський» // Матер. ІХ міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми природо-користування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів» (м. Дніпро, Україна, 06-07 жовтня 2021 р.). – Дніпро: ІПРЕ НАН України, 2021б. – С. 60-62.
- Прядко О. І., Дацюк В. В., Арап Р. Я., Волохова О. В.** Адвентивна фракція флори НПП «Голосіївський» // Синантропізація рослинного покриву України. ІІІ Всеукр. наук. конф. (26-27 вересня 2019 р., м. Київ). – К.: Наш формат, 2019в. – С. 146-149.
- Прядко О. І., Дацюк В. В., Крижановська О. Т.** Наукове, історико-культурне та еколого-освітнє значення вікових дубів Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 126-128.
- Прядко О. І., Крижановська О. Т.** Роль наукових досліджень в еколого-освітній діяльності національного природного парку Голосіївський // Chornobyl: open air lab. 3б. матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (24 квітня 2021, м. Київ). – Тернопіль: Крок, 2021. – С. 331-335.
- Рандлане Т. В., Сааг А. Ю., Кондратюк С. Я.** Рід *Cetrelia* Culb. et Culb. на Україні // Укр. ботан. журн. – 1991. – Т. 48, № 1. – С. 41-44.
- Рішення** Київської міської ради № 14 від 17.02.1994 року «Про створення, резервування та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду в м. Києві» // Хрещатик. – 1994. – 7 квітня.
- Руденко Є.** 2022. Фейсбук. Група «Гриби України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/1054204501266549/search/?q=polygoraeum>.
- Скрипник П. І., Цинківська І. І., Крижановська О. Т.** Плакати як джерело висвітлення екологічних проблем у сучасному суспільстві та їх роль в екологічній освіті // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 134-136.
- Соломаха І. В., Коніщук В. В., Чорнобров О. Ю.** *Epipactis helleborine* (L.) Crantz у спонтанних лісових угрупованнях регіонального ландшафтного парку «Лиса гора» (м. Київ) // Чорноморськ. ботан. журн. – 2021. – Т. 17, № 3. – С. 232-241.
- Тлумачний посібник** з визначення типів оселищ (Habitats) Європейського Союзу (EUR 27, липень, 2007) // Директива Ради Європи 92/43/ ЕЕС від 21 травня, 1992 року «Про збереження природних типів оселищ (Habitats) та видів природної фауни й флори». Тлумачний посібник з визначення типів оселищ (Habitats) Європейського Союзу / Наук. ред. О. О. Кагало, Б. Г. Проць. – С. 69-202. – http://awsassets.panda.org/downloads/brochure_on_support_of_the_council_directive_92_43_eec.pdf.
- Українська** природоохоронна група (UNCG). 2020. Сучасна історія заповідання в районі колишнього заповідника «Конча-Заспа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uncg.org.ua/suchasna-istoriia-konchazaspa>. Дата звернення: 20 жовтня 2022 р.
- Червона книга** України. Рослинний світ / Ред. Я. П. Дідух. – К.: Глобалконсалтинг, 2009а. – 912 с.
- Червона книга** України. Тваринний світ / Ред. І. А. Акімов. – К.: Глобалконсалтинг, 2009б. – 624 с.
- Чопик В. І., Краснова А. Н., Кузьмичев А. І.** Еталон дикоростаючої флори урбанізованих територій урочища «Лисая гора» в г. Києве // Ботан. журн. – 1986. – Т. 71, № 8. – С. 1136-1141.
- Шеляг-Сосонко Ю. Р., Дідух Я. П., Кузьмичев А. І., Падун І. М.** Рослинність урочища Лиса гора (околиці м. Києва) // Укр. ботан. журн. – 1984. – Т. 41, № 1. – С. 86-90.
- Шиян Н. М.** Колекції типів рослин та грибів в Україні: реалії та перспективи // Вид у біології: теорія та практика. – К., 2021. – С. 358-370. (Серія: Novitates Theriologicae. – P. 12).
- Ahti T.** *Parmelia olivacea* and the allied nonisidiate and non-sorediate corticolous lichens in the Northern Hemisphere // Acta Botanica Fennica. – 1966. – Vol. 70. – P. 1-68.
- Dumyetrova L. V., Breuss O., Kondratyuk S. Ya.** *Agonimia borysthenica*, a new lichen species (Verrucariales) from Ukraine // Österreichische Zeitschrift für Pilzkunde. – 2011. – H. 20. – S. 25-28.
- Important Plant Areas of Ukraine** / Ed. V. A. Onyshchenko. – К.: Alterpress, 2017. – 376 p.
- Smith C. W., Aptroot B. J., Coppins B. J., Flecher A., Gilbert O. L., James P. W., Wolseley P. A.** The Lichens of Great Britain and Ireland. – London: Nat. Hist. Mus. Publ., 2009. – 1046 p.

Д О Д А Т О К

Бібліографічний довідник основних публікацій співробітників НПП «Голосіївський» (2008-2022 роки)

Бібліографічний довідник основних публікацій співробітників НПП «Голосіївський» складено за період з 2008 по 2022 рік. Він включає наукові та науково-популярні книги і статті та налічує 215 публікацій.

У книгах і статтях співробітників Парку представлені результати наукових досліджень та інвентаризації рослинного і тваринного світу, інформація щодо збереження у природному стані значних за площею лісових масивів, лук і водойм, які розміщуються в мегаполісі м. Києва. Висвітлені результати вивчення біорізноманіття НПП «Голосіївський» – сучасний стан, раритетність, моніторинг, охорона в системі природного-заповідного фонду міста, його функціональне зонування. Низка робіт присвячена еколого-просвітницькій та рекреаційній діяльності Парку у збереженні біорізноманіття та розвитку екологічного туризму, а також співпраці громадських екологічних ініціатив для сталого розвитку природно-заповідного фонду.

Публікації співробітників НПП «Голосіївський» представлені за роками й алфавітом.

Бібліографічний довідник розраховано на спеціалістів установ природно-заповідного фонду, фахівців з науково-дослідної роботи, екологічної освіти та рекреації, наукових установ, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, учителів біології загальноосвітніх закладів, екологів, краєзнавців та співробітників громадських організацій екологічного спрямування.

2008 рік

Берест З. Л., Байдашніков А. А., Кириченко М. Б., Котенко А. Г., Назаренко В. Ю., Петренко А. А., Пучков П. В., Черней Л. С., Шешурак П. Н. Проблеми збереження різноманіття фауни безхребетних в НПП «Голосіївський» // Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали II Українського екологічного конгресу (м. Київ, 27-28 жовтня 2008 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2008. – Ч. I. – С. 228-233.

Дробот Б., Клестов М., Арап Р., Крижановська О., Онищенко В., Прядко О. Національний природний парк «Голосіївський» // Рідна природа. – 2008. – № 1. – С. 71-72. (Спецвипуск «Заповідна справа в Україні»).

Прядко О. І., Арап Р. Я., Субота В. В. Раритетна компонента флори НПП «Голосіївський» // Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали II Українського екологічного конгресу (м. Київ, 27-28 жовтня 2008 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2008. – Ч. I. – С. 247-251.

Радченко Т. Д., Крижановська О. Т., Даниляк А. О., Шаповалова Л. В. Формування екологічної культури суспільства як чинник збереження міських екосистем. Про перспективи діяльності Національного природного парку «Голосіївський» // Жива Україна. – (2007) 2008. – С. 10-11. (Спецвипуск «Розмай»).

2009 рік

Крижановська О., Радченко Т. Співпраця закладів освіти і установ природно-заповідного фонду як крок на шляху до збалансованого розвитку України // Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Українського екологічного конгресу (м. Київ, 27-28 жовтня 2008 р.). – Київ: Всеукраїнська екологічна ліга, 2009. – Ч. 2. – С. 518-521.

Крижановська О., Шаповалова Л., Даниляк А., Радченко Т. Напрямки діяльності екологічної освіти НПП «Голосіївський» // Збереження та відтворення природно-заповідних територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника (м. Сарни, 11-13 червня 2009 року). – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. – С. 901-904.

2010 рік

Онищенко В. А. Види з Червоної книги України в урочищі Теремки (НПП «Голосіївський», м. Київ) // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали Міжнародної наукової конференції (11-15 жовтня 2010 р., Київ). – Київ: Альтерпрес, 2010. – С. 288-289.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Поширення та сучасний стан популяцій видів рослин із Червоної книги України на території НПП «Голосіївський» // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали Міжнародної наукової конференції (11-15 жовтня 2010 р., Київ). – Київ: Альтерпрес, 2010. – С. 297-300.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Представленість видів рослин міжнародної охорони в національному природному парку «Голосіївський» (м. Київ) // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава, 2010. – С. 207-209.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Андрієвська О. Л., Берест З. Л. Раритетне біорізноманіття НПП «Голосіївський» та стан його охорони // Національна екологічна політика в контексті європейської інтеграції України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (27 жовтня 2010 р.). Міжнародний екологічний форум «Довкілля 2010». – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2010. – С. 164-167.

Шаповалова Л. В., Волохова О. В., Данилюк А. О. Особливості території національного природного парку «Голосіївський» для використання в рекреаційній діяльності // Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодні, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю природного заповідника «Медобори» (26-28 травня 2010 р., смт. Гримайлів). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – С. 925-928.

2011 рік

Андрієвська О. Л., Цвєлих О. М. Значення Національного природного парку «Голосіївський» у збереженні видового різноманіття хребетних тварин м. Києва // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т. 1. – С. 222-225.

Байдашніков О. О. Голосіївський ліс як рефугіум наземних молюсків у мегаполісі // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т. 1. – С. 226-227.

Берест З. Л. Голосіївський ліс як рефугіум комах у мегаполісі // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т. 1. – С. 191-195.

Вакаренко Л. П., Прядко О. І. Адвентивні види дерев і чагарників в Національному природному парку «Голосіївський» // Флорологія та фітосозологія. Збірник праць всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та практичні аспекти флорології та фітосозології», присвяченої 90-річчю з дня заснування Ботанічного музею. – Київ: Фітон, 2011. – Т. 2. – С. 156-160.

Вірченко В. М. Матеріали до бріофлори НПП «Голосіївський» // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21-22 квітня 2011 р., м. Полтава). – Полтава: Астроя, 2011. – С. 86-88.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Радченко Т. Д. Еколого-освітня та рекреаційна діяльність на території національного природного парку «Голосіївський» в контексті збалансованого (сталого) розвитку // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.). – Київ, 2011. – Т. 2. – С. 28-30.

Крижановська О. Т., Прядко О. І. Роль еколого-просвітньої діяльності в збереженні первоцвітів НПП «Голосіївський» // Матеріали XIII з'їзду Українського ботанічного товариства (19-23 вересня 2011 р., м. Львів). – Львів, 2011. – С. 475.

Онищенко В. А. Рослинність ур. Теремки (НПП «Голосіївський», м. Київ) // Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи). – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. – Т. 3, вип. 1. – С. 56-74.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Роль національних природних парків у збереженні рослинного світу мегаполісів на прикладі НПП «Голосіївський» // Матеріали XIII з'їзду Українського ботанічного товариства (19-23 вересня 2011 р., м. Львів). – Львів, 2011. – С. 225.

Прядко О. І., Крижановська О. І., Година О. О., Арап Р. Я. Основні підходи до розроблення мережі еколого-пізнавальних маршрутів на території Національного природного парку «Голосіївський» // Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т. 2. – С. 202-206.

2012 рік

Берест З. Л., Байдашніков О. О. Збереження та відтворення видового складу безхребетних тварин – нагальна проблема національних парків // «Зелена» економіка: перспективи впровадження в Україні. Матеріали Міжнародної конференції (Київ, 24-26 квітня 2012 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. – С. 96-100.

Волохова О. В. Особливості проведення екскурсійних занять на еколого-пізнавальній стежці «Від Феофанії до Дідорівки» НПП «Голосіївський» // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матеріали науково-практичної конференції (Кременець, 20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. – С. 454-460.

Волохова О. В., Арап Р. Я. Значення облаштування стежок Національного природного парку «Голосіївський» для проведення занять природничого циклу // Організаційно-педагогічні основи екскурсійної роботи вчителя природничих дисциплін. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2012. – С. 58-60.

Волохова О. В., Година О. О., Бойко О. О. Рекреаційний потенціал території НПП «Голосіївський» та основні напрямки рекреаційної діяльності // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18-19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 259-261.

Волохова О. В., Устименко І. П. Еколого-освітня робота як чинник збереження біологічного різноманіття в умовах НПП «Голосіївський» // Наукові основи збереження біотичної різноманітності. Матеріали одинадцяті наукової конференції молодих учених (Львів, 24-25 травня 2012 року). – Львів, 2012. – С. 164-165.

Волохова О. В., Устименко І. П. Різноманітні форми проведення занять з природничих дисциплін на території Національного парку «Голосіївський» // Організаційно-педагогічні основи екскурсійної роботи вчителя природничих дисциплін. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2012. – С. 127-130.

Година О. О., Чорнобров О. Ю., Бойко О. О., Крижановська О. Т. Рекреаційна діяльність в НПП «Голосіївський», здобутки та перспективи // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матеріали науково-практичної конференції (Кременець, 20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. – С. 242-247.

Крижановська О. Т., Волохова О. В. Еколого-освітня функція науково-дослідної діяльності НПП «Голосіївський» // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матеріали науково-практичної конференції (Кременець, 20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. – С. 237-241.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Радченко Т. Д. Пошук неформальних підходів співпраці з освітніми закладами у вивченні біорізноманіття на території НПП «Голосіївський» // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Д. С. Івашина, ботаніка, флориста, еколога. – Полтава, 2012. – С. 112-115.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Устименко І. П. Екологічна освіта – основа збереження природної та духовної спадщини // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18-19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 259-261.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Хрутьба А. С., Устименко І. П. Еколого-просвітня діяльність як чинник збереження біорізноманіття НПП «Голосіївський» // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – Київ: ВЦ НУБіП України, 2012. – Вип. 171, ч. 1. – С. 106-108.

Крижановська О. Т., Прядко О. І., Устименко І. П. Роль еколого-освітніх заходів у збереженні видів рослин, занесених до Червоної книги України НПП «Голосіївський» // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали II Міжнародної наукової конференції (9-12 жовтня 2012 р., м. Умань, Черкаська область). – Київ: Паливода А. В., 2012. – С. 256-258.

Онищенко В. А. Порівняльний аналіз представленості у заповідниках і національних природних парках України рідкісних видів та угруповань // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – Київ: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 566-573.

Онищенко В. А., Андрієнко Т. Л. Режим заповідників і національних природних парків України та основні проблеми охорони рослинного світу в них // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – Київ: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 574-573.

Онищенко В. А., Прядко О. І., Арап Р. Я. НПП «Голосіївський» // Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. – Київ: Фітосоціоцентр, 2012. – Ч. 2. Національні природні парки. – С. 139-151.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Збереження болотного фіторізноманіття в НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18-19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 201-203.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Збереження фіторізноманіття в лісах Національного природного парку «Голосіївський» та перспективи розширення його території // «Зелена» економіка: перспективи впровадження в Україні. Матеріали Міжнародної конференції (Київ, 24-26 квітня 2012 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. – С. 61-65.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Регіонально рідкісні види м. Києва та його зеленої зони в Національному природному парку «Голосіївський» // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали II Міжнародної наукової конференції (9-12 жовтня 2012 р., м. Умань, Черкаська область). – Київ: Паливода А. В., 2012. – С. 279-282.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Рідкісні псамофітні види та угруповання НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – Київ: ВЦ НУБіП України, 2012. – Вип. 171, ч. 1. – С. 160-163.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Андрієвська О. Л., Берест З. Л., Крижановська О. Т. Збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України – одна з основних функцій НПП «Голосіївський» // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матеріали науково-практичної конференції (Кременець, 20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. – С. 275-281.

Прядко О. І., Крижановська О. Т. Методичні аспекти проведення польових практик на території Національного природного парку «Голосіївський» // Організаційно-педагогічні основи екскурсійної роботи вчителя природничих дисциплін. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2012. – С. 48-51.

Прядко О. І., Крижановська О. Т., Андрієвська О. Л., Берест З. Л. Шляхи збереження біорізноманіття в НПП «Голосіївський» // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18-19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 197-200.

Прядко О. І., Крижановська О. Т., Година О. О., Арап Р. Я. Основні підходи до розроблення мережі еколого-пізнавальних маршрутів на території Національного природного парку «Голосіївський» // Екологічний Вісник. – 2012. – № 3. – С. 24-25.

Устименко І. П., Крижановська О. Т., Волохова О. В., Хрутьба А. С. Роль і місце НПП «Голосіївський» в національній екологічній мережі // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – Київ: ВЦ НУБіП України, 2012. – Вип. 171, ч. 1. – С. 226-228.

Устименко І. П., Хрутьба А. С., Волохова О. В. Роль природоохоронних акцій в еколого-освітній діяльності НПП «Голосіївський» // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття. Матеріали науково-практичної конференції (Кременець, 20-21 вересня 2012 року). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2012. – С. 248-453.

Хрутьба А. С., Крижановська О. Т. Організація волонтерських таборів та природничих шкіл на території НПП «Голосіївський» для набуття та закріплення екологічних знань // Організаційно-педагогічні основи екскурсійної роботи вчителя природничих дисциплін. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2012. – С. 130-132.

Хрутьба А. С., Устименко І. П., Крижановська О. Т., Волохова О. В. Організація екоосвітньої діяльності в НПП «Голосіївський» в зимовий період // Роль природоохоронних установ у збереженні біорозмаїття, етнокультурної спадщини та збалансованому розвитку територій. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська область 18-19 травня 2012 року). – Косів: ПП Павлюк М. Д., 2012. – С. 259-261.

2013 рік

Берест З. Л., Байдашников О. О., Андрієвська О. Л., Цвєлих О. М. Екологічне значення видів-вселенців у біотопах НПП «Голосіївський» // Цілі збалансованого розвитку для України. Матеріали Міжнародної конференції (Київ, 18-19 червня 2013 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 185-188.

Вірченко В. М., Година О. О. Доти НПП «Голосіївський» (м. Київ) як оселище для мохів // Рослини та урбанізація. Матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 19-20 березня 2013 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ ТВГ «Куніца», 2013. – С. 23-25.

Вірченко В. М., Прядко О. І. Осередок сфагнових мохів у м. Києві (НПП «Голосіївський») // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методи і технології стратегічного планування розвитку територій. Розвиток системи управління водно-болотних угідь міжнародного значення в Україні» (м. Київ, 1.02.2013 р.). – Київ: ДІА, 2013. – С. 28-30.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Організація екскурсійно-просвітницької роботи в НПП «Голосіївський» // Досвід інтерпретації дикої природи в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 березня 2013 року, Одеса – Миколаїв). – Одеса – Миколаїв: СПД Хавроненко В. В., 2013. – С. 41-44.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Організація екскурсійно-просвітницької роботи в НПП «Голосіївський» // Досвід інтерпретації дикої природи в Україні. Матеріали науково-практичного семінару «Менеджмент екологічних стежок» (21 квітня 2013 р.). – Одеса – Карадаг: СПД Хавроненко В. В., 2013. – С. 23-26.

Дубровський Ю. В., Цвєлих А. Н. Значение парковых прудов для сохранения позвоночных животных в пределах мегаполиса // Від заповідання до збалансованого природокористування. Матеріали Міжнародної наукової конференції (20-22 березня 2013 р., м. Донецьк). – Донецьк, 2013. – С. 121-122.

Крижановська О., Волохова О. Проведення неформальної екологічної освіти на території Національного природного парку «Голосіївський» в контексті сталого розвитку // Матеріали міжнародного екологічного форуму «Довкілля для України». – Київ – Херсон: Гринь Д. С., 2013. – С. 125-127.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Диз'юнкція *Epipactis purpurata* Smith в НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища. – Рівне, 2013. – С. 200.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Поширення та ценотична роль *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. et C. V. Lehm. в Національному природному парку «Голосіївський» // V відкритий з'їзд фітобіологів Причорномор'я (Херсон, 25 квітня 2013 р.). – Херсон, 2013. – С. 65.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Андрієвська О. Л., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Водно-болотні комплекси НПП «Голосіївський» – середовища існування цінного біорізноманіття (м. Київ) // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методи і технології стратегічного планування розвитку територій. Розвиток системи управління водно-болотних угідь міжнародного значення в Україні» (м. Київ, 1.02.2013 р.). – Київ: ДІА, 2013. – С. 233-238.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Андрієвська О. Л., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Водно-болотні комплекси НПП «Голосіївський» – середовища існування цінного біорізноманіття (м. Київ) // Заповідна справа в Україні. – 2013. – Т. 19, вип. 1. – С. 89-93.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Вакаренко Л. П. Природні комплекси долини р. Віта – унікальна складова екомережі м. Києва (Національний природний парк «Голосіївський») // Матеріали міжнародного екологічного форуму «Довкілля для України». – Київ – Херсон: Гринь Д. С., 2013. – С. 233-235.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Вакаренко Л. П., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Антропогенний вплив на природні екосистеми Національного природного парку «Голосіївський» // Цілі збалансованого розвитку для України. Матеріали Міжнародної конференції (Київ, 18-19 червня 2013 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2013. – С. 146-150.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Година О. О., Крижановська О. Т., Андрієвська О. Л., Берест З. Л. Роль Національного природного парку «Голосіївський» в екомережі Києва та необхідність його розширення // Шляхи оптимізації природно-заповідного фонду міст України як основи формування локальних екомереж. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (14-15 лютого 2012 р., м. Київ). – Полтава: Дивосвіт, 2013. – С. 56-63.

Прядко О. І., Година О. О., Крижановська О. Т. та ін. Нормативно-правове регулювання рекреаційної діяльності та екологічного туризму на природно-заповідних територіях з метою дотримання екологічних вимог забезпечення їх збереження. Навчальний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації. – Київ: ДЕА, 2013. – 108 с.

2014 рік

Андрієвська О., Берест З., Байдашніков О. Антропогенний тиск на представників фауни в умовах НПП «Голосіївський» // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 року). – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 413-417.

Вірченко В. М. Мохоподібні природно-заповідних територій Українського Полісся. – Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – 224 с.

Вірченко В., Прядко О. Особливості бріофлори Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (10-12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 32-35.

Волохова О. Специфіка проведення занять для дітей на екологічних стежках національного природного парку «Голосіївський» // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 року). – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 547-551.

Волохова О., Крижановська О. Використання результатів наукових досліджень в еколого-просвітницькій роботі – один із інструментів збереження біорізноманіття в НПП «Голосіївський» // Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища. – Рівне, 2014. – С. 40-45.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Еколого-освітня діяльність у співпраці із громадськими організаціями як чинник збереження водно-болотних комплексів НПП «Голосіївський» // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ. Матеріали III міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 3.02.2014 р.). – Київ: ТОВ «НТВ «Інтерсервіс», 2014. – С. 63-65.

Волохова В. О., Крижановська О. Т., Радченко Т. Д. Просвітницька діяльність НПП «Голосіївський» у співпраці із закладами освіти як один із шляхів формування свідомості оцщадливого природокористування заповідних територій // Флорологія та фітосозологія. – Київ: Фітон, 2014. – Т. 3-4. – С. 319-323.

Дацюк В., Година О., Волохова О. Комплексність наукових, еколого-освітніх та рекреаційних розробок національного природного парку «Голосіївський» // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 року). – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 563-567.

Крижановська О., Волохова О., Радченко Т. Форми і методи проведення неформальної екологічної освіти на території національного природного парку «Голосіївський» // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 року). – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 583-587.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Устименко І. П. Роль екологічної освіти та виховання для збереження біорізноманіття Національного природного парку «Голосіївський» // Природні та антропогенно трансформовані екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період. Матеріали міжнародної науково-практичної студентської конференції (9-11 жовтня 2014 р., Чернігів, Україна). – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – С. 165-167.

Крижановська О. Т., Прядко О. І., Волохова О. В., Устименко І. П. Використання результатів наукових досліджень збереження рідкісних видів рослин в еколого-просвітницькій діяльності НПП «Голосіївський» // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали III Міжнародної наукової конференції (4-7 червня 2014 р., Львів). – Львів, 2014. – С. 213-215.

Прядко О., Андрієвська О., Берест З., Арап Р. Озеро Шапарня – важлива складова водно-болотних комплексів НПП «Голосіївський» // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ. Матеріали III міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 3.02.2014 р.). – Київ: ТОВ «НТВ «Інтерсервіс», 2014. – С. 195-198.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Нові види рослин, включені до Червоної книги України та їх ценотична приуроченість на території НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин. Матеріали III Міжнародної наукової конференції (4-7 червня 2014 р., Львів). – Львів, 2014. – С. 234-237.

Прядко О. І., Арап Р. Я. Раритетний флорофонд Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Флорологія та фітосозологія. – Київ: Фітон, 2014. – Т. 3-4. – С. 121-125.

Прядко О., Арап Р., Вакаренко Л. Особливості фіторізноманіття соснових лісів НПП «Голосіївський» // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 року). – Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 307-310.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Вакаренко Л. П., Дацюк В. В., Крижановська О. Т. Вплив урбанізації на поширення *Galanthus nivalis* L. в м. Києві та роль НПП «Голосіївський» в його охороні // Рослини та урбанізація. Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 25-26 березня 2014 р.). – Дніпропетровськ: ТОВ ТВГ «Куніца», 2014. – С. 83-86.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Крижановська (Волохова) О. В., Крижановська О. Т. Первоцвіти. Тендітна усмішка весни НПП «Голосіївський». – Київ: НУБіП України, 2014. – 81 с.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Перегрим М. М., Андрієнко Т. Л., Онищенко В. А. Оновлений список регіонально рідкісних рослин м. Києва та роль Національного природного парку «Голосіївський» в їх охороні // Заповідна справа. – 2014. – Вип. (1) 20. – С. 38-42.

Прядко О. І., Волохова О. В., Арап Р. Я., Крижановська О. Т. Використання наукових досліджень рослинного світу у просвітницькій роботі шляхом формування природничих колекцій // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (10-12 квітня 2014 р., м. Хотин). – Чернівці: Друк Арт, 2014. – С. 333-336.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Чорнобров О. Ю. Раритетний лісоценофонд Голосіївського НПП (м. Київ) // Природні та антропогенно трансформовані екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період. Матеріали міжнародної наукової конференції «Природні та техногенно змінені екосистеми прикордонних територій у постчорнобильський період» і міжнародної науково-практичної студентської конференції «Структурно-функціональна організація природних і антропогенно трансформованих екосистем прикордонних територій» (9-11 жовтня 2014 р., м. Чернігів, Україна). – Чернігів, 2014. – С. 61-64.

Прядко О. І., Чорнобров А. Ю., Дацюк В. В. Охрана лесов с *Allium ursinum* L. в Национальном природном парке «Голосеевский» (г. Киев, Украина) // Растительность Восточной Европы и Северной Азии. Материалы Международной научной конференции (Брянск, 29 сентября – 3 октября 2014 г.). – Брянск: ГУП «Брянское полиграфическое объединение», 2014. – С. 112.

2015 рік

Берест З. Л., Андрієвська О. Л., Байдашніков О. О., Дубровський Ю. В. Значення дерев із дуплами та іншими природними порожнинами для збереження та відтворення біорізноманіття тварин у Голосіївському лісі // Актуальні питання біологічної науки. I Міжнародна заочна науково-практична конференція (Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 25 березня 2015 р.). – Ніжин, 2015. – С. 143-148.

Волохова О. В., Радченко Т. Д. Здійснення неформальної екологічної освіти на території НПП «Голосіївський» // Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації. Матеріали всеукраїнського екологічного форуму (4-5 березня 2015 року). – Київ: НЕНЦ, 2015. – С. 119-126.

Дацюк В. В., Година О. О., Прядко Е. М. Вплив рекреаційних навантажень на лісові екосистеми в районі Дідорівського водотоку в НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (24-25 квітня 2015 р., смт Путиля, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 265-268.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Прядко Е. М. Особливості проведення занять на екологічній стежці «Перстень Мавки» НПП «Голосіївський» для дітей молодшого шкільного віку // Прагматичні аспекти діяльності національних природних парків у контексті збалансованого розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Національного природного парку «Вижницький» (17-19 вересня 2015 року, смт Берегомет, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 252-256.

Онищенко В. А. Вікові дуби Голосіївського лісу // Заповідна справа. – 2015. – Вип. 1 (21). – С. 19-24.

Петрович О. З., Крижановська О. Т., Непомнящих М. С. Роль заповідних територій в екологічній освіті та вихованні // Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації. Матеріали всеукраїнського екологічного форуму (4-5 березня 2015 року). – Київ: НЕНЦ, 2015. – С. 62-65.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Вакаренко Л. П. Раритетні бореальні види на території НПП «Голосіївський» // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (24-25 квітня 2015 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 29-32.

Прядко Е. И., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Охрана видов рода *Eriopactis* в НПП «Голосеевский» (г. Киев) // Популяционная экология растений и животных. Материалы I Международной молодежной научной конференции (г. Уфа, 27 апреля 2015 г.). – Уфа: РИЦ БашГУ, 2015. – С. 229-240.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Крижановська (Волохова) О. В., Крижановська О. Т. Первоцвіти – тендітна усмішка весни. Ранньовесняні рослини НПП «Голосіївський». – Київ: Альтерпрес, 2015. – 80 с.

Радченко Т. Д., Крижановська О. Т. Просвітницька діяльність шляхом співпраці закладів освіти та установ природно-заповідного фонду (на прикладі НПП «Голосіївський» та НЕНЦ) // Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації. Матеріали всеукраїнського екологічного форуму (4-5 березня 2015 року). – Київ: НЕНЦ, 2015. – С. 230-235.

Устименко І. П., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Природничі музеї та гербарні колекції один із інструментів еколого-просвітницької діяльності // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (24-25 квітня 2015 р., смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 50-53.

Хрутьба А. С., Волохова О. В., Устименко І. П. Шляхи співпраці НПП «Голосіївський» із різними організаціями задля досягнення спільних цілей // Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації. Матеріали всеукраїнського екологічного форуму (4-5 березня 2015 року). – Київ: НЕНЦ, 2015. – С. 313-318.

Хрутьба А. С., Крижановська О. Т. Волонтерська діяльність у сфері охорони природи Національного природного парку «Голосіївський» // Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації. Матеріали всеукраїнського екологічного форуму (4-5 березня 2015 року). – Київ: НЕНЦ, 2015. – С. 230-235.

2016 рік

Берест З. Л., Андрієвська О. Л. Значення лучних екоотопів для збереження та відтворення фауністичного різноманіття в НПП «Голосіївський» // Природоохоронні території в минулому, сучасному й майбутньому світі (до 130-річчя створення «Пам'ятки Пеняцької» – першої природоохоронної території у Європі). Матеріали Другої міжнародної наукової конференції (Львів – Броди – Пеняки, 26-27 жовтня 2016 року). – Львів: Ліга-Прес, 2016. – С. 47-50.

Вірченко В. М. Рідкісні мохоподібні НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 16-17 лютого 2016 р.). – Дніпропетровськ, 2016. – С. 18-20.

Волохова О. В., Іваненко А. В. Наукові підходи до створення екологічних стежок у Святошинсько-Біличанському відділенні Національного природного парку «Голосіївський» // Природоохоронні території в минулому, сучасному й майбутньому світі (до 130-річчя створення «Пам'ятки Пеняцької» – першої природоохоронної території у Європі). Матеріали Другої міжнародної наукової конференції (Львів – Броди – Пеняки, 26-27 жовтня 2016 року). – Львів: Ліга-Прес, 2016. – С. 90-93.

Волохова О. В., Крижановська О. Т., Устименко І. П. Студентські практики НПП «Голосіївський» як складова професійно-технічної освіти для збереження видового і ландшафтного різноманіття // Міжнародна науково-практична конференція «Динаміка біологічного та ландшафтного різноманіття заповідних територій» (Кам'янець-Подільський, 25-27 травня 2016 р.). – Кам'янець-Подільський: Друкарня «Рута», 2016. – С. 157-159.

Волохова О. В., Устименко І. П. Екологічні стежки та туристичні маршрути – складова освітньо-виховної роботи в НПП «Голосіївський» // Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття як складова екологічного та патріотичного виховання населення України. Матеріали науково-практичної конференції (м. Святогірськ, 7-8 липня 2016 р.). – Святогірськ: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – С. 314-320.

Волохова О. В., Устименко І. П. Формування екологічних знань у громади та відвідувачів НПП «Голосіївський» шляхом освітньої та рекреаційної діяльності // Підвищення іміджу природозаповідання. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременець, 12-13 жовтня 2016 р.). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2016. – С. 191-196.

Година О., Волохова О., Устименко І. Національний природний парк «Голосіївський» – місце збереження об'єктів історико-культурної спадщини Київщини // Край. – Кременець, 2016. – Спецвип. № 2. – С. 10-12.

Дяченко М. О., Козак О. М., Крижановська О. Т., Волохова О. В., Нігородова С. А. Практики та інструменти партнерської мережі «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» щодо практичного запровадження принципів освіти в інтересах сталого розвитку // Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні. Матеріали II Всеукраїнського форуму (Київ, 13-14 квітня 2016 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – С. 89-91.

Крижановська О. Т., Волохова О. В., Потоцька С. О. Формування кращих практик заповідної справи через систему заходів освіти для сталого розвитку в установах ПЗФ // Підвищення іміджу природозаповідання. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременець, 12-13 жовтня 2016 р.). – Кременець: ТОВ «ПАПІРУС-К», 2016. – С. 197-204.

Онищенко В. А., Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Світлі дубові ліси Святошинсько-Біличанського відділення НПП «Голосіївський» // Природоохоронні території в минулому, сучасному й майбутньому світі (до 130-річчя створення «Пам'ятки Пеняцької» – першої природоохоронної території у Європі). Матеріали Другої міжнародної наукової конференції (Львів – Броди – Пеняки, 26-27 жовтня 2016 року). – Львів: Ліга-Прес, 2016. – С. 189-192.

Онищенко В. А., Прядко О. І., Вірченко В. М., Арап Р. Я., Орлов О. О., Дацюк В. В. Судинні рослини і мохоподібні національного природного парку «Голосіївський». – Київ: Альтерпрес, 2016. – 94 с.

Потоцька С. О., Дяченко М. О., Козак О. М., Нігородова С. А., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Співпраця членів партнерської мережі «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» задля підвищення екологічної свідомості громади // Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Серія: Педагогічні науки. Серія: Психологічні науки. Серія: Навколишнє середовище та його захист. Серія: Біологічні науки. – Київ: НЕНЦ, 2016. – Вип. 2, № 2. – С. 315-328.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Берест З. Л., Андрієвська О. Л., Волохова О. В. Долина річки Любки в НПП «Голосіївський» – середовища існування цінного біорізноманіття // Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття як складова екологічного та патріотичного виховання населення України. Матеріали науково-практичної конференції (м. Святогірськ, 7-8 липня 2016 р.). – Святогірськ: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – С. 69-76.

Прядко Е. И., Арап Р. Я., Дацюк В. В., Волохова О. В. Национальный природный парк «Голосеевский» в Киеве, его роль в охране биоразнообразия мегаполиса // Научные исследования в заповедниках и национальных парках России. Тезисы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 25-летию юбилею биосферного резервата ЮНЕСКО «Национальный парк «Водлозерский» (Петрозаводск, 29 августа – 4 сентября 2016 г.). – Петрозаводск: Карельский научный центр РАН, 2016. – С. 183-184.

Прядко О., Арап Р., Дацюк В., Волохова О. Рідкісні види рослин Святошинсько-Біличанського масиву НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рідкісні рослини і гриби України та прилеглих територій: реалізація природоохоронних стратегій. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції (16-20 травня 2016 року, Київ, Україна). – Київ: Паливода А. В., 2016. – С. 128-130.

Прядко О. І., Волохова О. О., Арап Р. Я., Крижановська О. Т. Роль еколого-освітньої діяльності у збереженні рослинного покриву НПП «Голосіївський» // Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні. Матеріали II Всеукраїнського форуму (Київ, 13-14 квітня 2016 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – С. 145-147.

Радченко Т. Д., Волохова О. В. Співробітництво позашкільних навчальних закладів і установ природно-заповідного фонду як крок до збалансованого розвитку України // Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні. Матеріали II Всеукраїнського форуму (Київ, 13-14 квітня 2016 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – С. 28-30.

Радченко Т. Д., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Виховна та природоохоронна роль еколого-просвітницьких конкурсів // Науковий вісник Національного еколого-натуралістичного центру. Серія: Педагогічні науки. Серія: Психологічні науки. Серія: Навколишнє середовище та його захист. Серія: Біологічні науки. – Київ: НЕНЦ, 2016. – Вип. 2, № 2. – С. 310-314.

Drobot B., Priadko O., Arap R., Krzyżanowska O., Wołochowa O. Park Narodowy «Holosiyiwski» Zielone Serce Kiyowa // Poradnik ekologiczny. Eko i My. – Szczecin, 2016. – N 2 (233). – S. 22-27.

2017 рік

Андрієвська О. Л., Цвєлих О. М. Сучасна фауна хребетних тварин урочища «Теремки» в НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 173-179.

Бабко Р. В., Берест З. Л., Дубровський Ю. В., Кузьміна Т. М., Мильников О. П. Найпростіші та безхребетні дуплових водойм Національного природного парку «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 225-233.

Байдашников О. О., Берест З. Л. Роль слимаків у лісових ценозах НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 180-185.

Берест З. Л. Зооцидії на деревній та чагарниковій рослинності в НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 185-193.

Вірченко В. М. Епіфітні мохоподібні НПП «Голосіївський» // Біорізноманіття: теорія, практика та методи-ки навчання біології. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 2-3 листопада 2017 р.). – Полтава, 2017. – С. 81-82.

Вірченко В. М. Нові види для бріофлори НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 154-157.

Волохова О. В. Результати наукових досліджень як інструмент формування екологічних знань у громади та відвідувачів Національного природного парку «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 271-280.

Волохова О. В., Дацюк В. В., Устименко І. П. Карпатський вид – бук лісовий (*Fagus sylvatica* L., *Fagaceae*) в НПП «Голосіївський» як елемент еколого-освітньої діяльності // Природоохоронні, історико-культурні та екоосвітні аспекти збалансованого розвитку Українських Карпат. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 15-й річниці НПП «Гуцульщина» (м. Косів, Івано-Франківська обл., Україна, 8-9 червня 2017 року). – Косів: Писаний Камінь; ПП Павлюк М. Д., 2017. – С. 384-389.

Волохова О. В., Дяченко М. О., Журавель С., Козак О., Крижановська О. Т., Нігородова С., Потоцька С., Цуман Н. Роль організацій громадянського суспільства в реалізації Стратегії ЄЕК ООН щодо освіти в інтересах сталого розвитку // Стратегія сталого розвитку України: завдання освіти щодо її реалізації. Матеріали III Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку» (Київ, 12-13 квітня 2017 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2017. – С. 149-152.

Волохова О. В., Дяченко М. О., Козак О. М., Крижановська О. Т., Нігородова С. А. Досвід розвитку в Україні мережі партнерств з метою реалізації стратегії ЄЕК ООН щодо освіти в інтересах сталого розвитку // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 348-363.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Національні природні парки – потужна платформа проведення еколого-освітньої діяльності // Сучасний стан та охорона природних комплексів в басейні Сіверського Дінця. Матеріали науково-практичної конференції з нагоди 20-річчя створення національного природного парку «Святі Гори» (21-22 вересня 2017 року). – Святогірськ, 2017. – С. 155-162. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 5).

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Території природно-заповідного фонду як ресурсний потенціал розвитку туристичних послуг в Україні // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (23-24 березня 2017 року, м. Черкаси). – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. – Т. 1. – С. 287-290.

Дацюк В. В. Раритетний фітоценофонд Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 242-246.

Дацюк В. В., Прядко О. І. Фітоценотичні особливості *Allium ursinum* L. на території Голосіївського національного природного парку (м. Київ) // Матеріали XIV з'їзду Українського ботанічного товариства (м. Київ, 25-26 квітня 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 44.

Львовичкіна А. М., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Психолого-педагогічні особливості проведення занять на екологічних стежках для дітей молодшого шкільного віку // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 281-290.

Онищенко В. А. Конча-Заспівський ліс // Важливі ботанічні території України. – Київ: Альтерпрес, 2017. – С. 152-154.

Онищенко В. А. Синтаксономія рослинності НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 139-157.

Онищенко О. І., Моторний В. В. Вікові дерева Конча-Заспівської ділянки Національного природного парку «Голосіївський» та її околиць // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 79-88.

Онищенко В. А., Прядко О. І. Ірпінський ліс // Важливі ботанічні території України. – Київ: Альтерпрес, 2017. – С. 121-122.

Онищенко В. А., Прядко О. І. Рослинність Святошинсько-Біличанської частини НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2017. – С. 55-62.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Волохова О. В. Флорокомплекси остепнених угруповань у НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя від створення Надморських заповідників). Праці Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. Урзуф, 14-15 березня 2017 року). – Київ, 2017. – Т. 2. – С. 136-138. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 2).

Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Лісо-болотний комплекс в долині р. Любка – заповідне ядро НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н., проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2017. – С. 84-87.

Прядко О. І., Година О. О. Історія створення Національного природного парку «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 79-88.

Прядко О. І., Онищенко В. А., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Раритетна компонента флори НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 131-138.

Радченко Т. Д., Волохова О. В. Використання новітніх освітніх практик сталого розвитку в установах ПЗФ (на прикладі співпраці НЕНЦ та НПП «Голосіївський») // Стратегія сталого розвитку України: завдання освіти щодо її реалізації. Матеріали III Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку» (Київ, 12-13 квітня 2017 р.). – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2017. – С. 165-168.

Радченко Т. Д., Волохова О. В. Основні здобутки спільної діяльності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді та Національного природного парку «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 299-307.

Цвелих О. М. Інвентаризація фауни хребетних тварин урочища «Бичок» у НПП «Голосіївський» // Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку «Голосіївський» (7-8 вересня 2017 р., Київ). – Харків: Діса Плюс, 2017. – С. 168-172.

2018 рік

Андрієвська О. Л., Цвелих О. М. «Червонокнижні» види хребетних тварин, зареєстровані на території НПП «Голосіївський» (м. Київ) у 2009-2017 роках // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – Київ, 2018. – Т. 1. – С. 15-17. (Серія: Conservation Biology in Ukraine. – Вип. 7).

Арап Р. Я., Боровик М. О. Сучасний стан популяції *Trapa natans* L. s. l. на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2018. – Вип. 2. – С. 74-81.

Вірченко В. М. До бріофлори Святошинсько-Біличанської ділянки НПП «Голосіївський» // Рослини та урбанізація. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 3 березня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – С. 12-14.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Основні напрямки та здобутки еколого-просвітницької діяльності НПП «Голосіївський» // Природоохоронні, екоосвітні, рекреаційно-туристичні та історико-культурні аспекти сталого розвитку Розточчя. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю створення Яворівського національного природного парку (смт. Івано-Франкове). – Львів: ЗУКЦ, 2018. – С. 240-245.

Волохова О. В., Позіхайло А. Ю., Задерейко В., Крижановська О. Т. Перспективи розвитку екотуризму на території національного природного парку «Голосіївський» // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (22-23 березня 2018 року, м. Черкаси). – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. – Т. 1. – С. 314-317.

Волохова О. В., Устименко І. П., Соловйнова О. П. Еколого-просвітницькі заходи як інструмент збереження біорізноманіття на території національного природного парку «Голосіївський» // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Досвід та перспективи розвитку об'єктів природно-заповідного фонду Хмельниччини» до 5-ї річниці Національного природного парку «Мале Полісся» (23-25 травня, м. Славута, Хмельницька обл.). – Славута: Друкарня ТОВ «Каліграф», 2018. – С. 272-276.

Львовочкіна А. М., Волохова О. В. Еколого-освітні заходи як елемент формування екологічної культури відвідувачів НПП «Голосіївський» // Проблеми збереження гірських екосистем та сталого використання біологічних ресурсів Карпат. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 50-річчя організації Карпатського біосферного заповідника (Україна, м. Рахів, 22-25 жовтня 2018 року). – Івано-Франківськ: НАІР, 2018. – С. 297-309.

Львовочкіна А. М., Волохова О. В. Природничі заняття на екостежках НПП «Голосіївський» з урахуванням еколого-етичних проблем в системі екоосвіти та виховання // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 334-338.

Львовочкіна А. М., Волохова О. В., Крижановська О. Т. Психологічні та методичні особливості формування екологічної культури дітей молодшого шкільного віку // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – Т. VII. Екологічна психологія. Вип. 45. – С. 167-178.

Потоцька С., Козак О., Нігородова С., Дяченко М., Кириченко В., Волохова О., Позіхайло А., Крижановська О. Партнерська мережа «Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні» – сучасна платформа для реалізації освітніх проектів задля вирішення глобальних екологічних проблем // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 347-353.

Прядко О. І. Бореальні види рослин в НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2018. – Вип. 2. – С. 59-62.

Прядко О. І., Волохова О. В., Дацюк В. В. Адвентивні види НПП «Голосіївський» з високою здатністю до інвазій // Рослини та урбанізація. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 3 березня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – С. 24-26.

Прядко О. І., Дацюк В. В. Історія дослідження фіторізноманіття Національного природного парку «Голосіївський» // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 25-29.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Арап Р. Я. Родина *Orchydaceae* Juss у флорі Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Досвід та перспективи розвитку об'єктів природно-заповідного фонду Хмельниччини» до 5-ї річниці Національного природного парку «Мале Полісся» (23-25 травня, м. Славута, Хмельницька обл.). – Славута: Друкарня ТОВ «Каліграф», 2018. – С. 166-170.

Радченко Т. Д., Волохова О. В. Виховання екологічної культури шляхом проведення спільних еколого-просвітницьких заходів // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 357-362.

Санковська І. М., Волохова О. В. Використання екологічних дат у просвітницьких заходах системи екологічної освіти, культури та виховання // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 362-367.

Соловянова О. П., Волохова О. В., Устименко І. П. Екологічна освіта – невід'ємна складова екотуризму (на прикладі НПП «Голосіївський») // Матеріали науково-практичної конференції III екологічного форуму «Екологія промислового регіону» (14 вересня 2018 р., Краматорськ). – Слов'янськ: ФОР Бутко В. І., 2018. – С. 341-346.

Сотник Л. П. Дослідження сучасного стану вікових дубів Голосіївського лісу Національного природного парку «Голосіївський» // Рослини та урбанізація. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 3 березня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – С. 114-116.

Сотник Л. П. Фітопатологічні дослідження дубових деревостанів на території НПП «Голосіївський» в умовах трансформованого середовища // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми екології та еволюції екосистем в умовах трансформованого середовища» (11-12 жовтня 2018 р., м. Чернігів). – Чернігів: Десна Поліграф, 2018. – С. 123-126.

Устименко І. П., Волохова О. В., Соловянова О. П. Експерсії екологічними стежками НПП «Голосіївський» як засіб здійснення краєзнавчого туризму // Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації. Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Яремче, 27 липня 2018 року). – Яремче, 2018. – С. 226-229.

2019 рік

Волохова О. Заняття на екологічних стежках як важливий елемент формування наукового світогляду під час вивчення дисципліни «природничі науки» // Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 21 березня 2019 р.). – Кропивницький, 2019. – С. 230-231.

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Залучення молоді до збереження природної спадщини шляхом проведення еколого-освітніх та виховних заходів (на прикладі НПП «Голосіївський») // Біорізноманіття степової зони України: вивчення, збереження, відтворення (з нагоди 10-річчя створення національного природного парку «Меотиди»). Праці науково-технічної конференції (с. Урзуф, 16-18 жовтня 2019 року). – Слов'янськ: Друкарський двір, 2019. – С. 276-279. (Серія «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 13).

Волохова О. В., Крижановська О. Т. Заняття на екологічних стежках як важливий елемент розвитку екотуризму на території НПП «Голосіївський» // Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (21-22 березня 2019 року, м. Черкаси). – Черкаси: ЧДТУ, 2019. – Т. 1. – С. 135-137.

Гончар Г. Ю., Дубровський Ю. В., Котенко А. Г., Цвелих О. М. Знахідки комах і хребетних з Червоної книги України у рекреаційних зонах Києва // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – Київ, 2019. – Т. 3. – С. 93-96. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).

Жижин М., Прядко О., Тимошенко М. Національні природні парки – найдосконаліша форма збереження біорізноманіття // Матеріали міжнародної зоологічної конференції «Фауна України на межі ХХ-ХХІ ст. Стан і біорізноманіття екосистем природоохоронних територій», присвяченої 220 річниці від дня народження О. Завадського (м. Львів – смт Шацьк, 12-15 вересня 2019 р.). – Львів: СПОЛОМ, 2019. – С. 75-80.

Коломійчук В., Шевера М., Воробйов Є., Орлов О., Прядко О. *Erechtites hieraciifolia* (L.) Raf. ex DC. (Asteraceae Bercht. & J. Presl) – новий вид адвентивних рослин для флори Київського Полісся // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Біологія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. – Т. 79, № 3. – С. 37-42.

Онищенко В. А., Прядко О. І. Характеристика цінних ділянок НПП «Голосіївський» в межах Дачного лісництва // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2019. – Вип. 3. – С. 50-55.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Адвентивні види рослин у природних екосистемах Святошинсько-Біличанського відділення НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 5 березня 2019 р.). – Дніпро, 2019. – С. 33-35.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л. Сучасний стан біорізноманіття Горіхуватського водотоку на території НПП «Голосіївський» і проблеми його збереження // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д. б. н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2019. – Вип. 3. – С. 71-76.

Прядко О., Дацюк В. Види-трансформери у флорі національного природного парку «Голосіївський» // Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate. The 3rd International Scientific Conference: the program, abstracts (Ukraine, Chernihiv, September 24-27, 2019). – Chernihiv: Desna Polygraph Publishing House, 2019. – P. 80.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Арап Р. Я., Волохова О. В. Адвентивна фракція флори НПП «Голосіївський» // Синантропізація рослинного покриву України. III Всеукраїнська наукова конференція (26-27 вересня 2019 р., м. Київ). – Київ: Наш формат, 2019. – С. 146-149.

Прядко О. І., Чорнобров О. Ю., Дацюк В. В., Вірченко В. М., Зикова М. О., Андрієвська О. Л. До біорізноманіття дубово-ясеневих лісів долини р. Віта та їх ролі у розкладанні відмерлої деревини на території НПП «Голосіївський» // Функціонування природоохоронних територій в сучасних умовах. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-й річниці національному природному парку «Синевир» (Україна, с. Синевир, 18-20 вересня 2019 року). – Синевир, 2019. – С. 77-82.

Устименко І. П., Волохова О. В. Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у національному природному парку «Голосіївський» // Функціонування природоохоронних територій в сучасних умовах. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-й річниці національному природному парку «Синевир» (Україна, с. Синевир, 18-20 вересня 2019 року). – Синевир, 2019. – С. 274-278.

Цвелих О. М. Нові знахідки рідкісних звірів та птахів на північно-західних околицях Києва // Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. – Київ, 2019. – Т. 3. – С. 313-315. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7).

Чорнобров О. Ю., Сотник Л. П., Прядко О. І. Омела австрійська (*Viscum austriacum* Wiesb) в соснових лісах Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матеріали восьмої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 5 березня 2019 р.). – Дніпро, 2019. – С. 84-86.

Krzyżanowska O., Wołochowa O., Diaczenko M., Kozak O., Nihorodowa S., Kyryczenko W. Działalność ekologiczno-edukacyjna i wychowawcza Parku Narodowego «Hołosijiwski» we współpracy z Siecią Partnerską «Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w Ukrainie» // Poradnik ecologiczny. Eko i My. – Szczecin, 2019. – N 3 (267). – S. 34-37.

2020 рік

Андрієвська О. Л., Прядко О. І. До поширення борсука *Meles meles* L. на території Конча-Заспівської (південної) ділянки НПП «Голосіївський» // Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні. – Київ – Чернівці: Друк Арт, 2020. – Т. 2. Тваринний світ. – С. 11-14. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 16).

Дацюк В. В., Прядко О. І. Особливості соснових лісів національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ): фіторізноманіття та созологічна цінність // Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні. – Київ – Чернівці: Друк Арт, 2020. – Т. 1. Рослинний світ та гриби. – С. 85-88. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 16).

Потапенко В. Г., Прядко О. І., Онищенко В. А., Дацюк В. В., Арап Р. Я., Андрієвська О. Л., Година О. О. Об'єкти природно-заповідного фонду у межах національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Сучасні фітосоологічні дослідження в Україні. Збірник статей з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосоолога, д. б. н. проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2020. – Вип. 4. – С. 74-81.

Потоцька С. О., Нігородова С. А., Кіриченко В. М., Журавель С. С., Дяченко М. О., Позіхайло А. Ю., Крижановська О. Т. Впровадження ідей та стратегічних підходів освіти в інтересах сталого розвитку серед молоді через призму реалізації проєктів від Програми малих грантів ПРООН-ГЕФ в Україні // Всеукраїнська науково-практична конференція «Історико-археологічний та природно-екологічний потенціал Мезинської округи: минуле, сучасне та перспективи розбудови» (15-16 жовтня 2020 р., Чернівці – Мезин). До 55-річчя заснування Мезинського археологічного науково-дослідного музею та 90-річчя з дня народження відомого краєзнавця і археолога, засновника Мезинського музею В. Є. Куриленка. – Чернівці: Десна Поліграф, 2020. – С. 73-77.

Цвельх О. Дослідження теріофауни Святошинсько-Біличанського лісового масиву в межах Національного природного парку «Голосіївський» // Хорологія ссавців та знахідки раритетів. – Київ, 2020. – С. 77-82. (Novitates Theriologicae. – P. 11).

Novák P., Willner W., Zukal D., Kollár J., Roleček J., Świerkosz K., Ewald J., Wohlgemuth T., Csiky J., Onyshchenko V., Chytrý M. Oak-hornbeam forests of central Europe: a formalized classification and syntaxonomic revision // Preslia. – 2020. – Vol. 92, Iss. 1. – P. 1-34.

Onyshchenko V. A., Virchenko V. M. Epiphytic and epixylic bryophyte communities of Holoziivskiy National Nature Park // Український ботанічний журнал. – 2020. – Т. 77, № 1. – С. 23-33.

2021 рік

Арап Р., Черноус О. Динамічні зміни в популяціях *Epipactis purpurata* Smith на території НПП «Голосіївський» // Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate. The 5th International Scientific Conference: the program, abstracts (Ukraine, Chernihiv, September 21-24, 2021). – Chernihiv: Publishing House «Desna Polygraph», 2021. – P. 32-33.

Арап Р., Черноус О. Ценопопуляції видів роду *Epipactis* Zinn на території НПП «Голосіївський» // Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів. Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 6-7 жовтня 2021 р.). – Дніпро, 2021. – С. 73-75.

Крижановська О. Т., Волохова О. В. Історико-культурні об'єкти національного природного парку «Голосіївський» як ресурсний потенціал розвитку туристичного бізнесу в Україні // Стратегії сталого розвитку в туризмі та готельно-ресторанному бізнесі: можливості і проблеми запровадження в Україні. – Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. – С. 67-70.

Крижановська О. Т., Волохова О. В. Основні аспекти екологічної освітньо-виховної роботи національного природного парку «Голосіївський» // Основні проблеми і тенденції розвитку природоохоронних територій в Українських Карпатах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-й річниці з дня створення природного заповідника «Горгани» (Україна, м. Надвірна, 16-17 вересня 2021 р.). – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2021. – С. 262-267.

Крижановська О. Т., Волохова О. В. Рекреаційна діяльність національних природних парків як ресурсний потенціал розвитку туристичних послуг в Україні // Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні. Збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.). – Херсон: ХДАЕУ, 2021. – С. 117-121.

Нігородова С. А., Дяченко М. О., Кириченко В. М., Журавель С. В., Потоцька С. О., Журавель С. С., Крижановська О. Т. Біорізноманіття: інноваційна діяльність у системі екології і освіти // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Біорізноманіття: інноваційна діяльність у системі екології й освіти» (присвячена 60-річчю заснування дендропарку загальнодержавного значення «Криворудський») (3-4 червня 2021 р., с. Крива Руда, Семенівський р-н, Полтавська обл.). – Крива Руда – Полтава, 2021. – С. 144-147.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Вірченко В. М. Болотний бореальний комплекс із сфагновими мохами в Національному природному парку «Голосіївський» (м. Київ) // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2021. – Вип. 5. – С. 77-81.

Прядко О. І., Арап Р. Я., Дацюк В. В. Знахідка *Opuntia humifusa* (RAF.) RAF. в межах Національного природного парку «Голосіївський» (м. Київ) // Рослини та урбанізація. Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 3 березня 2021 р.). – Дніпро, 2021. – С. 45-46.

Прядко О., Дацюк В., Андрієвська О. Перспективні території для розширення НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Natural Resources of Border Areas under a Changing Climate. The 5th International Scientific Conference: the program, abstracts (Ukraine, Chernihiv, September 21-24, 2021). – Chernihiv: Publishing House «Desna Polygraph», 2021. – P. 68-69.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л. Урочища Китаїв, Болгарське та Самбурки – перспективні ділянки для розширення території НПП «Голосіївський» // Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів. Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 6-7 жовтня 2021 р.). – Дніпро: ІППЕ НАН України, 2021. – С. 60-62.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Крижановська О. Т. Орхідні національного природного парку «Голосіївський». – Київ: Поліграфічні послуги, 2021. – 44 с.

Прядко О. І., Крижановська О. Т. Роль наукових досліджень в еколого-освітній діяльності національного природного парку «Голосіївський» // Chornobyl: open air lab. Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (24 квітня 2021, м. Київ). – Тернопіль: Крок, 2021. – С. 343-346.

Расевич В. В., Дідух Я. П., Дацюк В. В., Бойко Г. В. Поширення *Opuntia humifusa* (Cactaceae) на території континентальної України // Український ботанічний журнал. – 2021. – Т. 78, № 1. – С. 62-68.

Санковська І. М., Крижановська О. Т. Креативний формат знайомства з природоохоронними об'єктами // Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації. Тези доповідей ІV Міжнародної науково-практичної конференції-фестивалю (Київ, 20-21 травня 2021 р.). – Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. – С. 402-406.

Скрипник П. І., Цинківська І. І., Крижановська О. Т. Джерела інформації для екологічної освітньо-виховної роботи в національних природних парках // Природно-заповідна справа та управління природоохоронними територіями на Миколаївщині. Матеріали науково-практичної конференції до 25 річчя заснування природного заповідника «Сланецький степ» та дня працівника природно-заповідної справи (м. Миколаїв, 8-9 липня 2021 р.). – Миколаїв, «А-ВЕСТА», 2021. – С. 97-102.

Скрипник П. І., Цинковська І. І., Крижановська О. Т. Співпраця з бібліотеками як один із напрямів екологічної освітньо-виховної роботи // Основні проблеми і тенденції розвитку природоохоронних територій в Українських Карпатах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-й річниці з дня створення природного заповідника «Горгани» (Україна, м. Надвірна, 16-17 вересня 2021 р.). – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2021. – С. 300-306.

Чорноус О. П. Папоротеподібні НПП «Голосіївський» // Садово-паркове господарство, як основа зеленого міста. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (22 квітня 2021 року). – Умань: Уманський НУС, 2021. – С. 39-44.

2022 рік

Арап Р. Я. Моніторингові дослідження *Trapa natans* L. s. l. на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 10-13.

Вірченко В. М., Нипорко С. О. Продромус спорових рослин України: мохоподібні. – Київ: Наукова думка, 2022. – 176 с.

Дубина Д. В., Устименко П. М., Дацюк В. В. Історія створення та основні здобутки «Зеленої книги України» // Стратегія сталого розвитку України: сьогодення та перспективи. Матеріали ІІ Всеукраїнської інтернет-конференції, присвяченої 30-річчю кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства Національного університету водного господарства та природокористування. – Рівне: НУВГП, 2022. – С. 50-53.

Крижановська О. Т., Хара С. М., Матвєєва Є. С. Еколого-освітні практики як засоби залучення суспільства до збереження біорізноманіття Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 68-70.

Крижановська О. Т., Хара С. М., Матвєєва Є. С. Просвітницька діяльність Національного природного парку «Голосіївський» в сучасних умовах // Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах природних територій у період воєнного стану: можливості, ризики та безпеки. Матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару (Чернігів, 10 листопада 2022 р.). – Чернігів, 2022. – С. 27-29.

Матвєєва Є. С. Заходи еколого-освітнього спрямування у НПП «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 87-90.

Онищенко В. А., Година О. О., Прядко О. І., Дацюк В. В., Андрієвська О. Л. Ділянки, перспективні для розширення НПП «Голосіївський» в межах Голосіївського району м. Києва // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 64-74.

Прядко О. І., Дацюк В. В. Соснові ліси з підліском *Cerasus fruticosa* Pall. на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 95-99.

Прядко О. І., Дацюк В. В., Крижановська О. Т. Наукове, історико-культурне та еколого-освітнє значення вікових дубів Національного природного парку «Голосіївський» // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 126-128.

Прядко О. І., Хрутьба А. С., Чорнобров О. Ю., Андрієвська О. Л., Дацюк В. В. Перспективи розширення НПП «Голосіївський» (м. Київ) // Екологічна безпека та збалансоване природокористування в агропромисловому виробництві. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, Київ, 7-8 липня 2022 р.). – Київ, 2022. – Ч. 1. – С. 301-304.

Скрипник П. І., Цинківська І. І., Крижановська О. Т. Плакати як джерело висвітлення екологічних проблем у сучасному суспільстві та їх роль в екологічній освіті // Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). – Селезівка, 2022. – С. 134-136.

Чорноус О. П. Рослинність заростаючих пісків на території НПП «Голосіївський» // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко-Малюк (1938-2016 рр.). – Київ: Талком, 2022. – Вип. 6. – С. 99-107.

Наукове видання

**Літопис природи
Національного природного парку
«Голосіївський»**

Том XV (2022)

Редактор І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Підготовка до друку В. М. Дворського

Підписано до друку 14.07.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,67. Тираж 100 прим. Зам. 230972.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

**Національний природний парк
«Голосіївський»
03035, м. Київ, вул. В. Липківського, 35
Тел. (044) 221-02-72
E-mail golospark@ukr.net
www.nppg.gov.ua**

